

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ:
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ**

**ΜΕΤΕΧΟΥΣΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ
ΜΑΣΓΑΛΑ ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ
ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗ ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ**

**ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
ΔΡ. ΔΡΙΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ**

ΠΑΤΡΑ, Μάιος 2014

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ: ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

**ΜΕΤΕΧΟΥΣΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ
ΜΑΣΓΑΛΑ ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ
ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗ ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ**

**ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
ΔΡ. ΔΡΙΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ**

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελμάτων Υγείας και Πρόνοιας του Ανωτάτου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι.) Πάτρας

ΠΑΤΡΑ, Μάιος 2014

**TECNOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTE OF PATRA
FACULTY OF SCIENCES OF HEALTH AND CARE
DEPARTMENT OF SOCIAL WORK**

THESIS

**FEMALE DELINQUENCY:
REHABILITATION AND PERSPECTIVES**

**PARTICIPATING STUDENTS
MASGALA MAGDALINI
TSAGKARAKI ZACHAROULA**

**SUPERVISOR
DR. DRITSAS IOANNIS**

Thesis for obtaining a degree in Social Work from the Board of Social Work, School of Health and Welfare of the Technological Educational Institute (T.E.I.) Patras

PATRA, May 2014

Η διπλωματική εργασία των Μαγδαληνή Μασγάλα και Ζαχαρούλα Τσαγκαράκη εγκρίνεται:

Υπογραφές

1. Ιωάννης Δρίτσας, Επίκουρος Καθηγητής (επιβλέπων καθηγητής)

Μέλη εξεταστικής επιτροπής:

2. Ζέρβας Κωσταντίνος, Επιστημονικός Συνεργάτης

3. Γριντέλας Ανδρέας, Επιστημονικός Συνεργάτης

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Ευχαριστούμε θερμά τον εποπτεύων καθηγητή κ. Δρίτσα Ιωάννη για την καθοριστική και ουσιαστική συμβολή του στην διεκπεραίωση της μελέτης, μέσα από την παροχή των εξειδικευμένων γνώσεων του στο θέμα αλλά και την ηθική του στήριξη. Επίσης, θα θέλαμε να εκφράσουμε τις θερμές μας ευχαριστίες στην κ. Ψαράκη Γεωργία, Προϊσταμένη της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Καταστήματος Κράτησης Γυναίκων στον Ελεώνα Θήβας, την κ. Μουτάφη Άννα, κοινωνική λειτουργό στο Κ.Κ.Γ.Ε.Θ, τον κ. Λαγανά Νικολάο, κοινωνιολόγο στο ίδιο κατάστημα κράτησης, καθώς, και στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, για τις πολύτιμες πληροφορίες και συμβουλές που μας παρείχαν. Τέλος, θα θέλαμε να πούμε ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους όσους μας στήριξαν στην πορεία μας προς την ολοκλήρωση της μελέτης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται την παραβατικότητα των γυναικών, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην αποκατάστασή τους. Παρουσιάζει την έκταση και τη μορφή της παραβατικότητας του γυναικείου φύλου, δίνοντας έμφαση στην ανάλυση των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών των παραβατισσών. Και, παράλληλα, εξετάζει τις θεωρίες που έχουν προταθεί για την ερμηνεία της «γυναικείας» παραβατικής συμπεριφοράς. Στη συνέχεια, αναλύει τον τρόπο με τον οποίο οι φορείς απονομής ποινικής δικαιοσύνης αντιμετωπίζουν τις παραβάτισσες που οδηγούνται ενώπιόν τους, αλλά και το είδος της μεταχείρισης που επιφυλάσσει για αυτές τις γυναίκες το σωφρονιστικό σύστημα. Στα πλαίσια διερεύνησης της σωφρονιστικής μεταχείρισης των γυναικών, εντάσσεται και η παρουσίαση του θεσμού των γυναικείων φυλακών στην Ελλάδα από το 1900 που ιδρύθηκε η πρώτη γυναικεία φυλακή στη χώρα μας μέχρι σήμερα, με τη δημιουργία του σύγχρονου καταστήματος κράτησης γυναικών που λειτουργεί στον Ελεώνα της Θήβας.

Φυσικά, η ενασχόληση με τη μελέτη ενός φαινομένου όπως η παραβατικότητα των γυναικών, δημιουργεί έντονους προβληματισμούς αναφορικά με την εξεύρεση λύσεων για την αποτελεσματική διαχείρισή της. Για το λόγο αυτό, καταγράφονται, αναλύονται και αξιολογούνται οι πιο σύγχρονες θεραπευτικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται στον τομέα της παραβατικότητας και, εξετάζεται η εφαρμογή της πρακτικής της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, ως διαδικασίας εξεύρεσης λύσεων σε προβλήματα που σχετίζονται με την διάπραξη αδικημάτων. Τέλος, μελετάται ο ρόλος που διαδραματίζει η επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας στην θεραπευτική μεταχείριση της παραβατικότητας.

ABSTRACT

This study discusses the delinquency of women, with particular emphasis on rehabilitation. It presents the extent and form of female delinquency, emphasizing in the analysis of women offenders' socio-demographic characteristics. At the same time, it examines the theories that have been proposed for the interpretation of the 'feminine' delinquent behavior. Then, it analyzes the way in which criminal justice agencies treat the delinquent women and also the kind of treatment, offered to these women penitentiary. In the study of the correctional treatment of women belongs the presentation of the structure and function, of women's prisons in Greece - from 1900 - where the first female prison founded in our country - until today, with the construction of the new female prison in Eleona of Thebes.

Of course, dealing with the study of a phenomenon such as the women's delinquency it creates major concerns, regarding the solutions for its effective management. For this reason, this study records, analyzes and evaluates the most modern therapeutic approaches used in the field of delinquency, and examines the practical application of Restorative Justice - as a process of finding solutions to problems - related to the commission of offenses. Finally, it studies the Social Work's role in the therapeutic treatment of delinquency.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

σ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....1

1.1. Σκοπός της μελέτης.....3

1.2. Ορισμοί όρων.....3

1.3. Δυσκολίες κατά τη συγγραφή - Πλεονεκτήματα μελέτης.....5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ - ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Εισαγωγή.....7

2.1. Η παραβατικότητα των γυναικών σε διεθνές επίπεδο.....7

2.2. Η παραβατικότητα των γυναικών στην Ελλάδα.....8

2.2.1. Η συμμετοχή των γυναικών στις επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων.....11

2.2.2. Η κατανομή των καταδικασμένων γυναικών ανά κατηγορία αδικήματος.....16

2.3. Ποιοτική ανάλυση των εγκλημάτων που διαπράττουν οι γυναίκες.....17

2.3.1. Εγκλήματα κατά του προσώπου.....17

2.3.2. Εγκλήματα κατά της περιουσίας.....18

2.3.3. Πορνεία.....18

2.3.4. Ναρκωτικά.....19

2.4. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των γυναικών κρατουμένων.....20

2.4.1. Κίνηση κρατουμένων.....20

2.4.2. Ηλικία.....21

2.4.3. Οικογενειακή κατάσταση.....22

2.4.4. Επίπεδο εκπαίδευσης.....23

2.4.5. Κατάσταση απασχόλησης.....23

2.4.6. Τόπος κατοικίας.....25

2.4.7. Γυναίκες και αδικήματα που διέπραξαν.....25

2.4.8. Κίνηση γυναικών καταδίκων, κατά είδος εκτιώμενης ποινής.....27

2.4.9. Κατάδικες και προηγούμενες καταδίκες.....	28
2.4.10. Αλλοδαπές κατάδικες κατά υπηκοότητα.....	28
2.4.11. Σωματική και ψυχική υγεία των γυναικών κρατουμένων.....	28
Ανακεφαλαίωση.....	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Εισαγωγή.....	32
3.1. Βιολογικές θεωρίες / γενετική παραβατικότητα.....	33
3.1.1. Χρωματοσώματα.....	34
3.1.2. Τεστοστερόνη.....	35
3.1.3. Εμμηνορρυσία και εγκληματογένεση.....	36
3.2. Ψυχολογικές - Ψυχαναλυτικές θεωρίες.....	37
3.2.1. Θεωρία της μειωμένης διανοητικής ικανότητας.....	37
3.2.2. Θεωρία για τη σχέση ψυχικών διαταραχών και παραβατικότητας.....	38
3.2.3. Ψυχαναλυτικές θεωρίες.....	41
3.3. Κοινωνιολογικές θεωρίες.....	41
3.3.1. Θεωρία των συστημάτων των διαφορετικών ευκαιριών.....	42
3.3.2. Θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού ή των διαφορικών συναναστροφών.....	43
3.3.3. Θεωρία της κοινωνικοποίησης με βάση το ρόλο του φύλου.....	43
3.3.4. Θεωρία του χαρακτηρισμού ή της ετικέτας.....	44
3.3.5. Φεμινιστική θεωρία της παρέκκλισης.....	45
Ανακεφαλαίωση.....	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV

Η ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΙ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Εισαγωγή.....	47
4.1. Η μεταχείριση των γυναικών από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης	47
4.2. Η σωφρονιστική μεταχείριση των γυναικών.....	53
Ανακεφαλαίωση.....	56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΣΩΦΡΩΝΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ - ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Εισαγωγή.....	57
5.1. Η ζωή στη φυλακή.....	57
5.2. Οι επιπτώσεις της φυλάκισης στην προσωπικότητα και τη ζωή των γυναικών κρατουμένων.....	59
5.3. Ο θεσμός των γυναικείων φυλακών στην Ελλάδα.....	61
5.4. Δομή και λειτουργία του καταστήματος κράτησης γυναικών Ελεώνα Θηβών...	61
5.4.1. Χώροι έκτισης ποινών.....	61
5.4.2. Λειτουργία καταστήματος κράτησης.....	62
5.4.3. Εποπτεία του σωφρονιστικού καταστήματος.....	62
5.4.4. Προσωπικό.....	63
5.4.5. Προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης.....	63
5.4.6. Προγράμματα άθλησης και ψυχαγωγίας.....	64
5.4.7. Εργασία κρατούμενων.....	64
5.4.8. Χρημάτιο.....	65
5.4.9. Υγειονομική περίθαλψη κρατούμενων.....	65
5.4.10. Επικοινωνία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.....	66
5.4.11. Αμοιβές - πειθαρχικές ποινές κρατούμενων.....	68
5.4.12. Γενικές παρατηρήσεις.....	69
Ανακεφαλαίωση	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Εισαγωγή.....	71
6.1. Γνωστική - συμπεριφοριστική θεραπεία.....	71
6.1.2. Ιστορική ανάδρομη και θεωρητικό υπόβαθρο.....	72
6.1.3. Αρχές της γνωστικής-συμπεριφοριστικής θεραπείας.....	72
6.1.4. Προγράμματα της γνωστικής-συμπεριφοριστικής θεραπείας.....	73
6.1.4.α. Εκπαίδευση αντικατάστασης επιθετικότητας.....	74
6.1.4.β. Θεραπεία για την αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς και χρήσης ουσιών: στρατηγικές για την αυτό-βελτίωση και την αλλαγή.....	76
6.1.4.γ. Θεραπεία ηθικής αποκατάστασης.....	76
6.1.4.δ. Συλλογισμός και αναμόρφωση.....	79
6.1.4.ε. Θεραπεία πρόληψης υποτροπής.....	79
6.1.4.στ. Σκέψη για αλλαγή.....	80
6.1.6. Αξιολόγηση της γνωστικής - συμπεριφοριστικής θεραπείας.....	81

6.2.	Πολυσυστημική θεραπεία.....	82
6.2.1.	Ιστορική αναδρομή.....	82
6.2.2.	Τι είναι η πολυσυστημική θεραπεία.....	82
6.2.3.	Πληθυσμός - στόχος.....	83
6.2.4.	Περιεχόμενο προγράμματος.....	83
6.2.5.	Συμπεράσματα από την εφαρμογή του προγράμματος.....	83
6.3.	Άλλες κλινικές παρεμβάσεις.....	84
6.3.1.	Θεραπεία της πραγματικότητας	84
6.3.2.	Θεραπευτική παρέμβαση για την αντιμετώπιση κρίσεων	84
6.3.3.	Προγράμματα παροχής επαγγελματικών συμβουλών	85
6.3.4.	Οικογενειακή θεραπεία	85
6.3.5.	Θεραπεία μέσω τέχνης	86
	Ανακεφαλαίωση.....	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

	Εισαγωγή.....	88
7.1.	Η έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	88
7.2.	Φιλοσοφικό υπόβαθρο της επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	89
7.3.	Θεωρητικές παραδοχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	89
7.4.	Στόχοι της επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	90
7.5.	Αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	90
7.6.	Προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	91
7.6.1.	Προγράμματα κύκλων.....	91
7.6.2.	Προγράμματα συσκέψεων.....	92
7.6.3.	Προγράμματα διαμεσολάβησης θύματος & δράστη.....	93
7.7.	Αξιολόγηση προγραμμάτων επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	94
	Ανακεφαλαίωση.....	95

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΠΟΥ ΣΤΕΡΟΥΝΤΑΙ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥΣ

Εισαγωγή.....	97
8.1 Κοινωνική εργασία και παραβατικότητα... ..	97
8.2 Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας στην αναμόρφωση των κρατουμένων.....	97
8.3. Κοινωνική εργασία σε καταστήματα κράτησης.....	98
8.3.1. Μοντέλα άσκησης της κοινωνικής εργασίας στα πλαίσια των καταστημάτων κράτησης.....	99
8.3.2 Ομάδες κρατουμένων υψηλού κινδύνου.....	100
8.3.3. Διαγνωστικά εργαλεία παραβατικής συμπεριφοράς.....	101
8.3.3.α. Διαγνωστικά Εργαλεία Αξιολόγησης Κινδύνου/Αναγκών.....	101
8.3.3.β. Εργαλεία Ανίχνευσης και Αξιολόγησης της Κατάχρησης Ουσιών.....	104
8.3.3.γ. Εργαλεία Αξιολόγησης της Ψυχικής Υγείας.....	105
8.3.4 Προσόντα επαγγέλματος κοινωνικού λειτουργού που εργάζεται στον χώρο των σωφρονιστικών καταστημάτων.....	107
8.3.5. Γενικές παρατηρήσεις.....	107
Ανακεφαλαίωση.....	108

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

9.1. Συμπεράσματα.....	109
9.2. Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.....	111

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	113
--------------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	119
------------------------	------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το αντικείμενο της ακόλουθης εργασίας είναι η μελέτη της παραβατικότητας των γυναικών. Η παραβατικότητα προσέκλυσε το ενδιαφέρον των δημιουργών της πτυχιακής από τα πρώτα έτη των σπουδών τους. Όμως, οι γνώσεις τους στον τομέα του συγκεκριμένου φαινομένου περιορίζονταν σε πληροφορίες που προέρχονταν από την ανάγνωση βιβλίων ή την επίσκεψη σωφρονιστικών καταστημάτων που αφορούσαν τους παραβάτες ή τους κρατούμενους, ανδρικού φύλου. Ήταν φυσικό επακόλουθο να τους απασχολήσουν ερωτήματα του τύπου: σε τι ποσοστό κυμαίνεται η παραβατικότητα των γυναικών; Τι είδους εγκλήματα διαπράττουν οι γυναίκες; Υπάρχουν διαφορές στην παραβατική συμπεριφορά των δύο φύλων; Ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στην εκδήλωση της παραβατικότητας; Πώς μεταχειρίζεται η Ποινική και Σωφρονιστική Δικαιοσύνη τις παραβάτισσες; Αντιμετωπίζονται διαφορετικά οι γυναίκες από τους άνδρες, παραβάτες; Ποιες θεραπευτικές μεθόδους εφαρμόζουν οι ειδικοί επιστήμονες για την αντιμετώπισή της; Μπορεί η πρακτική της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης να συμβάλλει στην επανένταξη των παραβατών και τι ρόλο διαδραματίζει η Κοινωνική Εργασία στην αποκατάστασή τους; Και, εν τέλει, γιατί οι εγκληματούσες γυναίκες δεν αποτελούν τόσο ενδιαφέρον αντικείμενο μελέτης, όσο οι άνδρες παραβάτες; Αυτοί οι προβληματισμοί αποτέλεσαν τα κίνητρα τους για τη σύνταξη της συγκεκριμένης εργασίας.

Διάφορες έρευνες και άρθρα μελετητών στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, επιβεβαίωναν το γεγονός ότι η παραβατικότητα αυξανόταν τα τελευταία χρόνια με ταχύτετους ρυθμούς. Όμως, η εικόνα για το μερίδιο που καταλάμβανε η παραβατικότητα των γυναικών στο σύνολο της παραβατικότητας, παρέμενε θολή. Στην προσπάθειά τους οι συντάκτριες να σχηματίσουν μια αντίληψη για το ζήτημα αυτό, αναλύουν τις διεθνείς στατιστικές (του έτους 2006) για τις γυναίκες που η Δικαιοσύνη είχε δικάσει και καταδικάσει με την ποινή του εγκλεισμού σε κάποιο σωφρονιστικό κατάστημα (δηλαδή τις κρατούμενες)· και στη συνέχεια, τις Στατιστικές των Αδικημάτων (της Αστυνομίας, για τους γνωστούς δράστες αδικημάτων των ετών 1998-2003) και τις Δικαστικές Στατιστικές (των Δικαστηρίων για τις κατάδικες, από το 1998 ως το 2003), προκειμένου να δουν τι συμβαίνει με την παραβατικότητα των γυναικών στην Ελλάδα. Από την επεξεργασία των ανωτέρω στατιστικών δεδομένων προκύπτει ότι πράγματι η παραβατικότητα των γυναικών αυξάνεται σταθερά, αν και παραμένει αρκετά χαμηλή σε σχέση με την αντίστοιχη των ανδρών.

Το να γνωρίζει κανείς πόσες γυναίκες και για ποιο αδίκημα καταδικάζονται είναι σημαντικό αλλά όχι αρκετό. Αν κάποιος επιθυμεί να κατανοήσει σε βάθος την παραβατικότητα των γυναικών, οφείλει να ξέρει ποιες είναι οι γυναίκες αυτές. Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο, εντάσσεται η διερεύνηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών, των ψυχολογικών αναγκών και των κοινωνικών ρόλων - των γυναικών κρατουμένων.

Μέχρι σήμερα, οι επιστήμονες δεν έχουν καταφέρει να καταλήξουν στη διατύπωση μιας θεωρίας που να ερμηνεύει την παραβατικότητα, εν γένει. Οι υπάρχουσες θεωρίες εξηγούν την παραβατικότητα ως αποτέλεσμα της επίδρασης δυσμενών βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνιολογικών παραγόντων. Με την βοήθεια αυτών των θεωριών, επιδιώκεται η κατανόηση των αιτίων εκδήλωσης της παραβατικής συμπεριφοράς, των γυναικών· έχοντας όμως κατά νου ότι το πρόβλημα της παραβατικότητας δεν αφορά ξέχωρα τα δύο φύλα και ότι απαιτεί συνολική ερμηνεία και αντιμετώπιση.

Ένα άλλο θέμα το οποίο δεν είχε ερευνηθεί ενδελεχώς και το οποίο προσέλκυσε το ενδιαφέρον των σπουδαστριών, είναι το πως αντιμετωπίζονται οι γυναίκες-παραβάτισσες από τους φορείς τήρησης και επιβολής του Νόμου (την Αστυνομία, την Εισαγγελική Αρχή, τα Δικαστήρια), και ποια μεταχείριση επιφυλάσσει για αυτές το Σωφρονιστικό Σύστημα. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που γυναίκες έχουν καταγγείλει μεροληπτική αντιμετώπισή τους από τις Δικαστικές Αρχές, υποστηρίζοντας ότι τους έχουν επιβληθεί αυστηρότερες και μεγαλύτερες (σε διάρκεια) ποινές σε σχέση με τους άνδρες παραβάτες που προσέρχονται ενώπιον της Δικαιοσύνης - κατηγορούμενοι για το ίδιο αδίκημα - και έχουν ζητήσει διαφορετική μεταχείριση. Συμβαίνει πράγματι κάτι τέτοιο; Η ερευνητική δραστηριότητα πάνω σε αυτό το θέμα είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Οι έως τώρα μελέτες έχουν δείξει ότι το φύλο των παραβατών μπορεί να επηρεάσει την διαδικασία επιβολής μιας ποινής σε έναν παραβάτη, αλλά δεν έχουν καταφέρει να αποσαφηνίσουν το είδος και την έκταση αυτής της επίδρασης.

Όσο αφορά τη μεταχείριση των γυναικών από το Σωφρονιστικό Σύστημα, ο Σωφρονιστικός Κώδικας ισχύει θεωρητικά για όλους τους κρατούμενους. Οι φορείς όμως που είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή του φαίνονται να κάνουν διακρίσεις εις βάρος των γυναικών κρατουμένων. Το ισχύων Σωφρονιστικό Σύστημα εξυπηρετεί τις ανάγκες της πλειοψηφίας των κρατουμένων που συμβαίνει να είναι ανδρικού φύλου. Γεγονός που είναι απόλυτα εμφανές από την ύπαρξη ενός μόνου καταστήματος κράτησης για γυναίκες και την ανυπαρξία αντίστοιχου για τα ανήλικα κορίτσια, την ελλιπή ιατρική περίθαλψη για τις κρατούμενες και τα φιλοξενούμενα παιδιά τους, τις άσχημες συνθήκες υγιεινής, την εξευτελιστική μεταχείριση κατά τη διάρκεια της σωματικής έρευνας από το σωφρονιστικό προσωπικό, τα περιορισμένα σε αριθμό και στερεοτυπικά διαμορφωμένα, προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης.

Οι περισσότερες πληροφορίες που υπάρχουν σχετικά με τη δομή και τη λειτουργία των σωφρονιστικών καταστημάτων, αφορούν τα σωφρονιστικά καταστήματα που φιλοξενούν ενήλικους ή ανήλικους, άνδρες κρατούμενους. Για αυτό, η συγκεκριμένη μελέτη επικεντρώνεται στη δομή και λειτουργία της μοναδικής γυναικείας φυλακής στην Ελλάδα, στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θήβας (Κ.Κ.Γ.Ε.Θ.) όπου φιλοξενούνται εκτός από τις ενήλικες κρατούμενες και τα ανήλικα κορίτσια. Ειδικότερα, μελετάει την εξέλιξη των γυναικείων φυλακών στη χώρα μας και περιγράφει το Κ.Κ.Γ.Ε.Θ. (τους χώρους κράτησης, τους κανόνες λειτουργίας του, τα προγράμματα επανένταξης που υλοποιούνται σε αυτό και τα διάφορα προβλήματα που απορρέουν από την λειτουργία του).

Η πολυπλοκότητα των γενεσιουργών αιτιών της παραβατικότητας καθιστά δύσκολη υπόθεση την αντιμετώπιση και την πρόληψή της. Η αλλαγή της παραβατικής συμπεριφοράς και η πρόληψη της υποτροπής επιτυγχάνονται μέσα από σύγχρονες θεραπευτικές προσεγγίσεις που εφαρμόζονται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας (από την σύλληψη, την δίκη, την καταδίκη, την φυλάκιση και την αποφυλάκιση) και απευθύνονται τόσο σε γυναίκες, όσο και σε άνδρες παραβάτες.

Δυστυχώς, η Ελλάδα παρουσιάζει σημαντικά κενά σε ότι αφορά το κομμάτι της πρόληψης και της αντιμετώπισης της παραβατικότητας, με πιο σημαντικά από αυτά: α) την έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής, εξειδικευμένου προσωπικού και κονδυλίων για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση θεραπευτικών προγραμμάτων και β) την πλημμελή μεταχείριση των ατόμων που αποτελούν μειοψηφίες στο συνολικό πληθυσμό των παραβατών (π.χ. γυναίκες, άτομα με ψυχιατρικά προβλήματα, με προβλήματα εθισμού σε ουσίες, παραβάτες με ειδικές ανάγκες και παραβάτες μεγάλης ηλικίας).

Η εμμονή της πολιτικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης στην διατήρηση ενός θεσμού που θεωρείται κατά γενική ομολογία αποτυχημένος, του θεσμού της φυλακής, χωρίς την καταβολή ουσιαστικών προσπαθειών για την αλλαγή του (κατασκευή νέων σωφρονιστικών καταστημάτων αντί για προώθηση εναλλακτικών μορφών έκτισης ποινής και εφαρμογής

θεραπευτικών προγραμμάτων) και στη μη εφαρμογή των νομοσχεδίων για την βελτίωση και την επιτάχυνση της απονομής της Δικαιοσύνης, δείχνουν ότι η χώρα μας έχει ακόμη πολύ δρόμο να διανύσει στον συγκεκριμένο τομέα. Όμως, επειδή, η παραβατικότητα είναι ένα φαινόμενο που εξελίσσεται και εξαπλώνεται με ταχύτατους ρυθμούς, απαιτείται εκ μέρους της πολιτείας η υιοθέτηση άμεσων και δραστικών λύσεων.

1.1. ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα μελέτη στοχεύει στην ανάδειξη του φαινομένου της παραβατικότητας των γυναικών στην χώρα μας μέσα από: α) την παρακολούθηση της εξέλιξης του φαινομένου στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς, β) την παρουσίαση των αιτιών που την προκαλούν και των θεραπευτικών μεθόδων που εφαρμόζονται για την αντιμετώπισή της, γ) την ανάδειξη της στάσης της Ποινικής και Σωφρονιστικής Δικαιοσύνης απέναντι στις εγκληματούσες γυναίκες, δ) την περιγραφή του ρόλου της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης και της Κοινωνικής Εργασίας στην αναμόρφωση των παραβατών.

Ως επιμέρους στόχοι ορίζονται:

- Ø η παρακολούθηση της εξέλιξης του φαινομένου της παραβατικότητας των γυναικών τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο
- Ø η παρουσίαση των αιτιών της και η ερμηνεία αυτών, βάσει βιολογικών-γενετικών, ψυχολογικών-ψυχαναλυτικών και κοινωνιολογικών θεωριών
- Ø η μελέτη του τρόπου με τον οποίο το Ποινικό και Σωφρονιστικό Σύστημα μεταχειρίζεται τις γυναίκες που έχουν διαπράξει κάποιο έγκλημα
- Ø η περιγραφή της λειτουργίας των Καταστημάτων Κράτησης των γυναικών στην Ελλάδα, μέσα από την παρουσίαση της δομής και της λειτουργίας του Καταστήματος Κράτησης Γυναικών Ελεόνα Θήβας (Κ.Κ.Γ.Ε.Θ.)
- Ø η παρουσίαση σύγχρονων θεραπευτικών μεθόδων για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας, όπως της Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Προσέγγισης, της Πολυσυστημικής Θεραπείας και άλλων θεραπευτικών προσεγγίσεων
- Ø η περιγραφή της πρακτικής της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης στην θεραπευτική προσέγγιση της παραβατικότητας
- Ø η ανάδειξη της συμβολής της Κοινωνικής Εργασίας στην αναμόρφωση των παραβατών.

1.2. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Έγκλημα: πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της που τιμωρείται με νόμο.

Εγκληματικότητα: είναι το σύνολο των εγκλημάτων μιας κοινωνίας σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

(Σπινέλλη, 1990)

Παραβατικότητα: χαρακτηρίζεται η συμπεριφορά που παρεκκλίνει από τους νομικούς και κοινωνικούς κανόνες, και βλάπτει το κοινωνικό σύνολο.

Θεραπευτική προσέγγιση-Θεραπεία: ως θεραπευτικές προσεγγίσεις της παραβατικότητας στην προκειμένη μελέτη νοούνται οι στρατηγικές προσέγγισης που επιχειρούν να ανατρέψουν εκείνες τις συνθήκες που θεωρούνται αιτιολογικοί παράγοντες της παραβατικότητας.

Αναμόρφωση-Αποκατάσταση: αποκαλείται α) η διαδικασία παροχής βοήθειας σε ένα άτομο προκειμένου αυτό να επανενταχθεί στην κοινωνία, β) η λήψη μέτρων για την εκρίζωση του συστήματος αξιών που έχει ασπασθεί ο παραβάτης και η αντικατάστασή του με το σύστημα των συμβατικών κοινωνικών κανόνων, γ) η δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών που παρεμποδίζουν την υποτροπή του παραβάτη.

Επανορθωτική Δικαιοσύνη: αποκαλείται η διαδικασία με την οποία τα εμπλεκόμενα μέρη σε ένα συγκεκριμένο αδίκημα συλλογικά αποφασίζουν πώς θα αντιμετωπίσουν τις άμεσες και τις μελλοντικές συνέπειες του.

Στατιστική των Διαπραχθέντων Αδικημάτων: είναι η κάλυψη του τομέα της εξ αντικειμένου εγκληματικότητας, με στατιστικά στοιχεία για τα διαπραττόμενα αδικήματα (κακουργήματα και πλημμελήματα), ανεξάρτητα από τη μετέπειτα πορεία της υποθέσεως, δηλαδή τη δίωξη και τιμωρία ή τη νόμιμη απαλλαγή του δράστη.

(Ε.Σ.Υ.Ε., 1999)

Δικαστική Στατιστική: είναι ο κλάδος της Στατιστικής που παρουσιάζει τους - κατά τη διάρκεια κάθε έτους - τελεσίδικα καταδικασθέντες από τα Ποινικά Δικαστήρια (κοινά και στρατιωτικά) για κακούργημα ή πλημμέλημα.

(Ε.Σ.Υ.Ε., 1999)

Σωφρονιστική Στατιστική: είναι ο κλάδος της Στατιστικής που περιγράφει και αναλύει το πάγιο σύστημα σωφρονισμού που εφαρμόζεται στη Χώρα μας και αφετέρου εμφανίζει τα σχετικά στατιστικά μεγέθη, που αναφέρονται στη διαχείριση του σωφρονιστικού συστήματος σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο (ημερολογιακό έτος).

(Ε.Σ.Υ.Ε., 1999)

Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: είναι το σύνολο κανόνων που προσδιορίζουν τα όργανα και τη διαδικασία απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης.

(Μαργαρίτης, 2008)

Ποινικός Κώδικας: είναι το σύνολο κανόνων που προσδιορίζουν ποιες συγκεκριμένες πράξεις συνιστούν εγκλήματα και ποιες ποινές επιβάλλονται σε αυτά.

Σωφρονιστικός Κώδικας: είναι το σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τους όρους και τις συνθήκες εκτέλεσης των ποινών και μέτρων ασφαλείας κατά της ελευθερίας.

Κρατούμενοι: θεωρούνται όσοι εκτίουν ποινές ή μέτρα ασφαλείας κατά της ελευθερίας, οι υπόδικοι (προφυλακισμένοι ή προσωρινά κρατούμενοι), οι κρατούμενοι για χρέη ή για άλλο λόγο σε εκτέλεση απόφασης πολιτικού δικαστηρίου, οι οφειλέτες χρηματικής ποινής, αυτοτελώς ή κατά μετατροπή ή προστίμου ή δικαστικών εξόδων και οι αλλοδαποί οι οποίοι μετά την αποφυλάκισή τους παραμένουν κρατούμενοι ως τη δικαστική απέλασή τους ή τη χορήγηση άδειας παραμονής στη χώρα λόγω ανέφικτης απέλασης.

(Σ.Κ. άρθ. 16, 17. Π.Κ. άρθ. 69, 74)

Καταστήματα Κράτησης: διακρίνονται σε: α) γενικά, β) ειδικά και γ) θεραπευτικά. Τα γενικά καταστήματα κράτησης διακρίνονται σε Α', Β' και Γ' τύπου. Ειδικά καταστήματα είναι οι αγροτικές φυλακές, η Κεντρική Αποθήκη Υλικού (Κ.Α.Υ.Φ.), τα καταστήματα νέων και τα κέντρα ημιελεύθερης διαβίωσης καταδικών. Τα θεραπευτικά καταστήματα διακρίνονται σε γενικά νοσοκομεία, σε θεραπευτήρια για ψυχασθενείς και σε καταστήματα για τοξικομανείς.

(Σ.Κ. άρθ. 19)

1.3. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ - ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η συγγραφή πτυχιακής εργασίας είναι μια ιδιαίτερα επίπονη διαδικασία αλλά συνάμα και μια πρόκληση. Ειδικά, όταν πρόκειται για τη μελέτη ενός - όχι και τόσο δημοφιλούς προς διερεύνηση (τουλάχιστον στην χώρα μας) - θέματος, όπως αυτό της παραβατικής συμπεριφοράς των γυναικών. Στον τομέα της παραβατικότητας, οι περισσότερες μελέτες κινούνται γύρω από τον άξονα της παραβατικής συμπεριφοράς των ενηλίκων ή ανηλίκων παραβατών, ανδρικού φύλου. Γεγονός, που καθιστούσε τη σύνταξη της παρούσας μελέτης μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση αλλά και απολύτως αναγκαία.

Ο περιορισμένος αριθμός ερευνών και επιστημονικών άρθρων για την παραβατική συμπεριφορά των γυναικών στην Ελλάδα, ανάγκασαν τις συντάκτριες να στραφούν στην αναζήτηση ξενόγλωσσων βιβλιογραφικών πηγών πάνω στην οποία στηρίχτηκε τελικά και το μεγαλύτερο μέρος της πτυχιακής εργασίας τους. Πέρα από τις πρακτικές δυσκολίες που συνεπάγεται η σύνταξη μιας επιστημονικής εργασίας βασισμένης σε επεξεργασία ξενόγλωσσου βιβλιογραφικού υλικού, υπάρχουν δυσκολίες και ως προς την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων και τη δημιουργία συσχετισμών.

Η πρώτη τέτοια δυσκολία προέκυψε κατά την παρουσίαση του φαινομένου της παραβατικότητας των γυναικών σε διεθνές επίπεδο. Η αδυναμία εξεύρεσης ή η περιορισμένη ύπαρξη στατιστικών δεδομένων για την παραβατική συμπεριφορά των γυναικών κάθε χώρας, η διαφορετικότητα ως προς το ποιες πράξεις συνιστούν αδικήματα σε εθνικό επίπεδο και η έλλειψη γνώσης γύρω από τις ιδιαίτερες συνθήκες που ευνοούν την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς, και οι διαφορετικές μέθοδοι συλλογής και επεξεργασίας των στατιστικών στοιχείων κάθε χώρας - είναι εξαιρετικά επισφαλείς για τη δημιουργία συσχετίσεων και εξαγωγής αξιόπιστων αποτελεσμάτων. Η απλή καταγραφή του αριθμού των κρατούμενων γυναικών παγκοσμίως μπορεί να είναι μια πολύ γενική προσέγγιση του φαινομένου αλλά αποτελεί μια ακόμη ένδειξη του γεγονότος ότι οι γυναίκες εξακολουθούν να διαπράττουν πολύ λιγότερα εγκλήματα από ότι οι άνδρες.

Ανάλογη ήταν η δυσκολία που ανέκυψε και κατά την ανάπτυξη του θέματος για την μεταχείριση των γυναικών από το Ποινικό Σύστημα. Καθώς πρόκειται για ένα πολύ εξειδικευμένο θέμα, η αναζήτηση βιβλιογραφίας ακόμη και στην αγγλική γλώσσα ήταν πραγματικός άθλος, ενώ απέφερε πενιχρά αποτελέσματα. Η κατανόηση του τρόπου αντιμετώπισης της γυναίκας από το σύστημα απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα, απαιτεί τη διάθεση μέσων και πόρων για τη διεξαγωγή ενδελεχούς έρευνας, των παραγόντων που διαμορφώνουν την στάση των Αρχών άσκησης ποινικού ελέγχου, έναντι των γυναικών. Κάτι τέτοιο, δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί στα στενά πλαίσια μιας πτυχιακής εργασίας. Για αυτό, η παρούσα μελέτη περιορίζεται στο να προσφέρει μια γενική εικόνα για το πως τα ποινικά συστήματα διαφόρων χωρών μεταχειρίζονται τις γυναίκες και να επιστήσει την προσοχή στην ανάγκη περεταίρω διερεύνησης του ζητήματος στο μέλλον.

Σε ότι όμως αφορά τη θεραπευτική αντιμετώπιση του γυναικείου φύλου, η οποία είναι και μια από τις βασικές παραμέτρους του υπό εξέταση φαινομένου, προτείνεται μια βάση για την υιοθέτηση καταλληλότερων στρατηγικών διαχείρισης της «γυναικειάς» παραβατικής

δραστηριότητας. Η εξέταση των κοινωνικών-δημογραφικών χαρακτηριστικών των γυναικών κρατουμένων, οδηγεί στη δημιουργία ενός προφίλ της γυναίκας-κρατουμένης το οποίο μπορεί να φανεί πολύ χρήσιμο στην ανάπτυξη πρακτικών πρόληψης και καταστολής της παραβατικότητας. Επίσης, εντοπίζονται τα κενά στην εφαρμογή της υφιστάμενης σωφρονιστικής νομοθεσίας που απευθύνεται στο γυναικείο φύλο και οι ελλείψεις που απορρέουν από την λειτουργία των αντίστοιχων σωφρονιστικών καταστημάτων. Και, λαμβάνοντας υπόψη τις επιτυχημένες θεραπευτικές παρεμβάσεις που υλοποιούνται στο εξωτερικό, κατατίθενται προτάσεις για τη βελτιστοποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών σωφρονιστικής και μετα-σωφρονιστικής μέριμνας.

Τέλος, αναφορικά με την άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας στο πλαίσιο των καταστημάτων κράτησης· εν αντιθέσει, με τα περισσότερα ελληνικά συγγράμματα, η ακόλουθη μελέτη δεν αρκείται σε μια σύντομη και λιτή περιγραφή του ρόλου του κοινωνικού λειτουργού αλλά προχωρεί ένα βήμα παραπέρα. Παρουσιάζει αναλυτικά μια σειρά θεμάτων που αφορούν τους σπουδαστές και τους επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς, όπως: τα μοντέλα εφαρμογής της Κοινωνικής Εργασίας, την «ιδιαιτέρη» φύση των πελατών που καλούνται να εξυπηρετήσουν, τις προκλήσεις που τυχόν να αντιμετωπίσουν οι κοινωνικοί λειτουργοί κατά την εργασία τους στον συγκεκριμένο χώρο. Από αυτή την άποψη, η συγκεκριμένη μελέτη αμβλύνει την περιορισμένη γνώση που υπάρχει στην Ελλάδα γύρω από τα θέματα τα οποία σχετίζονται με τον τομέα της Κοινωνικής Εργασίας, που ασκείται στον χώρο των σωφρονιστικών καταστημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ - ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κατανόηση ενός φαινομένου και κατ' επέκταση η αντιμετώπισή του, προϋποθέτει πλήρη αντίληψη της έκτασης και της έντασής του. Για αυτό, η παρούσα μελέτη παρουσιάζει το φαινόμενο της παραβατικότητας των γυναικών τόσο σε παγκόσμιο, όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Η περιγραφή του φαινομένου διεθνώς, γίνεται βάσει της Παγκόσμιας Λίστας για τη Φυλάκιση των Γυναικών (World Female Imprisonment List) του έτους 2006 η οποία καταρτίζεται από το International Centre for Prison Studies του King's College του Λονδίνου, και στατιστικών στοιχείων της Υπηρεσίας Στατιστικών Δεδομένων της Οικονομικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη, για το ίδιο έτος. Η παρουσίαση της παραβατικότητας των γυναικών στην χώρα μας, γίνεται μέσα από την ανάλυση των Αστυνομικών Στατιστικών των ετών 1984 - 2003 και των Δικαστικών Στατιστικών των ετών 1998-2003, της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας και άλλων βιβλιογραφικών πηγών. Της ποσοτικής ανάλυσης της παραβατικότητας των γυναικών, έπεται η ποιοτική προσέγγισή της η οποία επικεντρώνεται σε εκείνες τις κατηγορίες των αδικημάτων που διαπράττουν περισσότερο οι γυναίκες και τα οποία καθορίζουν την εικόνα αυτής στο σύνολό της.

Η απλή ποσοτική καταγραφή των γυναικών παραβατών και των αδικημάτων που διαπράττουν, αφήνει μια βασική πτυχή της παραβατικότητας ανεξερεύνητη: δεν απαντάει στο ερώτημα ποιες είναι οι γυναίκες αυτές. Για το λόγο αυτό, σκιαγραφείται, το κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ της γυναίκας-κρατούμενης, βάση παραμέτρων όπως: η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, το επίπεδο εκπαίδευσης και απασχόλησης, ο τόπος καταγωγής και κατοικίας, η κατάσταση της υγείας τους, το αδίκημα που έχουν τελέσει και το ποινικό τους ιστορικό. Η γνώση των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών - των γυναικών καταδίκων, αποτελεί το στοιχείο-κλειδί για την αντιμετώπιση και την πρόληψη της παραβατικότητας τους.

2.1. Η ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Πάνω από μισό εκατομμύριο γυναίκες και κορίτσια κρατούνται σε σωφρονιστικά καταστήματα σε ολόκληρο τον κόσμο, είτε ως προφυλακισμένες (υπόδικες) είτε έχουν δικαστεί και καταδικαστεί (Walmsley, 2006).

Περίπου το ένα τρίτο αυτών των γυναικών βρίσκονται στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (183.000) και περίπου τόσες στην Κίνα (71.000 συν γυναίκες και κορίτσια σε καθεστώς προσωρινής κράτησης ή απονομής της δικαιοσύνης), τη Ρωσική Ομοσπονδία (55.400) και τη Ταϊλάνδη (28.450). Καμιάς άλλης χώρας ο γυναικείος πληθυσμός κρατουμένων δεν φτάνει τις 15.000 και ο αμέσως υψηλότερος είναι στην Ινδία (13.350) (Walmsley, 2006).

Γενικά, το ποσοστό των γυναικών κρατουμένων στο συνολικό πληθυσμό των κρατουμένων (στο περίπου 80% των καταστημάτων κράτησης) κυμαίνεται από 2 ως 9 %. Μόνο δώδεκα σωφρονιστικά συστήματα χωρών έχουν υψηλότερο ποσοστό από αυτό. Το υψηλότερο βρίσκεται στο Χονγκ Κόνγκ-Κίνα (22%) και ακολουθεί η Μιανμάρ με 18%, η Ταϊλάνδη με 17%, το Κουβέιτ με 15% και το Κατάρ με το Βιετνάμ, με 12 % (Walmsley, 2006).

Η αναλογία γυναικών και κοριτσιών στον συνολικό πληθυσμό κρατουμένων παρουσιάζει αποκλίσεις από ήπειρο σε ήπειρο. Στις Αφρικανικές Χώρες αποτελούν ένα πολύ μικρότερο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού κρατουμένων (ο μέσος όρος κυμαίνεται στο 2.65%) από ότι στην Αμερική και την Ασία όπου το μέσο επίπεδο είναι διπλάσιο (5.3% και 5.4%, αντιστοίχως). Ο μέσος όρος στην Ευρώπη και την Ωκεανία είναι 4.4%.

Οι γυναίκες κρατούμενες στην Ελλάδα αποτελούν το 5.9% του συνολικού πληθυσμού των κρατουμένων της χώρας (ό.π.).

Σύμφωνα με μια άλλη λίστα, αυτήν της Υπηρεσίας Στατιστικών Δεδομένων της Οικονομικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη - του έτους 2006 η οποία συντάσσεται με βάση τα στατιστικά στοιχεία που αποστέλλουν οι στατιστικές υπηρεσίες κάθε χώρας για τις καταδικασθείσες γυναίκες (δηλαδή γυναίκες που έχουν κριθεί ένοχες από οποιοδήποτε Νομοθετικό Σώμα είναι εξουσιοδοτημένο να το κρίνει βάσει του νομικού συστήματος κάθε χώρας, άσχετα από το αν η καταδίκη επικυρώθηκε τελικά ή όχι), οι χώρες με το υψηλότερο ποσοστό καταδικασθέντων γυναικών επί του συνόλου των καταδικασθέντων είναι: η Ιρλανδία και το Λουξεμβούργο (20%) και ακολουθούν κατά σειρά η Δανία, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (όλες με 18%), η Φιλανδία με 16%, η Σουηδία με 15%, η Αυστρία, η Ελβετία και η Ουκρανία (και οι τρεις με 14%), η Ουγγαρία, η Ισλανδία, η Ιταλία, η Ρωσική Ομοσπονδία και το Βέλγιο (όλες με 13%) και έπονται η Λευκορωσία, η Ελλάδα, το Κιργιστάν και το Ουζμπεκιστάν (όλες με 12%). Το χαμηλότερο ποσοστό καταδικασθέντων το κατέχει η Αλβανία, η Αρμενία και η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (έχουν 5%) (UNECE Statistical Division Database, 2006).

Αν και οι ανωτέρω στατιστικές θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερη προσοχή από τους επιστήμονες - καθότι τα δεδομένα που περιέχουν έχουν συλλεχθεί σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και έχουν επεξεργαστεί με διαφορετικές στατιστικές μεθόδους από διαφορετικές Υπηρεσίες της Δικαιοσύνης κάθε χώρας, όπου διαφορετικές πράξεις θεωρούνται ως εγκληματικές από τα εθνικά νομικά συστήματα - ωστόσο, είναι ενδεικτικές του γεγονότος ότι η παραβατικότητα των γυναικών είναι μικρότερη από την παραβατικότητα των ανδρών.

2.2. Η ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, η συμμετοχή των γυναικών στο σύνολο της εγκληματικότητας διαγράφει μια σταθερά ανοδική τροχιά. Αυτό προκύπτει τόσο από τις Στατιστικές των Αδικημάτων (Στατιστικές της Αστυνομίας για τα έτη 1984-2003) όσο και από τις Δικαστικές Στατιστικές (Στατιστικές της Δικαιοσύνης των ετών 1984-2003): οι οποίες αν και ακολουθούν διαφορετική λογική στην καταγραφή των στοιχείων και για αυτό άλλωστε δεν είναι και συγκρίσιμες, ωστόσο, δίνουν παρόμοια εικόνα για την εξέλιξη της εγκληματικότητας στη χώρα μας.

Έτσι σύμφωνα με τις Στατιστικές της Αστυνομίας (για την χρονική περίοδο 1984-2003) το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στα διαπραχθέντα αδικήματα ήταν 6.7% το 1984, 11% το 1991, 15.2% το 1999 και 13.9% το 2003. Τα ποσοστά αυτά δείχνουν ότι παρά

την αύξηση της εγκληματικότητας των γυναικών, αυτή παραμένει χαμηλή σε σχέση με την εγκληματικότητα των ανδρών (βλ. Πίνακα 1).

Πίνακας 1. Στατιστική των Αδικημάτων

Γνωστοί Δράστες Διαπραχθέντων Αδικημάτων, κατά φύλο, για τα έτη 1984 - 2003

Έτη	Σύνολο Γνωστών Δραστών	Γυναίκες		Άνδρες	
		Αριθμός	Αναλογία (%)	Αριθμός	Αναλογία (%)
1984 ¹	352.317	23.635	6,7	328.682	93,3
1985	279.455	20.252	7,3	259.203	92,8
1986	279.066	22.147	7,9	256.919	92,1
1987	285.197	27.906	9,8	257.291	90,2
1988	290.630	31.616	10,9	259.014	89,1
1989	266.100	28.550	10,7	237.550	89,3
1990 ²	310.560	31.873	10,3	278.696	89,7
1991	332.349	36.448	11	295.901	89
1992	358.238	41.550	11,6	316.688	88,4
1993	332.152	40.356	12,1	291.796	87,9
1994	273.840	32.910	12	240.930	88
1995	279.552	32.986	11,8	246.566	88,2
1996	297.139	38.537	13	258.602	87
1997	317.911	45.352	14,3	272.559	85,7
1998	326.786	47.372	14,5	279.414	85,5
1999	329.842	50.116	15,2	279.726	84,8
2000 ³	330.261	45.106	13,7	285.155	86,3
2001	400.124	55.308	13,8	344.816	86,2
2002	399.095	57.568	14,4	341.527	85,6
2003	393.561	54.789	13,9	338.772	86,1

Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα και Ζ. Τσαγκαράκη

¹ Τα στατιστικά στοιχεία για τα έτη 1984 έως 1990 περιέχονται στο βιβλίο της Α. Υοτοπούλου-Μαραγκοπούλου με τίτλο: “The peculiarities of female criminality and their causes. A human rights perspective”, Esperia publications, London, 1992, σελ.69

² Πηγή: Στατιστική Επετηρίδα ΕΛΑΣ, 1999

³ Τα στατιστικά στοιχεία για τα έτη 2000 έως 2003 δεν έχουν ακόμη δημοσιευτεί. Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

Ανάλογο συμπέρασμα προκύπτει και από τα στοιχεία των Δικαστικών Στατιστικών που αφορούν τους καταδικασθέντες με τελεσίδικη απόφαση, από όλα τα ποινικά δικαστήρια της χώρας, για τα έτη 1984 έως 2003.

Πίνακας 2. Δικαστική Στατιστική

Καταδικασθέντες για Πλημμέλημα ή Κακούργημα, για τα έτη 1984 - 2003

Έτη	Σύνολο Καταδικασθέντων	Γυναίκες	
		Αριθμός	Αναλογία (%)
1984 ¹	106.174	8.705	8,2
1985	100.896	8.372	8,3
1986	116.653	10.233	8,8
1987	133.980	12.136	9,1
1988	127.743	12.791	10
1989	104.499	10.829	10,4
1990 ²	103.862	11.494	11,1
1991	106.287	11.904	11,2
1992	99.989	12.025	12
1993	86.803	11.096	12,8
1994	78.971	10.517	13,3
1995	85.909	10.975	12,8
1996	81.674	11.280	13,8
1997 ³	82.034	10.878	13,3
1998	59.360	8.165	13,8
1999 ⁴	58.828	8.100	13,8
2000	55.160	7.186	13
2001	55.542	7.008	12,6
2002	62.428	8.017	12,8
2003	69.974	8.899	12,7

Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα και Ζ. Τσαγκαράκη

¹ Τα στατιστικά στοιχεία για τα έτη 1984 έως 1989 περιέχονται στη Στατιστική της Δικαιοσύνης. Πολιτικής Δικαιοσύνης, Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής Έτους 1990, σελ. 44

² Τα στατιστικά στοιχεία για τα έτη 1990 έως 1996 περιέχονται στη Στατιστική της Δικαιοσύνης. Πολιτικής Δικαιοσύνης, Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής Έτους 1996, 1999, σελ. 44

³ Τα στατιστικά στοιχεία για τα έτη 1997 και 1998 περιέχονται στη Στατιστική της Δικαιοσύνης. Πολιτικής Δικαιοσύνης, Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής Έτους 2002, 2003, σελ. 207

⁴ Τα στατιστικά στοιχεία για τα έτη 1999 έως 2003 δεν έχουν ακόμη δημοσιευτεί. Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

Το ποσοστό των γυναικών που καταδικάστηκαν το 1984 ήταν εμφανώς χαμηλό, μόνο το 8.2% του συνόλου των καταδικασθέντων και των δύο φύλων. Στα τέλη του 1990 αυτό παρουσίασε αύξηση κατά 3% (11.1%) και το 1996 κυμαινόταν στο 13.8%, ενώ το 2003 άγγιζε το 12.7% (Ε.Σ.Υ.Ε., 1990, 2003) (βλ. Πίνακα 2).

Αναμφισβήτητα, λοιπόν, το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων (στον τομέα της εγκληματικότητας) είναι πολύ μεγάλο.

2.2.1. Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΙΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ

Η εγκληματικότητα των γυναικών στην Ελλάδα παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες σε σύγκριση με εκείνη των ανδρών· ιδιαιτερότητες που εντοπίζονται τόσο στην έκταση που αυτή καταλαμβάνει στο σύνολο της εγκληματικότητας, όσο και στο βαθμό συμμετοχής των γυναικών στις επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων. Όπως προκύπτει από την ανάλυση των Δικαστικών Στατιστικών (όπου το φύλο των καταδικασθέντων και το είδος του αδικήματος έχουν πλέον αποσαφηνιστεί) οι γυναίκες διαπράττουν λιγότερα αδικήματα σε σχέση με τους άνδρες, ενώ η συμμετοχή τους ανά κατηγορία αδικήματος εμφανίζει διακυμάνσεις.

Ανάλογα με τις κατηγορίες αδικημάτων τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στο σύνολο των καταδικασθέντων διαφέρουν, άλλοτε είναι υψηλά και άλλοτε χαμηλά.

Αναλυτικότερα:

Οι κατηγορίες αδικημάτων όπου τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών που καταδικάστηκαν είναι υψηλά (άνω του 10%) σε σχέση με το σύνολο καταδικασθέντων κατά τα εξεταζόμενα έτη, είναι τα εξής: i) **Επαιτεία και αλητεία**, ii) **Εγκλήματα κατά των ηθών** (πρόκειται κυρίως για **Διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας**), iii) **Εγκλήματα κατά της τιμής** (πρόκειται κυρίως για **Εξυβρίσεις**), iv) **Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα** (πρόκειται κυρίως για **Παραβιάσεις των κανόνων οικοδομικής και Εμπρησμούς σε δάση**), v) **Εγκλήματα περί την απονομή της δικαιοσύνης** (κυρίως για **Ψευδείς καταμηνύσεις και Ψευδορκίες**), vi) **Εγκλήματα περί τα υπομνήματα** (κυρίως για **Πλαστογραφίες και Πλαστογραφίες πιστοποιητικών**), vii) **Εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαίων** (χρεωκοπίες (συμμετοχή) και **απάτες**) viii) **Παραβάσεις Ειδικών Ποινικών Νόμων** (πρόκειται κυρίως για **Παραβάσεις της περί Δημοσίας Υγείας Νομοθεσίας, την Λαθραία είσοδο - έξοδο - παραμονή αλλοδαπών, Παραβιάσεις της περί Εργατικής Πρόνοιας Νομοθεσίας, Παραβιάσεις του Νόμου περί επιταγών, Παραβιάσεις του Αγορανομικού Κώδικα, το Λαθρεμπόριο, Φορολογικές παραβάσεις, για Χαρτοπαικτικές λέσχες και τυχερά παιχνίδια**), ix) **Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας** (κυρίως, **αυτοδικίες και απειλές**), x) **Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας**, (πρόκειται κυρίως για **Φθορές ξένης ιδιοκτησίας, Υπεξαιρέσεις και Κλοπές πάσης φύσεως**).

Ειδικότερα:

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατηγορία **Επαιτεία και αλητεία** καθώς η γυναικεία συμμετοχή παρά τη μείωση που σημείωσε το 1999 και το 2001 διατήρησε την ανοδική της πορεία και το 2003 κορυφώθηκε συγκεντρώνοντας το μεγαλύτερο ποσοστό όλων των εξεταζόμενων ετών.

Στα **Εγκλήματα κατά των ηθών** η συμμετοχή των γυναικών ανήλθε το 1998 στο 12.8%, υπερδιπλασιάστηκε το 1999 (27.3%) και αυξήθηκε ακόμη περισσότερο το 2000 (31.7%) ενώ τα επόμενα τρία έτη άρχισε να μειώνεται με σταθερό ρυθμό, παραμένοντας όμως σε υψηλά επίπεδα. Σε αυτή τη κατηγορία εγκλημάτων τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής στις γυναίκες κατέχει το **αδίκημα της Διευκόλυνσης της αλλότριας ακολασίας** όπου μάλιστα

ορισμένες χρονιές τα ποσοστά των γυναικών ήταν όχι απλώς υψηλά αλλά μεγαλύτερα και από τα αντίστοιχα των ανδρών.

Στα **Εγκλήματα κατά της τιμής**, κυρίως εξυβρίσεις, παρατηρήθηκε μικρή μείωση μεταξύ των ετών 1998, 1999 και 2000 αλλά το 2001 το ποσοστό αυξήθηκε ξανά (άγγιξε το 23.2%) για να υποχωρήσει τελικά, ελαφρά, κατά τα επόμενα εξεταζόμενα έτη.

Μικρές αυξομειώσεις σημείωσαν τα ποσοστά των γυναικών στα **Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα** (κυρίως, Παραβιάσεις κανόνων οικοδομικής, εμπρησμοί σε δάση).

Στα **Εγκλήματα περί την απονομή της δικαιοσύνης** (ψευδείς καταμηνύσεις και ψευδορκίες) οι γυναίκες συγκέντρωσαν το 19.7% του συνόλου των καταδικασθέντων το 1998, ποσοστό που ανέβηκε στο 22.2% το 1999. Στα επόμενα τρία εξεταζόμενα έτη το ποσοστό αυτό μειώθηκε σταδιακά, όμως το 2003 άρχισε ξανά να αυξάνεται.

Μεγάλη είναι η συμμετοχή των γυναικών και στα **Εγκλήματα περί τα υπομνήματα** (πλαστογραφίες, πλαστογραφίες πιστοποιητικών), η οποία ήταν 12.8%, το 1998 και έφτασε στο 16.1% το 2003 (Ε.Σ.Υ.Ε., 1998 - 2003).

Αναφορικά με τα **Εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαίων** (πρόκειται κυρίως για χρεωκοπίες (συμμετοχή) και απάτες) τα ποσοστά των γυναικών παρουσίασαν μικρές μεταβολές.

Στις **Παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων**, παρά τις μικρές αυξομειώσεις που σημειώθηκαν, η αναλογία των καταδικασμένων γυναικών φαίνεται να έχει μια φθίνουσα τάση. Τα αδικήματα της συγκεκριμένης κατηγορίας αφορούν κατά κύριο λόγο Παραβάσεις της περί Δημοσίας Υγείας Νομοθεσίας, Λαθραία εισοδο-έξοδο-παραμονή αλλοδαπών, Παραβιάσεις της περί Εργατικής Πρόνοιας Νομοθεσίας, Παραβάσεις του Νόμου περί επιταγών, Παραβιάσεις του Αγορανομικού Κώδικα, Λαθρεμπόριο, Φορολογικές παραβάσεις, Χαρτοπαικτικές λέςχες και τυχερά παιχνίδια.

Για την υψηλή συμμετοχή των γυναικών στις **Παραβιάσεις του Αγορανομικού Κώδικα** έχει διατυπωθεί η άποψη ότι αυτή είναι πλασματική, αφού πολλές μικρές επιχειρήσεις και καταστήματα φέρονται εικονικά στο όνομα γυναικών-συζύγων, για διάφορους λόγους (κυρίως φορολογικούς κ.α.) και επομένως οι παραβάσεις αυτές διαπράττονται ουσιαστικά από άνδρες (Yotopoulos-Marangopoulos, 1992: 33).

Στα **Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας** (κυρίως αυτοδικίες και απειλές) οι γυναίκες καταλάμβαναν ποσοστό 11,9% το 1998, 12,6% το 1999, 9,1% το 2000, 14,3% το 2001, 11,7% το 2002 και 11,4% το 2003.

Τα **Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας** παρουσίασαν μια σταθεροποιητική εικόνα, παρά τις μικρές πτώσεις που υπέστησαν το 1999 και το 2001. Σε αυτά την πρώτη θέση στις γυναίκες κατέχει **το αδίκημα της φθοράς της ξένης ιδιοκτησίας**, όπου μάλιστα το 2002 σημειώθηκε κατακόρυφη αύξηση σε σύγκριση με τα άλλα εξεταζόμενα έτη και ακολουθούν οι υπεξαιρέσεις και οι κλοπές πάσης φύσεως (Ε.Σ.Υ.Ε., 1998 - 2003).

Οι κατηγορίες αδικημάτων όπου τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών που καταδικάσθηκαν είναι χαμηλά (κάτω του 10%) σε σχέση με το σύνολο των καταδικασθέντων, κατά τα έξι εξεταζόμενα έτη, είναι οι ακόλουθες:

i) **Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας** ii) **Σωματικές βλάβες** (κυρίως **Απλές Σωματικές βλάβες και Σωματικές βλάβες εξ αμελείας δι' αυτοκινήτου**) iii) **Εγκλήματα περί το γάμο και την οικογένεια** iv) **Εγκλήματα κατά της ζωής**.

Αναλυτικότερα:

Για τα αδικήματα που συνιστούν **Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας** πρέπει να σημειωθεί ότι ανεξάρτητα από τις αυξήσεις που σημειώθηκαν το 2000 και το 2003 ο μέσος όρος συμμετοχής των γυναικών στο σύνολο των καταδικασθέντων παραμένει κάτω του 10%.

Επίσης, χαμηλή και χωρίς αξιόλογες μεταβολές είναι η συμμετοχή τους στην κατηγορία των **Σωματικών βλαβών**. Οι σωματικές βλάβες που προκαλούν οι γυναίκες είναι κυρίως **Απλές και Εξ αμελείας δι' αυτοκινήτου**. Οι τελευταίες μπορούν να συσχετιστούν με την διαρκώς

αυξανόμενη χρήση του αυτοκινήτου από γυναίκες (Θανοπούλου, Φρονίμου & Τσιλιμιγκάκη, 1997: 40).

Ειδική αναφορά πρέπει να γίνει στα **Εγκλήματα περί το γάμο και την οικογένεια** διότι ενώ τα ποσοστά των γυναικών που καταδικάστηκαν για το συγκεκριμένο αδίκημα - το 1998 - ήταν 7.2% και το 1999 μειώθηκε κατά 1% (6.2%), το 2000 άγγιξε το 10.5% για να μειωθεί το επόμενο έτος (2001) στο 8.7%· μείωση που συνεχίστηκε και το 2002 (4.4%) για να φτάσουμε στο 2003 που έκλεισε με μικρή άνοδο (6.4%) (Ε.Σ.Υ.Ε., 1998 - 2003). Από το 1982 που αποποινικοποιήθηκε με νομοθετική ρύθμιση η μοιχεία, η συμμετοχή των γυναικών είναι γενικώς χαμηλή σε αυτή την κατηγορία εγκλημάτων (ό.π.: 41).

Τέλος, χαμηλά παρέμειναν και τα ποσοστά που συγκέντρωσαν οι γυναίκες στα **Εγκλήματα κατά της ζωής** (βλ. Πίνακες 3).

Πίνακας 3. Δικαστική Στατιστική

Καταδικασθέντες κατά επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων και κατά φύλο, για τα έτη 1998 - 2003

Έτη	1998				1999			
	Σύνολο Καταδικασθέντων	Α	Γ	% συμμετοχής γυναικών στο σύνολο	Σύνολο Καταδικασθέντων	Α	Γ	% συμμετοχής γυναικών στο σύνολο
Πλαστογραφία	226 (0,4)	197 (0,4)	29 (0,4)	12,8	184 (0,3)	163 (0,3)	21 (0,3)	11,4
Πλαστογραφία πιστοποιητικών	141 (0,2)	124 (0,2)	17 (0,2)	12,1	222 (0,4)	191 (0,4)	31 (0,4)	14
Ψευδορκία	170 (0,3)	138 (0,3)	32 (0,4)	18,8	147 (0,2)	119 (0,2)	28 (0,3)	19
Ψευδής καταμήνυση	40 (0,1)	27 (0,1)	13 (0,2)	32,5	57 (0,1)	43 (0,1)	14 (0,2)	24,6
Παραβίαση των κανόνων της οικοδομικής	4.194 (7,1)	3.347 (6,5)	847 (10,4)	20,2	3.497 (5,9)	2.683 (5,3)	814 (10)	23,3
Εμπρησμός σε δάση	190 (0,3)	172 (0,3)	18 (0,2)	9,5	179 (0,3)	160 (0,3)	19 (0,2)	10,6
Απλή σωματική βλάβη	1.499 (2,5)	1.363 (2,7)	136 (1,7)	9,1	1.164 (2)	1.060 (2,1)	104 (1,3)	8,9
Σωματική βλάβη εξ αμελείας δι' αυτοκινήτου	1.061 (1,8)	990 (1,9)	71 (0,9)	6,7	838 (1,4)	783 (1,5)	55 (0,7)	6,6
Αυτοδικία	297 (0,5)	248 (0,5)	49 (0,6)	16,5	273 (0,5)	220 (0,4)	53 (0,7)	19,4
Απειλή	328 (0,6)	292 (0,6)	36 (0,4)	11	295 (0,5)	261 (0,5)	34 (0,4)	11,5
Διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας	24 (0)	17 (0)	7 (0,1)	29,2	33 (0,1)	10 (0)	23 (0,3)	69,7
Εξύβριση	1.166 (2)	891 (1,7)	275 (3,4)	23,6	1.180 (2)	933 (1,8)	247 (3)	20,9
Κλοπές πάσης φύσεως	1.860 (3,1)	1.646 (3,2)	214 (2,6)	11,5	1.728 (2,9)	1.543 (3)	185 (2,3)	10,7
Υπεξαρρέσεις	199 (0,3)	167 (0,3)	32 (0,4)	16,1	214 (0,4)	179 (0,4)	35 (0,4)	16,4
Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	582 (1)	500 (1)	82 (1)	14,1	582 (1)	508 (1)	74 (0,9)	12,7
Απάτη	248 (0,4)	220 (0,4)	28 (0,3)	11,3	255 (0,4)	246 (0,5)	9 (0,1)	3,5
Χρεωκοπία (συμμετοχή)	98 (0,2)	79 (0,2)	19 (0,2)	19,4	95 (0,2)	73 (0,1)	22 (0,3)	23,2
Παραβιάσεις της περί Δημοσίας Υγείας Νομοθεσίας	4.001 (6,7)	2.875 (5,6)	1.126 (13,8)	28,1	4.520 (7,7)	3.277 (6,5)	1.243 (15,3)	27,5
Παραβιάσεις της περί Εργατικής Προνοίας Νομοθεσίας	7.680 (12,9)	6.351 (12,4)	1.329 (16,3)	17,3	7.717 (13,1)	6.323 (12,5)	1.394 (17,2)	18,1
Παραβιάσεις Αγορανομικού Κώδικα	4.250 (7,2)	3.461 (6,8)	789 (9,7)	18,6	4.328 (7,4)	3.509 (6,9)	819 (10,1)	18,9

Παραβιάσεις της περί Αυτοκινήτων Νομοθεσίας	15.024 (25,3)	14.117 (27,6)	907 (11,1)	6	16.523 (28,1)	15.508 (30,6)	1.015 (12,5)	6,1
Χαρτοπαικτικές λέσχες και τυχερά παιχνίδια	1.300 (2,2)	1.150 (2,2)	150 (1,8)	11,5	1.220 (2,1)	1.062 (2,1)	158 (2)	13
Επιταγές	3.127 (5,3)	2.521 (4,9)	606 (7,4)	19,4	1.686 (2,9)	1.348 (2,7)	338 (4,2)	20
Λαθρεμπόριο, γενικώς (καπνού, άλλων ειδών)	103 (0,2)	91 (0,2)	12 (0,1)	11,7	103 (0,2)	79 (0,2)	24 (0,3)	23,3
Φορολογικές παραβάσεις	589 (1)	524 (1)	65 (0,8)	11	526 (0,9)	459 (0,9)	67 (0,8)	12,7
Λαθραία είσοδος έξοδος, παραμονή αλλοδαπών	2.474 (4,2)	1.809 (3,5)	665 (8,1)	26,9	1.719 (2,9)	1.244 (2,5)	475 (5,9)	27,6

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος. Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη
Σημείωση: Α=Άνδρες Γ= Γυναίκες

Καταδικασθέντες κατά επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων και κατά φύλο, για τα έτη 1998 - 2003 (συνέχεια)

Έτη	2000				2001			
	Σύνολο Καταδικασθέντων	Α	Γ	% συμμετοχής γυναικών στο σύνολο	Σύνολο Καταδικασθέντων	Α	Γ	% συμμετοχής γυναικών στο σύνολο
Πλαστογραφία	203 (0,4)	167 (0,3)	36 (0,5)	17,7	149 (0,3)	131 (0,3)	18 (0,3)	12,1
Πλαστογραφία πιστοποιητικών	248 (0,4)	216 (0,5)	32 (0,4)	12,9	345 (0,6)	296 (0,6)	49 (0,7)	14,2
Ψευδορκία	134 (0,2)	107 (0,2)	27 (0,4)	20,1	178 (0,3)	146 (0,3)	32 (0,5)	18
Ψευδής καταμήνυση	74 (0,1)	58 (0,1)	16 (0,2)	21,6	89 (0,2)	73 (0,2)	16 (0,2)	18
Παραβίαση των κανόνων της οικοδομικής	3.252 (5,9)	2.493 (5,2)	759 (10,6)	23,3	2.828 (5,1)	2.144 (4,4)	684 (9,8)	24,2
Εμπρησμός σε δάση	156 (0,3)	142 (0,3)	14 (0,2)	9	143 (0,3)	128 (0,3)	15 (0,2)	10,5
Απλή σωματική βλάβη	829 (1,5)	746 (1,6)	83 (1,2)	10	1.260 (2,3)	746 (1,5)	514 (7,3)	40,8
Σωματική βλάβη εξ αμελείας δι' αυτοκινήτου	421 (0,8)	396 (0,8)	25 (0,3)	5,9	394 (0,7)	367 (0,8)	27 (0,4)	6,9
Αυτοδικία	206 (0,4)	176 (0,4)	30 (0,4)	14,6	245 (0,4)	187 (0,4)	58 (0,8)	23,7
Απειλή	283 (0,5)	259 (0,5)	24 (0,3)	8,5	310 (0,6)	280 (0,6)	30 (0,4)	9,7
Διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας	47 (0,1)	20 (0)	27 (0,4)	57,4	44 (0,1)	22 (0)	22 (0,3)	50
Εξύβριση	1.273 (2,3)	1.028 (2,1)	245 (3,4)	19,2	1.191 (2,1)	912 (1,9)	279 (4)	23,4
Κλοπές πάσης φύσεως	1.798 (3,3)	1.608 (3,4)	190 (2,6)	10,6	1.666 (3)	1.519 (3,1)	147 (2,1)	8,8
Υπεξαιρέσεις	291 (0,5)	231 (0,5)	60 (0,8)	20,6	300 (0,5)	250 (0,5)	50 (0,7)	16,7
Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	509 (0,9)	436 (0,9)	73 (1)	14,3	459 (0,8)	394 (0,8)	65 (0,9)	14,2
Απάτη	228 (0,4)	192 (0,4)	36 (0,5)	15,8	239 (0,4)	213 (0,4)	26 (0,4)	10,9
Χρωκοπία (συμμετογή)	68 (0,1)	60 (0,1)	8 (0,1)	11,8	73 (0,1)	63 (0,1)	10 (0,1)	13,7
Παραβιάσεις της περί Δημοσίας Υγείας Νομοθεσίας	4.487 (8,1)	3.340 (7)	1.147 (16)	25,6	4.457 (8)	3.387 (7)	1.070 (15,3)	24
Παραβιάσεις της περί Εργατικής Προνοίας Νομοθεσίας	5.516 (10)	4.478 (9,3)	1.038 (14,4)	18,8	6.218 (11,2)	5.094 (10,5)	1.124 (16)	18,1
Παραβιάσεις Αγορανομικού Κώδικα	3.463 (6,3)	2.869 (6)	594 (8,3)	17,2	2.545 (4,6)	2.080 (4,3)	465 (6,6)	18,3
Παραβιάσεις της περί Αυτοκινήτων Νομοθεσίας	17.608 (31,9)	16.471 (34,3)	1.137 (15,8)	6,5	18.804 (33,9)	17.550 (36,2)	1.254 (17,9)	6,7

Χαρτοπαικτικές λέσχες και τυχερά παιγνίδια	1.139 (2,1)	1.004 (2,1)	135 (1,9)	11,9	880 (1,6)	774 (1,6)	106 (1,5)	12
Επιταγές	850 (1,5)	691 (1,4)	159 (2,2)	18,7	1.065 (1,9)	870 (1,8)	195 (2,8)	18,3
Λαθρεμπόριο, γενικώς (καπνού άλλων ειδών)	96 (0,2)	82 (0,2)	14 (0,2)	14,6	141 (0,3)	112 (0,2)	29 (0,4)	20,6
Φορολογικές παραβάσεις	342 (0,6)	294 (0,6)	48 (0,7)	14	382 (0,7)	332 (0,7)	50 (0,7)	13,1
Λαθραία είσοδος έξοδος, παραμονή αλλοδαπών	2.103 (3,8)	1.671 (3,5)	432 (6)	20,5	1.701 (3,1)	1.405 (2,9)	296 (4,2)	17,4

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος. Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

Καταδικασθέντες κατά επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων και κατά φύλο, για τα έτη 1998 - 2003 (συνέχεια)

Έτη	2002				2003			
	Σύνολο Καταδικασθέντων	Α	Γ	% συμμετοχής γυναικών στο σύνολο	Σύνολο Καταδικασθέντων	Α	Γ	% συμμετοχής γυναικών στο σύνολο
Πλαστογραφία	147 (0,2)	115 (0,2)	32 (0,4)	21,8	141 (0,2)	121 (0,2)	20 (0,2)	14,2
Πλαστογραφία πιστοποιητικών	286 (0,5)	233 (0,4)	53 (0,7)	18,5	435 (0,6)	378 (0,6)	57 (0,6)	13,1
Ψευδορκία	117 (0,2)	94 (0,2)	23 (0,3)	19,7	201 (0,3)	146 (0,2)	55 (0,6)	27,4
Ψευδής καταμήνυση	53 (0,1)	46 (0,1)	7 (0,1)	13,2	70 (0,1)	60 (0,1)	10 (0,1)	14,3
Παραβίαση των κανόνων της οικοδομικής	2.831 (4,5)	2.190 (4)	641 (8)	22,6	2.858 (4,1)	2.198 (3,6)	660 (7,4)	23,1
Εμπρησμός σε δάση	119 (0,2)	106 (0,2)	13 (0,2)	10,9	131 (0,2)	117 (0,2)	14 (0,2)	10,7
Απλή σωματική βλάβη	1.119 (1,8)	1.019 (1,9)	100 (1,2)	8,9	1.321 (1,9)	1.192 (2)	129 (1,4)	9,8
Σωματική βλάβη εξ αμελείας δι' αυτοκινήτου	799 (1,3)	744 (1,4)	55 (0,7)	6,9	1.054 (1,5)	980 (1,6)	74 (0,8)	7
Αυτοδικία	261 (0,4)	217 (0,4)	44 (0,5)	16,9	284 (0,4)	242 (0,4)	42 (0,5)	14,8
Απειλή	385 (0,6)	345 (0,6)	40 (0,5)	10,4	379 (0,5)	336 (0,6)	43 (0,5)	11,3
Διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας	53 (0,1)	28 (0,1)	25 (0,3)	47,2	41 (0,1)	30 (0)	11 (0,1)	26,8
Εξύβριση	1.281 (2,1)	985 (1,8)	296 (3,7)	23,1	1.433 (2)	1.112 (1,8)	321 (3,6)	22,4
Κλοπές πάσης Φύσεως	1.664 (2,7)	1.503 (2,8)	161 (2)	9,7	1.957 (2,8)	1.769 (2,9)	188 (2,1)	9,6
Υπεξαυρέσεις	256 (0,4)	195 (0,4)	61 (0,8)	23,8	309 (0,4)	243 (0,4)	66 (0,7)	21,4
Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	121 (0,2)	43 (0,1)	78 (1)	64,5	557 (0,8)	469 (0,8)	88 (1)	15,8
Απάτη	213 (0,3)	176 (0,3)	37 (0,5)	17,4	258 (0,4)	214 (0,4)	44 (0,5)	17,1
Χρεωκοπία (συμμετοχή)	64 (0,1)	54 (0,1)	10 (0,1)	15,6	68 (0,1)	59 (0,1)	9 (0,1)	13,2
Παραβάσεις της περί Δημοσίας Υγείας Νομοθεσίας	5.061 (8,1)	3.802 (7)	1.259 (15,7)	24,9	6.163 (8,8)	4.703 (7,7)	1.460 (16,4)	23,7
Παραβάσεις της περί Εργατικής Προνοίας Νομοθεσίας	6.833 (10,9)	5.404 (9,9)	1.429 (17,8)	20,9	7.519 (10,7)	5.999 (9,8)	1.520 (17,1)	20,2
Παραβάσεις Αγορανομικού Κώδικα	2.158 (3,5)	1.801 (3,3)	357 (4,5)	16,5	2.067 (3)	1.687 (2,8)	380 (4,3)	18,4
Παραβάσεις της περί Αυτοκινήτων των Νομοθεσίας	24.344 (39)	22.643 (41,6)	1.701 (21,2)	7	28.334 (40,5)	26.151 (42,8)	2.183 (24,5)	7,7
Χαρτοπαικτικές λέσχες και τυχερά παιγνίδια	968 (1,6)	838 (1,5)	130 (1,6)	13,4	769 (1,1)	676 (1,1)	93 (1)	12,1
Επιταγές	1.568 (2,5)	1.339 (2,5)	229 (2,9)	14,6	1.423 (2)	1.152 (1,9)	271 (3)	19

Λαθρεμπόριο, γενικός (καπνού άλλων ειδών)	103 (0,2)	91 (0,2)	12 (0,1)	11,7	172 (0,2)	158 (0,3)	14 (0,2)	8,1
Φορολογικές παραβάσεις	470 (0,8)	402 (0,7)	68 (0,8)	14,5	591 (0,8)	523 (0,9)	68 (0,8)	11,5
Λαθραία είσοδος έξοδος, παραμονή αλλοδαπών	1.648 (2,6)	1.344 (2,5)	304 (3,8)	18,4	1.459 (2,1)	1.218 (2)	241 (2,7)	16,5

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος. Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

2.2.2. Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κατηγορίες αδικημάτων για τα οποία καταδικάζονται κυρίως οι γυναίκες. Από την ανάλυση των Δικαστικών Στατιστικών για τα έτη 1998-2003 προκύπτει ότι η μεγαλύτερη αναλογία των γυναικών παραβατισσών (ως ποσοστό της συνολικής εγκληματικότητας των γυναικών) είναι καταδικασμένες για παραβάσεις που εμπίπτουν στην κατηγορία των Ειδικών Ποινικών Νόμων, παρά για εγκλήματα που σχετίζονται με τον Ποινικό Κώδικα αυτόν, καθ' εαυτόν.

Το ποσοστό των γυναικών εγκληματιών που καταδικάστηκαν για **Παραβάσεις Ειδικών Ποινικών Νόμων** ανήλθε στο 74.1% το 1998, στο 74.6% το 1999, στο 72.2% το 2000, στο 72.9% το 2001, στο 75.8% το 2002 και στο 76% το 2003. Από αυτά τα αδικήματα τα περισσότερα αφορούν **Παραβιάσεις της περί αυτοκινήτων νομοθεσίας** και ακολουθούν (κατά σειρά) οι **Παραβιάσεις της περί Εργατικής Πρόνοιας Νομοθεσίας**, οι **Παραβάσεις της περί Δημόσιας Υγείας Νομοθεσίας**, οι **Παραβιάσεις του Αγορανομικού Κώδικα**, η **Λαθραία είσοδος - έξοδος - παραμονή αλλοδαπών** και οι **Παραβάσεις του Νόμου περί επιταγών**.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι τα ποσοστά των καταδικασμένων γυναικών για **Παραβάσεις της περί Εργατικής Πρόνοιας Νομοθεσίας** είναι - καθόλα τα εξεταζόμενα έτη - μεγαλύτερα από τα αντίστοιχα των ανδρών. Το ίδιο ισχύει και για τις **Παραβάσεις της περί Δημόσιας Υγείας Νομοθεσίας**, όπου μάλιστα τα ποσοστά των καταδικασμένων γυναικών δεν είναι απλώς μεγαλύτερα από εκείνα των ανδρών, αλλά υπερδιπλάσια.

Από όλα τα αδικήματα που διώκονται από τον Ποινικό Κώδικα, το μεγαλύτερο ποσοστό για το οποίο καταδικάζονται οι γυναίκες είναι τα **Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα** (κυρίως **Παραβιάσεις κανόνων οικοδομικής**). Σε αυτά, συγκέντρωσαν το 10.9% το 1998, ποσοστό που παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο το 1999 (10.7%). Το 2000 αυξήθηκε λίγο (11.2%) ενώ από το 2001 και μετά άρχισε να μειώνεται.

Αμέσως μετά ακολουθούν τα **Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας** (κυρίως **κλοπές πάσης φύσεως**) όπου το ποσοστό των καταδικασθέντων γυναικών δεν παρουσίασε αξιόλογες μεταβολές κατά τα εξεταζόμενα έτη.

Ανάλογη εικόνα παρουσίασαν και στα **Εγκλήματα κατά της τιμής**, πρόκειται κυρίως **εξυβρίσεις**.

Τέλος, με σαφώς μειωμένα ποσοστά γυναικών καταδικασθέντων, ακολουθεί η κατηγορία των **Σωματικών Βλαβών**. Οι γυναίκες καταδικάστηκαν κυρίως για **Απλές σωματικές βλάβες** και τα ποσοστά τους παρέμειναν χαμηλά κατά το 1998, το 1999 και το 2000 (1.7%, 1.3%, 1.2%, αντίστοιχα), το 2001 αυξήθηκαν κατακόρυφα αγγίζοντας το 7.3% για να υποχωρήσουν στο 1.2% το 2002 και στο 1.4% το 2003.

(Συνοπτική παρουσίαση των ανωτέρω στοιχείων γίνεται στον Πίνακα 3).

Από όσα ελέχθησαν παραπάνω προκύπτει το εξής συμπέρασμα: οι γυναίκες καταδικάζονται συνήθως για **Παραβάσεις Ειδικών Ποινικών Νόμων, Κοινώς επικίνδυνα**

εγκλήματα, Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, Εγκλήματα κατά της τιμής και Σωματικές Βλάβες.

Όσο αφορά τους άνδρες, εδώ η κατάταξη των αδικημάτων που συγκεντρώνουν τα υψηλότερα ποσοστά των καταδικασθέντων είναι κάπως διαφορετική. Συγκεκριμένα, οι άνδρες καταδικάζονται κυρίως για **Παραβάσεις Ειδικών Ποινικών Νόμων, Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, Σωματικές Βλάβες, Εγκλήματα κατά της τιμής.**

Αν και οι κατηγορίες αδικημάτων για τα οποία καταδικάζονται περισσότερο τα δύο φύλα είναι λίγο-πολύ οι ίδιες, ωστόσο, υπάρχουν διαφοροποιήσεις στην κατανομή των καταδικασμένων των επιμέρους αδικημάτων - στο εσωτερικό κάθε κατηγορίας και στο ποσοστό συμμετοχής των γυναικών σε αυτά.

2.3. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΠΡΑΤΤΟΥΝ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Από τη μέχρι τώρα παρουσίαση του φαινομένου της παραβατικότητας των γυναικών, αναδείχθηκαν και οι ποιοτικές διαφορές των δύο φύλων ως προς το είδος των αδικημάτων που διαπράττουν. Όμως, εκτός από τις ποσοτικές διαφοροποιήσεις η εγκληματική δραστηριότητα ανδρών και γυναικών εμφανίζει και διαφοροποιήσεις ποιοτικού χαρακτήρα. Οι εν λόγω διαφορές εντοπίζονται στη σοβαρότητα των διαπραχθέντων αδικημάτων, στις μεθόδους τέλεσής τους και στα κίνητρα των δραστών τους. Οι ποιοτικές αυτές ιδιαιτερότητες παρουσιάζονται στο κείμενο που ακολουθεί, με σκοπό να δοθεί στον αναγνώστη μια ολοκληρωμένη εικόνα του προβλήματος της παραβατικότητας των γυναικών.

2.3.1. ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Εγκλήματα που απαιτούν την άσκηση εξαιρετικής σωματικής βίας δεν διαπράττονται συνήθως από γυναίκες. Τα φυσικά ένστικτα των γυναικών τις ωθούν να προστατεύουν τα ανυπεράσπιστα άτομα και να περιποιούνται τα πολύ νεαρά και ηλικιωμένα μέλη της κοινωνίας. Παραδόξως, όμως, όταν οι γυναίκες ασκούν βία τα θύματά τους τείνουν να είναι εντελώς αβοήθητα ή αδύναμα να αντιδράσουν στις επιθέσεις που δέχονται. Τα θύματά τους είναι συνήθως μικρά παιδιά, ηλικιωμένοι άνδρες ή γυναίκες, άτομα με αναπηρίες.

Επίσης, τα θύματα των γυναικών που διαπράττουν Εγκλήματα κατά του Προσώπου σπανίως είναι άγνωστα σε εκείνες. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ανήκουν στο στενό κοινωνικό τους κύκλο (σύζυγοι, εραστές, μέλη της οικογένειάς τους). Οι γυναίκες σε αντίθεση με τους άνδρες δεν συνηθίζουν να βασανίζουν τα θύματά τους, παρόλο που υπάρχουν και εξαιρέσεις. Ίσως να τα αφήσουν ανείσθητα καταφέροντάς τους πολλαπλά χτυπήματα με κάποιο βαρύ αντικείμενο, αν σκοπεύουν να τα σκοτώσουν, εκτός αν το υποκείμενο της επίθεσής τους είναι ένα μικρό παιδί οπότε μπορεί εύκολα να αποδυναμωθεί. Μόνο μια εξαιρετικά δυνατή γυναίκα θα μπορούσε να στραγγαλίσει έναν άνδρα ή μια ενήλικη γυναίκα, αν αυτός ή αυτή είχαν τις αισθήσεις τους και μπορούσαν να αντισταθούν (Smith, 1962). Οι άνδρες είναι πιθανότερο να σκοτώσουν χρησιμοποιώντας τα χέρια τους ή κάποιο όπλο, ενώ οι γυναίκες είναι πιθανότερο να χρησιμοποιήσουν κάποιο δηλητήριο (Pollock, 1998).

Τα κίνητρα των γυναικών δραστών ποικίλουν από την έκρηξη εναντίον μιας υπέρμετρης ή παρατεταμένης καταπίεσης ενός τυραννικού συζύγου, το πάθος και τη ζήλια

για τον εραστή τους, ως τη θλίψη και την απόγνωση που μπορεί ορισμένες φορές να τις οδηγήσει στο να αφαιρέσουν τη ζωή των παιδιών τους και στη συνέχεια να αυτοκτονήσουν.

2.3.2. ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ

Το είδος των αδικημάτων που τελούνται συνηθέστερα από τις γυναίκες είναι τα επονομαζόμενα και ως Εγκλήματα κατά της περιουσίας. Σε αυτή τη κατηγορία Εγκλημάτων ανήκουν οι κλοπές αντικειμένων από καταστήματα, οι απάτες (κυρίως, με τη χρήση πιστωτικών καρτών), οι πλαστογραφίες πιστοποιητικών (τα οποία πιστοποιητικά - τις περισσότερες φορές - σχετίζονται με τη χορήγηση επιδομάτων από τις υπηρεσίες της Πρόνοιας) και η χρησιμοποίηση ακάλυπτων επιταγών.

Οι γυναίκες σπανίως χρησιμοποιούν βίαιες μεθόδους για να κλέβουν και όταν συμμετέχουν σε διαρρήξεις και ληστείες, σχεδόν πάντα ενεργούν ως υποκινητές ή συνεργοί. Σε ορισμένες περιπτώσεις ενεργούν ως φύλακες (κρατούν τσίλιες) όταν διαπράττουν διαρρήξεις, ως δολώματα ή παρατηρητές στον τόπο της προτιθέμενης ληστείας (Smith, 1962).

Όταν οι γυναίκες αποφασίζουν να κλέβουν τότε οι μέθοδοι στις οποίες καταφεύγουν βασίζονται περισσότερο στην εξαπάτηση και την επιδεξιότητα κατά την εκτέλεση και λιγότερο στη μυϊκή δύναμη και την τόλμη. Έτσι, συχνά συναντάει κανείς γυναίκες «πορτοφολάδες» σε πολυσύχναστα μέρη (π.χ. σε μέσα μαζικής μεταφοράς, πολυκαταστήματα), γυναίκες που διαπράττουν μικροκλοπές στα σπίτια που εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί ή γκουβερνάντες, γυναίκες που κλέβουν πράγματα από το σουπερμάρκετ ή αντικείμενα από καταστήματα καλλυντικών, γυναίκες που κάνουν απάτες προφασιζόμενες ότι προβλέπουν το μέλλον ή ως πόρνες - που είτε μόνες τους είτε με συνεργούς - παρασύρουν εύπορους άνδρες με σκοπό να αποσπάσουν τμήμα της περιουσίας τους (ό.π.).

Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές οι λόγοι για τους οποίους οι γυναίκες τελούν εγκλήματα είναι οικονομικοί. Πολλές γυναίκες ακόμη και σήμερα εξαρτώνται οικονομικά από τους συζύγους τους και συχνά αδυνατούν να καλύψουν τα οικογενειακά και τα προσωπικά τους έξοδα. Ακόμη και στις περιπτώσεις που οι γυναίκες εργάζονται, οι οικονομικές τους απολαβές συνεχίζουν να είναι χαμηλές. Μολονότι εργάζονται σκληρά εξακολουθούν να ανήκουν στα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας. Η οικονομική καταπίεση των γυναικών, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο αριθμός των διαζευγμένων και των ανύπανδρων μητέρων που μεγαλώνουν μόνες τους τα παιδιά τους έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, είναι οι βασικότερες αιτίες για τη διάπραξη αυτού του είδους των αδικημάτων (Yotopoulos-Marangopoulos, 1992).

2.3.3. ΠΟΡΝΕΙΑ

Η πορνεία θεωρείται από πολλούς ερευνητές ως κατεξοχήν «γυναικείο» έγκλημα. Αν και σε πολλές χώρες έχει αποποινικοποιηθεί, εξακολουθούν να διώκονται από τον Ποινικό Κώδικα μια σειρά αδικημάτων που σχετίζονται με την πορνεία. Όπως επισημαίνει η Α. Yotopoulos-Marangopoulos (1992), αυτό που κατά κανόνα συμβαίνει στις σύγχρονες κοινωνίες είναι, ότι ο Νόμος μπορεί να διώκει τις πόρνες αλλά δεν διώκει την πορνεία. Οι άνδρες-πελάτες δεν τιμωρούνται από τις αρχές και η πορνεία των γυναικών αντιμετωπίζεται σε ορισμένες χώρες ως ένας κοινωνικά «χρήσιμος» θεσμός. Ωστόσο, η πόρνη η οποία ενσαρκώνει αυτό το «χρήσιμο» θεσμό πρέπει να τιμωρείται ή, τουλάχιστον, να αντιμετωπίζεται με κάποια περιφρόνηση.

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί το γεγονός ότι σε ορισμένα είδη στατιστικών όπου η κατάταξη των εγκλημάτων γίνεται κατά γενικές κατηγορίες, η κατηγορία των εγκλημάτων κατά των ηθών συγκεντρώνει τα υψηλότερα ποσοστά στις γυναίκες και αυτό οφείλεται στην αύξηση της πορνείας και των σχετικών με αυτήν αδικημάτων που περιλαμβάνονται στη συγκεκριμένη κατηγορία (Yotopoulos-Marangopoulos, 1992).

Ποιοι λόγοι οδηγούν μια γυναίκα να γίνει πόρνη; Υπάρχουν γυναίκες που εξαιτίας των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν αναγκάζονται να κάνουν πεζοδρόμιο, γυναίκες που θαμπώνονται από τη λάμψη πολυτελών αγαθών και που θεωρούν την πορνεία ως ένα τρόπο για να τα αποκτήσουν εύκολα και γυναίκες που εξωθούνται στην πορνεία (μέσω κυκλωμάτων σωματεμπορίας). Τέλος, υπάρχουν γυναίκες που είναι χρήστες ναρκωτικών ουσιών και η πορνεία αποτελεί για εκείνες ένα μέσο για την εξεύρεση των χρημάτων που θα τους επιτρέψουν να αποκτήσουν τη δόση τους.

2.3.4. ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ

Ένα ποσοστό γυναικών καταδικάζεται για αδικήματα που έχουν σχέση με το Νόμο περί Ναρκωτικών. Συγκεκριμένα, καταδικάζεται περισσότερο για χρήση, εμπόριο και διακίνηση παρά για καλλιέργεια ναρκωτικών ουσιών. Αυτό συμβαίνει επειδή η καλλιέργεια και η παραγωγή των ναρκωτικών, παγκοσμίως, ελέγχεται σχεδόν εξολοκλήρου από άνδρες και οι γυναίκες - οι περισσότερες εκ των οποίων κατάγονται από φτωχές χώρες - υπηρετούν το σύστημα των καρτέλ ως διακινητές («βαποράκια»), γεγονός που τις καθιστά εύκολο στόχο για τις διωκτικές αρχές (Smith, 1962).

Η χρήση ναρκωτικών ουσιών αποτελεί το κίνητρο για μια σειρά τέλεσης άλλων αδικημάτων όπως εκείνων της απάτης, της πλαστογραφίας, της κλοπής, της πορνείας - αδικήματα στα οποία καταφεύγουν οι γυναίκες για την εξεύρεση των χρημάτων τα οποία θα τους επιτρέψουν την αγορά της δόσης τους, κάτι που έχει ως συνέπεια την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής τους σε αυτές τις κατηγορίες αδικημάτων. Επίσης, το φαινόμενο που παρατηρείται στην χώρα μας, να καταδικάζονται δηλαδή οι χρήστες σε φυλάκιση αντί να θεωρούνται ως «ασθενείς» που χρήζουν ειδικής μεταχείρισης και να τοποθετούνται σε θεραπευτικά καταστήματα, εξηγεί και το γιατί πολλές γυναίκες βρίσκονται εγκλειστές στη φυλακή για χρήση ναρκωτικών ουσιών (ό.π.).

Στην θέση ότι τα ναρκωτικά υποδαυλίζουν την εγκληματική συμπεριφορά υπάρχουν, όμως, σοβαρές ενστάσεις. Ο εθισμός των γυναικών στα ναρκωτικά ίσως να αυξάνει την διάθεσή τους να ενεργήσουν αντικοινωνικά αλλά υπάρχουν έρευνες που αποδεικνύουν, ότι η επίδραση των ναρκωτικών προκαλεί συνήθως λήθαργο και απάθεια στη συγκεκριμένη γυναίκα και αναστέλλει την ροπή της προς τη διάπραξη βίαιων εγκλημάτων. Ύστερα από παρακολούθηση πολλών εκατομμυρίων χρηστών μαριχουάνας, ο Maurer και ο Vogel, παρατήρησαν πως δεν ήταν η εντύπωσή τους «ότι αυτοί οι άνθρωποι ήταν βίαιοι εγκληματίες: αντιθέτως οι περισσότεροι από αυτούς εμφανίζονταν μάλλον ως αδρανείς, ανίκανοι, νέοι άνδρες και γυναίκες». Ο εθισμός στα ναρκωτικά μπορεί να προκαλέσει τάσεις για βίαιο έγκλημα αλλά μια άμεση επίδραση της έντονης εξάρτησης είναι να επιφέρει μια σταδιακή ηθική κατάπτωση στην προσωπικότητα της εθισμένης γυναίκας. Το αποτέλεσμα αυτής της χειροτέρευσης είναι συχνά έμμεσα, να αυξάνει την ροπή προς μη βίαιες εγκληματικές δραστηριότητες. Όσο η επιθυμία μιας γυναίκας για ναρκωτικά αυξάνεται και τα ηθικά της στάνταρτ εξασθενούν, τόσο θα τείνει να χρησιμοποιήσει οποιοδήποτε διαθέσιμο μέσο για να την ικανοποιήσει, χωρίς να νοιάζεται για τη νομιμότητα των πράξεών της (Smith, 1962: 37).

Οι χρήστες με οικονομική ευρωστία ίσως αποφύγουν την εμπλοκή τους με την Ποινική Δικαιοσύνη, παρόλο που είναι πάντα ευάλωτοι σε εκβιασμούς, ειδικά σε χώρες όπου

η χρήση ναρκωτικών είναι παράνομη. Χρήστες με πρόσβαση σε φαρμακευτικό υλικό όπως γιατροί, νοσηλευτές και φαρμακοποιοί μπορούν να αποκτήσουν μεγάλες ποσότητες ναρκωτικών χωρίς να έρθουν σε επαφή με τον υπόκοσμο. Ωστόσο, η πλειοψηφία των εθισμένων τείνει να εξαρτάται όλο και πιο πολύ από παράνομες πηγές προμηθειών και οι συναναστροφές με όσους εμπλέκονται σε εγκληματικές δραστηριότητες, τους ενθαρρύνουν να συμμετέχουν στις δραστηριότητες αυτές. Οι γυναίκες που δεν έχουν έτοιμα χρήματα για να πληρώσουν τα ναρκωτικά στα οποία στηρίζονται δεν θα διστάσουν να κλέψουν προκειμένου να τα αποκτήσουν. Μπορεί να κλέβουν αντικείμενα (π.χ. χρυσαφικά) ή χρήματα από συγγενείς και τρίτους - ή κενά έντυπα συνταγογράφησης φαρμάκων από γιατρούς, στα οποία μπορούν να πλαστογραφούν τις υπογραφές τους (Smith, 1962).

Η γυναίκα που είναι εθισμένη στα ναρκωτικά, είναι πιθανότερο να γίνει κλέφτρα παρά δολοφόνος. Είναι λιγότερο πιθανό να εντρυφήσει στο βίαιο έγκλημα, αλλά από την άλλη μεριά είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα καταφύγει στις μικροκλοπές για να αποκτήσει τα χρήματα που θα της επιτρέψουν να κατευνάσει το στερητικό της σύνδρομο.

2.4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Έως τώρα, με τη βοήθεια των στατιστικών δεδομένων για τις καταδικασμένες γυναίκες ανά κατηγορία αδικήματος, έχει περιγραφεί η εικόνα γύρω από το τι συμβαίνει με τις γυναίκες και τη διάπραξη εγκλημάτων. Ωστόσο, παραμένει γεγονός ότι ελάχιστα είναι γνωστά για το ποιες είναι στην πραγματικότητα οι γυναίκες που κρατούνται πίσω από τα κάγκελα των φυλακών. Αυτό το κενό έρχεται να καλύψει η δημιουργία του κοινωνικο-δημογραφικού προφίλ των γυναικών κρατουμένων.

Η σκιαγράφηση του προφίλ γίνεται όχι για να δικαιολογήσει την παραβατική συμπεριφορά των γυναικών κρατουμένων, για παράδειγμα στους τομείς που αφορούν το δημογραφικό ιστορικό και τις τραυματικές εμπειρίες της βίας, αλλά περισσότερο για να παράσχει επιπρόσθετη γνώση και να ευαισθητοποιήσει το επιστημονικό προσωπικό σε συγκεκριμένα προβλήματα και στις επιδράσεις αυτών.

Το προφίλ των γυναικών που κρατούνται σε κάποιο σωφρονιστικό κατάστημα της χώρας, σχηματίζεται με βάση τα δεδομένα της Σωφρονιστικής Στατιστικής του έτους 2006 της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, τα στατιστικά δεδομένα από την Έκθεση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (Π.Ο.Υ.) για την Ευρώπη (Έτος 2009) και τα ευρήματα της μελέτης *Reader. International Study on Women's Imprisonment. Current situation, demand analysis and "best practice"* που εκπονήθηκε από το Πανεπιστήμιο Greifswald για λογαριασμό της Διεύθυνσης Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Πρόγραμμα AGIS 2003/04). Η δημιουργία του προφίλ της γυναίκας-κρατούμενης βασίζεται στην επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων (η ποσοστοποίηση των δεδομένων έγινε με τη χρήση του ηλεκτρονικού προγράμματος Excel 2003) στους εξής τομείς: την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση, την επαγγελματική απασχόληση, τον τόπο διαμονής, την ποινική τους κατάσταση, την υπηκοότητα, την σωματική και ψυχική τους υγεία.

2.4.1. ΚΙΝΗΣΗ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Το 2006, σε όλες τις φυλακές της χώρας κρατούνταν - καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, 18.070 άτομα. Από αυτά το **93%** ήταν άνδρες και μόλις το **7%** ήταν γυναίκες. Από τις 1.317 κρατούμενες, οι 715 (**54%**) αποφυλακίσθηκαν και 601 (**46%**) παρέμειναν στη φυλακή

κατά τη λήξη του έτους. Το **66%** των γυναικών κρατουμένων ήταν κατάδικες και το **34%** υπόδικες (βλ. Πίνακες 4, 4.α, 4.β).

Πίνακας 4. Σύνολο κρατουμένων στις φυλακές κατά φύλο, έτους: 2006

Κρατούμενοι κατά τη διάρκεια του έτους	Κατάδικοι και Υπόδικοι	Ποσοστό (%)
Σύνολο	18.070	100
Άνδρες	16.753	93
Γυναίκες	1.317	7

Πίνακας 4.α Κρατούμενες κατά τη διάρκεια του έτους: 2006

Κρατούμενες κατά τη διάρκεια του έτους	Αριθμός	Ποσοστό (%)
Σύνολο	1.317	100
Κατάδικες	868	66
Υπόδικες	449	34

Πίνακας 4.β Κίνηση κρατουμένων γυναικών, έτους: 2006

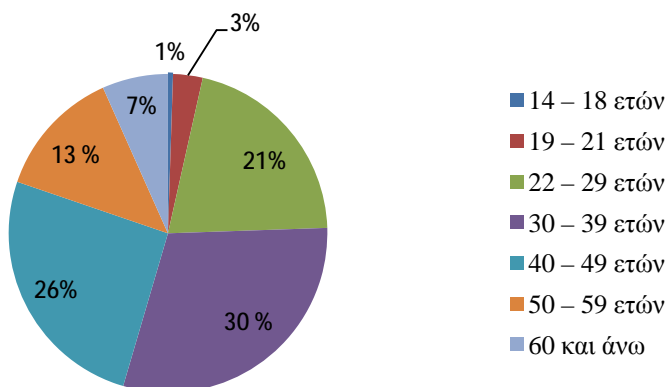
Κίνηση κρατουμένων γυναικών	Κατάδικες και Υπόδικες	Ποσοστό (%)
Σύνολο κρατουμένων	1.317	100
Αποφυλακίσθηκαν	715	54
Παρέμειναν κατά τη διάρκεια του έτους	601	46

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006. Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

2.4.2. ΗΛΙΚΙΑ

Οι χρονολογίες γέννησης των γυναικών που βρίσκονται στη φυλακή, καταδικασμένες για κάποιο αδίκημα, κυμαίνονται από το 1946 έως το 1984, δηλαδή οι ηλικίες των κρατουμένων γυναικών είναι μεταξύ 22 και 60 ετών. Όπως φαίνεται από το παρακάτω γράφημα, τα υψηλότερα ποσοστά γυναικών βρίσκονται στις ομάδες ηλικιών 30 - 39 (**30%**), 40 - 49 (**26%**) και 22 - 29 (**21%**), ενώ πολύ χαμηλότερα είναι τα ποσοστά των γυναικών που ανήκουν στις ομάδες ηλικιών 50 - 59 (**13%**), 60 και άνω (**7%**), 19 - 21 (**3%**) και 14 - 18 (**1%**) (Γράφημα 1).

Κατάδικες κατά ηλικία

Γράφημα 1

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006. Στατιστική επεξεργασία & Οπτικοποίηση: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

Αυτό σημαίνει ότι στις φυλακές κρατούνται γυναίκες που βρίσκονται στις πιο παραγωγικές ηλικίες, αφού οι έφηβες και οι κρατούμενες μεγαλύτερης ηλικίας αποτελούν μειοψηφία

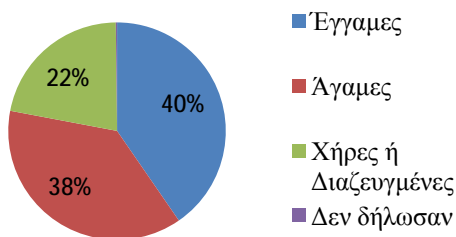
2.4.3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η οικογενειακή κατάσταση των γυναικών κρατουμένων, σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας για το 2006, είναι η ακόλουθη: το **40%** (351) είναι έγγαμες, το **38%** (326) άγαμες, το **22%** (189) χήρες ή διαζευγμένες. Επίσης, από τη διερεύνηση της ύπαρξης παιδιών (εντός ή εκτός γάμου) - ως μέρος της οικογενειακής κατάστασης των γυναικών κρατουμένων - προκύπτει ότι επί συνόλου 868 καταδικών, το **68%** είναι μητέρες και το **32%** είναι άτεκνες (281 γυναίκες) (Γράφημα 2).

Όσον αφορά την ύπαρξη ή μη παιδιών, σύμφωνα με την οικογενειακή κατάσταση των κρατούμενων μητέρων, από την επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων φαίνεται ότι η πλειονότητα τους έχει παιδιά γεννημένα εντός γάμου (**77%**), ανεξαρτήτως αν ο γάμος αυτός εξακολουθεί να υφίσταται ή όχι. Πιο συγκεκριμένα, από τις 587 γυναίκες που έχουν παιδιά, οι 297 (**51%**) είναι έγγαμες, 154 (**26%**) είναι χήρες ή διαζευγμένες και 136 (**23%**) είναι άγαμες (Γράφημα 2.α.).

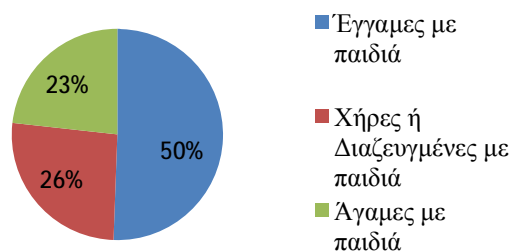
Τέλος, σχετικά με τον αριθμό των παιδιών τα στοιχεία δείχνουν ότι οι κρατούμενες μητέρες έχουν σε ποσοστό **58%** (340) ένα έως δύο παιδιά και σε ποσοστό **42%** (247) πάνω από δύο παιδιά (Γράφημα 2.β.).

Οικογενειακή κατάσταση γυναικών κρατουμένων

Γράφημα 2

Οικογενειακή κατάσταση κρατούμενων μητέρων

Γράφημα 2.α.

Αριθμός παιδιών των κρατούμενων μητέρων

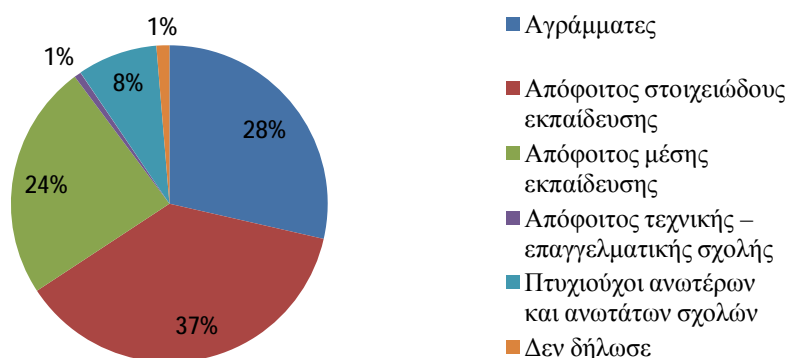
Γράφημα 2.β.

Οι γυναίκες, λοιπόν, που κρατούνται στη φυλακή ζουν συνήθως μόνες και οι περισσότερες από αυτές είναι μητέρες, πράγμα που σημαίνει ότι χρήζουν υποστήριξης τόσο κατά τη φυλάκιση όσο και μετά την αποφυλάκισή τους προκειμένου να επιτευχθεί η αποκατάσταση των οικογενειακών δεσμών και η ομαλή επανένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο.

2.4.4. ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Το **37%** των γυναικών καταδίκων είναι απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης. Το **28%** αγράμματες και το **24%** απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης. Μόνο το **8%** είναι πτυχιούχοι ανωτέρων και ανωτάτων σχολών, ενώ το **1%** είναι απόφοιτες τεχνικής-επαγγελματικής σχολής (Γράφημα 3).

Κατάδικες και επίπεδο εκπαίδευσης

Γράφημα 3

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006.
 Στατιστική επεξεργασία & Οπτικοποίηση: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

Συνεπώς, το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού των γυναικών που έχουν διαπράξει κάποιο αδίκημα και έχουν καταδικασθεί για αυτό, διαθέτουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο.

2.4.5. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

Οι μισές (το **50%**) από τις γυναίκες που κρατούνται ως κατάδικες στα σωφρονιστικά καταστήματα είναι εργαζόμενες. Από αυτές το **47%** είναι ανειδίκευτες εργάτριες και ακολουθούν με ποσοστό **18%** οι απασχολούμενες στην παροχή υπηρεσιών και οι πωλήτριες σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές. Έπονται οι υπάλληλοι γραφείου με ποσοστό **16%** και μόνο το **6%** των γυναικών - καταδίκων ασκούν επιστημονικά και καλλιτεχνικά επαγγέλματα. Εξαιρετικά λίγες είναι οι γυναίκες - κατάδικες που είναι μέλη των βουλευομένων σωμάτων και ανώτερα διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και εκείνες που ασκούν τεχνικά επαγγέλματα (βλ. Πίνακα 5).

Από τις υπόλοιπες κρατούμενες που είναι μη εργαζόμενες, το **49%** είναι νοικοκυρές, το **37%** είναι άνεργες, το **10%** είναι άτομα χωρίς επάγγελμα (π.χ. άτομα που είναι ανίκανα για εργασία κ.τ.λ.), το **3%** έχουν συνταξιοδοτηθεί και το υπόλοιπο **2%** είναι σπουδάστριες και φοιτήτριες (βλ. Πίνακα 5.α).

Πίνακας 5. Κατάδικες και κατάσταση απασχόλησης

Κατάσταση απασχόλησης	Κατάδικες	Ποσοστό %
Σύνολο εργαζομένων	434	100
Μέλη των βουλευομένων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού	17	4
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	26	6
Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες τεχνικά επαγγέλματα	15	4
Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	70	16
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	80	18
Ειδικεύομενοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	6	1
Ειδικεύομενοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	14	3
Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές	2	1
Ανεπίδικευτες εργάτες, χειρωνακτές και μικροεπαγγελματίες	202	47
Δεν δήλωσαν ή άγνωστο επάγγελμα	2	1

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006.
Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

Πίνακας 5.α Κατάδικες και κατάσταση απασχόλησης (συνέχεια)

Κατάσταση απασχόλησης	Κατάδικες	ποσοστό %
Σύνολο μη εργαζομένων	434	100
Σπουδαστές - φοιτητές	7	2
Συνταξιούχοι	11	3
Άνεργοι	162	37
Λοιπές περιπτώσεις ατόμων χωρίς επάγγελμα (άτομα ανίκανα για εργασία κ.τ.λ.)	42	10
Οικιακά	212	49

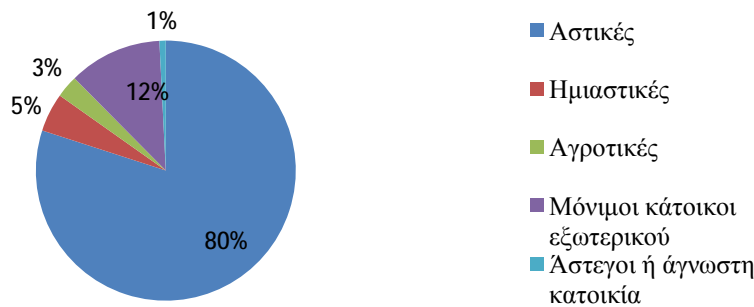
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006.
Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι οι καταδικασμένες γυναίκες ανήκουν στις τάξεις των μεσαίων και χαμηλών οικονομικών στρωμάτων αφού είτε ασκούν επαγγέλματα με χαμηλές - ως επί το πλείστον - οικονομικές απολαβές, είτε είναι άνεργες και νοικοκυρές. Η παρούσα κατάσταση απασχόλησης σε συνδυασμό με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αυτών των γυναικών προδιαγράφει αρνητικά τις μελλοντικές προοπτικές τους για οικονομική ανεξαρτησία-επάρκεια και άρα, για κοινωνική ευημερία.

2.4.6. ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Η συντριπτική πλειοψηφία (το **80%**) των γυναικών - καταδίκων κατοικούν σε αστικές περιοχές, το **12%** είναι κάτοικοι εξωτερικού, το **5%** ζουν σε ημιαστικές περιοχές και το **3%** σε αγροτικές περιοχές. Το υπόλοιπο **1%** είναι άστεγες ή δεν δήλωσαν κατοικία (Γράφημα 4)

Κατάδικες και τόπος κατοικίας

Γράφημα 4

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006.
 Στατιστική επεξεργασία & Οπτικοποίηση: Μ. Μασγάλα & Ζ.Τσαγκαράκη

2.4.7. ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΔΙΕΠΡΑΞΑΝ

Το **57%** των καταδικασμένων γυναικών βρίσκεται στη φυλακή για Παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων, το **21%** για Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, το **5%** για Εγκλήματα κατά της ζωής, το **5%** για Εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαιών, το **3,5%** για Εγκλήματα κατά των ηθών. Κάτω του **4%** είναι τα ποσοστά των καταδίκων γυναικών για Εγκλήματα περί τα υπομνήματα, Σωματικές βλάβες, Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, Προσβολές της πολιτειακής εξουσίας, Επιβουλή της δημόσιας τάξης, Εγκλήματα περί το νόμισμα, Εγκλήματα περί τα υπομνήματα, Εγκλήματα περί την απονομή της δικαιοσύνης, Εγκλήματα περί την υπηρεσία, Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας, Εγκλήματα περί το γάμο και την οικογένεια, Εγκλήματα κατά της τιμής και, Επαιτεία και αλητεία (βλ. Πίνακα 6).

Πίνακας 6. Σύνολο κρατουμένων γυναικών στις φυλακές κατά γενικές κατηγορίες αδικημάτων, έτους: 2006

Γενικές κατηγορίες αδικημάτων	Κατάδικες	ποσοστό %
Προσβολές κατά της πολιτειακής Εξουσίας	2	0
Επιβουλή δημοσίας τάξης	1	0
Εγκλήματα περί το νόμισμα	2	0
Εγκλήματα περί τα υπομνήματα	27	3
Εγκλήματα περί την απονομή της Δικαιοσύνης	7	1
Εγκλήματα περί την υπηρεσία	5	1
Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα	12	1
Εγκλήματα κατά της ζωής	44	5
Σωματικές βλάβες	12	1

Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας	4	1
Εγκλήματα κατά των ηθών	30	4
Εγκλήματα περί το γάμο και την οικογένεια	4	1
Εγκλήματα κατά της τιμής	6	1
Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας	179	21
Εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαίων	40	5
Επατεία και αλητεία	1	0
Παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων	492	57

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006.
Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

Ειδικότερα:

Το **16%** των γυναικών κρατουμένων έχει καταδικασθεί για κλοπές πάσης φύσεως, ακολουθεί το **14%** για Εμπορία και διακίνηση ναρκωτικών από χρήστες, **14%** για Εμπορία και διακίνηση ναρκωτικών, **11%** για Λαθραία εισοδο-έξοδο-παραμονή αλλοδαπών, **5%** για Παραβάσεις της περί Δημοσίας Υγείας Νομοθεσίας, **5%** για Ανθρωποκτονίες εκ προθέσεως. Κάτω του **5%** κυμαίνονται τα ποσοστά των γυναικών κρατουμένων στις υπόλοιπες κατηγορίες αδικημάτων (βλ. Πίνακα 6.α).

Πίνακας 6.α. Κατάδικες κατά επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων, έτους: 2006

Επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων	Κατάδικες	Ποσοστό %
Αντίσταση	1	0
Παραβίαση περιορισμών διαμονής	1	0
Εγκληματική οργάνωση (συγκρότηση και δράση)	1	0
Εγκλήματα περί το νόμισμα	2	0
Πλαστογραφία	17	2
Πλαστογραφία πιστοποιητικών	7	1
Λοιπά εγκλήματα περί τα υπομνήματα	3	0
Ψευδορκία	3	0
Ψευδής ανώμοτη κατάθεση	3	0
Ψευδής καταμήνυση	1	0
Εγκλήματα περί την υπηρεσία	5	1
Παραβίαση κανόνων οικοδομικής	3	0
Λοιπά εγκλήματα κοινώς επικίνδυνα	9	1
Ανθρωποκτονία εκ προθέσεως	39	5
Ανθρωποκτονία εξ αμελείας	1	0
Έκθεση	2	0
Απόπειρα ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως	2	0
Απλή Σωματική βλάβη	5	1
Επικίνδυνη Σωματική βλάβη	6	0
Σωματική βλάβη εξ αμελείας	1	0
Εκούσια απαγωγή	1	0
Αρπαγή ανηλίκου	1	0
Λοιπά εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας	2	0
Διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας	4	0
Πρόκληση σκανδάλου με άσεμνες πράξεις	1	0
Μαστροπεία	19	2
Εκμετάλλευση πορνών - σωματεμπορία	6	1
Παράνομη υιοθεσία	4	1
Εξύβριση	5	1
Συκοφαντική δυσφήμιση	1	0
Κλοπές πάσης φύσεως	137	16
Υπεξαυρέσεις	22	3
Κλοπές και υπεξαυρέσεις ευτελούς αξίας	1	0
Ληστεία	17	2
Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	2	0
Εκβίαση	3	0
Απάτη	31	4
Αποδοχή και διάθεση προϊόντων εγκλήματος	6	1
Επατεία και αλητεία	1	0

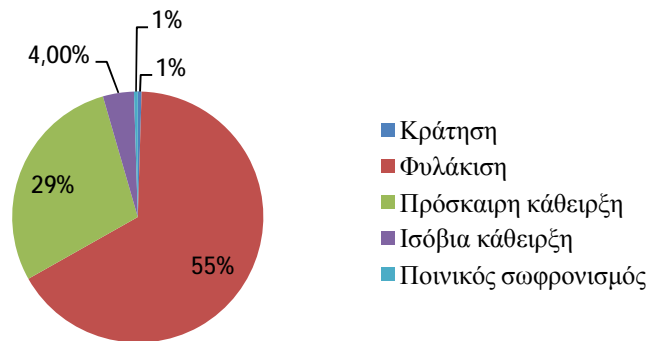
Απαγορευμένα όπλα	2	0
Παραβάσεις της περί Δημοσίας Υγείας Νομοθεσίας	41	5
Παραβάσεις της περί Πρόνοιας Νομοθεσίας	31	4
Παραβάσεις της περί αυτοκινήτων Νομοθεσίας	23	3
Χρήση ναρκωτικών ουσιών - κατοχή ή καλλιέργεια μικροποσότητας προς ιδίαν χρήση	12	1
Επιταγές	33	4
Λαθρεμπόριο, γενικός (καπνού, άλλων ειδών)	1	1
Εμπορία - Διακίνηση ναρκωτικών ουσιών	117	14
Καλλιέργεια - παραγωγή ναρκωτικών ουσιών	2	0
Φορολογικές παραβάσεις	4	1
Λαθραία είσοδος - έξοδος - παραμονή αλλοδαπών	93	11
Εμπορία - διακίνηση ναρκωτικών ουσιών από χρήστες	121	14
Παράβαση νόμων περί πνευματικής ιδιοκτησίας	5	1
Λοιπές Παραβάσεις Ειδικών Ποινικών Νόμων	7	1

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006.
Στατιστική επεξεργασία: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

2.4.8. ΚΙΝΗΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΤΑΔΙΚΩΝ, ΚΑΤΑ ΕΙΔΟΣ ΕΚΤΙΟΜΕΝΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

Στις περισσότερες γυναίκες επιβάλλεται ποινή φυλάκισης (**66%**). Έπονται, σε ποσοστό **33%**, οι γυναίκες που εκτίουν ποινές πρόσκαιρης και ισόβιας κάθειρξης ενώ ένα **1%** βρίσκεται υπό καθεστώς κράτησης ή ποινικού σωφρονισμού.

Κατάδικες και είδος εκτιόμενης ποινής

Γράφημα 5

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006.
Στατιστική επεξεργασία & Οπτικοποίηση: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

Αναλυτικότερα:

Στις 249 (στο **29%**) από τις 868 κατάδικες έχει επιβληθεί πρόσκαιρη κάθειρξη.

171 γυναίκες (το **20%**) εκτίουν ποινές φυλάκισης από ένα ως τρία χρόνια.

158 (το **18%**) έχουν ποινές 3 χρόνων και πλέον.

149 (το **17%**) έχουν ποινές που κυμαίνονται από έναν ως έξι μήνες,

Έξι ως δώδεκα μήνες είναι οι ποινές που έχουν επιβληθεί σε 98 γυναίκες (στο **11%**) και

35 (το **4%**) έχουν καταδικασθεί σε ισόβια κάθειρξη.

Τέλος, σε 4 (στο **1%**) επιβλήθηκε ποινή κράτησης από μια μέρα μέχρι ένα μήνα και σε άλλες 4 (στο **1%**) ποινικός σωφρονισμός (Γράφημα 5).

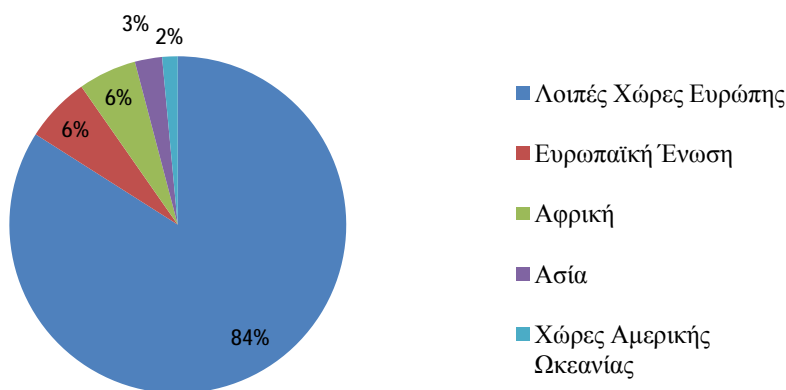
2.4.9. ΚΑΤΑΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΚΑΤΑΔΙΚΕΣ

Για την πλειοψηφία (το 64%) των γυναικών-καταδίκων δεν είναι γνωστή η προηγούμενη ποινική τους κατάσταση. Το υπόλοιπο 36% δεν έχει προηγούμενες καταδίκες

2.4.10. ΑΛΛΟΔΑΠΕΣ ΚΑΤΑΔΙΚΕΣ ΚΑΤΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ

Από τις 868 καταδίκες οι 268 είναι αλλοδαπές. Στο σύνολο των αλλοδαπών καταδίκων το 84% προέρχονται από τις χώρες της Ευρώπης, το 6% προέρχονται από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το 6% από χώρες της Αφρικής, το 3% κατάγεται από χώρες της Ασίας και το 2% από την Αμερική και την Ωκεανία (Γράφημα 6). Οι περισσότερες από τις καταδίκες που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, κατάγονται από την Πολωνία και την Αγγλία. Τέλος, από όσες κρατούμενες προέρχονται από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης - η πλειοψηφία των κρατουμένων είναι από την Αλβανία, την Βουλγαρία, τη Γεωργία, τη Ρουμανία, την Ρωσία και την Ουκρανία.

Κατάδικες κατά υπηκόοτητα

Γράφημα 6

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006.
Στατιστική επεξεργασία & Οπτικοποίηση: Μ. Μασγάλα & Ζ. Τσαγκαράκη

2.4.11. ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Οι γυναίκες εισέρχονται στο σωφρονιστικό κατάστημα «κουβαλώνοντας» έναν αριθμό ψυχολογικών προβλημάτων τα οποία επιδεινώνονται από την διαβίωσή τους σε αυτό ή έχουν την προδιάθεση να εμφανίσουν κάποιες ψυχολογικές ασθένειες τις οποίες και εκδηλώνουν τελικά με την υποβοήθηση του περιβάλλοντος της φυλακής. Σύμφωνα με μελέτη που εκπονήθηκε υπό την εποπτεία του Πανεπιστημίου Greifswald στα πλαίσια του προγράμματος AGIS 2003/04 - της Διεύθυνσης Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και στην οποία συμμετείχαν εννιά χώρες ανάμεσα τους και η Ελλάδα, στην χώρα μας το 44% στο σύνολο των 322 Ελληνίδων κρατουμένων που έλαβαν μέρος στην έρευνα, υποφέρουν από ασυνήθιστα έντονη κατάθλιψη η οποία συνοδεύεται και από άλλα ψυχολογικά προβλήματα. Επίσης, το 44% εμφανίζει αυξημένες τάσεις αυτοκαταστροφής

(αναφέρθηκαν 17 απόπειρες αυτοκτονίας και αρκετοί αυτοτραυματισμοί) και το 45% των γυναικών κρατουμένων παρουσιάζει υψηλά ποσοστά ευερεθιστότητας, με τη μορφή της οξυθυμίας (European Commission-Directorate General Justice and Home Affairs, 2005).

Συγκρινόμενες με το γενικό γυναικείο πληθυσμό, οι γυναίκες κρατούμενες υποφέρουν πολύ περισσότερο και πιο έντονα από σωματικές ασθένειες (που εν μέρει αποτελούν ψυχοσωματικά συμπτώματα) όπως είναι οι διαταραχές ύπνου, οι ημικρανίες και πονοκέφαλοι, οι πόνοι της μέσης, οι πονόδοντοι, οι πόνοι στην κοιλιά και οι στομαχόπονοι (Στην Ελλάδα, το 67% των γυναικών κρατουμένων ανέφεραν ότι έχουν πόνους στις μέση, το 61% ημικρανίες και πονοκεφάλους, 61% διαταραχές ύπνου, 40% πονόδοντους, 42% κοιλιακούς πόνους και 28% στομαχόπονους) (ό.π.: 31-32).

Ένας μεγάλος αριθμός μελετών δείχνουν, επίσης, ότι οι γυναίκες στη φυλακή έχουν πολύ μεγαλύτερα ποσοστά Κατάθλιψης, Διαταραχής Μετά από Ψυχοτραυματικό Στρες, Ψυχώσεων, Διαταραχών της Προσωπικότητας ή άλλων ψυχολογικών ασθενειών, από ότι οι γυναίκες στο γενικό πληθυσμό.

Συνοψίζοντας, φαίνεται ότι οι κρατούμενες πάσχουν πολύ συχνά από ψυχολογικά προβλήματα τα οποία συνοδεύονται και από άλλες σωματικές ενοχλήσεις. Μερικά ψυχολογικά και σωματικά προβλήματα είναι πολύ πιθανόν το αποτέλεσμα επώδυνων εμπειριών που έχουν στιγματίσει τη ζωή των γυναικών-παραβατισσών.

Από τις προαναφερθείσες διαταραχές αξίζει να κάνουμε ιδιαίτερη αναφορά στη Διαταραχή Μετά από Ψυχοτραυματικό Στρες (ΔΜΨΣ) την οποία εμφανίζουν αρκετά συχνά οι κρατούμενες ως αποτέλεσμα τραυματικών εμπειριών που έχουν βιώσει.

Οι γυναίκες που έχουν πέσει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, θύματα βιασμού ή είχαν εμπειρίες ενδοοικογενειακής βίας ως παιδιά ή ως ενήλικες στις σχέσεις τους, εμφανίζουν σε μεγάλο βαθμό συμπτώματα ψυχοτραυματικού άγχους τα οποία μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- Επαναλαμβανόμενες αναμνήσεις και επαναλαμβανόμενα όνειρα του γεγονότος που εισβάλλουν και προκαλούν υποκειμενική ενόχληση και αναταραχή.
- Αίσθηση επαναβίωσης της εμπειρίας, παραισθήσεις, ψευδαισθήσεις και διασχιστικά flashback επεισόδια.
- Επίμονη αποφυγή των ερεθισμάτων που συνδέονται με το τραύμα, όπως: προσπάθειες αποφυγής σκέψεων, συναισθημάτων, συζητήσεων, δραστηριοτήτων, τόπων ή ατόμων που μπορεί να ξυπνήσουν αναμνήσεις του τραύματος.
- Επίμονα συμπτώματα αυξημένης διεγερσιμότητας: δυσκολία να κοιμηθεί ή να παραμείνει κοιμισμένη, ευερεθιστότητα ή εκρήξεις θυμού, υπερεπαναγρύπνυση, δυσκολία στη συγκέντρωση, αυξημένη αντίδραση ξαφνιάσματος (Μάνος, 1997). Το γεγονός ότι πολλές κρατούμενες πάσχουν από ΔΜΨΣ δεν είναι τυχαίο αν λάβει κανείς υπόψη τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (Π.Ο.Υ.) για την υγεία των κρατουμένων γυναικών στην Ευρώπη, όπου τονίζεται πως: οι μισές από τις κρατούμενες που βρίσκονται στις φυλακές έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία και το 1/3 των γυναικών κρατουμένων έχουν πέσει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης: ενώ εκτιμά ότι οι γυναίκες έχουν 3 φορές μεγαλύτερες πιθανότητες από τους άνδρες να έχουν υποστεί σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση πριν από την φυλάκιση (WHO Regional Office for Europe, 2009).

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα που επηρεάζει την ψυχική αλλά και τη σωματική υγεία των γυναικών κρατουμένων είναι τα ναρκωτικά. Με μια πρώτη εξέταση των αδικημάτων για τα οποία οι γυναίκες λαμβάνουν καταδικαστική απόφαση φυλάκισης, διαπιστώνει κανείς ότι σχεδόν το ένα τρίτο των γυναικών καταδικάσθηκαν ως αποτέλεσμα των αδικημάτων που σχετίζονται με τα ναρκωτικά. Η μεγαλύτερη αναλογία γυναικών που

βρέθηκαν ένοχες για Παραβάσεις των Νόμων περί Ναρκωτικών καταδικάσθηκαν για Εμπορία-Διακίνηση Ναρκωτικών ουσιών. Η κατοχή και το εμπόριο παράνομων ναρκωτικών ουσιών μερικές φορές ονομάζονται και «εγκλήματα επιβίωσης», γιατί αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση των συνηθειών των γυναικών για τα ναρκωτικά και στην απόκτηση χρημάτων που θα τις βοηθήσουν να ξεφύγουν από την βαρβαρότητα της καθημερινής ζωής. Αυτή η τελευταία πτυχή - η εκτόνωση της συναισθηματικής καταπίεσης μέσα από τα ναρκωτικά και το αλκοόλ - παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του εθισμού στα ναρκωτικά, των γυναικών που έχουν υποστεί βία (οι κρατούμενες στην Ελλάδα λαμβάνουν θεραπεία εντός του σωφρονιστικού καταστήματος σε ποσοστό 28% για προβλήματα σχετικά με τα ναρκωτικά, 13% για ψυχολογικά προβλήματα, και σε ποσοστό 7% για προβλήματα που σχετίζονται με το αλκοόλ) (ό.π.: 26). Τέλος, κάποιες κρατούμενες που είναι χρήστες ναρκωτικών ουσιών πάσχουν επίσης από Ηπατίτιδα και από HIV/AIDS, λόγω της χρήσης κοινών συριγγών για την πρόσληψη των ναρκωτικών και της μη χρησιμοποίησης προφυλακτικών κατά τη σεξουαλική συνεύρεση. Δυστυχώς, για την χώρα μας δεν έχουμε σαφή εικόνα για τον αριθμό των πασχόντων-κρατουμένων γυναικών από τις συγκεκριμένες ασθένειες.

Εν κατακλείδι, οι κρατούμενες φαίνεται ότι αντιμετωπίζουν έντονα ψυχολογικά προβλήματα τα οποία είναι κυρίως αποτέλεσμα εξαιρετικά δυσάρεστων γεγονότων που έχουν συμβεί στη ζωή τους και εκδηλώνονται συνήθως με τη μορφή κατάθλιψης και ΔΜΨΣ. Τα προβλήματα αυτά φαίνονται να αποτελούν και τη βασική αιτία ορισμένων σωματικών ασθενειών π.χ. διαταραχών ύπνου, πονοκεφάλων-ημικρανιών κ.α.. Επιπλέον, ένα μεγάλο ποσοστό γυναικών αναζητούν διέξοδο στις δυσκολίες που τις ταλανίζουν καταφεύγοντας στη χρήση ναρκωτικών ή στο αλκοόλ με αποτέλεσμα να αποκτούν νέα προβλήματα όπως αυτά του εθισμού στις προαναφερθείσες ουσίες. Σε όλα τα παραπάνω, αν προστεθεί και το γεγονός ότι το περιβάλλον του εγκλεισμού δεν διευκολύνει την επίλυση των προβλημάτων αλλά αντιθέτως ευνοεί την επιδείνωσή τους, καθίσταται σαφές πως η ψυχική και κατ' επέκταση η σωματική υγεία των γυναικών κρατουμένων είναι εύθραυστη και χρήζει ειδικής μεταχείρισης.

Συνδυάζοντας όλα τα προηγούμενα δεδομένα, το προφίλ της κρατούμενης γυναίκας στις ελληνικές φυλακές διαμορφώνεται ως εξής:

Η κρατούμενη

- Ø είναι Ελληνίδα ή αλλοδαπή, με καταγωγή από τις Βαλκανικές Χώρες ή τις Χώρες της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης
- Ø είναι περίπου 37 χρονών
- Ø κατοικεί στην πόλη
- Ø ζει μόνη (είναι άγαμη ή χωρισμένη) και είναι μητέρα (δύο ή περισσότερων παιδιών)
- Ø έχει χαμηλό μορφωτικό επίπεδο
- Ø ανήκει στην τάξη των μεσαίων ή χαμηλών οικονομικών στρωμάτων (είναι άνεργη/νοικοκυρά ή εργαζόμενη με χαμηλές απολαβές)
- Ø έχει καταδικαστεί για κλοπές πάσης φύσεως, εμπορία και διακίνηση ναρκωτικών και λαθραία είσοδο-έξοδο-παραμονή αλλοδαπών
- Ø εκτίει μεγάλη ποινή (η ποινή της κυμαίνεται από πέντε ως είκοσι χρόνια)
- Ø δεν έχει ποινικό ιστορικό
- Ø πιθανόν να έχει υποστεί ενδοοικογενειακή βία και σεξουαλική κακοποίηση
- Ø αντιμετωπίζει προβλήματα εθισμού στα ναρκωτικά και το αλκοόλ.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η παραβατικότητα των γυναικών τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο, διατηρείται χαμηλή σε σχέση με την παραβατικότητα των ανδρών. Όμως, στη χώρα μας, τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει μια σταθερά ανοδική τροχιά. Επίσης, υπάρχουν διαφοροποιήσεις ως προς το βαθμό συμμετοχής (ποσοστά) των δύο φύλων στο σύνολο της εγκληματικότητας αλλά και στις επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων που διαπράττουν. Επιπλέον, διαφορετικοί είναι και οι τρόποι με τους οποίους οι δράστες τους (γυναίκες και άνδρες) ενεργούν.

Από τις γυναίκες που συλλαμβάνονται και παραπέμπονται σε δίκη, μόνο ένας μικρός αριθμός τους καταδικάζεται και εγκλείεται σε σωφρονιστικό κατάστημα. Πρόκειται για γυναίκες, Ελληνίδες και αλλοδαπές, με μέσο όρο ηλικίας τα 37 έτη οι οποίες ζουν μόνες τους και οι περισσότερες από αυτές είναι μητέρες. Συνήθως, έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και ανήκουν στα μεσαία και χαμηλά στρώματα. Καταδικάζονται, κυρίως, για κλοπές πάσης φύσεως, εμπορία και διακίνηση ναρκωτικών, και λαθραία είσοδο-έξοδο-παραμονή αλλοδαπών. Εκτίουν μεγάλες ποινές και δεν έχουν ποινικό ιστορικό. Τέλος, είναι πολύ πιθανό να έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία και σεξουαλική κακοποίηση, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό τους αντιμετωπίζει προβλήματα εθισμού στα ναρκωτικά και το αλκοόλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο άρθρο του Μ. Μαυρή «δεκαετίες τώρα η εγκληματική συμπεριφορά είχε συνδεθεί με το ανδρικό φύλο και την ανδρική «βία»... Η γυναικεία συμμετοχή στις παράνομες πράξεις και στις πράξεις βίας κατείχε ένα μικρό ποσοστό...» (1988: 150). Ίσως, για αυτό, η παραβατική συμπεριφορά των γυναικών δεν θεωρούνταν αξιόλογο αντικείμενο προς διερεύνηση.

Ίδια είναι και η διαπίστωση της Α. Smith η οποία αναφερόμενη στις αιτίες για τη σχετική αδιαφορία που επέδειξαν οι εγκληματολόγοι για τη «γυναικεία» παραβατικότητα σημειώνει, ότι «οι ερευνητές που ασχολούνται με τις γυναίκες αντιμετωπίζουν πολύ μεγαλύτερες δυσκολίες από ότι εκείνοι που ασχολούνται με τους άνδρες. Και για τα δύο φύλα, η έλλειψη ικανοποιητικών στατιστικών στοιχείων και η έλλειψη ομοιομορφίας εκείνων των στατιστικών που υπάρχουν καθιστά περίπλοκη οποιαδήποτε προσπάθεια σύγκρισης μεταξύ των χωρών, και ακόμη μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων μέσα στην ίδια χώρα. Γενικά, είναι πιθανόν να βρεθούν σημαντικοί αριθμοί ανδρών εγκληματιών που να αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης, ενώ συγκριτικά μικρότεροι αριθμοί γυναικών εγκληματιών είναι διαθέσιμοι για έρευνα. Οι έρευνες στα ατομικά ιστορικά επίσης συναντούν μεγαλύτερη αντίδραση τόσο από τις αρχές που ασχολούνται με τη μεταχείρισή τους όσο και από τις γυναίκες τις ίδιες» (1962: 3). Αν ληφθεί υπόψη και το στοιχείο της κυριαρχίας των ανδρών στον χώρο της Εγκληματολογίας, τότε εύκολα καταλαβαίνει κανείς γιατί το πρόβλημα της παραβατικότητας των γυναικών παρέμεινε στο «περιθώριο» της ερευνητικής δραστηριότητας.

Το έντονο ενδιαφέρον των μελετητών για την «γυναικεία» παραβατικότητα άρχισε να εκδηλώνεται στο τέλος της δεκαετίας του 1960, περισσότερο σαν συνέπεια της μελέτης της παραβατικότητας των ανηλίκων και της ευθύνης της μητέρας (κυρίως της εργαζόμενης) στην εκδήλωση αυτής της συμπεριφοράς. Η εμφάνιση του φεμινιστικού κινήματος και η συμμετοχή των γυναικών σε τρομοκρατικές οργανώσεις, συγκεκριμένα των γυναικών της RAF, ήταν το άλλο κίνητρο (Νόβα-Καλτσούνη, 1989).

Η διαπίστωση του ΟΗΕ το 1975 ότι η παραβατικότητα των γυναικών παρουσίαζε δραματική αύξηση η οποία σε ορισμένες χώρες ήταν τρεις φορές μεγαλύτερη από την αύξηση της «ανδρικής» παραβατικότητας (Leder, 1978, όπ. αναφ. στο Νόβα-Καλτσούνη, 1989), επέβαλε επιτακτικά πλέον την ανάγκη περαιτέρω διερεύνησης του φαινομένου.

Οι περισσότερες από τις θεωρίες που έχουν διατυπωθεί σχετικά με την παραβατική δραστηριότητα των γυναικών επιχειρούν να ερμηνεύσουν τις ιδιαιτερότητες της (να εξηγήσουν το ελάχιστο ποσοστό των γυναικών εγκληματιών), τονίζοντας τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στο «ανδρικό» και το «γυναικείο» έγκλημα και αποδίδοντας αυτές (εν. τις διαφορές) σε παράγοντες που σχετίζονται με τη «γυναικεία φύση». Όπως ο Goppinger (1973, όπ. αναφ. στο Νόβα-Καλτσούνη, 1989) τονίζει «οι μέχρι τώρα παρατηρήσεις για τη γυναικεία εγκληματικότητα είναι επηρεασμένες από φιλοσοφικές ή ψευδοφιλολογικές θεωρήσεις και θεωρήσεις που τις διακρίνει μια προκατάληψη, η οποία γίνεται μετά από

σύντομη μελέτη εμφανής. Επανειλημμένως, γίνεται προσπάθεια με τη βοήθεια αριθμητικών συγκρίσεων να εξαχθούν συμπεράσματα για τη «φύση της γυναίκας» (ό.π.: 360). Παρατηρείται δηλαδή ένας «συγκαλυμμένος βιολογισμός» στις απόπειρες ερμηνείας της εγκληματικής συμπεριφοράς των γυναικών παρόλο που τα τελευταία χρόνια οι θεωρητικές προσεγγίσεις σε αυτό το θέμα έχουν πάρει έναν σαφώς κοινωνιολογικό χαρακτήρα.

Οι θεωρίες για τη «γυναικεία» παραβατικότητα, ανάλογα με τις αιτίες στις οποίες την αποδίδουν, ταξινομούνται σε τρεις κατηγορίες α) τις βιολογικές β) τις ψυχολογικές - ψυχαναλυτικές και γ) τις κοινωνιολογικές θεωρίες. Κάθε κατηγορία θεωριών παρουσιάζεται και αναλύεται στη συνέχεια, δίνοντας μια απάντηση σε όσους αναρωτιούνται για το ποιες είναι αιτίες που ωθούν τις γυναίκες στο έγκλημα αλλά και γιατί οι γυναίκες διαπράττουν λιγότερα εγκλήματα σε σύγκριση τους άνδρες.

3.1. ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ (BIOLOGICAL THEORIES) - ΓΕΝΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στα τέλη του 19ου αιώνα το αυξανόμενο ενδιαφέρον των επιστημόνων για τον «εγκληματία» ως οντότητα, ενθάρρυνε την έρευνα των διανοητικών και βιολογικών χαρακτηριστικών των ανδρών και γυναικών που ήταν παραβάτες του Νόμου. Πολλοί συγγραφείς εξέφραζαν τότε την πεποίθηση ότι η μελέτη ενός μεγάλου αριθμού παραβατών θα οδηγούσε στην εξαγωγή ευδιάκριτων γνωρισμάτων, τα οποία θα συνέβαλαν στον προσδιορισμό ενός «εγκληματικού τύπου» ανθρώπου. Γεγονός, που θα έδινε τη δυνατότητα στην κοινωνία να απαλλαγεί από αυτά τα «ενοχλητικά στοιχεία» μέσω της απομόνωσης και της πειθαρχίας της φυλακής.

Ο Cesare Lombroso σε συνεργασία με τον Ferrero διεξήγαγαν μετρήσεις του κρανίου, των μυαλών και των οστών - των εγκληματιών γυναικών και πορνών και μελέτησαν την εμφάνισή τους από φωτογραφίες, καθώς και τη συμπεριφορά τους από ποικίλες ιστορίες της ζωής τους. Χρησιμοποιώντας αυτό το υλικό κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι γυναίκες εγκληματίες είναι λιγότερες σε σχέση με τους άνδρες, κρίνοντας από τα χαρακτηριστικά στίγματα του αταβιστικού εκφυλισμού τους (Μαυρής, 1988). «Οι γυναίκες εγκληματίες ήταν σχεδόν ομαλές συγκρινόμενες με τους άνδρες εγκληματίες με τα πλούσια ανώμαλα χαρακτηριστικά» (ό.π.: 151).

Ο Lombroso τελικά παραδέχθηκε ότι ο προσδιορισμός του «τύπου» της εγκληματούσας γυναίκας δεν ήταν εύκολο να επιτευχθεί. Ένας τέτοιος τύπος θα μπορούσε να ανταποκρίνεται στις πόρνες αλλά όχι στις εγκληματίες γυναίκες γενικά (Smith, 1962). Θα πρέπει να εδώ σημειωθεί ότι ο Lombroso πίστευε πως η κλασσική εγκληματικότητα δεν ταιριάζει στη γυναίκα, ενώ η πορνεία η οποία δεν απαιτεί ιδιαίτερες νοητικές ικανότητες συμβαδίζει περισσότερο με τη «γυναικεία φύση».

Κινούμενοι στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο, ο Thomas και ο Wulffen συνέδεσαν το έγκλημα με τη σεξουαλικότητα της γυναίκας. Συγκεκριμένα, ο Wulffen (1923, όπ. αναφ. στο Νόβα-Καλτσούνη, 1989) θεωρεί ότι «η μειωμένη σεξουαλική ευαισθησία και ερεθιστικότητα» της γυναίκας την «προστατεύει» από την διάπραξη εγκλημάτων.

Ένας άλλος μελετητής που ασχολήθηκε με το φαινόμενο της «γυναικείας» παραβατικότητας είναι ο Pollak (1950). Ο Pollak προσπάθησε να αποδώσει στην εγκληματική δραστηριότητα της γυναίκας μια κοινωνιολογική ερμηνεία χωρίς όμως να καταφέρει να αποφύγει τη σύνδεσή της με τον βιολογισμό. Παραθέτοντας, λοιπόν, εξηγήσεις βασισμένες στα βιολογικά χαρακτηριστικά των γυναικών, αποπειράθηκε να ερμηνεύσει την ηπιότητα των εγκλημάτων που τελούνται από γυναίκες ανάλογα με τη σωματική τους αδυναμία. Έτσι, θεωρεί ότι οι γυναίκες λειτουργούν περισσότερο ως «υποκινητές ή

συνεργοί» στο έγκλημα και ότι επινοούν λιγότερο βίαιες και πολύπλοκες μεθόδους τέλεσης εγκλημάτων (π.χ. δηλητηριασμός, εξαπάτηση κτλ.) (Pollock, 1998).

Στην προσπάθειά του ο Pollak να δώσει απάντηση στο ερώτημα γιατί οι γυναίκες διαπράττουν λιγότερα εγκλήματα από τους άνδρες, εισάγει την έννοια του «ιπποτισμού». Υποστηρίζει ότι οι άνδρες δεν διαπράττουν περισσότερα εγκλήματα σε σχέση με τις γυναίκες, αλλά τα εγκλήματα των γυναικών αποκρύπτονται από τον «ιπποτισμό» (chivalry) που επιδεικνύουν οι φορείς άσκησης κοινωνικού ελέγχου (ό.π.).

Αντικρούοντας τη θέση αυτή η Klein (1973) παρατηρεί ότι οι απόψεις του Pollak απορρέουν από τις παραστάσεις που έχει ο ίδιος για τις λευκές κυρίες των μεσαίων και ανωτέρων τάξεων της Αμερικής οι οποίες απολαμβάνουν την καλοσύνη των κυρίων. Ταυτόχρονα, επισημαίνει την παράβλεψη από τον Pollak ότι ο ίδιος ιπποτισμός δεν φαίνεται να ενεργοποιείται και στις περιπτώσεις αντιμετώπισης της παραβατικής συμπεριφοράς των γυναικών του Τρίτου Κόσμου (Νόβα-Καλτσούνη, 1989).

Μετά τον Lombroso και τον Ferrero, ορισμένοι θεωρητικοί αποπειράθηκαν να εξηγήσουν το φαινόμενο της γυναικείας παραβατικότητας χρησιμοποιώντας τα ευρήματα πιο πρόσφατων βιολογικών ή βιο-ψυχολογικών ερευνών. Αυτές οι έρευνες βασίζονταν σε θεωρίες που απέδιδαν τις αιτίες της παραβατικότητας σε γονιδιακούς ή ορμονολογικούς παράγοντες. Χρωμοσώματα, τεστοστερόνη και εμμηνόρροια, θεωρήθηκαν ως αιτίες διάπραξης εγκλημάτων και αναγνωρίζονται ως τέτοιες - σε ορισμένες περιπτώσεις - από το δικαστικό σύστημα, ως και τις μέρες μας. Για αυτόν ακριβώς το λόγο, καθένας από τους προαναφερθέντες παράγοντες αναλύεται διεξοδικά.

3.1.1. ΧΡΩΜΑΤΟΣΩΜΑΤΑ

Τη δεκαετία του '60, ορισμένοι γενετιστές άρχισαν να μελετούν τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα χρωμοσώματα που αποτελούν φορείς κληρονομικών χαρακτηριστικών και την εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα, ενώ στη γυναίκα τα δύο χρωμοσώματα είναι όμοια και συμβολίζονται με XX και στον άνδρα το ένα είναι ελλιπές και συμβολίζεται με XY, υπάρχουν άνθρωποι που πάσχουν από το σύνδρομο XXY (σύνδρομο Klinefelter) και XYY (Χαΐδου, 1996).

Δύο από τους κυριότερους ερευνητές επί του θέματος, οι γιατροί Casey και Lise Moore παρατήρησαν μεγαλύτερη συχνότητα αντικοινωνικής συμπεριφοράς σε άνδρες στους οποίους παρατηρείται το σύνδρομο Klinefelter ενώ δεν παρατηρήθηκε το ίδιο στις περιπτώσεις των γυναικών με τα υπεράριθμα XX οι οποίες όμως εμφανίζουν βαρύτατη ατονία (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1975). Αλλά και οι σχετικές βιολογικές μελέτες για τον τύπο XYY (των «υπεραρρενωπών» ανδρών) αποδεικνύουν ότι απαντάται σε μικρό ποσοστό του πληθυσμού. Χαρακτηριστικά, σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε στη Δανία σε 4.000 υψηλά άτομα μόνο 12 είχαν τον συγκεκριμένο χρωμοσωματικό τύπο, και από αυτά μόνο το 42% είχε καταδικασθεί για μία ή περισσότερες εγκληματικές πράξεις και το 9% μόνο για μία (Πανούσης, 1988). Επομένως, το σύνδρομο XYY είναι σπάνιο και δεν έχει διαπιστωθεί κατά πόσο σχετίζεται με την εκδήλωση επιθετικών μορφών συμπεριφοράς. Παρομοίως, οι έρευνες του Nielsen σε 777 ψηλόμενους που είχαν διαπράξει αδικήματα και είχαν νοσηλευτεί σε ψυχιατρείο και σε 211 κλεισμένους σε ψυχιατρείο που είχαν επιδοθεί σε επικίνδυνες πράξεις - αν και συνδυάστηκαν με την ύπαρξη του επιπλέον χρωμοσώματος Y - δεν κατάφεραν να ανακαλύψουν μια νομοτελειακή σύνδεση (Χαΐδου, 1996).

Το 1968, οι Cowie, Cowie και Slater επικαλέστηκαν την ύπαρξη χρωμοσωματικής ανωμαλίας για να ερμηνεύσουν το φαινόμενο της γυναικείας παραβατικότητας. Θεωρώντας τους άνδρες ως εκ φύσεως εγκληματικούς (ιδιαίτερα βίαιους και επιθετικούς) και τη γυναίκα

ως εκ ιδιοσυστασίας μη εγκληματική, τόνισαν στοιχεία, παράγοντες ή χαρακτηριστικά που προσομοιάζουν τις γυναίκες με το ανδρικό φύλο. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι παραβάτισσες διαφέρουν από τις «φυσιολογικές» γυναίκες. Οι Cowie et al. έχοντας ταυτίσει το αρσενικό φύλο με την αρρενωπότητα και το γυναικείο φύλο με τη θηλυκότητα, παρουσίασαν τις παραβάτισσες ως άτομα που φέρουν αρρενωπά χαρακτηριστικά και οι οποίες υιοθετούν πρότυπα συμπεριφοράς που συνάδουν με το ανδρικό φύλο (Cowie, Cowie & Slater, 1968).

Οι ανωτέρω συγγραφείς δεν παρείχαν αναλυτικά στοιχεία για το πως οι βιολογικοί παράγοντες (χρωμοσώματα, γονίδια) σχετίζονται με την παραβατική συμπεριφορά. Υποστήριξαν ότι βιολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες συντελούν στην αύξηση της παραβατικότητας, αλλά δεν εξήγησαν πως η σχέση αυτών των παραγόντων αυξάνει την πιθανότητα εκδήλωσης εγκληματικής συμπεριφοράς.

3.1.2. ΤΕΣΤΟΣΤΕΡΟΝΗ

Ένας παράγοντας ο οποίος έχει προκαλέσει πολλές διαφωνίες στους ερευνητικούς κύκλους για τη θεώρησή του ως υπεύθυνου για τα λιγότερα και ηπιότερα περιστατικά «γυναικείας» παραβατικότητας, εντοπίζεται στις ορμονολογικές διαφορές που παρουσιάζουν τα δύο φύλα. Η ανδρική ορμόνη τεστοστερόνη έχει ενοχοποιηθεί για την ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς, στοιχείο που είναι βαρύνουσας σημασίας αφού μπορεί να ερμηνεύσει το γιατί οι άνδρες διαπράττουν βίαια εγκλήματα με μεγαλύτερη συχνότητα από ότι οι γυναίκες.

Οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε κρατούμενους έδωσαν αντικρουόμενα αποτελέσματα. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως οι Bain et al (1987, όπ. αναφ. στο www.stelioskerassidis.wordpress.com) δεν βρήκαν διαφορές στα επίπεδα τεστοστερόνης πλάσματος, μεταξύ ανδρών που φυλακίστηκαν για εγκλήματα φόνου και εγκλήματα κατά της περιουσίας. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και ο Matthews, στην έρευνά του που δημοσιεύτηκε το 1979, ο οποίος συνέκρινε βίαιους και μη βίαιους άρρενες φυλακισμένους με βάση το χρονικό διάστημα εγκλεισμού, την ηλικία και τις σωματικές τους διαστάσεις (www.stelioskerassidis.wordpress.com).

Τα αρχικά ευρήματα της μελέτης των Kreuz και Rose (1972) επιβεβαίωναν την ανωτέρω άποψη. Στη συνέχεια όμως, όταν εξέτασαν τη μεταβλητή της βιαιότητας του εγκλήματος που οδήγησε τους παραβάτες στη φυλακή, βρήκαν σημαντική συσχέτιση τεστοστερόνης και βιαιότητας. Επίσης, και οι Dabbs et al. (1987, όπ. αναφ. στο www.stelioskerassidis.wordpress.com) βρήκαν ότι 9 από τους 11 φυλακισμένους με την χαμηλότερη τεστοστερόνη είχαν διαπράξει μη βίαια εγκλήματα, ενώ 10 από τους 11 με την υψηλότερη τεστοστερόνη είχαν διαπράξει βίαια εγκλήματα (ό.π.).

Τέλος, οι Dabbs & Hargrove μελέτησαν τα επίπεδα τεστοστερόνης σε 87 κρατούμενες σε φυλακή υψίστης ασφαλείας, και βρήκαν σημαντική συσχέτιση μεταξύ τεστοστερόνης, ηλικίας, εγκληματικής συμπεριφοράς, και συμπεριφοράς μέσα στη φυλακή. Αυτή η συσχέτιση τεστοστερόνης και επιθετικότητας, ήταν παρόμοια με αυτή που παρατηρήθηκε σε αρκετές έρευνες σε παρόμοιο ανδρικό πληθυσμό (Dabbs & Hargrove, 1997).

Τα αντικρουόμενα αυτά αποτελέσματα πιθανόν να οφείλονται στην αμφίδρομη επίδραση τεστοστερόνης-συμπεριφοράς. Η τεστοστερόνη επηρεάζει τη συμπεριφορά, ενώ η συμπεριφορά τροποποιεί τα επίπεδα τεστοστερόνης. Χωρίς αμφιβολία όμως ένα μεγάλο μέρος της ασυμφωνίας πρέπει να οφείλεται στις διαφορετικές διαδικασίες μέτρησης της τεστοστερόνης και, κυρίως, στο πώς ορίζεται η επιθετικότητα (ό.π.).

Η «ενδοκρινική προσέγγιση» της επιθετικότητας δεν εξηγεί επαρκώς τις διαφορές που παρουσιάζει η επιθετική συμπεριφορά ανδρών και γυναικών. Η αναλογική σχέση

επιθετικότητας και ποσότητας τεστοστερόνης (αύξηση τεστοστερόνης συνεπάγεται αύξηση ροπής προς το έγκλημα) μπορεί να ισχύει για τον οργανισμό ενός συγκεκριμένου ατόμου αλλά όχι για όλους τους ανθρώπους. Επιπλέον, παραβλέπει ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά προσδιορίζεται σημαντικά από κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες. Μολοταύτα, η συγκεκριμένη προσέγγιση συνεχίζει να κρατάει αμείωτο το ενδιαφέρον των ερευνητών μέχρι και σήμερα.

3.1.3. ΕΜΜΗΝΟΡΡΥΣΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΓΕΝΕΣΗ

Το ίδιο περίπου χρονικό διάστημα με την θεωρία των Cowie, Cowie και Slater, η K. Dalton άρχισε να διαμορφώνει τη δική της θεωρία. Σε αυτήν, συνέδεε την εμμηνόρρυσια (και το προηγηθέν αυτής χρονικό διάστημα) με την ύπαρξη ψυχολογικών-νοητικών διαταραχών και με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Με άλλα λόγια, συσχέτιζε την παρουσία σωματικών συμπτωμάτων, όπως την οσφυαλγία, το άσθμα, τη συγκεχυμένη όραση, τους πόνους, τις ημικρανίες, και ψυχονοητικών-συναισθηματικών διαταραχών (π.χ. άγχος, εκνευρισμό, κατάθλιψη, κόπωση, αφηρημάδα, ευερεθιστικότητα, επιθετικότητα, μελαγχολία, φοβίες) που εμφανίζουν ορισμένες γυναίκες κατά την περίοδο της εμμηνόρροιας, με την εκδήλωση εγκληματικής δραστηριότητας (Ορφανίδου, 20/09/2008).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, η Dalton πραγματοποίησε μια έρευνα σε μαθήτριες βρετανικών οικοτροφείων, σύμφωνα με την οποία η συμπεριφορά και οι βαθμοί του 25% των κοριτσιών χειρότερου αισθητά κατά τη διάρκεια της εμμηνόρρυσιας ενώ σε ένα ακόμη 25% το ίδιο φαινόμενο παρατηρούνταν μετά από την εμμηνόρρυσια. Την ίδια περίοδο, η Dalton διεξήγαγε και δεύτερη έρευνα αυτή τη φορά μεταξύ γυναικών καταδίκων από την οποία προέκυψε ότι συνολικό ποσοστό 48,7% των γυναικών διέπραξε έγκλημα, είτε κατά τη διάρκεια της εμμηνόρρυσιας είτε πριν από αυτήν (22,4%). Τέλος, το 1977, ολοκλήρωσε την διατύπωση της θεωρίας της με την παρατήρηση ότι πάνω από το 50% των ψυχιατρικών τροφίμων παρουσιάζουν επιδείνωση της συμπεριφορά τους στην αρχή ή στο τέλος του κύκλου τους (ό.π.).

Η Dalton δεν είναι η μόνη που ασχολήθηκε με τη μελέτη της σχέσης παραβατικότητας και έμμηνης ρύσης. Οι Singh & Singh και ο G. Melody είχαν επίσης πραγματοποιήσει έρευνες σε γυναίκες για να εξετάσουν τον παράγοντα της εμμηνόρρυσιας σε συνάρτηση με τη γυναικεία παραβατικότητα. Ωστόσο, η θεωρία της Dalton παραμένει μια από τις πιο διαδεδομένες, κυρίως εξαιτίας της συμμετοχής της ως μάρτυρας σε δίκες κατηγορουμένων γυναικών οι οποίες επικαλέστηκαν διαταραχές της προσωπικότητας λόγω εμμηνόρρυσιακής εντάσεως (PMT: Pro-menstrual tension) ή εμμηνόρρυσιας. Δίκες όπως εκείνες της Sandra Caddock που μαχαίρωσε μια συνάδελφό της (1980), της Ann Reynolds η οποία δολοφόνησε τη μητέρα της με ένα σφυρί (1987) και της Christine Ann English, μιας διαζευγμένης μητέρας που δολοφόνησε τον εραστή της (1989) καθώς, και άλλες δίκες για λιγότερο σοβαρά αδικήματα αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα στα οποία η υπεράσπιση των κατηγορουμένων βασίστηκε επιτυχώς στην επίκληση του προεμμηνόρρυσιακού συνδρόμου και πέτυχε την επιβολή ιδιαίτερα επιεικών ποινών (Τριβιζάς, 1993-1995).

Η θεωρία της Dalton είχε πολλούς υποστηρικτές αλλά και επικριτές. Πολλοί, κυρίως οπαδοί του φεμινιστικού κινήματος, την κατηγορήσαν ότι με τις απόψεις της προσφέρει επιβεβαίωση της μισογυνιστικής θέσης ότι το γυναικείο φύλο είναι εκ φύσεως ασταθές και παράλογο. Με αυτή την άποψη συμφωνεί και ο Τριβιζάς (1993-1995) ο οποίος τονίζει πως αν επικρατήσει η θέση ότι οι διαταραχές της ορμονικής ισορροπίας επηρεάζουν τη συμπεριφορά έστω και μικρού ποσοστού γυναικών, αυτό θα έχει σοβαρό αντίκτυπο στην κοινωνική αντιμετώπιση του γυναικείου φύλου. Δηλαδή, όχι μόνο οι εγκληματούσες, αλλά όλες οι

γυναίκες θα στιγματισθούν και θα θεωρηθούν ανίκανες να ανταποκριθούν υπεύθυνα σε ζωτικούς κοινωνικούς ρόλους και λειτουργίες, κατά τη διάρκεια τακτών χρονικών διαστημάτων της ζωής τους (ό.π.).

Η θεωρία για τον ρόλο των εμμηνορρυσιακών διαταραχών στην ανάπτυξη εγκληματικής συμπεριφοράς είναι ελλιπής. Μπορεί ένα ποσοστό γυναικών να έχει τελέσει εγκλήματα, εβρισκόμενες σε συγκεκριμένη φάση του κύκλου τους, όμως αυτό δε σημαίνει ότι όλες οι γυναίκες γενικά σε αυτή τη φάση είναι εν δυνάμει παραβάτες. Άλλωστε, η εμμηνόρροια είναι μια κατάσταση που βιώνει ολόκληρος ο γυναικείος πληθυσμός περίπου στη μισή διάρκεια της ζωής του.

Η βιολογική ερμηνεία της παραβατικότητας έχει σημαντική απήχηση ακόμη και σήμερα. Μάλιστα ορισμένοι συγγραφείς εξακολουθούν να πιστεύουν ότι αν οι βιολογικοί και οι κοινωνικοί παράγοντες εξεταστούν από κοινού, ίσως να καταφέρουν να εξηγήσουν την αύξηση των βίαιων εγκλημάτων των ανδρών, και της παραβατικότητας εν γένει. Όμως, η παραβατικότητα είναι ένα φαινόμενο το οποίο δεν μπορεί να ερμηνευθεί αποκλειστικά με βιολογικούς όρους.

3.2. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ - ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Σε αυτή τη κατηγορία εντάσσονται θεωρίες που ανάγουν τις αιτίες της παραβατικότητας των γυναικών στην επίδραση ψυχολογικών, ψυχο-νοητικών παραγόντων. Τέτοιες θεωρίες είναι: α) η θεωρία της μειωμένης διανοητικής ικανότητας, β) η θεωρία για την σχέση ψυχιατρικών διαταραχών και παραβατικότητας και γ) οι ψυχαναλυτικές θεωρίες.

3.2.1. ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΙΩΜΕΝΗΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ

Η εν λόγω θεωρία υποστηρίζει ότι το έγκλημα είναι αποτέλεσμα διανοητικής ανεπάρκειας (mental deficiency). Ένα άτομο, δηλαδή, ενεργεί αδιαφορώντας για τις ηθικά παραδεκτές αξίες γεγονός που οφείλεται στην ελαττωμένη διανοητική του ικανότητα. Τα συμπεράσματα των ερευνητών πάνω σε αυτό το θέμα ποικίλουν. Οι Sheldon και Glueck εξέτασαν 500 γυναίκες, παραβάτες του Νόμου και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ένα μεγάλο ποσοστό αυτών των γυναικών ήταν νοητικά καθυστερημένες. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και η Edith Spaulding η οποία εξέτασε μια ομάδα 400 παραβατισσών (Smith, 1962).

Γενικά, όσο περνούν τα χρόνια οι μελετητές γίνονται πιο επιφυλακτικοί αναφορικά με το ρόλο που παίζει η διανοητική ελαττωματικότητα στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Παλαιότερα, το 1920, μια ομάδα ερευνητών με επικεφαλή τον Mabel Fernald, ολοκληρώνοντας την έρευνά της είχε δηλώσει ότι τα ευρήματά της δεν επαρκούσαν για να στηρίξουν την άποψη ότι υπάρχουν περισσότερες εγκληματικές ενδείξεις σε μια ομάδα γυναικών που έχουν δείκτη νοημοσύνης χαμηλότερο του μέσου όρου, σε σχέση με μια άλλη ομάδα γυναικών με υψηλό δείκτη νοημοσύνης. Πολλοί συγγραφείς, όπως η Mary Woodward υποστήριζαν ότι η χαμηλή νοημοσύνη παίζει ελάχιστο ή κανένα ρόλο στην εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς. Πάντως, η Mary Woodward επεσήμανε ότι η διανοητική καθυστέρηση ίσως αποτελεί έναν παράγοντα που συμβάλλει στην εκδήλωση της παραβατικότητας, όταν συνυπάρχει με άλλους δυσμενείς παράγοντες. Συμπέρασμα που μοιάζει να είναι λογικό αφού οι περιορισμοί και οι πιέσεις που απορρέουν από τις επιδράσεις παραμέτρων όπως η φτώχεια, η γήρανση και η φυλετική διάκριση, επιτείνονται όταν η

διανοητική ικανότητα η οποία είναι απαραίτητη για την προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον του είναι ελαττωμένη (Smith, 1962).

Με ιδιαίτερη προσοχή έχει επίσης εξεταστεί η επίδραση της διανοητικής καθυστέρησης στο σχολείο, στην παραβατικότητα. Οι Gluecks βρήκαν ότι μόνο το 10,4% των γυναικών δραστών που εξέτασαν δεν ήταν διανοητικά καθυστερημένες στο σχολείο. Εντούτοις, πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι ανάμεσα στη νοημοσύνη και τη διανοητική ικανότητα εκείνων των γυναικών που βρίσκονται στη φυλακή και αυτών στο φυσιολογικό πληθυσμό μιας χώρας, υπάρχει μικρή διαφορά. Σύμφωνα με τον Grunhut, αυτό ίσως εν μέρει να συμβαίνει εξαιτίας «της αλλαγής τακτικής απέναντι στους μη φυσιολογικούς παραβάτες». Με την μοντέρνα ταξινόμηση των κρατουμένων, οι παραβάτες με προβλήματα νοητικής υστέρησης δεν κρατούνται σε σωφρονιστικά καταστήματα αλλά τοποθετούνται σε ιδρύματα όπου λαμβάνουν «ειδική» μεταχείριση, με συνέπεια ο μέσος όρος του διανοητικού επιπέδου του «φυσιολογικού» πληθυσμού των φυλακών να αυξάνεται (ό.π.).

Συνοψίζοντας τη θεωρία της μειωμένης διανοητικής ικανότητας θα έλεγε κανείς ότι η σχέση νοημοσύνης και παραβατικότητας εξακολουθεί να είναι αμφιλεγόμενη και για αυτό χρήζει περαιτέρω έρευνας. Τέλος, ένα στοιχείο που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι ακόμη και σήμερα ένας αριθμός γυναικών κρατείται στις φυλακές για εγκλήματα όπου η διανοητική ανεπάρκεια συνδέεται στενά με την διάπραξη τους, όπως για παράδειγμα οι μητέρες που κατηγορούνται για παραμέληση εποπτείας ανηλίκων (αρθ. 360 § 2 του Π.Κ.). Εγκλήματα σαν κι αυτό σχετίζονται περισσότερο με την ανευθυνότητα, την ανεπάρκεια και την έλλειψη νοημοσύνης της μητέρας και λιγότερο με οποιαδήποτε μορφή εσκεμμένης σκληρότητας.

3.2.2. ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΕΣΗ ΨΥΧΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ένα μεγάλο πλήθος ψυχικών διαταραχών έχει μελετηθεί σε σχέση με την παραβατικότητα. Ειδικότερα για τις παραβάτισσες που έχουν διαπράξει ιδιαίτερος βίαια εγκλήματα, η σύνδεσή τους με την ψυχική ασθένεια γίνεται από πολλούς (και, κυρίως, από τα ΜΜΕ) σχεδόν αυτόματα.

Στην επίσημη βιβλιογραφία, αναφορικά με τις γυναίκες-παραβάτισσες του Νόμου, υπάρχουν πολλές μελέτες που έχουν προσπαθήσει να συσχετίσουν την κατάθλιψη με την παραβατική συμπεριφορά. Όμως η εξαγωγή συμπερασμάτων δεν είναι πάντα εύκολη και αυτό γιατί είναι δύσκολο να διαπιστωθεί αν η κατάθλιψη προϋπάρχει της παραβατικής συμπεριφοράς ή επέρχεται της σύλληψης του δράστη.

Διάφορες έρευνες βασισμένες σε «σειρές γέννησης» (δηλαδή, έρευνες που παρακολουθούν μεγάλες ομάδες ατόμων σε μια περιοχή, από την κύηση μέχρι την ενηλικίωση και καταγράφουν το ποινικό ιστορικό και την ψυχική νοσηρότητα), με γεννήσεις από το 1944 ως το 1966, έχουν εκτιμήσει τη σχέση παραβατικότητας και μειζόνων ψυχικών διαταραχών. Από αυτές, κάποιες έρευνες αξιολογούν τον κίνδυνο των ατόμων με συναισθηματικές διαταραχές να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά. Μια τέτοια έρευνα πραγματοποιήθηκε σε κοόρτη βρεφών (birth cohort) στη Βόρεια Φινλανδία και περιελάμβανε 12.058 άτομα που γεννήθηκαν το 1966. Τα δεδομένα (ποινικές καταδίκες, ψυχιατρικές νοσηλείες, εξωτερική ψυχιατρική παρακολούθηση) που συλλέχθηκαν το 1992, όταν τα άτομα ήταν 26 ετών, έδειξαν πως μόνο 6 άνδρες (0,001%) και 3 γυναίκες (0,06%) είχαν διαγνωστεί με συναισθηματική διαταραχή με βάση το DSM-III-R. Και, ότι από αυτούς, δύο άνδρες είχαν καταδικαστεί για εγκλήματα εκ των οποίων ο ένας για βίαιο έγκλημα. Αντιθέτως, καμιά γυναίκα δεν είχε ποινικό ιστορικό (Δουζένης, Φερεντίνος & Λύκουρας, 2005).

Μια άλλη μελέτη σε «σειρά γέννησης», που διεξήχθη στη Δανία, εξέτασε 324.401 άτομα, τα οποία ήταν 43-46 ετών κατά τη χρονική στιγμή της συλλογής των δεδομένων.

Μεταξύ των ανδρών, το 19,9% εκείνων που έπασχαν από ψυχωσική κατάθλιψη και το 27,1% εκείνων με διάγνωση διπολικής διαταραχής, σε αντιδιαστολή με το 13,3% εκείνων χωρίς ψυχιατρική νοσηλεία, είχαν τουλάχιστον μία σύλληψη στο ιστορικό τους. Αντίστοιχα, μεταξύ των γυναικών: 7,9% εκείνων που είχαν διαγνωσθεί με ψυχωσική κατάθλιψη, 10% εκείνων που υπέφεραν από κάποια διπολική διαταραχή και 3,5% εκείνων χωρίς ψυχιατρική νοσηλεία, είχαν συλληφθεί τουλάχιστον μία φορά. Ομοίως, αυξημένος βρέθηκε ο κίνδυνος για διάπραξη βίαιων εγκλημάτων μεταξύ των πασχόντων από μείζονες συναισθηματικές διαταραχές, τόσο ανδρών όσο και γυναικών (Brennan et al., 2000, όπ. αναφ. στο Δουζένης, Φερεντίνος & Λύκουρας, 2005).

Φαίνεται λοιπόν ότι υπάρχει σαφής σχέση μεταξύ κατάθλιψης και μείζονων συναισθηματικών διαταραχών, με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.

Δύο μορφές εγκλημάτων των οποίων τα αίτια έχουν συνδεθεί στενά με την παρουσία ψυχικών διαταραχών (και κυρίως της κατάθλιψης), είναι η παιδοκτονία και οι κλοπές από καταστήματα.

Αναφορικά με την **παιδοκτονία**:

Περίπου τα 2/3 των παιδοκτονιών διαπράττονται από τους βιολογικούς γονείς και σύμφωνα με ορισμένες έρευνες, οι μητέρες αποτελούν την πλειοψηφία των παιδοκτόνων γονέων. Για την διάπραξη παιδοκτονιών έχει ενοχοποιηθεί ένα πλήθος ψυχικών διαταραχών όπως: η κατάθλιψη, οι ψυχώσεις, ο αλκοολισμός, το σύνδρομο Münchhausen δια αντιπροσώπου, η χρήση ουσιών, η αντικοινωνική διαταραχή της προσωπικότητας και διαταραχές που σχετίζονται με την εγκυμοσύνη και τον τοκετό. Η ύπαρξη τέτοιων διαταραχών μπορεί να οδηγήσει σε παραληρητική στρέβλωση της πραγματικότητας και σε σκόπιμη ή μη κακοποίηση, παραμέληση και παρορμητική συμπεριφορά, με συνέπεια την διάπραξη παιδοκτονίας (Brockington, 1996).

Η άμεση συσχέτιση μεταξύ ψυχιατρικής διαταραχής των γονέων και παιδοκτονίας, έχει καταγραφεί σε ένα σημαντικό αριθμό μελετών. Η πιο συχνά καταγεγραμμένη ψυχική διαταραχή είναι η κατάθλιψη με ψυχωτικά στοιχεία. Χαρακτηριστική είναι η μελέτη του Resnick ο οποίος μελέτησε 131 περιπτώσεις παιδοκτονίας και βρήκε ότι το 75% των παιδοκτόνων εμφάνιζαν ψυχιατρικές διαταραχές, συνήθως, μείζονα κατάθλιψη και σχιζοφρένεια. Σε μια αντίστοιχη Τουρκική μελέτη το 50% των δραστών έπασχαν από ψυχιατρικές διαταραχές, κυρίως σχιζοφρένεια (61%) και μείζονα κατάθλιψη (22%). Οι Bourget & Gagné (2003, 2005, όπ. αναφ. στο Τζεφεράκος, 2010), κατέγραψαν μεγαλύτερα ψυχιατρικά πασχόντων παιδοκτόνων: 85% των μητέρων και 56% των πατέρων έπασχαν από κατάθλιψη ή κάποιου είδους ψυχωτική διαταραχή (Τζεφεράκος, 2010).

Η παιδοκτονία στο πλαίσιο ψυχικής νόσου σχετίζεται και με τη θανατηφόρα παιδική κακοποίηση. Όμως, τα δεδομένα που υπάρχουν ως προς τη σχέση της κακοποίησης και της παιδοκτονίας με την ύπαρξη ψυχικής νόσου, είναι αντιφατικά. Οι Husain & Daniel (1984, όπ. αναφ. στο Σαββίδου & Μποζίκας, 2003), διέγνωσαν ψυχική νόσο μόνο σε 8 από 59 μητέρες που κακοποιούσαν τα παιδιά τους, ενώ 7 στις 8 παιδοκτόνες μητέρες έπασχαν από ψύχωση ή κατάθλιψη. Αντιθέτως, άλλες έρευνες όπως αυτή των Pritchard & Bagley (2001, όπ. αναφ. στο Σαββίδου & Μποζίκας, 2003) - δείχνουν ότι τα ποσοστά παιδοκτονίας στην ομάδα των ψυχικά ασθενών μητέρων παραμένουν χαμηλά σε σχέση με εκείνα ατόμων που κακοποιούν ή παραμελούν τα παιδιά τους ενώ, αντίθετα, τα ποσοστά αυτοκτονίας στην ομάδα αυτή είναι αυξημένα (ό.π.).

Οι Αγάθωνος και συν. (2001, όπ. αναφ. στο Σαββίδου & Μποζίκας, 2003) παρατήρησαν σε μελέτη Ελλήνων δραστών κακοποίησης ότι τα άτομα αυτά συχνά δυσκολεύονται να συνάψουν βαθιές και σταθερές διαπροσωπικές σχέσεις, είναι σε ένα μεγάλο ποσοστό άνεργα και έχουν ιστορικό κατάχρησης ουσιών (κυρίως οι πατέρες

δράστες). Επίσης, οι πατέρες του δείγματος είχαν δεχθεί συστάσεις ή είχαν υποστεί καταδίκες για προηγούμενες βίαιες πράξεις σε ποσοστό 50,6%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στις μητέρες ήταν 20,4%. Τέλος, αυξημένα βρέθηκαν τα ποσοστά διαταραχών προσωπικότητας, ιδίως στους άνδρες (44,6% και 37,8% για άνδρες και γυναίκες, αντίστοιχα) (Σαββίδου & Μποζίκας, 2003).

Η παιδοκτονία αποτελεί ένα πολυσύνθετο φαινόμενο και παρόλο που μπορεί να προκύψει στα πλαίσια κάποιας ψυχικής νόσου του γονέα, μπορεί να συμβεί και εξαιτίας σοβαρής κακοποίησης ή παραμέλησης από ψυχικά υγιείς γονείς. Και στις δύο περιπτώσεις δεν πρέπει να αγνοείται η συμβολή των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών παραγόντων, όπως η οικογενειακή κατάσταση, το εισόδημα, η μόρφωση, το έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος, η βιαιότητα του συντρόφου.

Σχετικά με τις κλοπές από καταστήματα (Shoptlifting):

Ψυχιατρικές διαταραχές ενοχοποιούνται σε ένα μικρό, αν και όχι αμελητέο ποσοστό των περιπτώσεων, των δραστών που έχουν συλληφθεί για κλοπές από καταστήματα. Οι Gibbens et al βρήκαν ότι 5% μεγάλου δείγματος γυναικών που είχαν συλληφθεί για κλοπή σε καταστήματα παρουσίασαν μείζονα ψυχιατρική διαταραχή η οποία απαιτούσε θεραπεία, 24% έπασχαν από καταθλιπτική διαταραχή (ασαφώς προσδιορισμένη) και 2% από μανιοκαταθλιπτική διαταραχή (Gibbens et al, 1971. Gibbens, 1981, όπ. αναφ. στο Δουζένης, Φερεντίνος & Λύκουρας, 2005). Από την εξέταση ενός μεγάλου αριθμού περιπτώσεων όπου γίνεται η πρώτη προσπάθεια σκιαγράφησης του προφίλ των δραστών, προκύπτουν τα ακόλουθα: οι γυναίκες-δράστες είναι μέσης ηλικίας, έγγαμες, εργαζόμενες, πάσχουν από μια «καταθλιπτική νεύρωση», έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, είναι αγχώδεις και κλέβουν αντικείμενα άχρηστα για τις ίδιες ή ευτελούς αξίας (Ray et al., 1983, όπ. αναφ. στο Δουζένης, Φερεντίνος & Λύκουρας, 2005). Ο Gudjonsson (1990) συμπληρώνει επίσης στο προφίλ τους ότι: εμφορούνται συχνά από καταπιεσμένα και ανέκφραστα συναισθήματα εξαιτίας των αλλαγών που συντελούνται στη ζωής τους κατά τη μέση ηλικία και της έλλειψης ευκαιριών, νιώθουν απογοήτευση από την αλλαγή στις ενδοοικογενειακές σχέσεις και, αισθάνονται εχθρότητα και θυμό - λόγω ψυχοπιεστικών γεγονότων ζωής ή σωματικών νόσων.

Σε πιο πρόσφατες μελέτες βάσει μεγάλων «σειρών» περιστατικών, το ποσοστό των δραστών με ψυχιατρική διαταραχή εκτιμάται γύρω στο 3,2% και εντοπίζεται σαφής συσχέτιση με συναισθηματικές διαταραχές (και δευτερευόντως με την ουσιοεξάρτηση). Επιπλέον, επιβεβαιώνονται τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του προφίλ των δραστών που αναφέρθηκε ανωτέρω και καταγράφονται δυσλειτουργικές πεποιθήσεις σχετικές με την κλοπή, ιδίως όταν συνυπάρχει κατάθλιψη (ό.π.).

Το 'shoptlifting' δεν πρέπει να συγχέεται με την «κλεπτομανία», αν και σε μερικές περιπτώσεις περιγράφει την «κλοπή από καταστήματα». Η κλεπτομανία είναι διαταραχή η οποία χαρακτηρίζεται από την επανειλημμένη αδυναμία του ατόμου να αντισταθεί σε παρορμήσεις να κλέψει αντικείμενα που δεν χρειάζονται για προσωπική χρήση ή για τη χρηματική τους αξία, το αυξημένο αίσθημα τάσης αμέσως πριν την διάπραξη της κλοπής, την ευχαρίστηση, ικανοποίηση ή ανακούφιση κατά το χρόνο της τέλεσής της. Η κλεπτομανία είναι μια σπάνια κατάσταση, πιο συχνή στις γυναίκες και υπολογίζεται ότι λιγότερο από 5% των ατόμων που κλέβουν από μαγαζιά πάσχουν από αυτή τη διαταραχή. Αν και οι αιτίες της είναι άγνωστες, οι ψυχαναλυτές έχουν προτείνει ότι τα αντικείμενα που τα άτομα κλέβουν συμβολίζουν ψυχοσεξουαλικές καθηλώσεις και χρησιμεύουν για να ικανοποιηθούν αρχέγονες ανάγκες του ατόμου (Μάνος, 1997).

Άλλες ψυχικές διαταραχές που έχουν ανιχνευθεί στους δράστες κλοπών από καταστήματα (εκτός από την κατάθλιψη) είναι η δυσθυμική διαταραχή, το χρόνιο άγχος, οι διαταραχές προσωπικότητας, οι διαταραχές διατροφής (βουλιμία), η σχιζοφρένεια, η διαταραχή προσαρμογής σε χρόνιες σωματικές ασθένειες (γυναικολογικές, άσθμα, διαβήτη),

η κατάχρηση αλκοόλ ή παράνομων ουσιών, η επιληψία, τα οργανικά ψυχοσύνδρομα (Δουζένης, Φερεντίνος & Λύκουρας, 2005).

Από όσα ελέχθησαν έως τώρα προκύπτει πως κάποιες ψυχικές διαταραχές σχετίζονται με την παραβατική συμπεριφορά. Όμως, δεν είναι απολύτως ξεκάθαρο αν την προκαλούν ή αν απλώς εντείνουν την ύπαρξή της.

3.2.3. ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Οι ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις έχουν τις ρίζες τους στη φροϋδική θεωρία και ερμηνεύουν την εγκληματική δραστηριότητα της γυναίκας χρησιμοποιώντας έννοιες που αναφέρονται στην προσωπικότητα του ατόμου. Σύμφωνα λοιπόν μετά ψυχαναλυτικά μοντέλα ερμηνείας, η παραβατικότητα είναι αποτέλεσμα ενδοψυχικών συγκρούσεων οι οποίες προκαλούνται από την ατέρμονη πάλη του «Εκείνο» (Id) με το «Εγώ» (Ego) και το Υπερεγώ (Superego). Με άλλα λόγια οι πρωτόγονες και ενστικτώδεις επιθυμίες του Εκείνο συγκρούονται με τις επιταγές του Υπερεγώ ή/και με τις απαιτήσεις της πραγματικότητας. Η λύση που δίνει το Εγώ σε αυτές τις συγκρούσεις είναι καθοριστική για την ψυχική αρμονία του ατόμου και φυσικά προσδιορίζει το βαθμό της κοινωνικής προσαρμογής του (κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά). Η αδυναμία του ατόμου να διαχειριστεί ικανοποιητικά τις ενδοψυχικές συγκρούσεις οδηγεί στην εμφάνιση διαταραχών στην ανάπτυξή του και μπορεί να προκαλέσει την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (Moser, 1971, όπ. αναφ. στο Νόβα-Καλτσούνη, 1989).

Τα συμπλέγματα του Οιδίποδα και της Ηλέκτρας, καθώς και η κυριαρχία του ενστίκτου του θανάτου χρησιμεύουν εδώ σαν βασικά εργαλεία του φαινομένου της εγκληματικότητας (Νόβα-Καλτσούνη, 1989).

Οι ψυχαναλυτικές θεωρίες αποδίδουν μεγάλη σημασία σε παράγοντες εσωτερικών συγκρούσεων όπως η διαδικασία ταύτισης του κοριτσιού με τη μητέρα - με μια ταυτόχρονη ερωτική προσήλωση προς τον πατέρα, η βιολογική έναρξη της εφηβείας, οι συγκρούσεις με την αυθεντία, η αλλαγή του γυναικείου ρόλου κ.τ.λ.. Οι παράγοντες αυτοί αποτελούν αιτίες πρόκλησης φόβου και ανασφάλειας που έχει ως αποτέλεσμα την αποτυχία σύναψης σχέσεων εμπιστοσύνης, με άμεση συνέπεια την απομόνωση του κοριτσιού και τη δημιουργία αρνητικής εικόνας για τον εαυτό του. Όλα αυτά έχουν σύμφωνα με την Κοπορκα (1966, Νόβα-Καλτσούνη, 1989) ένα σοβαρό ψυχικό κόστος και σχετίζονται στενά με την ανάπτυξη εγκληματικής συμπεριφοράς, όπως έδειξαν οι έρευνές της σε παραβατικά κορίτσια.

Κινούμενη στο ίδιο πνεύμα η Epstein, περιγράφει το παραβατικό κορίτσι ως διαταραγμένη προσωπικότητα η οποία αδυνατεί να ταυτιστεί με ένα κοινωνικό ρόλο. Το ανώριμο Εγώ, δηλαδή, βρίσκεται σε μια διαρκή σύγκρουση με τον εαυτό του (ό.π.).

Όλες, οι ψυχοδυναμικές θεωρήσεις ερμηνεύουν την παραβατική συμπεριφορά ως αποτέλεσμα ψυχικών διαταραχών και παραλείπουν να αναφερθούν στους κοινωνικούς παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου.

3.3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Οι κοινωνιολογικές θεωρίες αποκαλούνται συχνά σύγχρονες, αφενός λόγω της σύγχρονης εμφάνισής τους και αφετέρου λόγω της νέας προσέγγισης στον ειδικό χώρο της Εγκληματολογίας. Οι ερμηνείες αυτές επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην ανάλυση των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών συνθηκών, ως παραγόντων που συμβάλλουν στην εκδήλωση του φαινομένου της παραβατικότητας.

Όπως συνέβη με τις βιολογικές και ψυχολογικές θεωρήσεις έτσι και εδώ η μελέτη του γυναικείου προβλήματος είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη, πράγμα που αποτελεί το κύριο επιχείρημα της Φεμινιστικής Εγκληματολογίας όταν υπερασπίζεται την αναγκαιότητά της.

Μερικές από τις σπουδαιότερες θεωρίες της Κοινωνιολογίας του Εγκλήματος που συνέλαβαν σημαντικά στην κατανόηση της παρέκκλισης των γυναικών, περιγράφονται στη συνέχεια.

3.3.1. ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ (THEORY OF DIFFERENTIAL OPPORTUNITY SYSTEMS OR STRUCTURED OPPORTUNITY THEORY)

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, ο χαμηλός δείκτης της παραβατικότητας των γυναικών είναι αποτέλεσμα του περιορισμού που θέτουν οι κανόνες και η δομή της κοινωνίας στις δυνατότητες τέλεσης εγκλημάτων από τη γυναίκα.

Η απομόνωση των γυναικών σε ένα παραδοσιακό σύστημα οικογένειας είχε σαν συνέπεια τον αποκλεισμό τους από κατηγορίες αδικημάτων που σχετίζονται με την εργασία. Οι γυναίκες, εκτός του συστήματος απασχόλησης, αποκλείονται από το μεγαλύτερο μέρος των κατηγοριών εγκλημάτων που σχετίζονται με την ιδιοκτησία και αναπτύσσονται έξω από τα πλαίσια των «οικογενειακών» ρόλων: για παράδειγμα, πάνε για ψώνια οπότε είναι πιθανότερο να διαπράξουν κλοπές από καταστήματα και απάτες με πιστωτικές κάρτες. Στον εργασιακό στίβο, οι γυναίκες κατέχουν θέσεις χαμηλής ευθύνης. Μόνο καθώς ανέρχονται σε υψηλόβαθμες θέσεις μπορεί να διαπράξουν «εγκλήματα του λευκού περιλαίμιου» (Cloward & Piven, 1979).

Επιπλέον, τα κοινωνικά στερεότυπα έθεταν και ακόμη θέτουν ως ένα βαθμό, διαφορετικούς και συνήθως χαμηλότερους στόχους επιτυχίας για τις εργαζόμενες γυναίκες, με συνέπεια λιγότερες ματαιώσεις των επιδιώξεών τους. Οι γυναίκες αρκούνται στην άσκηση μιας εργασίας που τους αποφέρει ένα αξιοπρεπές εισόδημα και τίποτα περισσότερο. Χαμηλότεροι στόχοι και λιγότερες φιλοδοξίες, συνεπάγονται λιγότερες ευκαιρίες αποστερήσεων και άρα μικρότερα ποσοστά εγκληματικής δραστηριότητας. Πρόκειται για μία αλυσίδα: λιγότερες φιλοδοξίες σημαίνουν λιγότεροι στόχοι, λιγότερες ευκαιρίες, λιγότερες πιθανότητες ματαιώσεων και λιγότερες πιθανότητες εγκληματικής δράσης (Yotopoulos-Marangopoulos, 1992).

Προκειμένου, όμως, οι ματαιώσεις να οδηγήσουν σε εγκλήματα επεμβαίνουν και άλλοι παράγοντες, όπως είναι οι εξωτερικές συνθήκες και η προσωπικότητα του ατόμου. Η υποτακτική στάση της γυναίκας που τα κανονιστικά πρότυπα της έχουν επιβάλλει δρα ανασταλτικά στην ανάληψη εγκληματικής δράσης. Η γυναίκα εμφανίζει μειωμένη εγκληματικότητα σε τομείς στους οποίους οι ευκαιρίες είναι λιγότερες. Θα μπορούσε όμως να παρουσιάζει την ίδια εγκληματικότητα με την ανδρική ή υψηλότερα ποσοστά σε άλλους τομείς. Θα μπορούσε λ.χ. να διαπράττει περισσότερα εγκλήματα σχετικά με την αισθηματική της ζωή ή τα οικογενειακά οικονομικά συμφέροντα, πράγμα που δεν συμβαίνει. Επίσης, θα μπορούσε να διαπράττει περισσότερα εγκλήματα πάθους όταν εγκαταλειπόταν από τον σύζυγο/σύντροφο, διότι αφενός ήταν οικονομικά εξαρτημένη από αυτόν και αφετέρου η συναισθηματική ζωή κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος των ενδιαφερόντων της. Και στους τομείς που οι γυναίκες έχουν περισσότερες ευκαιρίες από τους άνδρες, η γυναίκα εγκληματεί «...περισσότερο σε σχέση με τη συνολική γυναικεία εγκληματικότητα, αλλά λιγότερο σε σχέση με την ανδρική εγκληματικότητα αυτού του είδους» (ό.π.: 103).

Η θεωρία των συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών παρουσιάζει ερμηνευτικά κενά: α) δεν μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά, β) δεν εξηγεί όλες τις μορφές εγκληματικότητας και γ) δεν εξηγεί τη μη ωφελμιστική μορφή εγκληματικότητας.

3.3.2. ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΦΟΡΙΚΟΥ ΣΥΓΧΡΩΤΙΣΜΟΥ Ή ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΩΝ (DIFFERENTIAL ASSOCIATION THEORY)

Η θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού του Sutherland (1939) και αργότερα του Cressey (1970), εντάσσεται στις θεωρίες μάθησης ή κοινωνικοποίησης. Βασίζεται την υπόθεση ότι η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά μαθαίνεται όπως ακριβώς και η συμμορφούμενη συμπεριφορά. Αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία εκμάθησης οποιουδήποτε τύπου συμπεριφοράς είναι ουσιαστικά η ίδια αλλά διαφοροποιείται όσο αφορά το περιεχόμενο και την κατεύθυνση εκμάθησης, καθώς τα άτομα ανταποκρίνονται στους διάφορους περιορισμούς και πιέσεις του περιβάλλοντός τους. Οι άνθρωποι μέσα από τις σχέσεις που συνάπτουν με τους άλλους μαθαίνουν αξίες, αρχές, κανόνες, κίνητρα και ορισμούς οι οποίοι είναι ευνοϊκοί για την παράβαση των νόμων. Ένα άτομο γίνεται δηλαδή παραβάτης λόγω ακριβώς της υπεροχής της θεώρησης μιας ομάδας που κάνει αποδεκτή την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά σε αντίθεση με τη θεώρηση μιας άλλης ομάδας που κρίνει την παράβαση των νόμων απαράδεκτη (Παπαδημητρίου, 2003).

Οι γυναίκες μεγαλώνουν σε ένα υπερπροστατευτικό «οικογενειακό» περιβάλλον το οποίο ευνοεί την προσήλωση στις ηθικές αρχές και αξίες. Αυτό έχει σαν συνέπεια, να ελαχιστοποιούνται οι πιθανότητες εμπλοκής τους σε εγκληματικές δραστηριότητες. Αντιθέτως, οι άνδρες έχουν ενδεχομένως περισσότερες ευκαιρίες να συναναστραφούν με παραβάτες και να μάθουν τις εγκληματικές τεχνικές, τουλάχιστον στην πρωτογενή παρέκκλιση. Οι άνδρες είναι περισσότερο εκτεθειμένοι στους εγκληματικούς κανόνες και έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να τους μάθουν, να τους εσωτερικεύσουν και να τους εφαρμόσουν. Όμως, ορισμένες γυναίκες λόγω της κοινωνικής τους θέσης είναι πιθανότερο να συγχρωτισθούν με παραβάτες (Χαΐδου, 1996).

Η θεωρία των διαφορικών συναναστροφών, ανήκει στις κλασικές θεωρίες με διαχρονική ισχύ γιατί είχε και εξακολουθεί να έχει μεγάλη απήχηση. Και, ήταν η θεωρία που ανέδειξε τη συμβολή των κοινωνικών παραγόντων στην εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς.

Η κριτική που έχει ασκηθεί στη θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού, έγκειται στο ότι τα εμπειρικά δεδομένα δεν στοιχειοθετούν κάποια άμεση σύνδεση του συγχρωτισμού με την παραβατική συμπεριφορά· χωρίς, ωστόσο, να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η ομάδα στην οποία ανήκει το άτομο επιδρά στην παραβατική ή μη, συμπεριφορά του. Επίσης, η συγκεκριμένη θεωρία έχει δεχτεί έντονη κριτική από τους φεμινιστές διότι χρησιμοποιεί μελέτες περιπτώσεων μόνο ανδρών, και επειδή στην ουσία είναι μια ανδροκρατούμενη προοπτική που γοητεύει τον άνδρα δράστη ή τουλάχιστον τα κοινωνικά, ενεργά, αθλητικά χαρακτηριστικά του (Chesney-Lind, 1997).

3.3.3. ΘΕΩΡΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (SEX ROLE SOCIALIZATION THEORY)

Η θεωρία των κοινωνικών ρόλων συνδέει το χαμηλό δείκτη παραβατικότητας της γυναίκας με το σύστημα αξιών που ισχύει σε μία συγκεκριμένη κοινωνία και χρονική περίοδο, και με τους τρόπους που επιλέγει η γυναίκα για να λύσει τα προβλήματά της (Θανοπούλου, Φρονίμου & Τσιλιμγκάκη, 1997). Ο Cohen υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι για να λύσουν τα προβλήματά τους ψάχνουν λύσεις που δεν αμφισβητούν την ταυτόσή τους με το αντίστοιχο πρότυπο του φύλου στο οποίο ανήκουν (Νόβα-Καλτσούνη, 1989).

Παρομοίως, η Gipser τονίζει ότι το είδος της παραβατικής συμπεριφοράς επιλέγεται από το υποκείμενο ανάλογα με τον κοινωνικό του ρόλο. Ωστόσο, επισημαίνει ότι η επιλογή του τρόπου επίλυσης των προβλημάτων δεν εξαρτάται μόνο από την ταύτιση με ένα πρότυπο

ρόλου, αλλά και από τα μέσα που διαθέτει η γυναίκα για να πετύχει το στόχο που ανταποκρίνεται σε αυτό το ρόλο. Αυτή η θεώρηση απαντά και στο ερώτημα: πώς εξηγείται ο χαμηλός δείκτης της γυναικείας παραβατικότητας παρά τα λιγιστά νόμιμα μέσα που διαθέτει η γυναίκα για την επίτευξη των νόμιμων στόχων, αφού η παραβατικότητα είναι η απόσταση πολιτισμικών στόχων και νόμιμων μέσων. Πιο συγκεκριμένα, η Gípser σημειώνει πως στο γυναικείο ρόλο αντιστοιχούν όχι μόνο διαφορετικοί στόχοι, αλλά και τα νόμιμα μέσα που επιλέγει η γυναίκα είναι διαφορετικά από αυτά των ανδρών και προσαρμοσμένα στις προσδοκίες που απορρέουν από το γυναικείο ρόλο (ό.π.).

Η Daly (1998, όπ. αναφ. στο Νικολαΐδης, 2006). τονίζει τη σημασία της κατανόησης του ρόλου του φύλου και πώς ο ρόλος αυτός επηρεάζει τη ζωή του δράστη αλλά και της γυναίκας, ως θύμα ή/και δράστη. Το βασικό στοιχείο για την ερμηνεία της χαμηλής γυναικείας παραβατικότητας βρίσκεται ίσως στη διαδικασία κοινωνικοποίησης της γυναίκας στο πλαίσιο της οικογένειας και της ευρύτερης κοινωνίας, παρατηρεί η Α. Χάιδου (1996).

Στη μικρότερη εκπροσώπηση των γυναικών, στη συνολική εγκληματικότητα συμβάλλουν καθοριστικά ο ρόλος που προσδίδεται στη γυναίκα από την κοινωνία, καθώς και, ο εντονότερος κοινωνικός έλεγχος (κυρίως ανεπίσημος) στον οποίο εκτίθεται από μικρή ηλικία. Ο τρόπος κοινωνικοποίησης του αγοριού το φέρνει πιο κοντά στην πιθανή υιοθέτηση παραβατικής ή εγκληματικής δραστηριότητας σε αντίθεση με την κοινωνικοποίηση του κοριτσιού (Νικολαΐδης, 2006). Το κοινωνικό περιβάλλον, η οικογένεια, οι φίλοι, προσδοκούν από τη γυναίκα να παραμείνει πιστή στο στερεότυπο της γυναικείας συμπεριφοράς με κύρια χαρακτηριστικά την αφοσίωση και την ικανοποιητική εκτέλεση του έργου της (Yotopoulos-Marangopoulos, 1992), την υποχώρηση και υποταγή, την ανησυχία της για κοινωνική επαφή και για τη φροντίδα των άλλων (Gilligan, 1982). Η ανησυχία των γυναικών για την επιρροή της συμπεριφοράς τους στους άλλους θα περιορίσει την επιθυμία τους για διάπραξη εγκληματικών πράξεων. Αντιθέτως, σύμφωνα με τα κοινωνικά στερεότυπα, η ανεξάρτητη, αντικειμενική και επιβλητική φύση των ανδρών συμφωνεί περισσότερο με την επιθυμία να διαπράξουν εγκληματικές πράξεις.

Οι κοινωνικοί επιστήμονες τείνουν να αποδίδουν τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, των ανδρών και των γυναικών, στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης ενώ οι ερευνητές που στηρίζονται σε βιολογικές προσεγγίσεις αποδίδουν την προσωπικότητα και των δύο φύλων στη βιολογική φύση αυτών των χαρακτηριστικών. Οι άνδρες έχουν σωματική διάπλαση που σχετίζεται με την παραβατική συμπεριφορά σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι γυναίκες, καθώς έχουν περισσότερους μύες, μεγαλύτερα ποσοστά μεταβολισμού, είναι πιο επιθετικοί και δραστήριοι (Gove, 1985). Σύμφωνα λοιπόν με τον Gove (1985), το χαμηλότερο ποσοστό της γυναικείας παραβατικότητας οφείλεται, στην υποτακτική φύση του γυναικείου φύλου, τη σωματική διάπλαση και την έλλειψη επιθετικότητας, στοιχεία τα οποία έχουν βιολογική βάση, ανεξάρτητα από τους κοινωνικούς παράγοντες.

Η εξήγηση του φαινομένου της παραβατικότητας, όπως επίσης του ρόλου και της θέσης των φύλων, απαιτεί την ύπαρξη μιας θεωρίας η οποία θα λαμβάνει υπόψη τους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς παράγοντες που είναι υπεύθυνοι για την γένεση των δύο αυτών κοινωνικών φαινομένων (Yotopoulos-Marangopoulos, 1992). Δυστυχώς, η θεωρία των κοινωνικών ρόλων δεν ανταποκρίνεται σε αυτή την απαίτηση.

3.3.4. ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΥ Ή ΤΗΣ ΕΤΙΚΕΤΑΣ (LABELING THEORY)

Οι θεωρητικοί του χαρακτηρισμού προσπάθησαν να συλλάβουν το νόημα της αποκλίνουσας συμπεριφοράς με μια κοινωνιολογική εμβάθυνση, στη διαδικασία επιβολής ορισμών που επενεργούν στη διαμόρφωση της πραγματικότητας καθώς, και τις επιπτώσεις

αυτής της επιβολής πάνω στη ζωή των ανθρώπων. Έτσι, το αν μια πράξη θα χαρακτηριστεί ως παρεκτροπή (deviance) ή ως έγκλημα εξαρτάται από τον τρόπο που θα τη δεχτούν οι τρίτοι: αν τη χαρακτηρίσουν ως παρέκκλιση, τούτο θα έχει ως αποτέλεσμα τον αντίστοιχο αποκλεισμό του υποκειμένου της. Αυτός ο στιγματισμός θα έχει ως περαιτέρω συνέπεια (κυρίως, λόγω των δυσχερειών κοινωνικής αναπροσαρμογής του και της εικόνας που θα έχει σχηματίσει το ίδιο το άτομο για τον εαυτό του) τη συνέχιση της εγκληματικής δραστηριότητας (δευτερογενής παρέκκλιση) (Αλεξιάδης, 1996).

Ο Lemert εφάρμοσε την θεωρία της ετικέτας στην περίπτωση των εκδιδομένων γυναικών. Υποστήριξε ότι από τη στιγμή που κάποια γυναίκα συλληφθεί και χαρακτηριστεί ως πόρνη, η δευτερογενής παρέκκλιση συντελείται αφού η γυναίκα εξωθείται σε αυτόν τον τρόπο ζωής. Στην πραγματικότητα, σπάνια μια πόρνη έχει την κατάληξη της ηρωίδας της ταινίας «Pretty Woman». Οι εταιρείες είναι απίθανο να προσλάβουν μια γυναίκα που θα δηλώσει ως πρότερη επαγγελματική εμπειρία την πορνεία, και τη δεκαετία του '50 οι άνδρες ήταν απίθανο να παντρευτούν μια πόρνη. Αυτό δεν φαίνεται να έχει αλλάξει σήμερα (www.castonline.ilstu.edu/krienert/CJS).

Άλλες διαστάσεις της θεωρίας της ετικέτας είναι οι ακόλουθες: α) οι γυναίκες είναι πιο σπάνιο να χαρακτηριστούν «επισήμως» ως εγκληματίες, για αυτό είναι λιγότερο πιθανό να στιγματιστούν, β) η «πρωτογενής παρέκκλιση» των γυναικών συνοδεύεται από εντονότερο «άτυπο» κοινωνικό έλεγχο, γεγονός που προλαμβάνει την δευτερογενή παρέκκλιση και γ) οι γυναίκες στιγματίζονται με διαφορετικό τρόπο. Από μικρή ηλικία, τα κορίτσια πολύ σπάνια χαρακτηρίζονται ή αντιμετωπίζονται ως παραβατικά. Αργότερα, οι γυναίκες είναι πιθανότερο να χαρακτηριστούν ως ψυχικά διαταραγμένες ενώ οι άνδρες με την ίδια συμπεριφορά να χαρακτηριστούν ως εγκληματίες (ό.π.).

Η θεωρία του χαρακτηρισμού παρουσιάζει ένα βασικό μειονέκτημα. Δεν εξηγεί πώς αρχικά το άτομο καταλήγει στην διάπραξη ενός εγκλήματος (πρωτογενής παρέκκλιση). Παρόλα αυτά, η συμβολή της θεωρίας της ετικέτας στην ερμηνεία της υποτροπής στο έγκλημα, είναι ιδιαίτερος αξιόλογη.

3.3.5. ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗΣ (FEMINIST THEORY OF DEVIANCE)

Η φεμινιστική προσέγγιση της παρέκκλισης ξεκίνησε ως κριτική των παραδοσιακών «ανδρικών» θεωριών η οποία στηρίζονταν στα εξής σημεία: πρώτον, ότι οι γυναίκες είχαν μείνει για αρκετό καιρό στο περιθώριο των ερευνών και δεύτερον, ότι οι όποιες μελέτες υπήρχαν ως τότε είχαν γίνει με μεθόδους αναξιόπιστες και παραπλανητικές.

Τις δεκαετίες του '60 και του '70 που το φεμινιστικό κίνημα ήταν στην ακμή του, η επικρατούσα άποψη αναφορικά με το θέμα της γυναικείας παραβατικότητας ήταν η ακόλουθη: η άμεση συνέπεια της γυναικείας κίνησης είναι ένα δραματικό ξέσπασμα της γυναικείας εγκληματικής δραστηριότητας. Το φεμινιστικό κίνημα αποτελεί, δηλαδή, «τη σκοτεινή πλευρά της απελευθέρωσης» (Liberation Hypothesis). Η θέση αυτή διαδόθηκε ευρέως, κυρίως, μέσα από τα βιβλία «Sisters In Crime» της Freda Adler (1975) και «Women and Crime» της Rita Simon (1975). Και οι δύο, συνέδεσαν τη γυναικεία απελευθέρωση με τη ποσοτική και ποιοτική τροποποίηση της γυναικείας εγκληματικής δραστηριότητας. Η Adler και η Simon υποστήριξαν ότι οι αλλαγές στη θέση της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία και συγκεκριμένα οι δυνατότητες για εξωοικιακή εργασιακή απασχόληση - την έκαναν να αποκτήσει περισσότερες ευκαιρίες και στο έγκλημα, ίσες, ή σχεδόν ίσες, με αυτές των ανδρών (Ορφανίδου, 23/09/2008).

Η θεωρία της Απελευθέρωσης δέχτηκε σφοδρή κριτική από τις Carol Smart, Laura Crites και Lee Bowker οι οποίες ήταν και οι πρώτες που έθεσαν τις βάσεις για τη μελέτη της

γυναικείας παρέκκλισης από μια φεμινιστική σκοπιά (Naffine, 1996). Οι έρευνες των Φεμινιστών Εγκληματολόγων, αντικρούοντας τα επιχειρήματα της παραπάνω προσέγγισης, επισήμαναν ότι η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην τέλεση σοβαρών εγκλημάτων είναι πλασματική. Οι γυναίκες όταν - όντως - διαπράττουν ένα έγκλημα, τείνουν να διαπράττουν εκείνους τους τύπους εγκλημάτων που θεωρούνται ως «παραδοσιακά γυναικεία» (π.χ. κλοπές, πορνεία) και τα οποία αντανakλούν την υποδεέστερη θέση της στην κοινωνία. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι περισσότερες παραβάτισσες είναι αμόρφωτες, άνεργες και ανύπαντρες μητέρες με μικρά παιδιά. Γυναίκες σαν κι αυτές δύσκολα μπορούν να ταιριάζουν στη δημοφιλή εικόνα της απελευθερωμένης γυναίκας η οποία ευνοείται από οποιαδήποτε βελτίωση έχει γίνει στο θέμα της ισότητας των δύο φύλων (Chesney-Linds, 1997).

Οι φεμινιστικές θεωρίες της παρέκκλισης, εκτός από την άσκηση κριτικής στις υπάρχουσες εγκληματολογικές θεωρίες, διατύπωσαν προβληματισμούς πάνω στο θέμα της διάκρισης που υφίστανται οι γυναίκες από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, και στο ζήτημα της μελέτης των γυναικών ως θύματα εγκλημάτων. Τέλος, εξέφρασαν το ενδιαφέρον τους για τις γυναίκες εργαζόμενες στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης και για το ρόλο που διαδραματίζει η γυναικεία θυματοποίηση (victimization) στην δημιουργία του «γυναικείου» εγκλήματος.

Σε γενικές γραμμές, οι φεμινιστικές προσεγγίσεις αποτελούν ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για την θέαση του φαινομένου της έμφυλης διάστασης της εγκληματικότητας. Ωστόσο, η έντονη ποικιλομορφία τους αποτελεί εμπόδιο στην εξεύρεση μιας κοινής συνισταμένης που θα βοηθήσει τους μελετητές να κάνουν λόγο για ύπαρξη μιας ολοκληρωμένης θεωρίας και να μπορέσουν να ασκήσουν κριτική επ' αυτής (Ορφανίδου, 23/09/2008).

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Οι βιολογικές θεωρίες απέτυχαν να ερμηνεύσουν την παραβατικότητα των γυναικών, ενώ οι ψυχολογικές θεωρίες μπορούν να ερμηνεύσουν μόνο κάποιες πτυχές της. Οι κοινωνιολογικές θεωρήσεις προσφέρουν μια πιο ικανοποιητική εξήγησή της, σε σχέση με τις άλλες δύο κατηγορίες θεωριών και για αυτό κυριαρχούν σήμερα στον εγκληματολογικό χώρο. Ανεξάρτητα, όμως, από τους παράγοντες στους οποίους αποδίδουν τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς, όλες οι θεωρίες φαίνεται να διαχωρίζουν το έγκλημα σε «ανδρικό» και «γυναικείο». Και, όσο δεν υπάρχει μια θεωρία που να ερμηνεύει όχι μόνο την παραβατικότητα των γυναικών αλλά την παραβατικότητα εν γένει, το ενδιαφέρον των μελετητών θα συνεχίζει να είναι στραμμένο πάνω της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Η ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΙ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αποτελεί πλέον αναμφισβήτητο γεγονός ότι, τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική, οι γυναίκες και οι άνδρες αντιμετωπίζονταν διαφορετικά από τη Ποινική και Σωφρονιστική Δικαιοσύνη. Διαφορές στην μεταχείριση των δύο φύλων έχουν εντοπισθεί σε πολλά επίπεδα, συμπεριλαμβανομένου της ύπαρξης κατηγοριών εγκλημάτων - βασισμένων στο φύλο (όπως η πορνεία και η μονομαχία), της άσκησης διώξεων, των διαδικασιών δίκης, καταδίκης και τιμωρίας. Είναι, επίσης, αλήθεια ότι τα συστήματα της Ποινικής και Σωφρονιστικής Δικαιοσύνης ελέγχονταν εξ ολοκλήρου ή κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από άνδρες, και ότι τα περισσότερα - αν όχι όλα - εξακολουθούν να βρίσκονται υπό την κυριαρχία των ανδρών.

Τέλος, αληθεύει το γεγονός πως παρόλο που - κατά κανόνα - οι γυναίκες αποτελούσαν ένα μικρό ποσοστό στο σύνολο της εγκληματικότητας, αυτό σε καμία περίπτωση δε σήμαινε την ευνοϊκότερη μεταχείριση τους από τις αρχές άσκησης κοινωνικού ελέγχου. Αντιθέτως, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η υποεκπροσώπησή τους στην συνολική εγκληματικότητα αποτέλεσε την αιτία για μια σειρά από διακρίσεις που υπέστησαν οι γυναίκες από το Ποινικό και Σωφρονιστικό Σύστημα (επιβολή αυστηρών κυρώσεων για πράξεις που δεν συνιστούσαν έγκλημα με τη στενή έννοια του όρου, όπως η ανυπακοή προς τις κοσμικές και εκκλησιαστικές αρχές, η μοιχεία, η μαγεία, η μέθη, η «απρεπής» συμπεριφορά, και σεξουαλική κακοποίηση των γυναικών από άνδρες σωφρονιστικούς υπαλλήλους).

Στόχος αυτού του κεφαλαίου, είναι να εξετάσει πώς αντιμετωπίζονται σήμερα οι παραβάτισσες από τους φορείς τήρησης και επιβολής του Νόμου και, ποια μεταχείριση επιφυλάσσει για αυτές τις γυναίκες, το Σωφρονιστικό Σύστημα.

4.1. Η ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Η ανακήρυξη ενός ατόμου επισήμως ως «εγκληματία» διέρχεται από διάφορα στάδια: αρχικά, γίνεται αναφορά από κρατική αρχή, μήνυση ή έγκληση. Στη συνέχεια, η Εισαγγελική Αρχή μόλις παραλάβει την αναφορά, μήνυση ή έγκληση προβαίνει σε άσκηση ποινικής δίωξης ή ζητάει την πραγματοποίηση προανακριτικής εξέτασης, ή τοποθετεί την υπόθεση στο αρχείο. Σε περίπτωση άσκησης ποινικής δίωξης, η υπόθεση αποστέλλεται στα Δικαστικά Συμβούλια (Συμβούλιο Πλημμελειοδικών, Εφετών, Άρειος Πάγος) για έκδοση βουλεύματος ή παραπέμπεται στο ακροατήριο (Δικαστήριο Α΄ βαθμού, Β΄ βαθμού, Άρειος Πάγος), για έκδοση καταδικαστικής (φυλάκιση ή και, απόλυση με όρους) ή αθωωτικής απόφασης (Σπινέλλη, 1990).

Ο ρόλος της Αστυνομίας είναι καθοριστικός για το αν θα εισαχθεί κάποιος στο σύστημα απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης που μόλις περιγράφηκε. Η Αστυνομία ως φορέας

άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου απέναντι στο έγκλημα συμβάλλει στο πρώτο φιλτράρισμα που πραγματοποιείται στο εσωτερικό του συστήματος απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης (ό.π.).

Η απόλυτη εφαρμογή του Νόμου είναι αδύνατη, κάτι που δίνει στην Αστυνομία τη δυνατότητα να ερμηνεύει τους νόμους και να αντιμετωπίζει τους υπόπτους με μεγάλη ευχέρεια. Οι μελέτες των Piliavin & Briar (1964, όπ. αναφ. στο Morris, 1987) και Reiss (1971, όπ. αναφ. στο Morris, 1987) πάνω στο ζήτημα της διακριτικής ευχέρειας των αστυνομικών, τονίζουν τη σημασία της συμπεριφοράς και της στάσης των ατόμων στην συμπλοκή τους με την Αστυνομία. Αυτό αφορά και τα δύο φύλα, αλλά εξαιτίας των διαφορετικών διαδικασιών κοινωνικοποίησης, οι γυναίκες είναι πιθανότερο να επιδείξουν τη συμπεριφορά που η Αστυνομία εκλαμβάνει ως σημάδι έλλειψης πρόκλησης μετελάδων. Ομοίως, η Carey σημειώνει πως υπάρχουν ενδείξεις ότι η Αστυνομία είναι λιγότερο πιθανό να συλλάβει παραβάτες που δεν έχουν διαπράξει σοβαρά αδικήματα ή, που δε φέρνουν αντίσταση κατά τη σύλληψή τους. Και, οι γυναίκες εμπίπτουν σε μεγαλύτερο βαθμό σε αυτές τις κατηγορίες από τους άνδρες (Morris, 1987).

Όταν η Moyer εξέτασε αυτές τις ενδείξεις σε δείγμα αστυνομικών της Νέας Υόρκης, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι αποφάσεις των αστυνομικών δεν επηρεάζονταν από το φύλο του παραβάτη και, ότι τα κύρια κριτήρια των αποφάσεών τους ήταν η φύση του αδικήματος και η συμπεριφορά του παραβάτη. Παρομοίως, στην έρευνα που πραγματοποίησε η ίδια η Carey, το 1979, μέσω συνεντεύξεων σε δείγμα αστυνομικών στην Αγγλία, όλοι οι αστυνομικοί της επισήμαναν ότι, το φύλο του κατηγορούμενου δεν είχε παίξει κανένα ρόλο στην απόφασή τους για το αν θα συλλάβουν έναν ύποπτο ή θα τον αφήσουν ελεύθερο (Morris, 1987).

Κινούμενη στο ίδιο μήκος κύματος, η A. Morris υποστηρίζει, πως δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία τα οποία να αποδεικνύουν την προνομιακή μεταχείριση των γυναικών από την Αστυνομία, *απλά και μόνο επειδή είναι γυναίκες*. Ωστόσο, τονίζει ότι υπάρχουν ξεκάθαρα δεδομένα ότι οι γυναίκες βιώνουν μια διαφορετικού είδους μεταχείριση και, φέρνει ως παράδειγμα τις ιερόδουλες οι οποίες όταν παραπονιούνται για παρενόχληση ή ισχυρίζονται τη διάπραξη άλλων εγκλημάτων εις βάρος τους, δεν λαμβάνονται σοβαρά υπόψη. Δεν παραλείπει επίσης να αναφερθεί στα θύματα βιασμού τα οποία αποτελούν άλλη μια εξαίρεση, καθώς παραπονιούνται για επιθετική ανάκριση και δυσπιστία από τους αστυνομικούς. Τέλος, υποστηρίζει πως ούτε οι μαύρες ούτε οι γυναίκες της εργατικής τάξης, βιώνουν την ευνοϊκή μεταχείριση της Αστυνομίας. Ίσως γιατί, όπως πιστεύει η Morris, η συμπεριφορά τους δεν αντανακλάει τα αποδεκτά «γυναικεία» χαρακτηριστικά της παθητικότητας και του οίκτου (ό.π.).

Την άποψη αυτή φαίνεται να συμερίζεται και η Visher (1983, όπ. αναφ. στο Naylor, 1992) η οποία εξετάζοντας τις αποφάσεις των αστυνομικών να προχωρήσουν σε συλλήψεις στις Η.Π.Α., βρήκε ότι ο «ιπποτισμός» επιδεικνύεται στο στάδιο της σύλληψης σε γυναίκες που διαθέτουν την αρμόζουσα συμπεριφορά και χαρακτηριστικά που ανταποκρίνονται στο φύλο τους. Ενώ, δεν υπάρχει καμία επιείκεια για τις παραβάτισσες που ξεφεύγουν από αυτό το στερεότυπο. Έτσι, οι λευκές γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας που είναι ύποπτες για κάποιο αδίκημα, έχουν περισσότερες πιθανότητες να μη συλληφθούν από ότι οι νεαρότερες, μαύρες ή επιθετικές γυναίκες (Naylor, 1992).

Αναφορικά, με το ζήτημα της θεωρητικά ευμενέστερης μεταχείρισης των γυναικών από το Δικαστικό Σύστημα, οι μελέτες οι οποίες βασίζονται στο να συγκρίνουν απλά τις ποινές που έχουν επιβληθεί σε άνδρες και γυναίκες παραβάτες, δείχνουν ότι στις γυναίκες επιβάλλονται μικρότερες ποινές (για παράδειγμα, η μελέτη των Farrington & Morris που δημοσιεύτηκε το 1983). Τέτοιου είδους συγκρίσεις είναι εύκολο να γίνουν, δεδομένου της εύκολης πρόσβασης στα στατιστικά των καταδικών που κατανέμονται με βάση το φύλο των καταδικασθέντων. Και, συχνά, η επιεικέστερη αντιμετώπιση των γυναικών ερμηνεύεται ως

απόρροια του «ιπποτισμού» που επιδεικνύουν οι μηχανισμοί του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Όμως, μια λεπτομερέστερη ανάλυση των στατιστικών που αναφέρθηκαν προηγουμένως δείχνει ότι οι γυναίκες συνήθως δεν έχουν ποινικό ιστορικό και, το είδος των αδικημάτων που διαπράττουν αποτελεί - στις περισσότερες των περιπτώσεων - την απλούστερη μορφή της συγκεκριμένης παράβασης: π.χ. κλέβουν αντικείμενα μικρότερης αξίας, χρησιμοποιώντας λιγότερη βία. Όπως είναι γνωστό, η ύπαρξη ποινικού ιστορικού και η σοβαρότητα του αδικήματος παίζουν ζωτικής σημασίας ρόλο στην απόφαση για την αυστηρότητα της ποινής που θα επιβληθεί, κάτι που ισχύει ανεξαιρέτως για όλους τους παραβάτες. Αν ληφθούν υπόψη και αυτές οι μεταβλητές, αποδεικνύεται ότι οι γυναίκες δεν τιμωρούνται διαφορετικά από τους άνδρες σε παρόμοιες περιπτώσεις. Μολοτούτα, υποστηρίζεται ότι το φύλο εξακολουθεί να επηρεάζει την απόφαση για το είδος επιβολής της ποινής, αλλά με πιο περίπλοκο τρόπο (Naylor, 1992).

Τα ευρήματα της I. Nagel (1981) στηρίζουν την άποψη ότι στις γυναίκες επιβάλλονται λιγότερο αυστηρές ποινές, αλλά με μερικές εξαιρέσεις. Η Nagel βρήκε ότι, παράγοντες που παραδοσιακά επηρέαζαν τις καταδικαστικές αποφάσεις για τους άνδρες (π.χ. η σοβαρότητα του αδικήματος και ο αριθμός των προηγούμενων καταδικών), δεν είχαν σημαντικό αντίκτυπο στην αυστηρότητα των επιβαλλομένων ποινών στις γυναίκες. Αντιθέτως, η οικογενειακή κατάσταση, μια μεταβλητή όχι καθοριστική για την καταδίκη των ανδρών, ασκούσε μεγάλη επιρροή στην πιθανότητα φυλάκισης των γυναικών. Επιπροσθέτως, το είδος του αδικήματος έπαιζε ρόλο στην καταδίκη των γυναικών, όχι όμως και των ανδρών. Οι γυναίκες που είχαν διαπράξει βίαια εγκλήματα τιμωρούνταν πιο αυστηρά από τις γυναίκες που κατηγορούνταν για τη διάπραξη αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας. Αυτό το γεγονός, εκλαμβάνεται από την Nagel, ως τιμωρία όχι μόνο για την παραβίαση των κανόνων του Ποινικού Δικαίου αλλά και για τη μη ανταπόκριση των συγκεκριμένων γυναικών στις προσδοκίες που συνοδεύουν το ρόλο του γυναικείου φύλου (Morris, 1987).

Παρομοίως, οι Farrington & Morris καταλήγουν μέσα από τη μελέτη τους στο συμπέρασμα ότι, το φύλο του κατηγορουμένου δεν έχει καμία άμεση επίπτωση στην αυστηρότητα της ποινής ή στην πιθανότητα να καταδικασθούν ξανά. Στην έρευνά τους η οποία δημοσιεύτηκε το 1983, διαπίστωσαν ότι οι γυναίκες έτειναν να λαμβάνουν ηπιότερες ποινές στο βαθμό που είχαν διαπράξει λιγότερο σοβαρά αδικήματα και δεν είχαν προηγούμενες καταδίκες. Όμως, όταν οι καταδίκες των ανδρών και των γυναικών εξετάζονταν ξεχωριστά, διαφορετικοί παράγοντες φαινόταν να τις επηρεάζουν (Morris, 1987).

Διερευνώντας τις μεταβλητές που καθορίζουν τις καταδικαστικές αποφάσεις για τις γυναίκες (αλλά όχι για τους άνδρες), οι Farrington & Morris παρατήρησαν ότι οι γυναίκες που ήταν συγκατηγορούμενες στην δίκη τους λάμβαναν αυστηρότερες ποινές από εκείνες που βρίσκονταν στο ειδώλιο μόνες τους. Επιπλέον, οι γυναίκες με «διαφορετική» οικογενειακή κατάσταση (χωρισμένες ή εν διαστάσει), καταδικάζονταν σε βαρύτερες ποινές, όπως και οι γυναίκες που είχαν οικογενειακό ιστορικό παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς (κυρίως, όσες προέρχονταν από «διαλυμένες» οικογένειες). Πιθανόν, γιατί, οι γυναίκες αυτές αποτελούν το πρότυπο των γυναικών που οι Δικαστές αποδοκιμάζουν (ό.π.).

Μια εναλλακτική ερμηνεία για τους παράγοντες που καθορίζουν μια καταδίκη, δίνεται μέσα από την εργασία της Kruttschnitt (1982) η οποία μελέτησε τη σχέση μεταξύ της οικονομικής εξάρτησης, του άτυπου κοινωνικού ελέγχου και των αυστηρών ποινών που επιβάλλονται στις γυναίκες. Η Kruttschnitt βρήκε ότι η καταδίκη διέφερε στο βαθμό που η γυναίκα εξαρτιόταν οικονομικά από κάποιον άλλο για την καθημερινή της επιβίωση: όσο πιο εξαρτημένη είναι μια γυναίκα, τόσο πιο επιεικής είναι η τιμωρία της. Τέλος, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο βαθμός στον οποίο φαίνεται πως μια γυναίκα υπόκειται σε άτυπο

κοινωνικό έλεγχο, μπορεί να της επιφέρει μια ηπιότερη ποινή από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (Naylor, 1992).

Σε μελέτη περιπτώσεων δικών που διεξήγαγε η M. Eaton (1983, όπ. αναφ. στο Morris, 1987) σε Δικαστήριο του Λονδίνου, οι Δικαστές, της δήλωναν συχνά ότι οι αποφάσεις τους δεν επηρεάζονταν από το φύλο του παραβάτη αλλά από την υπόθεση αυτή, καθαυτή. Μέσα από την παρατήρηση των δικών φάνηκε να επιβεβαιώνεται κάτι τέτοιο, κυρίως σε υποθέσεις ρουτίνας. Αν και, σε πιο σημαντικές υποθέσεις, οι οικογενειακές υποχρεώσεις προβλημάτιζαν έντονα τους Δικαστές για το είδος και το ύψος της ποινής - ανεξάρτητα από το φύλο του κατηγορουμένου. Επειδή, όμως, οι γυναίκες είναι συνήθως επιφορτισμένες με την ευθύνη της φροντίδας των παιδιών, η Eaton κατέληξε ότι, η διαφορετική μεταχείριση των γυναικών είναι αποτέλεσμα των διαφορετικών οικογενειακών ρόλων που επιτελούν τα δύο φύλα (Morris, 1987).

Για ορισμένες κατηγορίες αδικημάτων οι κοινωνικοί ρόλοι και τα στερεότυπα που συνοδεύουν άνδρες και γυναίκες, φαίνεται να έχουν αντίκτυπο στην επιβολή ποινής στον κατηγορούμενο. Σύμφωνα με τον Brimelow, οι γυναίκες-δράστες δέχονται ηπιότερες ποινές σε σχέση με τους άνδρες. Και, αναφέρει ως χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίπτωση των γυναικών που δολοφονούν τους συζύγους τους (συνήθως, όταν εκείνοι κοιμούνται) και προβάλλουν το επιχείρημα της αυτοάμυνας (Νικολαΐδης, 2006). Η επίκληση «αυτοάμυνας» η οποία στηρίζεται στην υποτιθέμενη «κακοποίηση» που τυχόν έχει υποστεί η κατηγορούμενη από το θύμα, της εξασφαλίζει την επιεικέστερη αντιμετώπιση του Δικαστηρίου· καθώς, οι γυναίκες θεωρούνται από τη φύση τους «ευάλωτες». Ενώ, στην αντίστοιχη περίπτωση των ανδρών δραστών οι Δικαστές επιβάλλουν βαρύτερες ποινές, καθόσον το ανδρικό φύλο θεωρείται από τη φύση του «βίαιο».

Ομοίως, η Wilczynski (1997) - στο βιβλίο της «Child Homicide» - σημειώνει, ότι στις γυναίκες που δολοφονούν τα παιδιά τους οι Δικαστές συνήθως επιβάλλουν ψυχιατρική παρακολούθηση, ενώ για τους άνδρες επιφυλάσσουν πολύχρονη φυλάκιση. Αυτή η διαφοροποίηση στη μεταχείριση των παιδοκτόνων οφείλεται, στην προκατάληψη που υπάρχει για τους άνδρες που διαπράττουν τέτοιου είδους εγκλήματα ότι είναι «κακοί» και αντιστοίχως για τις γυναίκες ότι είναι «τρελές». Κατά συνέπεια, οι γυναίκες που ξεφεύγουν από το πρότυπο της καλής και στοργικής μητέρας «πρέπει» να είναι ψυχικά διαταραγμένες, για αυτό χρήζουν ψυχιατρικής φροντίδας ώστε να επιστρέψουν στον «φυσιολογικό» τρόπο ζωής (Wilczynski, 1997).

Μια άλλη κατηγορία ερευνών - όπως αυτή των Figueria-McDonogh που είδαν το φως της δημοσιότητας το 1985 & 1986 και του Adams το 1986 - οι οποίες εξετάζουν την μεταβλητή ομολογία ενοχής σε σχέση με την επιβολή των ποινών και το φύλο του παραβάτη, διαπιστώνουν ότι οι γυναίκες αντιμετωπίζονται με δυσχέρεια από την Ποινική Δικαιοσύνη. Συγκεκριμένα: α) οι γυναίκες που ομολογούν την ενοχή τους έχουν λιγότερες πιθανότητες για ποινικό διακανονισμό σε σύγκριση με τους άνδρες, β) οι επιβληθείσες ποινές στους άνδρες που ομολογούν την ενοχή τους είναι ηπιότερες από αυτές που επιβάλλονται στις γυναίκες, παρόλο που η σοβαρότητα των αδικημάτων που διαπράττουν οι γυναίκες είναι μικρότερη και γ) από τις απλουστευμένες διαδικασίες όπως ο ποινικός σφραγισμός, επωφελούνται οι δράστες σοβαρών αδικημάτων (σε αυτή την περίπτωση δεν εμπίπτει η πλειοψηφία των γυναικών κατηγορουμένων) (Λαμπροπούλου, 1999).

Ως προς το ζήτημα της ευνοϊκής μεταχείρισης των γυναικών-δραστών από το Δικαστικό Σύστημα, ορισμένοι μελετητές επικεντρώνουν την προσοχή στην εξέταση του ρόλου που παίζει στην καταδικαστική απόφαση το φύλο των Δικαστών. Τι συμβαίνει όταν γυναίκες κατηγορούμενες δικάζονται από γυναίκες Δικαστές; Ενώ θα περίμενε κανείς ότι οι γυναίκες θα λάμβαναν ακόμη πιο ήπιες ποινές κάτι τέτοιο δε φαίνεται να συμβαίνει. Τα ευρήματα των Steffensmeier & Herbert (1999) δείχνουν ότι οι γυναίκες Δικαστές

καταδικάζουν συχνότερα σε φυλάκιση από ότι οι άνδρες Δικαστές (62% και 51%). Το ίδιο ισχύει και για τη διάρκεια της ποινής (Νικολαΐδης, 2006).

Σύμφωνα με τον Mahlausen, (2004, όπ. αναφ. στο Νικολαΐδης, 2006) ο οποίος ανέλυσε στοιχεία καταδίκων της Πεσνυλβάνια των Η.Π.Α (από το 1998 και μετά) προκειμένου να διαπιστώσει το ρόλο που διαδραματίζει το φύλο και η εθνικότητα των κατηγορουμένων και των Δικαστών, στην ποινική καταδίκη, επιβάλλονται ελαφρότερες ποινές φυλάκισης στις γυναίκες, ανεξάρτητα από το φύλο των Δικαστών (ό.π.).

Όσο αφορά την μεταχείριση των δύο φύλων από το Ποινικό Σύστημα στη χώρα μας, αυτή τείνει να είναι η ίδια για το σύνολο των αδικημάτων αλλά παρουσιάζει διαφοροποιήσεις σε επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων (π.χ. στα Εγκλήματα κατά της ζωής και στα Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας). Το σύστημα απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης δείχνει επιείκεια απέναντι σε γυναίκες που κατηγορούνται για εγκλήματα που συνάδουν με τη γυναικεία φύση π.χ. Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, αλλά όχι και στις γυναίκες κατηγορούμενες για εγκλήματα που έρχονται κόντρα σε αυτήν π.χ. Εγκλήματα κατά της ζωής. Στη δεύτερη περίπτωση των γυναικών, οι επιβληθείσες ποινές είναι αυστηρότερες σε σχέση με εκείνες που επιβάλλονται σε άλλες κατηγορίες αδικημάτων. Οι φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου φαίνεται ότι συντηρούν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις σχετικά με τους κοινωνικούς ρόλους των ανδρών και των γυναικών. Αν υπάρχει μια διαφορετική αντιμετώπιση των γυναικών από την Ποινική Δικαιοσύνη, αυτή δεν οφείλεται στον παράγοντα φύλο αυτόν, καθ' αυτόν, αλλά στο γεγονός ότι οι γυναίκες διαπράττουν λιγότερα και ήσσονος σημασίας αδικήματα (Θεοδωροπούλου, 2005).

Ως προς τους δράστες ανηλίκους, η μεταχείριση είναι επιεικής γεγονός, που επιβεβαιώνεται και από τα στατιστικά στοιχεία των καταδικασθέντων ανηλίκων για την χρονική περίοδο 1960-1996. Με επιείκεια, αντιμετωπίζονται και τα κορίτσια από την Αστυνομία της οποίας η δράση εξαρτάται, μεταξύ άλλων, και από το είδος του διαπραχθέντος αδικήματος. Η εξέταση του είδους των αδικημάτων για τα οποία συλλαμβάνονται τα κορίτσια δείχνει, ότι αυτά συλλαμβάνονται συνήθως για πράξεις που παραβιάζουν τη γονεϊκή εξουσία (status offences). Γενικά, όμως, διαπιστώνεται αποφυγή, παραπομπής και εισόδου στο μηχανισμό του συστήματος απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης των ανηλίκων, ανεξαρτήτως κατηγορίας αδικημάτων (Θεοδωροπούλου, 2005).

Από έρευνα σε δείγμα δικαστηρίων ανηλίκων προκύπτει, ότι η κατανομή των αρρένων σε σχέση με τα θήλυ εμφανίζει συντριπτική πλειονότητα. Συγκεκριμένα: 1055 αρρένες επί συνόλου 1083 έναντι 28 θηλέων. Ωστόσο, ενώ στις ηλικίες 17-21 ετών εξολοκλήρου οι κρατούμενοι είναι γένους αρσενικού, τα θήλυ εμφανίζονται σε ποσοστό 70% (9 θήλυ σε 13 κρατούμενους) στις ηλικίες 22-25 ετών και μόνο 30% στις ηλικίες κάτω των 21 ετών. Η παρουσία μεγαλύτερων σε ηλικία κοριτσιών στα σωφρονιστικά καταστήματα εντείνει την άποψη της θετικής μεροληπτικής αντιμετώπισης των κοριτσιών από τους Δικαστές, με αποφυγή εγκλεισμού των νεότερων ηλικιών (17-21 ετών). Η βασική αιτία για την εισαγωγή των αγοριών σε ιδρύματα αγωγής είναι τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές) ενώ τα κορίτσια εγκλείονται, κυρίως, είτε για «ηθικό κίνδυνο» (status offences) είτε εξαιτίας «ανύπαρκτης ή ακατάλληλης οικογένειας» (ό.π.).

Στις περιπτώσεις εκδίκασης υποθέσεων νεαρών και ανηλικών παραβατών, το είδος και η έκταση της ποινής που επιβάλλουν οι Δικαστές, επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την κοινωνικοποίηση των δύο φύλων σε σχέση με τους ρόλους που αναμένεται να αναλάβουν όταν ενηλικιωθούν. «Τα νεαρά κορίτσια είναι αυτά που αναμένεται να έχουν και να ζουν μια πιο αυστηρή «ηθική» σεξουαλική ζωή από τα αγόρια και για αυτό πρέπει να προστατεύονται από τους επίδοξους εκμεταλλευτές, οι οποίοι προσπαθούν να τα παραπλανήσουν» (Νικολαΐδης, 2006).

Χαρακτηριστική είναι η έρευνα που διεξήγαγαν οι Morris και Wilkinson για τους λόγους που τα κορίτσια τοποθετούνται σε κατάσταση αρωγής στην Αγγλία, η οποία καταδεικνύει την εμμονή με την «αρμόζουσα» συμπεριφορά. Για χρονική περίοδο μεγαλύτερη του ενός έτους, 32 κορίτσια είχαν τοποθετηθεί στο συγκεκριμένο κατάσταση. Από αυτά, μόνο τα 8 βρίσκονταν εκεί εξαιτίας παραβατικής συμπεριφοράς. Τα υπόλοιπα ήταν εκεί για άλλους λόγους: έκαναν κοπάνες από το σχολείο, υπήρχε πλημμελής άσκηση γονεϊκού ελέγχου, ήταν εγκαταλελειμμένα, βρίσκονταν σε ηθικό κίνδυνο ή είχαν τοποθετηθεί για επίβλεψη, ύστερα από αίτημα των γονέων τους. Μακράν, ο βασικότερος λόγος για την τοποθέτησή τους στο εν λόγω κατάσταση ήταν η φυγή από το σπίτι. Όταν οι αρμόδιοι κοινωνικοί λειτουργοί ερωτούνταν τους από τους ερευνητές γιατί είχαν εισηγηθεί την εισαγωγή τους σε τέτοιου είδους ίδρυμα, οι περισσότεροι κοινωνικοί λειτουργοί επικαλούνταν την ανάγκη «προστασίας» των κοριτσιών. Ενώ, σπάνια απαντούσαν ότι ήταν επικίνδυνα για τους άλλους (Morris, 1987).

Έτσι, οι αυστηρές ποινές που επιβάλλουν ορισμένοι Δικαστές στα νεαρά ανήλικα κορίτσια τα οποία παραβιάζουν τους ηθικούς κανόνες της κοινωνίας τους, θεωρείται ότι συμβάλλουν στον παραδειγματισμό των νεαρών παραβατισσών και συντελούν στην γρήγορη και αποτελεσματική, ηθικο-κοινωνική και ποινική συμμόρφωση τους (Νικολαΐδης, 2006). Με άλλα λόγια, το σύστημα απονομής Δικαιοσύνης των ανηλίκων «...φαίνεται να ενδιαφέρεται περισσότερο για την προστασία του status quo παρά για την προστασία των κοριτσιών αυτών καθαυτών» (ό.π.: 102).

Μια άλλη πτυχή του ζητήματος της αντιμετώπισης των γυναικών από το σύστημα απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης, είναι η αποδοχή της ίσης ή ειδικής μεταχείρισης. Οι Φεμινιστές νομικοί οι οποίοι ήταν οι πρώτοι οι οποίοι έφεραν το ζήτημα στην επιφάνεια εμφανίζονται διχασμένοι.

Οι υποστηρικτές της προσέγγισης της ίσης μεταχείρισης αναγνωρίζουν ότι τα δύο φύλα παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές, κυρίως, στον τομέα της αναπαραγωγής (εγκυμοσύνη), αλλά θεωρούν την ειδική μεταχείριση επικίνδυνη για τις γυναίκες γιατί πιστεύουν πως μπορεί να οδηγήσει σε νέα εκμετάλλυσή τους. Τον ισχυρισμό τους αυτόν, τον βασίζουν στο γεγονός ότι πολλοί νόμοι που θεσπίστηκαν με το σκεπτικό της προστασίας της γυναίκας τελικά οδήγησαν στην καταπίεσή τους (νόμοι για τη μητρότητα, τη κηδεμονία) (Williams, 1982).

Από την άλλη πλευρά, οι υπέρμαχοι της άποψης για «ειδική μεταχείριση» των γυναικών-δραστών δίνουν έμφαση στις κοινωνικές και βιολογικές διαφορές των δύο φύλων, και υπερασπίζονται την ανάγκη για ειδική προστασία των γυναικείων συμφερόντων που συνδέονται με αυτές τις διαφορές. Θεωρούν πως, το Δικαστικό Σύστημα θα πρέπει υιοθετήσει μια πιο διακριτική αντιμετώπιση των γυναικών που έρχονται αντιμετώπιες με το Νόμο - με την έννοια ότι θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του κατά τη διαδικασία επιβολής της ποινής παραμέτρους, όπως: α) το γεγονός ότι πολλές γυναίκες είναι ταυτόχρονα θύτες και θύματα (περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης και ενδοοικογενειακής βίας), β) τα διαφορετικά μοντέλα παραβατικής συμπεριφοράς (τη διάπραξη λιγότερων και ήσσονος σημασίας εγκλημάτων), γ) τις διαφορετικές ανάγκες των γυναικών (εθισμός στα ναρκωτικά, προβλήματα ψυχικής υγείας), δ) τις διαφορετικές επιπτώσεις που έχει ο εγκλεισμός για τις γυναίκες (είτε με τη μορφή της προφυλάκισης, είτε με τη μορφή της καταδίκης) και ε) τη δυσανάλογη επίδραση της φυλάκισης πάνω σε άλλα άτομα, π.χ. στα παιδιά (Hale, 2005).

Στα επιχειρήματα των υποστηρικτών της ειδικής μεταχείρισης, οι οπαδοί της ίσης μεταχείρισης έχουν να προβάλλουν ένα σημαντικό αντεπιχείρημα: η κοινωνία προσφέρει ειδική μεταχείριση σε άτομα πολύ νεαρής ηλικίας, σε άτομα αδύναμα και «παράλογα» (Νικολαΐδης, 2006). Κατά συνέπεια το γυναικείο φύλο κινδυνεύει να στιγματιστεί ως αδύναμο ή «παράλογο». Επίσης, η επίκληση παραγόντων όπως η εγκυμοσύνη, η

οικογενειακή κατάσταση, η κακοποίηση, καταστρατηγεί τη βασική αρχή της ισότητας όχι μόνο ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, αλλά και μεταξύ των γυναικών που δεν βιώνουν τις αντίστοιχες καταστάσεις π.χ. οι άγαμες, οι άτεκνες. Από την άλλη πλευρά, αν γίνει αποδεκτή η ίση μεταχείριση για πολλές γυναίκες (έγγαμες, μητέρες, θύματα σεξουαλικής και οικογενειακής βίας) η φυλάκιση θα είναι διπλή τιμωρία, κάτι που επίσης είναι άδικο (ό.π.).

Η ειδική μεταχείριση δεν σημαίνει απαραίτητα λιγότερο αυστηρή ή μικρή σε διάρκεια τιμωρία, αλλά διαφορετικού είδους ποινή. Ίση μεταχείριση σημαίνει να αντιμετωπίσεις ίδιες περιπτώσεις όμοια, όχι όμως να μεταχειρίζεσαι τους πάντες με τον ίδιο τρόπο. Ίση μεταχείριση σημαίνει να μην αντιμετωπίζεις διαφορετικές υποθέσεις με τον ίδιο τρόπο, σημαίνει να αναγνωρίζεις τη διαφορετικότητα και να ενεργείς διαφορετικά (Hale, 2005).

Συνοψίζοντας, και οι δύο προσεγγίσεις σχετικά με την αντιμετώπιση των γυναικών από το Σύστημα Δικαιοσύνης, έχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Το θέμα της ίσης ή ειδικής μεταχείρισης είναι πολυσύνθετο και για αυτό η εφαρμογή κανόνων που θα αποδίδουν απόλυτη ισότητα είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιτευχθεί.

Κλείνοντας το ζήτημα της μεταχείρισης των γυναικών από το σύστημα απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης, πρέπει να τονιστεί πως ο ρόλος του φύλου του κατηγορουμένου στην αθώωση ή την καταδίκη του (και το είδος αυτής) δεν είναι ξεκάθαρος. Το φύλο του παραβάτη φαίνεται πως ασκεί κάποια επίδραση στην επιβληθείσα ποινή, κυρίως, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως η σοβαρότητα του διαπραχθέντος αδικήματος, το ποινικό ιστορικό των κατηγορουμένων, η οικογενειακή και οικονομική τους κατάσταση, η ομολογία ενοχής, το φύλο και οι προσωπικές αντιλήψεις των Δικαστών για τα δύο φύλα. Τέλος, το αν πρέπει η Ποινική Δικαιοσύνη να μεταχειρίζεται διαφορετικά τους άνδρες και τις γυναίκες που εγκληματούν, αποτελεί ένα αρκετά περίπλοκο θέμα στο οποίο οι επιστήμονες δεν έχουν κατορθώσει ακόμη να δώσουν ικανοποιητική λύση.

4.2. Η ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Ο Σωφρονιστικός Κώδικας αναφέρεται γενικά σε όλους τους κρατούμενους, άνδρες και γυναίκες, χωρίς διακρίσεις. Ωστόσο, υπάρχουν κάποια άρθρα που αφορούν - αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο - τις γυναίκες, όπως:

- το **άρθρο 13**, το οποίο ορίζει ότι «οι γυναίκες διαβιούν σε καταστήματα κράτησης γυναικών ή σε ιδιαίτερα τμήματα άλλων καταστημάτων» και ότι «απαγορεύεται η επικοινωνία τους με κρατούμενους άλλων κατηγοριών». Επίσης, ορίζει ότι «στα καταστήματα ή στα ιδιαίτερα τμήματα κράτησης γυναικών οι κανόνες διαβίωσης και τα προγράμματα που εφαρμόζονται σε αυτά προσαρμόζονται στις ανάγκες του φύλου τους». Το ίδιο άρθρο προβλέπει την ύπαρξη ειδικού χώρου στο κατάστημα ή σε τμήμα αυτού στο οποίο κρατούνται, κατάλληλα διαμορφωμένου για τη διαβίωση κρατούμενων μητέρων που έχουν μαζί τα παιδιά τους μέχρι τριών ετών (Σ.Κ.).
- το **άρθρο 21**, το οποίο ορίζει πως «οι μητέρες που έχουν μαζί τα βρέφη τους κρατούνται πάντοτε σε ατομικά κελιά, χωρητικότητας τουλάχιστον 40 κυβικών μέτρων, κατάλληλα διαρρυθμισμένα» (Σ.Κ.).
- το **άρθρο 23**, σύμφωνα με το οποίο η σωματική έρευνα διενεργείται σε κάθε νεοεισερχόμενο κρατούμενο από δύο τουλάχιστον υπαλλήλους του ίδιου φύλου με τον κρατούμενο (Σ.Κ.).
- το **άρθρο 69**, το οποίο ορίζει ότι σε υπερήλικες, γυναίκες, ασθενείς και εφήβους, η πειθαρχική ποινή του περιορισμού σε κελί κράτησης από μια έως δέκα ημέρες «επιβάλλεται μόνον εφόσον συντρέχουν ειδικές περιστάσεις και ύστερα από ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του αρμόδιου οργάνου» (Σ.Κ.).

- το **άρθρο 76**, το οποίο ορίζει ότι σε περιπτώσεις μεταγωγής υπερηλικών, εγκύων, ασθενών και εφήβων η χρήση χειροπεδών πρέπει όσο είναι δυνατόν να αποφεύγεται (Σ.Κ.).

Εκτός από αυτές τις ειδικές ρυθμίσεις όλα τα υπόλοιπα άρθρα του Σωφρονιστικού Κώδικα απευθύνονται και στα δύο φύλα. Όμως, οι φορείς που είναι υπεύθυνοι για την ορθή εφαρμογή του συγκεκριμένου Κώδικα, δεν αντιμετωπίζουν ισότιμα τους κρατούμενους των δύο φύλων. Συγκεκριμένα:

- Υπάρχει μια μόνο γυναικεία φυλακή στην Ελλάδα, το Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θηβών. Στη φυλακή αυτή κρατούνται μόνο οι κατάδικες, ενώ οι υπόδικες κρατούνται στην Γυναικεία Φυλακή του Κορυδαλλού που λειτουργεί ως παράρτημα της Δικαστικής Φυλακής του Κορυδαλλού. Ένας μικρός αριθμός γυναικών βρίσκονται σε ειδικά τμήματα των φυλακών Διαβατών Θεσσαλονίκης και Νεάπολης Κρήτης. Οι ανήλικες κρατούμενες κρατούνται σε τμήμα της Δικαστικής Φυλακής Γυναικών Ελεώνα μαζί με τις μητέρες κρατούμενες, γεγονός πρωτόκουστο, να συγχρωτίζονται ανήλικες με ενήλικες κρατούμενες (Βογιατζή, 2011). Κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει στην περίπτωση των αρρένων νεαρών και ανηλικών κρατουμένων. Για εκείνους υπάρχουν δύο Ειδικά Καταστήματα Κράτησης Νέων (Ε.Κ.Κ.Ν.) - στον Αυλώνα Αττικής και στο Βόλο, και ένα Αγροτικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Κράτησης Ανηλίκων (Α.Σ.Κ.Α.) στη Κασσαβέτεια.

Γίνεται, λοιπόν εύκολα κατανοητό ότι η επιλογή μεταφοράς των φυλακών έξω από την Αθήνα αλλά και από την πόλη της Θήβας, καθιστά δύσκολη την επίσκεψη των δικηγόρων τους και των συγγενών τους. Στις Γυναικείες Φυλακές βρίσκονται γυναίκες από όλη την Ελλάδα και τα έξοδα του ταξιδιού και της διαμονής των συγγενών τους αποτρέπει τη συχνή επίσκεψη των κρατουμένων. Η απομάκρυνση των φυλακών δεν διευκολύνει επίσης την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων, αφού οι φορείς υλοποίησης προγραμμάτων εκπαίδευσης, απασχόλησης και ψυχαγωγικών προγραμμάτων βρίσκονται ως επί το πλείστον στην Αθήνα.

Επιπλέον, δεν υπάρχουν αγροτικές φυλακές για γυναίκες, με αποτέλεσμα οι γυναίκες να στερούνται σε σχέση με τους άνδρες το πλεονέκτημα της γρηγορότερης αποφυλάκισης και του καλύτερου περιβάλλοντος διαβίωσης. Δεν υπάρχουν ειδικά θεραπευτικά καταστήματα για γυναίκες, το ψυχιατρείο και το νοσοκομείο του Κορυδαλλού δέχονται μόνο άνδρες. Τέλος, μέχρι το 2008 που δημιουργήθηκε η γυναικεία φυλακή του Ελεώνα στη Θήβα, οι γυναίκες δεν είχαν τη δυνατότητα άσκησης του δικαιώματος της ημιελεύθερης διαβίωσης (ό.π.).

- Τα άρθρα 20 και 21 του Σ.Κ. τα οποία αναφέρονται στις κτιριακές εγκαταστάσεις και στους χώρους διαβίωσης των κρατουμένων, ορίζουν ότι οι χώροι αυτοί πρέπει να ανταποκρίνονται στις συνθήκες υγιεινής, να εξασφαλίζουν τις συνθήκες ομαλής διαβίωσης των κρατουμένων και να πληρούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις ασφαλούς και εύρυθμης λειτουργίας των καταστημάτων (Σ.Κ.). Οι γυναικείες φυλακές δεν φαίνεται να εξασφαλίζουν τις συνθήκες της ομαλής διαβίωσης των γυναικών που κρατούνται εκεί. Η θέρμανση και το ζεστό νερό εκλείπουν από τις γυναικείες φυλακές. Οι γυναίκες καλούνται να πληρώσουν υπηρεσίες που κανονικά θα έπρεπε να παρέχονται από τη διοίκηση των φυλακών, όπως χαρτί τουαλέτας, σερβιέτες, σαπούνι κ.τ.λ. (Βογιατζή, 2011). Η προμήθεια σε είδη ιματισμού και η παροχή ειδών βασικών αναγκών στις άπορες γυναίκες γίνεται από το Φιλόπτωχο Ταμείο της φυλακής το οποίο διαχειρίζεται η Κοινωνική Υπηρεσία του Καταστήματος, από Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς, εθελοντές και ιδιώτες.
- Σύμφωνα με το άρθρο 23 του Σ.Κ., κάθε κρατούμενος υποβάλλεται σε σωματική έρευνα η οποία διεξάγεται σε ιδιαίτερο χώρο και κατά τρόπο που δεν θίγει την αξιοπρέπειά του. Η σωματική έρευνα διενεργείται από δύο τουλάχιστον υπαλλήλους

του ίδιου φύλου με τον κρατούμενο. Αν υπάρχει εύλογη αιτία που να δικαιολογεί την ενδοσωματική ή ακτινολογική έρευνα, αυτή γίνεται μόνο από ιατρό, κατά τους κανόνες της ιατρικής, μετά από εντολή του αρμόδιου δικαστικού λειτουργού (Σ.Κ.). Αυτό το άρθρο έχει παραβιαστεί κατάφορα στην περίπτωση των γυναικών κρατουμένων.

Εδώ και είκοσι χρόνια οι γυναίκες κρατούμενες - παλαιότερα στη φυλακή Κορυδαλλού, τώρα και στη φυλακή του Ελεώνα Θηβών - καταγγέλλουν τους υποτιμητικούς και εξευτελιστικούς σωματικούς ελέγχους στους οποίους υπόκεινται όταν εισέρχονται στο κατάστημα κράτησης (ανεξάρτητα από το αν έρχονται για πρώτη φορά ή επιστρέφουν από δικαστήρια, άδειες, μεταγωγές) και, χωρίς να υπάρχει εύλογη αιτία τις περισσότερες φορές που να τους δικαιολογεί. Η κολπική εξέταση γίνεται από σωφρονιστικούς υπαλλήλους, των οποίων τα προκλητικά σχόλια δεν λείπουν και όχι από γιατρό και με ιατρικά μέσα ακατάλληλα για ιατρική εξέταση. Η άρνηση της κρατούμενης να αποδεχτεί την ενδοσωματική εξέταση επιφέρει την τιμωρία της υποχρεωτικής απομόνωσης σε κελί και της παρακολούθησης μέσω ηλεκτρονικής κάμερας, στην τουαλέτα (Σωτήρχου, 2009).

Οι προσβλητικές, επικίνδυνες και παράνομες αυτές πρακτικές συνιστούν - με βάση την πάγια νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΑΔ) - απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση και, προσβολή της ιδιωτικότητας δηλαδή παραβίαση των άρθρων 3 και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Και ακόμη: στην έκθεσή της για την Ελλάδα (Δεκέμβριος 2006), η Επιτροπή Πρόληψης των Βασανιστηρίων εντόπιζε το συγκεκριμένο πρόβλημα και ανέφερε ότι η συγκεκριμένη πρακτική κρίνεται δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό και μη επιτρεπτή, παρά μόνον σε ειδικές περιπτώσεις και από γιατρό, και όχι συστηματικά ως πάγιο μέτρο. Παράλληλα, σύστηνε την άμεση διακοπή της χορήγησης καθαρτικών ουσιών, της παραμονής των κρατουμένων στην απομόνωση και την παρακολούθηση της τουαλέτας μέσω ηλεκτρονικής κάμερας (Βογιατζή, 2011. Σωτήρχου, 2009).

Η παραβίαση αυτή διαπιστώνονταν και σε υπόμνημα του Συνηγόρου του Πολίτη, στις 19/2/2009, προς τη Διακομματική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων «για την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων». Όπως τόνιζε η Επιτροπή, η συστηματική εφαρμογή αυτού του ελέγχου ερχόταν σε αντίθεση με τον εξαιρετικό χαρακτήρα των μέτρων, στη βάση συγκεκριμένων στοιχείων και μόνον κατόπιν εισαγγελικής εγκρίσεως. Το υπόμνημα έκρινε ότι η απομόνωση, με δεδομένα τα προβλήματα υγείας των γυναικών λόγω τοξικομανίας, «συνιστά σοβαρότατη διακινδύνευση ζωτικών εννόμων αγαθών», γεγονός που επιβεβαιωνόταν από τα «τραγικά περιστατικά θανάτων κατά τη διάρκεια των ελέγχων». Μέτρα που όπως επισήμαινε «έρχονται σε ευθεία αντίθεση με την απόλυτη απαγόρευση της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης». Για αυτό, ο Συνήγορος ζητούσε την ελεύθερη πρόσβαση μιας επιτροπής ανεξάρτητων ειδικών επιστημόνων, στα σωφρονιστικά καταστήματα προκειμένου να διερευνήσει την κατάσταση, αλλά κυρίως την «άρση τέτοιων προσβολών και αποκατάσταση τυχόν ζημιών σε άμεσο χρόνο» (Σωτήρχου, 2009).

Αντιδρώντας σε αυτή την εξευτελιστική μεταχείριση, 80 κρατούμενες στο Κατάστημα Ελεώνα Θηβών, σε υπόμνημά τους προς τη Διεύθυνση των Φυλακών ζητούσαν: να καταργηθεί η κολπική εξέταση και η αδιάκριτη τοποθέτηση στα ειδικά κελιά κράτησης-απομόνωση και η αδικαιολόγητη πολυήμερη κράτηση σε αυτά και, προχώρησαν σε απεργία πείνας η οποία διήρκεσε τέσσερις μήνες (Βογιατζή, 2011). Ύστερα επίσης, από πολλά δημοσιεύματα στον ηλεκτρονικό και έντυπο τύπο και από την επερώτηση στη Βουλή σχετικά με το θέμα, του βουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ, Τ.

Κουράκη (στις 13/09/2008), ο υφυπουργός Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Α. Κατσιφάρας ανακοίνωσε στις 03/10/2010, την κατάργηση του αναχρονιστικού και εξευτελιστικού μέτρου της «κολπικής έρευνας» (Ζέρβας, 2010).

- Με βάση το άρθρο 26 του Σωφρονιστικού Κώδικα, η Διεύθυνση του Καταστήματος Κράτησης υποχρεούται να εξασφαλίσει στις κρατούμενες ιατρική περίθαλψη ανάλογου επιπέδου με αυτό του υπόλοιπου πληθυσμού. Ωστόσο, η ιατρική περίθαλψη που παρέχεται στις γυναίκες είναι ελλιπής. Συγκεκριμένα: δεν υπάρχει γυναικολόγος και η αίτηση εξέτασης από γυναικολόγο εγκρίνεται μετά την πάροδο ενός μηνός. Επίσης, η γυναικολογική εξέταση γίνεται παρουσία δεσμοφυλάκων. Ένας παθολόγος εξετάζει τις γυναίκες κάθε δεκαπέντε μέρες, για δύο ώρες. Τέλος, δεν υπάρχει παιδίατρος και οι γυναίκες αναγκάζονται να πηγαίνουν τα παιδιά τους στην Αθήνα (Βογιατζή, 2011).
- Τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης των γυναικών διέπονται από τις στερεοτυπικές αντιλήψεις για το γυναικείο φύλο και δεν ανταποκρίνονται στον στόχο της επαγγελματικής αποκατάστασης. Τα εργαστήρια ζωγραφικής, κεραμικής, ύφανσης χαλιών, χειροτεχνικών κατασκευών που γίνονται εντός του σωφρονιστικού καταστήματος, δεν συμβαδίζουν με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, συνεπώς δεν διευκολύνουν την εξεύρεση απασχόλησης μετά την αποφυλάκιση.
- Οι δυνατότητες εργασίας εντός του καταστήματος είναι περιορισμένες, πράγμα που σημαίνει λιγότερα μεροκάματα και συνεπάγεται καθυστερημένη αποφυλάκιση (ό.π.).

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η μεταχείριση των γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης δεν είναι ευνοϊκότερη από εκείνη των ανδρών. Η Ποινική Δικαιοσύνη δεν αντιμετωπίζει με επιείκεια τις εγκληματούσες γυναίκες απλά επειδή είναι γυναίκες. Ωστόσο, ορισμένες φορές, το φύλο των παραβατών μπορεί να επηρεάσει την διαδικασία επιβολής μιας ποινής σε έναν παραβάτη, άλλα το είδος και η έκταση αυτής της επίδρασης παραμένουν ασαφή.

Αναφορικά με το Σωφρονιστικό Σύστημα, αυτό φαίνεται ότι δεν αντιμετωπίζει ισότιμα τους κρατούμενους των δύο φύλων. Το Σωφρονιστικό Σύστημα στην Ελλάδα έχει σχεδιαστεί για να εξυπηρετεί τις ανάγκες των ανδρών κρατουμένων. Το να είσαι γυναίκα κρατούμενη είναι μειονέκτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ - ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα ερώτημα που απασχόλησε τις συντάκτριες της πτυχιακής ήταν, τι συμβαίνει όταν η Δικαιοσύνη αποφασίζει ότι η γυναίκα η οποία έχει οδηγηθεί ενώπιον της - κατηγορούμενη για τη διάπραξη κάποιου εγκλήματος - είναι ένοχη, και την τιμωρεί με φυλάκιση σε σωφρονιστικό κατάστημα. Πολλά βιβλία και άρθρα έχουν γραφτεί κατά καιρούς για τα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας και τις συνθήκες κράτησης σε αυτά. Τα περισσότερα όμως αφορούν τα Καταστήματα Κράτησης όπου φιλοξενούνται ενήλικοι ή ανήλικοι άρρενες κρατούμενοι. Λογικό, αν σκεφτεί κανείς ότι στην Ελλάδα υπάρχει μόνο μια γυναικεία φυλακή, το Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θήβας (Κ.Κ.Γ.Ε.Θ.).

Η διάχυτη πεποίθηση ότι η παραβατικότητα είναι γένους αρσενικού έχει βαθύτατα επηρεάσει και τη σωφρονιστική μεταχείριση των γυναικών κρατουμένων. Η λειτουργία του Κ.Κ.Γ.Ε.Θ. δεν διαφέρει σε τίποτα από τα Καταστήματα Κράτησης όπου φιλοξενούνται οι άνδρες κρατούμενοι, ίσως μόνο ως προς την μορφή των αναμορφωτικών προγραμμάτων που υλοποιούνται τα οποία φαίνεται να είναι διαμορφωμένα βάσει των στερεοτυπικών αντιλήψεων που συνοδεύουν το γυναικείο φύλο.

Σε αυτό το κεφάλαιο, περιγράφεται γενικότερα ο τρόπος ζωής των κρατουμένων εντός των καταστημάτων κράτησης και - ειδικότερα - οι επιπτώσεις που επιφέρει η μακρόχρονη παραμονή σε αυτό, στην προσωπικότητα και τη ζωή (πριν από τον εγκλεισμό) των γυναικών. Επίσης, παρουσιάζεται η ιστορία του Θεσμού των Γυναικείων Φυλακών στην Ελλάδα, καθώς και η δομή και λειτουργία του μοναδικού καταστήματος κράτησης γυναικών στην χώρα μας, του Καταστήματος Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θηβών (Κ.Κ.Γ.Ε.Θ.). Στόχος του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι να μυήσει τους αναγνώστες και τους συναδέλφους κοινωνικούς λειτουργούς στον κόσμο των γυναικείων σωφρονιστικών καταστημάτων.

5.1. Η ΖΩΗ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

Η φυλακή ανήκει σύμφωνα με τους θεωρητικούς στα λεγόμενα «κλειστά» ιδρύματα. Για να προσδιορίσουμε την έννοια του κλειστού ιδρύματος παραθέτουμε τους δύο ορισμούς (έναν σε βάθος και έναν σε πλάτος) που έδωσε ο Goffman για τα κλειστά ιδρύματα. Έτσι, με βάση τον ορισμό σε βάθος «κλειστό ίδρυμα είναι ο τόπος κατοικίας ενός μεγάλου αριθμού ατόμων της ίδιας καταστάσεως που ξεκομμένα από την ευρύτερη κοινωνία για μια σημαντική χρονική περίοδο, ζουν μαζί υπό συνθήκες περιορισμένης και με τυπικές μορφές οργανωμένης διαβίωσης». Σύμφωνα τώρα με τον ορισμό κατά πλάτος, η φυλακή ανήκει «στα ιδρύματα που αποσκοπούν ευθέως στην προστασία της κοινωνίας από πρόσωπα που θεωρούνται εκούσιοι πρόξενοι κινδύνων. Πρόσωπα δηλαδή με αντικοινωνική συμπεριφορά. Εδώ δεν

ενδιαφέρει η περίθαλψη τόσο, όσο ενδιαφέρει να καταστούν τα πρόσωπα αυτά ακίνδυνα» (Ζαγούρα: 1).

Τα ιδρύματα αυτά έχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των ατόμων που ζουν στον χώρο τους:

«α) Δουλεύουν επί ατόμων και όχι με άτομα, το δε επιθυμούμενο αποτέλεσμα είναι ένα άτομο καινούργιο-αναμορφωμένο, β) καταργούνται τα όρια που διαχωρίζουν τα τρία πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας: ύπνος-εργασία-διασκέδαση (στο χώρο εκτός φυλακής είναι σαφώς διαχωρισμένα), γ) όλες οι δραστηριότητες των εγκλειστών ρυθμίζονται αποκλειστικά από ένα προκαθορισμένο καθημερινό πρόγραμμα και λαμβάνουν χώρο σε πολύ στενή συνύπαρξη (εξαναγκαστική πάντα με άλλα άτομα), δ) η εφαρμογή του κανονισμού ελέγχεται από μια διοικητική ομάδα, ε) εφαρμόζεται μια συλλογική αντιμετώπιση (θεραπεία), σύμφωνα με το πλάνο μιας γραφειοκρατικής οργάνωσης, που στόχο έχει να αποδείξει την αποτελεσματικότητά της, στ) υπεύθυνο για την περιφρούρηση των εγκλειστών είναι πάντα ένα προσωπικό που συνυπάρχει μαζί τους σε μια σχέση στενής εξάρτησης» (Παπαδοπούλου, 1998: 107).

Η είσοδος του ατόμου στο κατάστημα κράτησης σηματοδοτεί την αρχή της ένταξής του σε μια νέα κοινωνία, πολύ διαφορετική από εκείνη στην οποία ζούσε μέχρι τώρα.

Οι νεοεισερχόμενες κρατούμενες φτάνουν στη φυλακή έχοντας διαμορφώσει μια συμπεριφορά και ένα τρόπο ζωής τα οποία ήταν αποδεκτά στο οικείο περιβάλλον τους και που πιθανόν το ίδιο να τα δημιούργησε και να τα στήριζε. Με την εισαγωγή τους στο σωφρονιστικό κατάστημα η υποστήριξη που τους παρείχαν τα δεδομένα του χώρου παύει να υφίσταται και τα άτομα υπόκεινται σε μια σειρά βίαιων και ταπεινωτικών παρεμβάσεων στην προσωπικότητά τους οι οποίες στοχεύουν να προκαλέσουν ριζικές αλλαγές στις πεποιθήσεις που έχουν οι εγκλειστές για τον εαυτό τους και για τους γύρω τους.

Μερικές από τις διαδικασίες που συντελούνται στον χώρο των καταστημάτων κράτησης και επιφέρουν σημαντικά πλήγματα στην προσωπικότητα των κρατουμένων, είναι οι ακόλουθες:

α) Αρχικά, καταργείται η ατομική ταυτότητα. Το άτομο κατά την είσοδό του στο κατάστημα κράτησης καταθέτει τα στοιχεία του (άνοιγμα φακέλου) και παραδίδει τα προσωπικά του αντικείμενα στο προσωπικό φύλαξης. Μετατρέπεται θα έλεγε κανείς σε ένα αντικείμενο, μέρος μιας ομοιογενούς σειράς αντικειμένων.

β) Έπειτα καταργούνται τα όρια του προσωπικού χώρου. Η στενή και εξαναγκαστική συνύπαρξη με άλλα άτομα καθιστά αδύνατη για την κρατούμενη την διατήρηση ενός ζωτικού απαραβίαστου προσωπικού χώρου. Τα άτομα είναι συνεχώς εκτεθειμένα στον περίγυρό τους και απολύτως ελεγχόμενα (και εξαρτημένα) από τους φορείς της εξουσίας. Η ψυχή των εγκλειστών διακατέχεται από αισθήματα όπως ο φόβος, η ανασφάλεια και η καχυποψία.

γ) Ο απόλυτος καθορισμός των δραστηριοτήτων των κρατουμένων σε συνδυασμό με τον περιορισμό ή την πλήρη άρση δικαιωμάτων που η άσκησή τους θεωρούνταν αυτονόητη, πριν τον εγκλεισμό, αποτελούν καθοριστικό πλήγμα στην προσωπικότητα τους. Έτσι συχνά φτάνουν στο σημείο να επιθυμούν την συμβολική ή πραγματική αυτοκαταστροφή τους.

δ) Αρνητική επίδραση σε κάθε κρατούμενη ασκεί επίσης και το πειθαρχικό καθεστώς των σωφρονιστικών καταστημάτων. Εκτός των λοιπών στερήσεων, απαγορεύσεων και περιορισμών, οι εγκλειστές υπόκεινται και σε ένα απαράδεκτο καθεστώς χειραγώγησης. Το προβληματικό και σε πολλές περιπτώσεις αόριστο, περιεχόμενο των παραπτωμάτων (τέτοια είναι π.χ. οι ύβρεις ή οι συκοφαντίες κατά του προσωπικού ή των συγκρατουμένων, η ομαδική απείθεια, η στάση ή η αντίσταση σε νόμιμη διαταγή κ.α.) παρέχει τη δυνατότητα στο προσωπικό να επιβάλλει πειθαρχικές κυρώσεις οι οποίες μπορούν να ξεκινούν από μια μικρή επίπληξη και να φτάνουν μέχρι την απομόνωση. Αυτή η διακριτική ευχέρεια του προσωπικού της φυλακής να επιβάλλει όποιο μέτρο κρίνει ότι είναι απαραίτητο για την πειθαρχία των κρατουμένων μπορεί να οδηγήσει σε αυθαιρέσεις· ενώ ταυτόχρονα επιβεβαιώνει για ακόμη

μα φορά ότι ο πραγματικός στόχος του εγκλεισμού δεν είναι άλλος από την διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας (Παπαδοπούλου, 1998).

Η φυλακή οδηγεί αργά αλλά σταθερά στην απομάκρυνση του ατόμου από το κοινωνικό του περιβάλλον. Μάλιστα, όσο μεγαλύτερο είναι το χρονικό διάστημα που παραμένει σε αυτή τόσο περισσότερο «ιδρυματοποιείται» και αποξενώνεται από τον κοινωνικό του περίγυρο. Στη διαδικασία αυτής της «αποκοινωνικοποίησης» της έγκλειστης συμβάλλουν έμμεσα και οι χαλαροί δεσμοί και οι αραιές επαφές της κρατούμενης με πρόσωπα του συγγενικού και φιλικού της περιβάλλοντος (Χαΐδου, 2002).

Η επιβίωση στη φυλακή καθίσταται μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση. Το άτομο για να αντεπεξέλθει στα δεδομένα του χώρου όπου καλείται να παραμείνει για μια μεγάλη χρονική περίοδο, αναπτύσσει μια σειρά πρακτικών που το βοηθούν να αναδιοργανώσει την προσωπικότητά του ώστε να μπορέσει να διαχειριστεί τις δυσκολίες του πλαισίου. Και, επειδή στην άμβλυνση των δυσκολιών συμβάλλει σημαντικά η ύπαρξη αλληλεγγύης μεταξύ προσώπων που βιώνουν τα ίδια προβλήματα και συναισθήματα, για αυτό η ένταξη στην ομάδα των κρατουμένων είναι αναγκαία συνέπεια του εγκλεισμού.

Η ομάδα των έγκλειστων δημιουργεί ένα σύστημα σχέσεων και αξιών που αποσκοπεί στην ελαχιστοποίηση των παρεμβάσεων του προσωπικού και στη μεγιστοποίηση του βολέματος των κρατουμένων. Η ένταξη ενός ατόμου σε αυτή γίνεται μέσα από μια διαδικασία κοινωνικοποίησης η οποία περιλαμβάνει την αφομοίωση ορισμένων κανόνων συμπεριφοράς, την αποδοχή ενός ρόλου υποταγής, την εκμάθηση ενός γλωσσικού κώδικα (αργκό) της φυλακής. Ο βαθμός κοινωνικοποίησης στο σύστημα του καταστήματος κράτησης είναι ανάλογος με το ύψος της ποινής που έχει επιβληθεί σε κάθε κρατούμενη (Παπαδοπούλου, 1998).

Τα όσα έχουν ειπωθεί έως τώρα ισχύουν λίγο-πολύ για τους κρατούμενους και των δύο φύλων, όμως υπάρχει μεταξύ τους μια διαφορά που αξίζει να επισημανθεί. Η διαφορά αυτή εστιάζεται στο γεγονός ότι ο κώδικας αξιών των κρατουμένων δεν έχει μεγάλη απήχηση στις κρατούμενες γυναίκες, σε αντίθεση με τους άνδρες κρατούμενους που τον τηρούν «ευλαβικά». Σύμφωνα με τους D. Ward και G. Kassebaun (1965), αυτό συμβαίνει επειδή ο κώδικας των κρατουμένων είναι διαποτισμένος με τις ανάγκες των ανδρών για ανεξαρτησία, αυτονομία, κύρος και την ανάγκη για την διατήρηση της αρρενωπής αυτοεικόνας τους, επειδή δηλαδή δε συνάδει με τις ψυχολογικές ανάγκες και τους κοινωνικούς ρόλους των γυναικών κρατουμένων.

5.2. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Ο εγκλεισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα είναι μια κατάσταση που έχει αρνητικές επιπτώσεις στη ζωή των κρατούμενων, ανεξαρτήτως φύλου. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο οι γυναίκες και οι άνδρες βιώνουν τη φυλάκιση διαφέρει και, η διαφοροποίηση αυτή έγκειται στους κοινωνικούς ρόλους που ενσαρκώνουν τα δύο φύλα στον «έξω» κόσμο και στις ψυχολογικές ανάγκες που παραμένουν ανικανοποίητες στον κόσμο της φυλακής. Το είδος των εμπειριών που έχουν οι γυναίκες πριν από τη φυλάκιση τους δεν τις έχει προετοιμάσει κατάλληλα, όπως πολύ σωστά επισημαίνουν οι Ward & Kassebaun (1965), ώστε να μπορούν να αντεπεξέλθουν στα βάσανα του εγκλεισμού στα οποία συγκαταλέγονται: η αόριστη απώλεια στοργής (indefinite loss of affection) και διαπροσωπικής στήριξης (interpersonal support), η αφαίρεση ρόλων (role dispossession) και η αίσθηση μιας κατάστασης υποβιβασμού (status degradation) (Ward & Kassebaun, 1965).

Οι κρατούμενοι, και των δύο φύλων, αντιμετωπίζουν ορισμένα κοινά προβλήματα αλλά οι γυναίκες βιώνουν κάποιες μοναδικές εμπειρίες στη ζωή τους και εκφράζουν

διαφορετικού τύπου ανησυχίες στους θεραπευτές-συμβούλους. Είναι πολύ σημαντικό για όσους εργάζονται με γυναίκες κρατούμενες να αναγνωρίζουν και να κατανοούν αυτές τις διαφορές.

Οι άνδρες φτάνουν στη φυλακή ως σύζυγοι και πατέρες, κυρίως όμως ως το στήριγμα της οικογένειας (breadwinners) - ως οι ρυθμιστές του κοινωνικού status της οικογένειας. Για αυτό οι άνδρες κρατούμενοι ανησυχούν περισσότερο για: την αδυναμία τους να συντηρήσουν τις οικογένειές τους, τις επιδράσεις του βεβαρημένου ποινικού μητρώου τους στις προσπάθειες τους για εξεύρεση εργασίας, καθώς, και για τις συνέπειες της φυλάκισης πάνω σε διάφορα πράγματα όπως η μεγάλη ηλικία τους όταν αναζητούν απασχόληση μετά την αποφυλάκισή τους.

Αντιθέτως, για τις γυναίκες που καταλήγουν έγκλειστες σε σωφρονιστικό κατάστημα τα προβλήματα που αναφέρθηκαν νωρίτερα δεν είναι υψίστης σημασίας. Εκείνες, τις προβληματίζει περισσότερο η διατάραξη της οικογενειακής συνοχής, η φροντίδα των παιδιών και γενικά η διατήρηση των διαπροσωπικών σχέσεων. Οι αγωνίες τους συνδέονται άμεσα με την εκτέλεση των ρόλων της συζύγου, της μητέρας, της νοικοκυράς. Ειδικότερα, οι κρατούμενες:

- ως σύζυγοι, φοβούνται μήπως οι σύζυγοί τους τις εγκαταλείψουν, ενώ αυτές θα βρίσκονται στη φυλακή. Ορισμένες έγκλειστες αντιμετωπίζουν οικογενειακά προβλήματα πριν μπουν στη φυλακή και η τωρινή κατάσταση τα επιδεινώνει, αν δεν τα πολλαπλασιάζει. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που κρατούμενες δέχονται κοινοποίηση διαζυγίου κατά το διάστημα παραμονής τους στο σωφρονιστικό κατάστημα, γεγονός που κάνει την κράτηση σε αυτό αβάσταχτο μαρτύριο.
- ως μητέρες, υποφέρουν από τη στέρηση της επαφής με τα παιδιά τους. Τις προβληματίζει ποιος θα αναλάβει να καλύψει το κενό που δημιουργεί η απουσία τους, ποιος δηλαδή θα αναλάβει να εκπληρώσει τις μητρικές υποχρεώσεις τους. Συνήθως τη φροντίδα των παιδιών επωμίζονται οι συγγενείς τους. Σε αυτή τη περίπτωση ένα πρόσθετο άγχος διακατέχει τις μητέρες το οποίο σχετίζεται με την οικονομική επιβάρυνση που συνεπάγεται η ανατροφή των παιδιών τους για τους οικείους τους. Μερικές γυναίκες όμως ανησυχούν μήπως οι σύζυγοί τους ή άλλοι συγγενείς αρχίσουν να διεκδικούν την επιμέλεια των παιδιών τους, με το αιτιολογικό ότι είναι ακατάλληλες για το μητρικό ρόλο. Όταν πράγματι συμβαίνει κάτι τέτοιο το πλήγμα που δέχεται η αυτοεκτίμησή τους είναι ανεπανόρθωτο (NACRO, 1991).
Στην περίπτωση που το κοινωνικό περιβάλλον της κρατούμενης κριθεί ως μη κατάλληλο για την φιλοξενία των παιδιών τότε οι λύσεις που της προτείνονται είναι η τοποθέτησή τους σε ανάδοχη οικογένεια ή σε ίδρυμα. Επίσης, οι γυναίκες κρατούμενες αργά ή γρήγορα έρχονται αντιμέτωπες με το δίλημμα που τίθεται ανάμεσα στη λαχτάρα τους να συναντήσουν τα παιδιά τους και την επιθυμία τους να τα προστατέψουν από τον πόνο και την στεναχώρια βλέποντας τη μητέρα τους στη φυλακή. Ανεξάρτητα από την απόφαση που τελικά θα πάρουν, το βέβαιο είναι πως αυτές οι δύο επιλογές αποτελούν σημαντικές αιτίες ψυχικής έντασης τόσο για τις ίδιες όσο και για τα παιδιά τους (NACRO, 1991).
- ως νοικοκυρές, ανησυχούν για την κατάσταση στην οποία θα περιέλθει το σπίτι τους όσο εκείνες θα βρίσκονται στο κατάστημα κράτησης. Δεδομένου ότι πολλές γυναίκες δεν έχουν ένα σταθερό οικογενειακό περιβάλλον και ότι συντηρούν οι ίδιες τα σπίτια τους με το χαμηλό εισόδημα που κερδίζουν από την εργασία τους, μπαίνουν στη φυλακή - και συνεπώς χάνοντας την απασχόληση τους - τα εγκαταλείπουν στην τύχη τους. Δεν είναι λίγες οι φορές που όταν επιστέφουν στις οικίες τους με άδεια από το σωφρονιστικό κατάστημα ή μετά την αποφυλάκισή τους, διαπιστώνουν ότι αυτές έχουν υποστεί κλοπές και βανδαλισμούς είτε ότι τις έχουν απολέσει λόγω χρεών μη καταβολής ενοικίου κ.τ.λ..

Οι συνθήκες ζωής στο κατάστημα κράτησης δεν αφήνουν πολλά περιθώρια στις έγκλειστες να σκεφτούν και να δράσουν για να επιλύσουν τα προβλήματά τους. Αρχίζουν λοιπόν να τα αγνοούν, να προσποιούνται ότι αδιαφορούν για αυτά, προκειμένου να αντέξουν την δεινή τιμωρία τους. Με αυτό τον τρόπο, μετατρέπουν τη φυλάκιση σε μια κατάσταση πλασματική - σε μια διάσταση με και χωρίς ζωή (Carlen, 1983).

Για τους επαγγελματίες (κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, ψυχιάτρους κ.α.) που εργάζονται με γυναίκες-παραβάτες του Νόμου, η γνώση των δυναμικών του χώρου της φυλακής και η κατανόηση των ψυχολογικών αναγκών των κρατουμένων γυναικών, αποτελούν βασικά συστατικά για μια επιτυχημένη παρέμβαση.

5.3. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η πρώτη αυτόνομη κελιωτή φυλακή γυναικών, «οι κεντρικές γυναικείες φυλακές Αβέρωφ», ιδρύθηκε με τον Νόμο ΒΨΟΓ΄ της 12ης Δεκεμβρίου 1900. Με βάση το συγκεκριμένο Νόμο, οι υπόδικες και κατάδικες κρατούμενες συγκροτούσαν ενιαία σωφρονιστική κατηγορία η οποία θα εξέτιε τον εγκλεισμό της στις εν λόγω φυλακές. Με τον ίδιο Νόμο καθιερωνόταν επίσης η αναγκαστική εργασία ως μέσο σωφρονισμού των κρατουμένων γυναικών, ο θεσμός της Διοίκησης η οποία απαρτιζόταν - κατά κανόνα - από δικαστικούς λειτουργούς, η Εφορεία υψηλόβαθμων στελεχών, η θέση Διευθύντριας με αυξημένα προσόντα και αποφασιστικές αρμοδιότητες, το ειδικό σωφρονιστικό προσωπικό κ.α. (Δημόπουλος, 2002).

Η ίδρυση της συγκεκριμένης φυλακής υπήρξε προϊόν δωρεάς (με πρωτοβουλία της Βασιλίσσας Όλγας είχε δωριστεί στο Ελληνικό Κράτος το κτίριο επί της Λεωφόρου Αλεξάνδρας στο οποίο θα στεγαζόταν οι φυλακές και που ήδη στεγαζόταν το Εφηβείο Αβέρωφ) ενώ η λειτουργία της αποτέλεσε προνοιακή επιδίωξη της «Α. Μεγαλειότητος της Βασιλίσσης Όλγας» και κατ' επέκταση της «εν Χριστώ Αδελφότητος», η οποία προσέδωσε έντονο ηθικοθρησκευτικό χαρακτήρα στη μεταχείριση των γυναικών κρατουμένων (ό.π.). Η γυναικεία φυλακή στεγαζόταν σε ένα διώροφο κτίριο το οποίο αριθμούσε 105 κελιά (Κουράκης, 2005).

Αργότερα, το 1974, η γυναικεία φυλακή Αβέρωφ μεταφέρθηκε σε έκταση του Δημοσίου στην περιοχή του Κορυδαλλού και μετονομάστηκε σε Κλειστή Κεντρική Φυλακή Γυναικών Κορυδαλλού (Κ.Κ.Φ.Γ.Κ.). Στις 19/05/2008, οι κατάδικες κρατούμενες μεταφέρθηκαν στο νέο κτίριο, στον Ελεώνα Θηβών. Σήμερα, στην Κ.Κ.Φ.Γ.Κ. παραμένουν οι υπόδικες κρατούμενες και λειτουργεί ως παράρτημα της Δικαστικής Φυλακής του Κορυδαλλού (Βογιατζή, 2011).

5.4. ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΛΕΩΝΑ ΘΗΒΩΝ

5.4.1. ΧΩΡΟΙ ΕΚΤΙΣΗΣ ΠΟΙΝΩΝ

Το Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θηβών (Κ.Κ.Γ.Ε.Θ.) είναι δυναμικότητας περίπου 350 κρατουμένων. Χωρίζεται σε πέντε πτέρυγες οι οποίες είναι διαμορφωμένες κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην υπάρχει δυνατότητα επικοινωνίας ανάμεσα στις κρατούμενες που φιλοξενούνται σε αυτές. Στην Α΄ Πτέρυγα κρατούνται οι γυναίκες που έχουν διαπράξει «ελαφρά» αδικήματα ενώ στην Β΄ Πτέρυγα φιλοξενούνται όσες έχουν καταδικαστεί για αδικήματα που σχετίζονται με τα ναρκωτικά. Στη Γ' Πτέρυγα διαμένουν

κυρίως γυναίκες οι οποίες έχουν καταδικασθεί για οικονομικά αδικήματα. Στις Πτέρυγες, Δ' και Ε' κρατούνται οι γυναίκες που εκτίουν ποινές ισόβιας κάθειρξης (Χίος, 2009). Οι κρατούμενες μητέρες με τα παιδιά τους (ηλικίας έως 3 ετών) όπως και οι εγκυμονούσες, κρατούνται μαζί με τις ανήλικες στο Τμήμα Μητέρων-Ανηλίκων το οποίο στεγάζεται σε ένα ξεχωριστό διώροφο κτίριο (www.kkgeth.blogspot.com).

Από το 2010, έχει ξεκινήσει η πιλοτική εφαρμογή χαρακτηρισμού δύο θαλάμων ως θαλάμων νεοεισερχομένων κρατούμενων όπου για μικρό χρονικό διάστημα τοποθετούνται όσες γυναίκες εισέρχονται στο Κατάστημα. Αυτό διευκολύνει την ενημέρωση των γυναικών για τους κανόνες λειτουργίας του Καταστήματος, τη σταδιακή προσαρμογή τους στο χώρο κράτησης και τη γνωριμία τους με το επιστημονικό προσωπικό, προκειμένου η τοποθέτησή τους σε πτέρυγα (ή σε θέση εργασίας, σε περίπτωση που επιθυμούν) να γίνεται από το αρμόδιο Συμβούλιο Φυλακής εξατομικευμένα (ό.π.).

Σε κάθε πτέρυγα υπάρχουν κελιά και θάλαμοι (δυναμικότητας οκτώ ως δεκαπέντε ατόμων). Χωροθετικά, σε κάθε κρατούμενη αναλογούν 7-12 τ.μ., σημαντική αύξηση σε σχέση με τα 2 ½ - 3 ½ τ.μ. που αντιστοιχούσαν ανά κρατούμενη στην Κλειστή Κεντρική Φυλακή Γυναικών Κορυδαλλού (Πρακτικά Βουλής, 20/04/2007). Τόσο τα κελιά όσο και οι θάλαμοι διαθέτουν κρεβάτια, τραπέζια, καθίσματα και ντουλάπες. Τα ατομικά κελιά και οι θάλαμοι έχουν δικές τους εγκαταστάσεις θέρμανσης και υγιεινής. Εκτός από τα κελιά και τους θαλάμους, κάθε πτέρυγα έχει δικό της κοινόχρηστο χώρο (εξοπλισμένο με τραπέζια και καθίσματα) και μαγειρείο για χρήση των κρατούμενων (Σ.Κ., άρθ. 21 § 5).

Το Κ.Κ.Γ.Ε.Θ. διαθέτει, εκτός τους χώρους διοίκησης, χώρους και εγκαταστάσεις για ιατρικές εξετάσεις, επισκεπτήρια, αναρρωτήριο, εργαστήριο ζωγραφικής και χειροτεχνίας, 7 δανειστικές βιβλιοθήκες, μια αίθουσα εκδηλώσεων και διαλέξεων, παιδότοπο στο Τμήμα Μητέρων, Σχολείο Β' Ευκαιρίας, 5 προαύλια, γήπεδο μπάσκετ-βόλεϊ στο προαύλιο Ανηλίκων, οργανωμένο κήπο και χώρο εκτροφής φασιανών, λαγών και ελαφιών (www.kkgeth.blogspot.com).

5.4.2. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ

Το κατάστημα κράτησης λειτουργεί καθημερινά σε εικοσιτετράωρη βάση ως προς το έργο του τμήματος φύλαξης και την παροχή υγειονομικών υπηρεσιών προς τις κρατούμενες. Οι υπόλοιπες υπηρεσίες λειτουργούν έτσι ώστε να καλύπτονται πλήρως οι πρωινές και τουλάχιστον ως προς το έργο των τμημάτων της διοίκησης και οικονομικού, οι απογευματινές βάρδιες (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 2003).

Το πρόγραμμα λειτουργίας του σωφρονιστικού καταστήματος για τις κρατούμενες περιλαμβάνει: εγερτήριο, πρωινή καταμέτρηση, διανομή προγεύματος, συμμετοχή σε εκπαιδευτικά, αθλητικά, ψυχαγωγικά προγράμματα/εργασία/ελεύθερος χρόνος, διανομή γεύματος, μεσημβρινή καταμέτρηση, ανάπαυση, συμμετοχή σε εκπαιδευτικά, αθλητικά, ψυχαγωγικά προγράμματα/εργασία/ελεύθερος χρόνος, διανομή δείπνου, τελική καταμέτρηση (ό.π.).

5.4.3. ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ

Η διοικητική εποπτεία της λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης ασκείται από την αρμόδια Διεύθυνση της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Ο έλεγχος της λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης διενεργείται από τη Διεύθυνση Επιθεώρησης Καταστημάτων Κράτησης, Θεραπευτικών Καταστημάτων Κράτησης και Ειδικών Καταστημάτων Κράτησης Νέων του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Τακτικοί και έκτακτοι

έλεγχοι πραγματοποιούνται από το Σώμα Επιθεώρησης και Ελέγχου Καταστημάτων Κράτησης (ό.π.).

5.4.4. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Το προσωπικό της φυλακής διακρίνεται σε δύο κατηγορίες, το Διοικητικό Προσωπικό και το Προσωπικό Φύλαξης.

Στο Διοικητικό Προσωπικό εντάσσονται η Διεύθυνση, η Γραμματεία, η Τεχνική Υπηρεσία, η Ιατρική Υπηρεσία, το Φαρμακείο, η Οικονομική Υπηρεσία, η Κοινωνική Υπηρεσία και το Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό. Στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελεώνα υπηρετούν σήμερα πέντε κοινωνικοί λειτουργοί, δύο ψυχολόγοι και ένας κοινωνιολόγος (Μπακάλης, 2011).

Στο Προσωπικό Φύλαξης υπάγονται οι Αρχιφύλακες, οι Υπαρχιφύλακες, οι Φύλακες και οι εξωτερικοί φρουροί του καταστήματος.

Όλων των υπηρεσιών του καταστήματος προϊστάται η Διευθύντρια, η οποία είναι υπεύθυνη για την ομαλή λειτουργία του και ασκεί τα καθήκοντα ειδικού ανακριτικού υπαλλήλου κατά το άρθ. 34 του Κ.Π.Δ για τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται στον χώρο της φυλακής (Κ.Π.Δ., άρθ. 37).

Ειδικότερα για την λειτουργία της Κοινωνικής Υπηρεσίας και τον ρόλο του Κοινωνικού Λειτουργού στα πλαίσια του Καταστήματος Κράτησης, αξίζει να αναφέρουμε τα εξής:

- Ø Η Κοινωνική Υπηρεσία στις φυλακές ιδρύθηκε με βάση το Νομοθετικό Διάταγμα 1375 της 29.3/4.4.1973 (ΦΕΚ Α' 79) «Περί Συστάσεως και Λειτουργίας Κοινωνικής Υπηρεσίας εις τας Φυλακάς και τα Σωφρονιστικά και Αναμορφωτικά Καταστήματα Ανηλίκων». Το Διάταγμα αυτό καθόριζε την ίδρυση, τους σκοπούς και τους κανόνες λειτουργίας της Κοινωνικής Υπηρεσίας, τα περί της σύνταξης των εκθέσεων των κοινωνικών λειτουργών (και το απόρρητο αυτών) και την επιθεώρηση των κοινωνικών λειτουργών (Σπινέλλη & Κουράκης, 1990).
- Ø Τέλος, σκοπός του Τμήματος της Κοινωνικής Εργασίας είναι: α) η υποβοήθηση του έργου της εξατομίκευσης της σωφρονιστικής ή αναμορφωτικής μεταχείρισης των κρατουμένων, β) η προετοιμασία της κοινωνικής και επαγγελματικής αποκατάστασής τους, γ) η συμπαράσταση και η προστατευτική επίβλεψη των απολυομένων υπό όρους και δ) εφόσον κρίνεται αναγκαίο και μέχρι να διοριστούν οι επιμελητές κοινωνικής αρωγής, η παρακολούθηση της κοινωνικής τους επανόδου (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 2003).

5.4.5. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

Στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελαιώνα Θήβας:

- λειτουργεί Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) το οποίο υλοποιεί προγράμματα μαθημάτων για την απόκτηση Πρωτοβάθμιου Τίτλου Εκπαίδευσης
- παρέχεται στήριξη με εκπαιδευτικούς στις μαθήτριες που έχουν ενταχθεί στο Πρόγραμμα Κατ' Ιδίαν Διδαχθέντων του Υπουργείου Παιδείας, για την συνέχιση της φοίτησης και την προετοιμασία τους για τις τελικές εξετάσεις σχολικής τάξης ή/και την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αλλά και στήριξη - με βοηθητική διδασκαλία - στους επιτυχόντες σε Τ.Ε.Ι. και Πανεπιστημιακές Σχολές.

- υλοποιείται για τις αλλοδαπές κρατούμενες εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Ι.Δ.Ε.Κ.Ε. (Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων) «Εκπαίδευση των Μεταναστών στην Ελληνική Γλώσσα, την Ιστορία και τον Πολιτισμό».
- λειτουργεί με τη χορηγία και την στήριξη του «Ιδρύματος Λασκαρίδη» λέσχη ανάγνωσης
- εθελόντριες της ΧΕΝ Θήβας, ανέπτυξαν το Πρόγραμμα «Αναμνήσεις των αισθήσεων» το οποίο υλοποιείται ανά 15ήμερο, τα δύο τελευταία χρόνια
- στον χώρο του Σ.Δ.Ε. γίνεται το Πρόγραμμα «Εκμάθηση Παραδοσιακών Οργάνων» από τον Ιερέα, μουσικό και εκπαιδευτικό, κ. Ι. Οικονομίδη. Λειτουργούν δύο Τμήματα (Ανηλίκων - Ενηλίκων) μία φορά την εβδομάδα για όλες τις κρατούμενες.
- λειτουργεί Κινηματογραφική Λέσχη με τη στήριξη των καθηγητών του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας και εκπαιδευτικούς εθελοντές της Χριστιανικής Ένωσης Νέων (Χ.Ε.Ν.) Θήβας, με προβολή επιλεγμένων κινηματογραφικών έργων και συζήτηση. Η λέσχη λειτουργεί ανά δεκαπενθήμερο.
- υπάρχει Εργαστήριο Ζωγραφικής το οποίο διαθέτει ένα τμήμα εκμάθησης και ένα τμήμα παραγωγής. Στο πρώτο τμήμα συμμετέχουν 20 κρατούμενες και στο δεύτερο 10 γυναίκες. Κατά καιρούς πραγματοποιούνται εκθέσεις με έργα τέχνης των κρατουμένων στο Συνεδριακό Κέντρο της Θήβας (www.kkgeth.blogspot.com).

5.4.6. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΘΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑΣ

Στο Κ.Κ.Γ.Ε.Θ.:

- η Κοινωνική Υπηρεσία έχει δημιουργήσει Ομάδα Μοντέρνου Χορού, η οποία γίνεται τρεις φορές την εβδομάδα για τις ανήλικες και τρεις φορές για τις ενήλικες. Σε αυτή διδάσκει εθελοντικά κρατούμενη με γνώσεις χορού και χορογραφίας. Συμμετέχουν 10 ανήλικες και 15 ενήλικες.
- πραγματοποιείται Πρόγραμμα γυμναστικής Yoga με την εθελοντική εργασία γυμναστριών της Σχολής YOGA 4 LIFE. Τα μαθήματα γίνονται μια φορά την εβδομάδα και συμμετέχουν 20 με 30 γυναίκες.
- στα πλαίσια άθλησης των μαθητριών του Σ.Δ.Ε., γυμναστής του Αθλητικού Οργανισμού Θήβας πραγματοποιεί μαθήματα γυμναστικής σε εβδομαδιαία βάση.
- τα πέντε προαύλια έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα και έχουν τοποθετηθεί σε αυτά φιλέδες βόλει και καλάθια μπάσκετ για την εκγύμναση των κρατουμένων, με πρωτοβουλία της Κοινωνικής Υπηρεσίας και με τη δωρεά του Συλλόγου Συμπαραστάσεως Κρατουμένων «Ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ».
- υπάρχει οργανωμένος κήπος και χώρος εκτροφής φασιανών, λαγών και ελαφιών τα οποία θα ελευθερωθούν μελλοντικά και συμβολικά στο φυσικό τους περιβάλλον. Η Κοινωνική Υπηρεσία στοχεύει στην αξιοποίηση αυτού του χώρου σε χώρο αναψυχής για τα φιλοξενούμενα παιδιά και τις μητέρες τους, μία έως δύο φορές την εβδομάδα για την επαφή των παιδιών με το φυσικό περιβάλλον (www.kkgeth.blogspot.com).

5.4.7. ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Ο Σωφρονιστικός Κώδικας δίνει το δικαίωμα στους κρατούμενους, άνδρες και γυναίκες να εργαστούν εντός και εκτός (Κέντρα Ημιελεύθερης Διαβίωσης) του Καταστήματος Κράτησης. Εντός του Καταστήματος, οι κρατούμενες απασχολούνται σε βοηθητικές εργασίες ή υπηρεσίες για την εξυπηρέτηση λειτουργικών αναγκών του

Καταστήματος. Εργάζονται στα μαγειρεία, στην αποθήκη τροφίμων, στην αποθήκη ματισμού, στο κυλικείο, στις βιβλιοθήκες, στους τομείς καθαριότητας, συντήρησης και ελαιοχρωματισμού, στον κήπο του Καταστήματος. Η ανάληψη των εργασιών αυτών είναι το πολύ τρίμηνης διάρκειας, με δυνατότητα ανανέωσης (Σ.Κ., άρθ. 40, § 6).

Η ανάθεση ή συνέχιση εκτέλεσης των εργασιών/υπηρεσιών γίνεται κατά προτίμηση σε κρατούμενες στις οποίες προσιδιάζουν οι εργασίες αυτές από άποψη ηλικίας και ικανοτήτων, και οι οποίες παρέχουν βάσιμα εχέγγυα ότι θα τις επιτελούν με ευσυνειδησία και υπευθυνότητα. Η επιλογή, κατανομή και εποπτεία των κρατουμένων, ο προσδιορισμός του ωραρίου και οι λοιποί όροι εργασίας και απασχόλησης για κάθε κρατούμενη γίνονται από το Συμβούλιο Εργασίας Κρατουμένων. Το Συμβούλιο Εργασίας Κρατουμένων αποτελείται από τον αρμόδιο δικαστικό λειτουργό, τον Διευθυντή του Καταστήματος, τον αρχαιότερο κοινωνικό λειτουργό, τον Αρχιφύλακα και έναν εξειδικευμένο επιστήμονα. Οι κρατούμενες μπορούν να εργάζονται για δικό τους λογαριασμό ή έπειτα από παραγγελία του Δημοσίου, ή ιδιώτη (Σ.Κ., άρθ. 41, § 2,3,5).

Η εργασία των κρατουμένων αμείβεται με χρηματικό ποσό (Σ.Κ., άρθ., 43 § 1). Οι εργαζόμενες κρατούμενες όπως και εκείνες που παρακολουθούν προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης μέσα ή έξω από τη φυλακή υπάγονται στην ασφάλιση του Ι.Κ.Α. κατά του κινδύνου του ατυχήματος, σύμφωνα με την περί ασφάλισης ισχύουσα νομοθεσία (Σ.Κ., άρθ. 47).

Ο αριθμός των θέσεων εργασίας σε κάθε κατάσταση κράτησης, ο χαρακτηρισμός των θέσεων με ευεργετικό υπολογισμό ημερών ποινής, καθώς και η αμοιβή κάθε είδους καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, μετά από πρόταση των οικείων Συμβουλίων Εργασίας Κρατουμένων (Σ.Κ., άρθ. 43, § 3).

Οι κρατούμενες που παρέχουν εργασία οποιασδήποτε μορφής ή απασχολούνται σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης μπορούν να τύχουν ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής, μετά από πρόταση του Συμβουλίου Εργασίας Κρατουμένων και απόφαση του αρμόδιου δικαστικού λειτουργού. Για τις κρατούμενες που είναι υπόδικες, οι ημέρες που έχουν υπολογισθεί ευεργετικά λαμβάνονται υπόψη μόνο στην περίπτωση καταδίκης τους από την ημερομηνία έκδοσης της οριστικής καταδικαστικής απόφασης (Σ.Κ., άρθ. 46, § 1). Τέλος, ο ευεργετικός υπολογισμός ημερών ποινής για κατάδικες και υπόδικες, δεν μπορεί να υπερβαίνει τις δύο ημέρες εκτιτέας ποινής για κάθε ημέρα εργασίας ή συμμετοχής σε εκπαιδευτικά προγράμματα (Σ.Κ., άρθ. 46, § 2,3).

5.4.8. ΧΡΗΜΑΤΙΟ

Ο ατομικός λογαριασμός των κρατουμένων ονομάζεται χρημάτιο. Σε αυτόν τον λογαριασμό κατατίθενται τα χρήματα που έφερε μαζί της η κρατούμενη, κατά την εισαγωγή της στο κατάστημα, τα εμβάσματα σε αυτήν συγγενών της ή τρίτων στη διάρκεια της κράτησής της και το χρηματικό προϊόν της εργασίας της ή τις συναφείς με την εργασία της ασφαλιστικές παροχές σε χρήμα. Το ποσό αυτό αποδίδεται στην κρατούμενη κατά την με οποιονδήποτε τρόπο απόλυσή της από το Κατάστημα. Η κρατούμενη απαγορεύεται να διαθέτει οποιοδήποτε ποσό υπέρ τρίτης κρατουμένης, εκτός αν η τελευταία είναι γονέας, τέκνο ή αδελφή της (Σ.Κ., άρθ. 45, § 1-3).

5.4.9. ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Εκτός από τη βασική ιατροφαρμακευτική περίθαλψη που παρέχεται σε όλα τα Καταστήματα Κράτησης, στο Κ.Κ.Γ.Ε.Θ.:

- υλοποιείται το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «Μεγαλώνοντας ένα παιδί μέσα από τα κάγκελα της φυλακής» στα πλαίσια του οποίου διεξήχθη έρευνα και, κατόπιν, ξεκίνησαν ομάδες στήριξης φυλακισμένων μητέρων και των παιδιών τους (εντός και εκτός Καταστήματος)· με στόχο την ενίσχυση των οικογενειακών δεσμών και την ενδυνάμωση των μητέρων ώστε να ανταποκριθούν καλύτερα στο γονεϊκό τους ρόλο - κατά το διάστημα έκτισης της ποινής αλλά και μετά την αποφυλάκιση τους. Στο Πρόγραμμα αυτό προβλέπονται επίσης δράσεις στήριξης των παιδιών των κρατουμένων. Είναι διετούς διάρκειας και υλοποιείται από Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.
- η Ελληνική Αντικαρκινική Εταιρεία πραγματοποιεί κατά διαστήματα προγράμματα προληπτικών εξετάσεων σε ομάδες κρατουμένων υψηλού κινδύνου (μαστογραφία και test-pap).
- παιδίατροι της Μ.Κ.Ο. «Ελληνική Δράση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» προσφέρουν εθελοντικά τις υπηρεσίες τους για την περίθαλψη και εμβολιασμό των φιλοξενούμενων παιδιών, των έγκλειστων γυναικών. Οι επισκέψεις γίνονται πλέον σε εβδομαδιαία βάση.
- λειτουργούν για τις κρατούμενες που αντιμετωπίζουν προβλήματα τοξικοεξάρτησης τα ακόλουθα «στεγνά» θεραπευτικά Προγράμματα Απεξάρτησης:
 - Ομάδα προετοιμασίας-κινητοποίησης του πολυφασικού θεραπευτικού προγράμματος του Κέντρου Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων, για ένταξη των θεραπευομένων στο συγκεκριμένο Πρόγραμμα του Κ.Α.Τ.Κ. που υπάγεται στο Υπ. Δικαιοσύνης.
 - Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕ.ΘΕ.Α.), όπου λειτουργούν σε καθημερινή βάση το πρόγραμμα «ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ», με θεραπευτικές ομάδες συμβουλευτικής και ομάδες συμμετοχής σε πλαίσιο οργανωμένης θεραπευτικής κοινότητας.
 - Нарκομανείς Ανώνυμοι (Ν.Α.), η οποία περιλαμβάνει Ομάδα Στήριξης μία φορά το μήνα (www.kkgeth.blogspot.com).

5.4.10. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η επικοινωνία των κρατουμένων με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον είναι ζωτικής σημασίας για την ομαλή διαβίωσή τους μέσα στο Κατάστημα και την ταχύτερη προσαρμογή τους στην κοινωνική ζωή μετά την αποφυλάκισή τους. Η επικοινωνία αυτή πραγματοποιείται με τους ακόλουθους τρόπους: α) την υποδοχή επισκεπτών, β) την ανταλλαγή επιστολών, γ) την τηλεφωνική επικοινωνία, δ) τις άδειες εξόδου από το κατάστημα.

- Επισκέψεις:

Κάθε κρατούμενη δικαιούται να δέχεται τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα επισκέψεις συγγενών μέχρι τετάρτου βαθμού, διάρκειας το λιγότερο μισής ώρας. Για τις επισκέψεις του συνηγόρου της δεν υπάρχει αριθμητικός ή χρονικός περιορισμός. Το Συμβούλιο Φυλακής μπορεί, από δική του πρωτοβουλία ή μετά από γραπτή ή προφορική πρόταση της κοινωνικής υπηρεσίας ή μετά από αίτημα κρατούμενης, να επιτρέψει την επίσκεψη και άλλων ατόμων ή συλλόγων που εκτιμάται ότι δεν θα ασκήσουν δυσμενή επίδραση στην κρατούμενη. Οι επισκέψεις συζύγων και τέκνων των κρατουμένων πραγματοποιούνται σε ιδιαίτερο κατάλληλο χώρο του καταστήματος. Ο μέγιστος αριθμός των επισκέψεων, η διάρκεια και ο τρόπος επικοινωνίας, ο έλεγχος των επισκεπτών για λόγους ασφαλείας, καθώς και κάθε άλλη λεπτομέρεια ρυθμίζονται από τον εσωτερικό κανονισμό του Καταστήματος (Σ.Κ., άρθ. 52, § 1-4).

- Τηλεφωνική επικοινωνία, ανταλλαγή επιστολών:

Κάθε κρατούμενη μπορεί να επικοινωνεί με άτομα του κοινωνικού της περιβάλλοντος, τηλεφωνικά ή μέσω ανταλλαγής επιστολών. Το περιεχόμενο των επιστολών και της τηλεφωνικής και κάθε άλλης μορφής, επικοινωνίας - κατά το άρθρο 19 του Συντάγματος - δεν ελέγχεται. Σε περίπτωση που το επιβάλλουν λόγοι εθνικής ασφάλειας ή προς διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων, το περιεχόμενο αυτό μπορεί να ελεγχθεί υπό τις εγγυήσεις που ορίζει ο Νόμος. Οι κρατούμενες επικοινωνούν με δική τους δαπάνη, αν όμως δεν έχουν τη δυνατότητα αυτή, η σχετική δαπάνη μπορεί να καλύπτεται από την υπηρεσία (Σ.Κ., άρθ. 53, § 1,4,5).

- *Άδειες:*

Στις κρατούμενες χορηγούνται τακτικές, έκτακτες και εκπαιδευτικές άδειες απουσίας από τα καταστήματα κράτησης. Ο χρόνος των αδειών θεωρείται χρόνος έκτισης της ποινής. Οι κρατούμενες που είναι αλλοδαπές, άστεγες ή στερούνται οικογενείας δεν αποκλείονται από την χορήγηση αδειών.

Η άδεια μπορεί να ανακληθεί όταν η κρατούμενη παραβιάσει τους όρους υπό τους οποίους χορηγήθηκε ή διωχθεί για αξιόποινη πράξη τουλάχιστον σε βαθμό πλημμελήματος. Αν μια κρατούμενη δεν επιστρέψει στο κατάστημα κράτησης μετά τη λήξη ή την ανάκληση της χορηγηθείσας άδειας και δεν έχει προβεί σε έγκαιρη και ακριβή ενημέρωση και παραδεκτή δικαιολόγηση προς την υπηρεσία του Καταστήματος, δεν δικαιούται νέα τακτική ή εκπαιδευτική άδεια πριν από την πάροδο ενός έτους - από την επιστροφή ή σύλληψή της (Σ.Κ. άρθ. 54 § 1,2,4,5,6,7,8).

Τακτικές άδειες:

Οι τακτικές άδειες χορηγούνται εφόσον: (1) η κατάδικη έχει εκτίσει το ένα πέμπτο της ποινής της χωρίς ευεργετικό υπολογισμό ημερών ποινής λόγω εργασίας και η κράτηση έχει διαρκέσει τουλάχιστον τρεις μήνες. Σε περίπτωση έκτισης ποινής ισόβιας κάθειρξης, η κράτηση πρέπει να έχει διαρκέσει τουλάχιστον οκτώ έτη. Κατ' εξαίρεση, σε κρατούμενη που καταδικάσθηκε σε ποινή κάθειρξης για Παραβάσεις του Νόμου περί Ναρκωτικών (ν. 3459/2006), οι τακτικές άδειες χορηγούνται μετά την έκτιση των δύο πέμπτων (2/5) της ποινής της (χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο ευεργετικός υπολογισμός ημερών ποινής λόγω εργασίας) και η κράτηση της πρέπει να έχει διαρκέσει τουλάχιστον ένα έτος. Σε περίπτωση που η κατάδικη εκτίει ποινή ισόβιας κάθειρξης, η κράτηση της πρέπει να έχει διαρκέσει τουλάχιστον δέκα έτη. Αν στη κατάδικη έχουν επιβληθεί περισσότερες ποινές κατά της ελευθερίας και δεν έχει γίνει συνολική επιμέτρηση των ποινών - για τον υπολογισμό της ποινής που έχει εκτιθεί, λαμβάνεται υπόψη το άθροισμα των επί μέρους ποινών. Σε περίπτωση ποινικού σωφρονισμού, απαιτείται η εφηβικής ή μετεφηβικής ηλικίας κατάδικη να έχει εκτίσει το ένα τρίτο τουλάχιστον του κατώτατου ορίου που έχει οριστεί. (2) Δεν εκκρεμεί κατά της κατάδικης ποινική διαδικασία για αξιόποινη πράξη σε βαθμό κακουργήματος. (3) Εκτιμάται ότι δεν υπάρχει κίνδυνος τελέσεως, κατά τη διάρκεια της άδειας, νέων εγκλημάτων. (4) Συντρέχουν λόγοι που δικαιολογούν την προσδοκία ότι δεν υπάρχει κίνδυνος φυγής και ότι η κρατούμενη δεν θα κάνει κακή χρήση της άδειας της (Σ.Κ. άρθ. 55 § 1-5).

Έκτακτες άδειες:

Κάθε κρατούμενη δικαιούται να λάβει έκτακτη άδεια εξόδου (με ανώτατο όριο τις 24 ώρες), έστω και αν δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση τακτικής άδειας. Η έκτακτη άδεια χορηγείται με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού λειτουργού προς εκπλήρωση οικογενειακών, επαγγελματικών ή άλλων έκτακτων και απρόβλεπτων εξαιρετικού χαρακτήρα αναγκών της κρατούμενης. Την έκτακτη άδεια μπορεί να χορηγήσει προσωπικά και ο διευθυντής του καταστήματος, ο οποίος ενημερώνει αμέσως τον αρμόδιο δικαστικό λειτουργό, μόνο: α) για κηδεία συζύγου ή συγγενούς μέχρι και δευτέρου βαθμού και β) για μία επίσκεψη σε σύζυγο ή συγγενή μέχρι και δευτέρου βαθμού σε κατεπείγουσες κρίσιμες καταστάσεις της υγείας τους. Η έκτακτη άδεια με χρεοφειλέτες χορηγείται με απόφαση του

Προέδρου Πρωτοδικών του τόπου κράτησης με την οποία επίσης καθορίζεται αν συντρέχει λόγος ασφαλούς συνοδείας κατά τη διάρκεια της άδειας (Σ.Κ. άρθ. 57 § 1,2,3,4).

Εκπαιδευτικές άδειες:

Η εκπαιδευτική άδεια χορηγείται για τη φοίτηση κρατουμένων σε σχολές όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, εφόσον στην περιοχή φοίτησης λειτουργεί αντίστοιχο προς την κατηγορία στην οποία ανήκουν οι ενδιαφερόμενες κατάσταση κράτησης. Η άδεια χορηγείται από το Πειθαρχικό Συμβούλιο. Κατά το χρόνο της εκπαιδευτικής άδειας η κρατούμενη διαμένει στο παραπάνω κατάστημα ή σε Κατάστημα ή Τμήμα Ημιελεύθερης Διαβίωσης.

Με απόφαση του αρμόδιου οργάνου, ύστερα από εισήγηση του κοινωνικού λειτουργού ή του εγκληματολόγου η εκπαιδευτική άδεια μπορεί να ανακληθεί αν: α) η αδειούχος τιμωρηθεί για πειθαρχικά, β) η συνέχιση της άδειας δημιουργεί σοβαρές υπόνοιες για τέλεση νέων εγκλημάτων ή γ) η κρατούμενη κάνει κακή χρήση της άδειας. Ως κακή χρήση της άδειας θεωρείται ιδίως η πλημμελής παρακολούθηση ή η κακή επίδοση στις σπουδές της. Κρατούμενες που κάνουν χρήση εκπαιδευτικής άδειας επιδοτούνται κατά τη διάρκειά της από τα Κεφάλαια Εργασίας Κρατουμένων (Σ.Κ. άρθ. 58 § 1,3,5).

5.4.11. ΑΜΟΙΒΕΣ - ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Στην κοινωνία των ελεύθερων πολιτών, η καλή συμπεριφορά επιβραβεύεται και η κακή συμπεριφορά τιμωρείται. Το ίδιο συμβαίνει και στην κοινωνία των κρατουμένων.

Οι αξιέπαινες πράξεις των κρατουμένων αμείβονται κυρίως με απονομή βραβείων (π.χ., βιβλίων, εργαλείων ή άλλων χρήσιμων αντικειμένων, χρηματικών επάθλων), γραπτό έπαινο, άδεια ελεύθερου επισκεπτηρίου στους συγγενείς, άδεια επισκεπτηρίου σε μη συγγενικά πρόσωπα, δυνατότητα χρησιμοποίησης μουσικού οργάνου και συμμετοχή κατά προτεραιότητα σε θέση εργασίας ή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης (Σ.Κ., άρθ. 67, § 1).

Στον κόσμο της φυλακής πράξεις όπως αυτές που αναφέρονται ακολούθως, συνιστούν παραπτώματα τα οποία τιμωρούνται πειθαρχικά. Συγκεκριμένα:

- η απείθεια στις νόμιμες εντολές του προσωπικού του καταστήματος (π.χ. άρνηση παροχής οφειλόμενης υπηρεσίας ή παρεμπόδιση τρίτου να παράσχει οφειλόμενη υπηρεσία)
- η βίαιη απόδραση περισσότερων κρατουμένων με ενωμένες δυνάμεις
- η άσκηση ή απειλή άσκησης βίας κατά μελών του προσωπικού του καταστήματος
- η άσκηση σωματικής βίας κατά συγκρατούμενης
- η προσβολή κατά της γενετήσιας ελευθερίας
- η εν γνώσει κατασκευή ή κατοχή αιχμηρών ή εν γένει επικίνδυνων αντικειμένων τα οποία μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως όπλα
- η εισαγωγή, παρασκευή, ανάμιξη, καλλιέργεια, κατοχή, διάθεση ή χρήση ναρκωτικών ή οινόπνευματων ουσιών
- η καταστροφή περιουσιακών στοιχείων του καταστήματος ιδιαίτερα μεγάλης αξίας ή ειδικής χρήσης
- η δωροδοκία μέλους του προσωπικού του καταστήματος, η χρήση ή η κατοχή κινητού τηλεφώνου
- η αφαίρεση ειδών αξίας ή ανάγκης από συγκρατούμενη ή παράνομη χρήση πραγμάτων που ανήκουν στο κατάστημα ή σε τρίτο
- η κατοχή, χωρίς άδεια, χρημάτων ή άλλων απαγορευμένων από τον κανονισμό ειδών
- η απειλή ή άσκηση ψυχολογικής βίας κατά συγκρατούμενης
- η πώληση ειδών αποκλειστικής χρήσης, όπως φάρμακα, η οργάνωση παράνομων και απαγορευμένων παιχνιδιών

- η απόδραση κρατούμενης
- η ψευδής απόπειρα αυτοκτονίας ή αυτοτραυματισμός ή κατάποση ξένων αντικειμένων για αποφυγή εκπλήρωσης υποχρεώσεων ή για επίτευξη ευεργετήματος
- οι ύβρεις ή συκοφαντίες κατά του προσωπικού ή συγκρατούμενης
- η συστηματική διατύπωση αβάσιμων και ψευδών παραπόνων
- η παράβαση της νομοθεσίας για τα παράνομα ή απαγορευμένα παιχνίδια
- η συστηματική παράλειψη τήρησης των κανόνων υγιεινής της κρατούμενης ή του ατομικού κελιού ή θαλάμου, καθώς και ρύπανση εγκαταστάσεων ή κοινοχρήστων χώρων
- η παρότρυνση άλλης κρατούμενης για διάπραξη των παραπτώματων όλων των κατηγοριών (Σ.Κ. άρθ. 68, § 2,3,4,5).

Για τα παραπάνω παραπτώματα οι πειθαρχικές ποινές που επιβάλλονται περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων: περιορισμό σε κελί κράτησης από μια έως δέκα ημέρες με καθημερινή επίσκεψη ιατρού, μεταγωγή σε άλλο κατάστημα, βαθμοί ποινής από 1 έως 30 και για τη χρήση ή κατοχή κινητού τηλεφώνου βαθμοί ποινής 100 (οι βαθμοί ποινής λαμβάνονται υπόψη για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς της κρατούμενης και ιδίως στις περιπτώσεις της υφ' όρων απόλυσης, της χορήγησης άδειας, του ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής και άλλων ευεργετικών μέτρων), στέρηση της δυνατότητας συμμετοχής σε εργασία ή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Μετά την πάροδο έξι μηνών από την τέλεση του πειθαρχικού παραπτώματος επέρχεται παραγραφή (Σ.Κ. άρθ. 69, § 1).

5.4.12. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Οι γυναικείες φυλακές στον Ελεώνα Θηβών είναι ένα σύγχρονο Κατάστημα Κράτησης με αυστηρές προδιαγραφές ασφαλείας, όπως ορίζει ο Σωφρονιστικός Κώδικας. Το Κ.Κ.Γ.Ε.Θ δεν αντιμετωπίζει προβλήματα υπερπληθυσμού προς το παρόν (ο πληθυσμός των γυναικών κρατουμένων μεταβάλλεται συνεχώς). Ωστόσο, η λειτουργία του Καταστήματος δεν γίνεται απρόσκοπτα. Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, η τοποθεσία των φυλακών μακριά από το κέντρο της Θήβας αλλά και από την Αθήνα, δυσχεραίνει όχι μόνο τη δυνατότητα συγγενών, οργανώσεων και φορέων να επισκεφθούν τις κρατούμενες αλλά και την πρόσβαση του σωφρονιστικού προσωπικού που εργάζεται με βάρδιες στο σωφρονιστικό κατάστημα.

Επιπροσθέτως, τα προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης παρουσιάζονται ανεπαρκή τόσο σε ποσότητα, όσο και σε ποιότητα. Σαφώς και έχουν γίνει σημαντικά βήματα στην εκπαίδευση των γυναικών κρατουμένων μέσα από την λειτουργία του Σχολείου Β' Ευκαιρίας, όπου μάλιστα πολλές γυναίκες που δεν είχαν τελειώσει το σχολείο πριν την φυλάκισή τους καταφέρνουν να πάρουν το Απολυτήριο του Λυκείου και κάποιες από αυτές να εισαχθούν σε Ανώτατα ή Ανώτερα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της Χώρας. Σε ότι όμως αφορά την επαγγελματική κατάρτιση των γυναικών κρατουμένων, αυτή είναι ελλιπής. Η λειτουργία ενός εργαστηρίου ζωγραφικής και χειροτεχνίας στο χώρο του Καταστήματος μπορεί να προσφέρει κάποια ευεργετήματα στις κρατούμενες (μια ψυχική ανάσα από την πίεση των συνθηκών εγκλεισμού, ευεργετικό υπολογισμό της ποινής, ένα οικονομικό βοήθημα) αλλά δεν συμβάλλει ουσιαστικά στην απόκτηση δεξιοτήτων και προσόντων που θα διευρύνουν τις πιθανότητες εξεύρεσης εργασίας, μετά την αποφυλάκισή τους. Για αυτό, απαιτείται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης προσανατολισμένων στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, όπως π.χ. η απόκτηση γνώσεων σχετικών με τις νέες τεχνολογίες.

Πολλές από τις δράσεις για την εκπαίδευση, την υγεία και την ψυχαγωγία των εγκλειστων γυναικών που λαμβάνουν χώρα στο Κ.Κ.Γ.Ε.Θ. γίνονται κυρίως με την

εθελοντική προσφορά οργανώσεων, φορέων και ιδιωτών, και (συνήθως) έχουν συγκεκριμένη χρονική διάρκεια, δεν πραγματοποιούνται δηλαδή σε μόνιμη βάση. Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι εθελοντές παιδίατροι αναλαμβάνουν τον εμβολιασμό των φιλοξενούμενων παιδιών των γυναικών κρατούμενων, αλλά ταυτόχρονα είναι ανεπίτρεπτο να αναγκάζονται οι γυναίκες να πηγαίνουν τα παιδιά τους σε παιδίατρο στη Θήβα ή στην Αθήνα όταν αρρωσταίνουν, ή να απευθύνουν έκκληση οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι ψυχολόγοι του Καταστήματος μέσω του διαδικτύου για τη συγκέντρωση ρούχων και ειδών πρώτης ανάγκης-για τις άπορες κρατούμενες. Αποτελεί υποχρέωση της πολιτείας, η εξασφάλιση των ομαλών συνθηκών διαβίωσης των κρατούμενων και η παροχή όλων των υλικών μέσων και του ανθρώπινου δυναμικού για την επίτευξη του σωφρονισμού των γυναικών και την ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία. Το έργο των εθελοντών θα έπρεπε να ενισχύει το έργο της Πολιτείας και όχι να αποτελεί υποκατάστατο αυτού.

Παρόλα αυτά, δεν μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι στο Κ.Κ.Γ.Ε.Θ. πραγματοποιούνται και πρωτότυπα project, όπως η λειτουργία της ηλεκτρονικής εφημερίδας του Καταστήματος (www.kkgeth.blogspot.com) η οποία ξεκίνησε με πρωτοβουλία της Διευθύντριας της φυλακής, και δίνει τη δυνατότητα στις κρατούμενες και το σωφρονιστικό-επιστημονικό προσωπικό να καταθέτουν τις σκέψεις και τις απόψεις τους για τη ζωή στο σωφρονιστικό κατάστημα, και κυρίως να επικοινωνούν με τον έξω κόσμο.

Το Κατάστημα Κράτησης Γυναικών στον Ελεώνα της Θήβας μετράει έξι χρόνια ζωής. Οι εγκαταστάσεις του είναι σύγχρονες και οι συνθήκες κράτησης σαφώς καλύτερες από εκείνες της Κλειστής Φυλακής Γυναικών Κορυδαλλού. Ωστόσο, υπάρχουν περιθώρια περαιτέρω βελτίωσης της λειτουργίας του στο μέλλον.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο εγκλεισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην προσωπικότητα και τη ζωή των κρατούμενων, και όταν το περιβάλλον κράτησης δεν είναι το ιδανικό αυτές οι συνέπειες είναι ακόμα πιο έντονες.

Στην περίπτωση του Καταστήματος Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θηβών, επειδή οι εγκαταστάσεις του είναι σχετικά σύγχρονες οι συνθήκες κράτησης είναι καλές. Και, παρά τα όποια εμπόδια ανακύπτουν κατά τη λειτουργία του, το Κ.Κ.Γ.Ε.Θ. σαφέστατα έχει τις δυνατότητες - με τη βελτίωση και την διεύρυνση των παρεχόμενων υπηρεσιών του, να ανταποκριθεί στις σωφρονιστικές ανάγκες των γυναικών παραβατισσών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ «ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ» ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μια σημαντική πτυχή του προβλήματος της παραβατικότητας είναι η δυσκολία αντιμετώπισής της, η οποία έγκειται στην ποικιλομορφία και την πολυπλοκότητα των γενεσιουργών αιτιών της. Σήμερα, η αλλαγή της παραβατικής συμπεριφοράς και η πρόληψη της υποτροπής της επιτυγχάνονται μέσα από θεραπευτικές προσεγγίσεις που στοχεύουν: α) στην αλλαγή του τρόπου σκέψης, β) στην ανάπτυξη γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, γ) στην εκμάθηση νέων τρόπων επίλυσης προβλημάτων, δ) στην αντιμετώπιση των παραγόντων που συμβάλλουν στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς και εντοπίζονται μέσα στα πλαίσια της οικογένειας (π.χ. κακοποίηση, έλλειψη περιβάλλοντος πειθαρχίας, παραβατικότητα μελών, χρήση ουσιών στην οικογένεια), ε) στην κάλυψη των αναγκών για εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση και στ) στην αντιμετώπιση προβλημάτων που σχετίζονται με την χρήση ουσιών.

Πρόκειται για θεραπευτικές μεθόδους που εφαρμόζονται σε όλα τα στάδια της Ποινικής Δικαιοσύνης: στο στάδιο της σύλληψης, της φυλάκισης και της επανένταξης στην κοινωνία. Εφαρμόζονται σε ατομικό, οικογενειακό και κοινοτικό επίπεδο, και καλύπτουν όλο τον πληθυσμό των παραβατών: άνδρες, γυναίκες, ανήλικους, παραβάτες σεξουαλικών αδικημάτων, χρήστες ουσιών, παραβάτες με ψυχικές διαταραχές ή ειδικές ανάγκες.

Οι θεραπευτικές μέθοδοι που θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια είναι: η Γνωστική-Συμπεριφοριστική Θεραπεία, η Πολυσυστημική Θεραπεία, η Ψυχοθεραπεία, η Θεραπευτική προσέγγιση για την Αντιμετώπιση Κρίσεων, η Θεραπεία μέσω Τέχνης, τα Προγράμματα Παροχής Επαγγελματικών Συμβουλών, η Οικογενειακή Θεραπεία και η Θεραπεία της Πραγματικότητας.

6.1. ΓΝΩΣΤΙΚΗ-ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ (COGNITIVE-BEHAVIORAL THERAPY OR CBT)

Οι πεποιθήσεις, οι στάσεις και οι αξίες επηρεάζουν τον τρόπο που οι άνθρωποι σκέφτονται και αντιλαμβάνονται τα προβλήματα. Αυτές οι πεποιθήσεις μπορεί να διαστρεβλώσουν τον τρόπο που ένα άτομο αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα, αλληλεπιδρά με άλλους ανθρώπους και βιώνει την καθημερινή ζωή. Η Γνωστική-Συμπεριφοριστική Θεραπεία μπορεί να βοηθήσει στην αποκατάσταση της διαστρεβλωμένης σκέψης και της αντίληψης, οι οποίες με τη σειρά τους αλλάζουν τη συμπεριφορά ενός ατόμου προς το καλύτερο. Ενδεικτικές μορφές διαστρεβλωμένων σκέψεων και δυσλειτουργικών τρόπων συμπεριφοράς, αποτελούν:

- οι ανώριμες ή αναπτυξιακά ελλιπείς σκέψεις.
- η αδυναμία επίλυσης προβλημάτων και λήψης αποφάσεων.
- η δυσκολία αντίληψης των επιπτώσεων της συμπεριφοράς ενός ατόμου.

- η εγωκεντρική στάση, σε συνδυασμό με αρνητική άποψη ή η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους άλλους ανθρώπους.
- η περιορισμένη δυνατότητα κατανόησης και αποδοχής της αδικίας.
- η εσφαλμένη αντίληψη περί δικαιωμάτων, η οποία συμπεριλαμβάνει την ανικανότητα άντλησης ικανοποίησης, τη σύγκυση μεταξύ των πραγμάτων που επιθυμεί και εκείνων που χρειάζεται, και την αδιαφορία για τα δικαιώματα των άλλων ανθρώπων.
- η τάση να ενεργεί παρορμητικά, η οποία περιλαμβάνει την έλλειψη αυτοελέγχου και ενσυναίσθησης.
- η αδυναμία να διαχειριστεί τα συναισθήματα του θυμού.
- η χρήση της δύναμης και της βίας ως μέσων για την επίτευξη των στόχων.

Η θεραπεία μπορεί να βοηθήσει το άτομο να συνειδητοποιήσει και να αλλάξει αυτές τις μη παραγωγικές και αρνητικές πεποιθήσεις, απόψεις και σκέψεις (Clark, 2010).

6.1.2. Ιστορική αναδρομή και θεωρητικό υπόβαθρο

Η Γνωστική-Συμπεριφοριστική Θεραπεία έχει τις ρίζες της σε δύο διαφορετικά πεδία, στη Γνωστική Θεωρία και τη Συμπεριφοριστική Θεωρία. Ο Συμπεριφορισμός επικεντρώνεται σε εξωτερικές συμπεριφορές και δεν λαμβάνει υπόψη τις εσωτερικές διανοητικές διαδικασίες. Η Γνωστική Προσέγγιση, αντιθέτως, δίνει έμφαση στη σημασία των εσωτερικών διαδικασιών σκέψης (Milkman & Wanberg, 2007).

Στις αρχές του 1960, οι θεραπείες άρχισαν να αναπτύσσουν ένα μείγμα των συστατικών της συμπεριφοριστικής και της γνωστικής θεραπείας. Για αυτό, παρόλο που οι συμπεριφοριστικές θεραπείες και οι γνωστικές προσεγγίσεις έμοιαζαν να ακολουθούν παράλληλους δρόμους, με τον καιρό, οι δύο θεραπείες ενοποιήθηκαν σε αυτό που σήμερα αποκαλείται Γνωστική-Συμπεριφοριστική Θεραπεία (ό.π.).

6.1.3. Αρχές της Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Θεραπείας

Η Γνωστική-Συμπεριφοριστική Θεραπεία χρησιμοποιεί δύο βασικές προσεγγίσεις για να επιτύχει την αλλαγή στους παραβάτες: την ανακατασκευή των γνωστικών γεγονότων και, την κοινωνική και διαπροσωπική εκπαίδευση για την απόκτηση δεξιοτήτων. Οι δύο αυτές προσεγγίσεις στηρίζονται σε δύο είδη ενίσχυσης: α) την ενδυνάμωση των σκέψεων που οδηγούν σε θετικές συμπεριφορές και β) την ενδυνάμωση συμπεριφοράς μέσα από την θετική συνέπεια που έχει αυτή η συμπεριφορά. Η πρώτη έχει τις ρίζες της στη Γνωστική Θεραπεία και η δεύτερη στη Συμπεριφοριστική Θεραπεία. Και οι δύο μαζί, αποτελούν τα βασικά συστατικά της Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Θεραπείας (ό.π.: 8).

Η θεραπεία βασίζεται στην υπόθεση ότι, οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν επίγνωση των συλλογισμών και των συμπεριφορών τους, και στη συνέχεια κάνουν θετικές αλλαγές σε αυτά. Οι συλλογισμοί ενός ανθρώπου είναι συχνά απόρροια μιας εμπειρίας και η συμπεριφορά συνήθως επηρεάζεται και καθοδηγείται από αυτούς τους συλλογισμούς. Επιπλέον, οι συλλογισμοί μπορούν μερικές φορές να διαστρεβλωθούν και να μην αντανακλούν την πραγματικότητα με ακρίβεια.

Η Γνωστική-Συμπεριφοριστική Θεραπεία θεωρείται κατάλληλη για την μείωση της υποτροπής των: ανήλικων και ενήλικων παραβατών, παραβατών που είναι βίαιοι και χρήστες ουσιών. Επίσης, ενδείκνυται για τους παραβάτες που έχουν τεθεί σε καθεστώς επιτήρησης, για τους κρατούμενους και τους αποφυλακισμένους. Η Γνωστική-Συμπεριφοριστική Θεραπεία έχει αποδειχθεί αποτελεσματική σε διάφορους τομείς της Ποινικής Δικαιοσύνης. Εφαρμόζεται σε επίπεδο ιδρυμάτων και κοινότητας, και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την

αντιμετώπιση ενός πλήθους προβλημάτων που σχετίζονται με την παραβατική συμπεριφορά. Για παράδειγμα, στα περισσότερα προγράμματα Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Θεραπείας, οι παραβάτες βελτιώνουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, την ικανότητά τους να θέτουν σαφείς στόχους και μετά να αναζητούν τους καλύτερους τρόπους για την επίτευξή τους, την κριτική σκέψη, την ηθική λογική, το γνωστικό στυλ, τον αυτοέλεγχο, τη διαχείριση των παρορμήσεων και την αυτο-αποτελεσματικότητα (Clark, 2010).

6.1.4. Προγράμματα της Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Θεραπείας

Τα προγράμματα της Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Θεραπείας, στο σύνολό τους, στοχεύουν στην αλλαγή των διαστρεβλωμένων-δυσλειτουργικών γνώσεων ή στη διδασκαλία νέων γνωστικών δεξιοτήτων και, εμπεριέχουν δομημένες εμπειρίες μάθησης οι οποίες έχουν σχεδιαστεί για να επηρεάζουν τέτοιες γνωστικές διαδικασίες. Οι μέθοδοι αυτών των προγραμμάτων περιλαμβάνουν την ερμηνεία των κοινωνικών χειρονομιών, τον εντοπισμό και την αντιστάθμιση των στρεβλώσεων ή λαθών στον τρόπο σκέψης, την αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με την κατάλληλη συμπεριφορά.

Οι παραδοσιακές γνωστικές-συμπεριφοριστικές προσεγγίσεις που εφαρμόζονται σε πληθυσμούς κρατουμένων έχουν σχεδιαστεί ως θεραπείες γνωστικής αναδόμησης, εκμάθησης δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση καταστάσεων, ή επίλυσης προβλημάτων. Η προσέγγιση της γνωστικής αναδόμησης θεωρεί ότι οι προβληματικές συμπεριφορές είναι αποτέλεσμα διαστρεβλωμένων ή δυσλειτουργικών διαδικασιών της σκέψης (γνωστικές στρεβλώσεις, κοινωνικές παρανοήσεις και λανθασμένη λογική) (Ross & Fabiano, 1985, ό.π. αναφ. στο Milkman & Wanberg, 2007). Οι προσεγγίσεις εκμάθησης δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση καταστάσεων, επικεντρώνονται στην βελτίωση των ικανοτήτων του παραβάτη να διαχειρίζεται αγχωτικές καταστάσεις. Οι θεραπείες επίλυσης προβλημάτων εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στην δυσπροσαρμοστική συμπεριφορά του παραβάτη και στις αναποτελεσματικές του δεξιότητες (και όχι στη διαδικασία της σκέψης τους). Σε μια μελέτη για τα προγράμματα της Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Θεραπείας διαπιστώθηκε, ότι οι περισσότεροι τύποι γνωστικών-συμπεριφοριστικών προγραμμάτων που αναπτύσσονται για παραβάτες τείνουν να είναι της πρώτης κατηγορίας, με έμφαση στα γνωστικά ελλείμματα και τις στρεβλώσεις (Milkman & Wanberg, 2007).

Σύμφωνα με τους Cullen & Gendreau (2000), τα αποτελεσματικά γνωστικά-συμπεριφοριστικά προγράμματα - όλων των τύπων - προσπαθούν να βοηθήσουν τους παραβάτες σε τέσσερις, κυρίως τομείς: (1) στον προσδιορισμό των προβλημάτων που τους οδήγησαν σε σύγκρουση με τις αρχές, (2) στην επιλογή στόχων, (3) στην δημιουργία νέων εναλλακτικών - κοινωνικά ωφέλιμων - λύσεων και (4) στην εφαρμογή αυτών των λύσεων.

Γενικά, οι Γνωστικές-Συμπεριφοριστικές Θεραπείες που απευθύνονται σε κρατούμενους, αποτελούν αυστηρά δομημένες θεραπείες οι οποίες εφαρμόζονται σε ομάδες 8 έως 12 ατόμων, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο. Η εξατομικευμένη, Γνωστική-Συμπεριφοριστική Θεραπεία που παρέχεται από επαγγελματίες ψυχικής υγείας δεν είναι εφικτή σε μεγάλη κλίμακα, στα πλαίσια του σωφρονιστικού συστήματος (Wilson, Bouffard & Mackenzie, 2005).

Υπάρχουν έξι γνωστικά-συμπεριφοριστικά προγράμματα που εφαρμόζονται ευρέως στο σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης:

- Εκπαίδευση Αντικατάστασης Επιθετικότητας (Aggression Replacement Training ή ART - Goldstein & Glick, 1987).
- Θεραπεία για την Αντιμετώπιση της Παραβατικής Συμπεριφοράς και της Χρήσης Ουσιών: Στρατηγικές για την Αυτο-βελτίωση και την Αλλαγή (Criminal Conduct and

Substance Abuse Treatment: Strategies for Self-Improvement and Change ή SSC - Wanberg & Milkman, 1998, 2007).

- Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης (Moral Reconciliation Therapy ή MRT - Little & Robinson, 1986).
- Συλλογισμός και Αναμόρφωση (Reasoning and Rehabilitation ή R&R - Ross & Fabiano, 1985).
- Θεραπεία Πρόληψης Υποτροπής (Relapse Prevention Therapy ή RPT - Parks & Marlatt, 1999).
- Σκέψη για αλλαγή (Thinking for a Change ή T4C - Bush, Glick και Taymans, 1997) (Milkman & Wanberg, 2007)

6.1.4.α. Εκπαίδευση Αντικατάστασης Επιθετικότητας (Aggression Replacement Training ή ART)

Η «Εκπαίδευση Αντικατάστασης Επιθετικότητας» είναι μια πολυσύνθετη παρέμβαση η οποία είχε σχεδιαστεί με σκοπό να συμβάλλει στον περιορισμό του θυμού και τη βία, μεταξύ των εφήβων που εμπλέκονται στα συστήματα Δικαιοσύνης των ανηλίκων. Σχετικά πρόσφατα, το πρόγραμμα προσαρμόστηκε για να μπορεί να εφαρμοστεί και στο πλαίσιο των σωφρονιστικών καταστημάτων των ενήλικων παραβατών.

Έχοντας της ρίζες της στο μοντέλο εργασίας με τη νεολαία που βρίσκεται σε κίνδυνο, η Εκπαίδευση Αντικατάστασης Επιθετικότητας αποσκοπεί στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων των νέων προκειμένου να μπορούν να ανταπεξέλθουν σε αντικοινωνικές καταστάσεις. Και, επιδιώκει την βελτίωση εκείνων των δεξιοτήτων που συμβάλλουν στη διαχείριση των παρορμήσεων και του θυμού ώστε να μην προβαίνουν (εν. οι νέοι) σε επιθετικές και βίαιες ενέργειες. Επιπλέον, η «Εκπαίδευση Αντικατάστασης Επιθετικότητας» στοχεύει στην βελτιστοποίηση της ικανότητας των νέων, να μπορούν να βλέπουν τον κόσμο τους με έναν πιο δίκαιο και ισότιμο τρόπο. Με άλλα λόγια, επιχειρεί να διδάξει τους νέους α) τι να κάνουν σε καταστάσεις που τους προκαλούν οργή (χρησιμοποιώντας ως μέσο την εκπαίδευση σε κοινωνικές δεξιότητες), β) τι να μην κάνουν όταν βρίσκονται σε κατάσταση οργής (χρησιμοποιώντας την εκπαίδευση σε τεχνικές ελέγχου του θυμού) και γ) να λαμβάνουν υπόψη τις απόψεις των άλλων χρησιμοποιώντας την ηθική λογική. Η Εκπαίδευση Αντικατάστασης Επιθετικότητας συνδυάζει τις μεθόδους τριών διαφορετικών μοντέλων τις οποίες ενοποιεί σε μια γνωστική-συμπεριφοριστική παρέμβαση (Milkman & Wanberg, 2007).

Εκπαίδευση σε Κοινωνικές Δεξιότητες

Η Εκπαίδευση σε κοινωνικές δεξιότητες (η συμπεριφοριστική συνιστώσα) διδάσκει διαπροσωπικές δεξιότητες για την αντιμετώπιση των γεγονότων που προκαλούν θυμό. Βασίζεται στην υπόθεση ότι οι επιθετικοί και βίαιοι νέοι παρουσιάζουν ελλιπή ανάπτυξη δεξιοτήτων, γεγονός που σχετίζεται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Οι δέκα κοινωνικές δεξιότητες (πέντε γνωστικές και πέντε συναισθηματικές) που διδάσκονται οι παραβάτες είναι οι ακόλουθες:

- μαθαίνουν να κάνουν μια φιλοφρόνηση
- να κατανοούν τα συναισθήματα των άλλων
- να είναι έτοιμοι να συμμετέχουν σε δύσκολες συζητήσεις
- να αντιμετωπίζουν το θυμό κάποιου άλλου
- να μην μπλέκουν σε καυγάδες
- να βοηθούν τους άλλους
- να αντιμετωπίζουν τις κατηγορίες
- να αντιμετωπίζουν τις αντικοινωνικές ομάδες ατόμων

- να εκφράζουν στοργή
- να διαχειρίζονται την αποτυχία (Milkman & Wanberg, 2007).

Εκπαίδευση Ελέγχου του Θυμού

Η εκπαίδευση στον έλεγχο του θυμού (η συναισθηματική συνιστώσα) προσπαθεί να διδάξει τις δεξιότητες για τη μείωση των συναισθηματικών ερεθισμάτων που οδηγούν σε θυμική συμπεριφορά, βελτιώνοντας τις ικανότητες αυτοελέγχου. Οι νέοι μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τους παράγοντες που προκαλούν θυμό και τεχνικές αυτοελέγχου που συμπληρώνονται με παιχνίδια-ρόλων. Τα αντικείμενα της εκπαίδευσης είναι:

- **τα εναύσματα (triggers):** εξωτερικά γεγονότα που προκαλούν συναισθήματα και εσωτερικές σκέψεις που αυξάνουν τις θυμωμένες αντιδράσεις
- **οι χειρονομίες (cues):** σωματικές αντιδράσεις που υποδηλώνουν διέγερση του θυμού
- **οι τεχνικές μείωσης του θυμού (anger reducers):** αντίστροφη μέτρηση αριθμών, λήψη βαθιάς αναπνοής, ενθύμηση ευχάριστων εικόνων
- **οι υπενθυμίσεις (reminders):** αυτο-δηλώσεις που καθοδηγούν τη νεολαία με τρόπους που μειώνουν, επαναξιολογούν, διαχέουν τα συναισθήματα θυμού και/ή την επιθετικότητα.
- **η αυτο-αξιολόγηση (self-evaluation):** τεχνικές αυτο-ανταμοιβής και αυτο-καθοδήγησης για την βελτίωση του εαυτού
- **η νοοτροπία «με το βλέμμα στραμμένο το μέλλον» (thinking ahead):** οι «αν-τότε» δηλώσεις συμβάλλουν στην αναγνώριση των συνέπειες των πράξεων (Milkman & Wanberg, 2007).

Όταν οι νέοι καταφέρουν να ελαττώσουν τα ξεσπάσματα θυμού τους με τη χρήση αυτών των τεχνικών, τότε αποφασίζουν ποια κατάλληλη κοινωνική δεξιότητα (που έχουν ήδη μάθει στην εκπαίδευση σε κοινωνικές δεξιότητες) θα χρησιμοποιήσουν για να διαχειριστούν την κατάσταση που τους προκαλεί θυμό.

Ηθική λογική

Η Ηθική λογική (η γνωστική συνιστώσα) είναι ένα σύνολο διαδικασιών που αποσκοπούν στην ενίσχυση των συναισθημάτων των νεαρών ατόμων για την ισότητα, τη δικαιοσύνη και του ενδιαφέροντος για τις ανάγκες και τα δικαιώματα των άλλων (Milkman & Wanberg, 2007).

Αξιολόγηση της Εκπαίδευσης Αντικατάστασης Επιθετικότητας

Το Ερευνητικό Κέντρο Wilder προέβη σε συνοπτική αξιολόγηση του προγράμματος «Εκπαίδευση Αντικατάστασης του Θυμού» από το φθινόπωρο του 2002 έως το φθινόπωρο του 2004, στο οποίο συμμετείχαν 295 νέοι που είχαν λάβει Εκπαίδευση Αντικατάστασης του Θυμού. Αξιολογήθηκαν οι υπηρεσίες τεσσάρων οργανισμών που περιελάμβαναν δύο κοινοτικά προγράμματα, ένα πρόγραμμα στα πλαίσια του σχολείου και ένα κατ' οίκον πρόγραμμα. Σε αυτή την αξιολόγηση επισημαίνεται ότι ενώ το 77% των νέων είχαν διαπράξει κάποιο αδίκημα ένα έτος πριν από την συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, μόνο το 31% αυτών παρουσίασαν υποτροπή μετά τη συμμετοχή τους. Παρά το γεγονός ότι πολλοί συμμετέχοντες ανέφεραν πως εξακολουθούσαν να έχουν προβλήματα στο σχολείο, το 80 - 90% συνέχιζαν το σχολείο, 3 μήνες μετά τη λήξη του προγράμματος. Επίσης, το 80% των νέων, ανέφεραν ότι η ζωή τους είχε βελτιωθεί σημαντικά (Milkman & Wanberg, 2007).

6.1.4.β. Θεραπεία για την Αντιμετώπιση της Παραβατικής Συμπεριφοράς και της Χρήσης Ουσιών: Στρατηγικές για την Αυτο-βελτίωση και την Αλλαγή (Criminal Conduct and Substance Abuse Treatment: Strategies for Self-Improvement and Change ή SSC)

Οι Στρατηγικές για την Αυτο-βελτίωση και την Αλλαγή αναπτύχθηκαν από τους Kenneth Wanberg και Harvey Milkman. Αποτελούν μια τυποποιημένη, δομημένη και αυστηρά καθορισμένη προσέγγιση στη θεραπεία των ατόμων που έχουν προβλήματα εθισμού σε ουσίες και ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα με την Ποινική Δικαιοσύνη, εξαιτίας της χρήσης ουσιών. Πρόκειται για ένα μακροπρόθεσμο, εντατικό, πρόγραμμα θεραπείας, με γνωστικό-συμπεριφοριστικό προσανατολισμό, για ενήλικους παραβάτες με προβλήματα χρήσης ουσιών.

Οι Στρατηγικές για την αυτο-βελτίωση και την αλλαγή, μπορούν να εφαρμοστούν είτε ως κοινοτικό πρόγραμμα ή ως αναμορφωτικό πρόγραμμα σωφρονιστικών καταστημάτων. Το περιεχόμενο του προγράμματος διαχωρίζεται σε 12 ενότητες οι οποίες έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα ώστε να καλύπτουν τις τρεις φάσεις της θεραπείας. Κάθε ενότητα διδάσκεται σε μια λογική ακολουθία, με κάλυψη των βασικών θεμάτων αρχικά η οποία λειτουργεί ως βάση για την κατανόηση των πιο δύσκολων εννοιών που θα καλυφθούν αργότερα.

Οι φάσεις του προγράμματος είναι οι εξής:

■ **Φάση I: Πρόκληση για Αλλαγή (Challenge to Change).** Η φάση αυτή αφορά τη συμμετοχή του πελάτη σε μια έντονη συλλογιστική διαδικασία. Μια σειρά από μαθήματα με βιωματικές ασκήσεις χρησιμοποιείται για να οικοδομηθεί μια σχέση συνεργασίας με το άτομο και για να βοηθηθεί ο παραβάτης να αναπτύξει κίνητρο για αλλαγή.

■ **Φάση II: Δέσμευση για Αλλαγή (Commitment to Change).** Η φάση αυτή περιλαμβάνει επίδειξη της εφαρμογής των διαδικασιών για την επίτευξη της αλλαγής και την εξάσκηση στους τρόπους που επιφέρουν την αλλαγή.

■ **Φάση III: Η Οικειοποίηση της Αλλαγής (Ownership of Change).** Αυτή η φάση, η φάση της σταθεροποίησης και της διατήρησης, αναφέρεται στην παρουσίαση οικειοποίησης της αλλαγής από το άτομο με την πάροδο του χρόνου. Περιλαμβάνει βιωματικές ασκήσεις σχεδιασμένες να ενισχύσουν τη δέσμευση του ατόμου για διατήρηση των αλλαγών που έχουν ήδη επιτευχθεί (Milkman & Wanberg, 2007).

Βασικό συστατικό του προγράμματος αποτελεί η διαδικασία ελέγχου και αξιολόγησης. Το άτομο εμπλέκεται στη διαδικασία αξιολόγησης ως συνεργάτης-εταίρος του θεραπευτή, στη λογική ότι οι πληροφορίες της αξιολόγησης είναι εξίσου πολύτιμες τόσο για τον πελάτη όσο και για τον θεραπευτή, και ότι η αλλαγή βασίζεται στην αυτογνωσία. Η διαδικασία αξιολόγησης-εκτίμησης διενεργείται με σκοπό την άντληση πληροφοριών αναφορικά με: την χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών, την παραβατική συμπεριφορά, το επίπεδο των γνωστικών και συναισθηματικών λειτουργιών, τυχόν αναπτυξιακά προβλήματα, τα κίνητρα και την ετοιμότητα για αλλαγή (ό.π.).

6.1.4.γ. Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης (Moral Reconciliation Therapy ή MRT)

Η Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης αναπτύχθηκε από τους Greg Little και Ken Robinson μεταξύ των ετών 1979 και 1983, και προοριζόταν για εφαρμογή σε θεραπευτικές κοινότητες απεξάρτησης από τα ναρκωτικά εντός των φυλακών. Είναι ένα πρόγραμμα γνωστικής-συμπεριφοριστικής θεραπείας για παραβάτες, ανήλικους, χρήστες ουσιών και άτομα με «αντιδραστικές προσωπικότητες». Αν και, αρχικά, σχεδιάστηκε ειδικά για την απεξάρτηση από τα ναρκωτικά στο πλαίσιο των καταστημάτων κράτησης, η Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης έχει έκτοτε επεκταθεί για εφαρμογή σε παραβάτες που καταδικάστηκαν για οδήγηση σε κατάσταση μέθης, αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας, και

αδικήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας, τη βελτίωση των γονικών δεξιοτήτων και των τεχνικών εξεύρεσης εργασίας, και γενικά για την αντιμετώπιση των αντικοινωνικών πεποιθήσεων.

Ο όρος «ηθική αποκατάσταση» (moral reconation) επινοήθηκε το 1972. Ο όρος «Βούληση» (Conation) είναι ένας απαρχαιωμένος όρος που χρησιμοποιήθηκε στην ψυχολογία μέχρι τη δεκαετία του 1930, όταν ο όρος «εγώ» τον αντικατέστησε. Αναφέρεται στη συνειδητή, διαδικασία λήψης αποφάσεων ενός ατόμου. «Αποκατάσταση» σημαίνει επανεκτίμηση των αποφάσεων. Ο όρος "Ηθική" αναφέρεται στη διαδικασία λήψης, σωστών, και με κοινωνική ευαισθησία, αποφάσεων σχετικά με τις συμπεριφορές (ό.π.).

Η Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης βασίζεται στις εμπειρίες των δημιουργών της, οι οποίοι επισήμαιναν ότι οι παραβάτες ήταν συνήθως εξαιρετικά λειτουργικοί κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στις θεραπευτικές κοινότητες αλλά επανεκδήλωναν εγκληματική συμπεριφορά μετά την αποφυλάκιση - επειδή, ο χαρακτήρας των παραβατών και των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας τους που οδηγούσαν στην αποτυχία δεν αντιμετωπιζόνταν σωστά.

Η βασική θεωρία της Θεραπείας Ηθικής Αποκατάστασης είναι ότι οι παραβάτες και χρήστες ναρκωτικών έχουν χαμηλό ηθικό συλλογισμό. Η συγκεκριμένη προσέγγιση έχει τις ρίζες της στη θεωρία του L. Kohlberg, ότι ηθική ανάπτυξη εξελίσσεται μέσα από έξι στάδια και μόνο μερικά μέλη του ενήλικου πληθυσμού κατορθώνουν να φτάσουν στο υψηλότερο επίπεδο (Wilson, Bouffard & Mackenzie, 2005).

Οι εμπνευστές της MRT, δηλώνουν ότι «οι πελάτες εισέρχονται θεραπεία έχοντας χαμηλό επίπεδο ηθικής ανάπτυξης, ισχυρό ναρκισσισμό, μικρό «εγώ», κακή αυτό-εικόνα, χαμηλή αυτοεκτίμηση, αδυναμία να αντλήσουν ικανοποίηση, σχετικά υψηλό επίπεδο αμυνών, μεγάλη αντίσταση στην αλλαγή και θεραπεία. Αυτά τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας οδηγούν σε εγκληματική δραστηριότητα, ενώ όσοι έχουν επιτύχει υψηλά επίπεδα ηθικής ανάπτυξης είναι λιγότερο πιθανό να συμπεριφερθούν με τρόπο που είναι επιβλαβής για τους άλλους ή παραβιάζει τους νόμους. Η Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης έχει σχεδιαστεί για να βελτιώσει το επίπεδο του τρόπου σκέψης των πελατών, να τον μετατρέψει από εγωκεντρικό σε συλλογικό και ηθικό (Wilson, Bouffard & Mackenzie, 2005).

Το πρόγραμμα πρωτοεφαρμόστηκε στο Ομοσπονδιακό Σωφρονιστικό Ίδρυμα στο Μέμφις και συνέχισε να τελειοποιείται μέχρι την έκδοση του εγχειρίδιου των Little και Robinson για τους ενήλικους παραβάτες, με τίτλο «Πώς να δραπετεύσετε από τη φυλακή σας», το 1986. Από τότε έχει αναθεωρηθεί πολλές φορές. Το 1987, η Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης τέθηκε σε εφαρμογή στη Shelby County Jail στο Μέμφις και αφορούσε γυναίκες παραβάτες. Η χρήση του προγράμματος συνέχισε να επεκτείνεται και σήμερα χρησιμοποιείται σε περισσότερα από 40 κράτη (ό.π.).

Η Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης διακρίνει εννιά στάδια αναμενόμενης ανάπτυξης και ανάκαμψης της προσωπικότητας του ατόμου:

- **Ανεπιτιμότητα (Disloyalty):** Χαρακτηρίζεται από εγωκεντρική συμπεριφορά του ατόμου και την προθυμία να είναι ανέντιμο, να κατηγορεί και να κακομεταχειρίζεται τους άλλους.
- **Αντίσταση (Opposition):** Αναφέρεται στην ίδια συμπεριφορά με εκείνη στο στάδιο της "ανεπιτιμότητας", μόνο που συμβαίνει λιγότερο συχνά.
- **Αβεβαιότητα (Uncertainty):** Το άτομο είναι αβέβαιο για το πώς να έχει καλή σχέση με τους άλλους ή για το πώς αισθάνεται για αυτούς. Αυτά τα άτομα εξακολουθούν να παίρνουν αποφάσεις με βάση τις δική τους ευχαρίστηση ή πόνο.
- **Βλάβη (Injury):** Η καταστροφική συμπεριφορά εξακολουθεί να υφίσταται, αλλά γίνεται αναγνώριση της πηγής του προβλήματος. Ένα μέρος της ευθύνης για τη συμπεριφορά έχει αναληφθεί και ορισμένες αποφάσεις μπορούν να λαμβάνονται, παίρνοντας υπόψη τις συνέπειες που μπορεί να έχουν για τους άλλους.

- **Ανυπαρξία (Nonexistence):** Το άτομο αισθάνεται αποξενωμένο, αλλά έχει μερικές ικανοποιητικές σχέσεις. Τα άτομα αυτά ταλαντεύονται μεταξύ της λήψης αποφάσεων βάσει τυπικών κανόνων, και αποφάσεων βασισμένων στην άντληση ευχαρίστησης και στενοχώριας.
- **Κίνδυνος (Danger):** Το πρόσωπο δεσμεύεται στους στόχους που έχει θέσει και λαμβάνει αποφάσεις οι οποίες βασίζονται στην νομιμότητα και τις κοινωνικές αξίες. Όταν υποτροπιάζουν, τα άτομα αυτά βιώνουν άγχος και χάνουν την αυτοεκτίμησή τους.
- **Έκτακτη ανάγκη (Emergency):** Κοινωνικές εκτιμήσεις γίνονται, αλλά οι «εξιδανικευμένες ηθικές αρχές» ασκούν επιρροή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- **Κανονικότητα (Normal):** Τα άτομα αυτά είναι σχετικά ευχαριστημένοι, ικανοποιημένοι άνθρωποι που έχουν θέσει σωστούς στόχους ζωής και τους εκπληρώνουν με σωστό τρόπο. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων βασίζεται στην ευχαρίστηση και την εξάλειψη των δυσχερών καταστάσεων.
- **Ευπρέπεια (Grace):** Η πλειοψηφία των αποφάσεων που λαμβάνονται, βασίζονται σε ηθικές αρχές. Συνήθως, ένα μικρό ποσοστό των ενηλίκων φτάνει σε αυτό το στάδιο (Burnette et al., 2005).

Η Θεραπεία της Ηθικής Αποκατάστασης διεξάγεται σε ανοιχτού τύπου ομάδες και η συχνότητα των συνεδριών ποικίλει από μία φορά το μήνα, έως και πέντε φορές την εβδομάδα. Το μέγεθος της ομάδας μπορεί να είναι από πέντε μέχρι είκοσι άτομα ή και παραπάνω. Οι ομάδες είναι δομημένες και διαπραγματεύονται θέματα όπως:

- την αξιολόγηση και αλλαγή των προσωπικών πεποιθήσεων.
- την αξιολόγηση των σχέσεων.
- την διευκόλυνση της ανάπτυξης ταυτότητας.
- την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης.
- την μείωση της ηδονής-ευχαρίστησης.
- την ανάπτυξη της ανεκτικότητας στην καθυστέρηση άντλησης ικανοποίησης (Burnette et al., 2005).

Η Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης έχει τα ακόλουθα πλεονεκτήματα:

- είναι εύκολη στην εφαρμογή.
- έχει σχεδιαστεί και αναπτυχθεί για να αντιμετωπίσει ζητήματα που αφορούν αποκλειστικά των πληθυσμό των παραβατών.
- έχει σχεδιαστεί για τη θεραπεία προβλημάτων των ατόμων με αντιδραστική συμπεριφορά.
- έχει αποδειχθεί ότι μειώνει την υποτροπή των παραβατών σε ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ 30% και 50% για διάστημα μέχρι και 20 χρόνια μετά την απελευθέρωση.
- έχει αποδειχθεί αποτελεσματική στη διαχείριση ποικίλων προβλημάτων σε διάφορες περιοχές.
- βελτιώνει τη συμμόρφωση του παραβάτη με τους κανόνες λειτουργίας του ιδρύματος ή τους αντίστοιχους κανόνες που διέπουν το καθεστώς εποπτείας από την κοινότητα.
- πραγματοποιείται σε ομάδες ανοιχτού τύπου, κάτι το οποίο επιτρέπει τη μεγιστοποίηση της διάθεσης πόρων.
- συνδυάζεται εύκολα με την εφαρμογή άλλων τύπων προγραμμάτων, συμπεριλαμβανομένων των ομάδων αυτοβοήθειας και των ομάδων εκπαίδευσης, και προγραμμάτων με συμβουλευτικό και συμπεριφοριστικό προσανατολισμό.
- ενισχύει την ηθική λογική των παραβατών, παρουσιάζει μειωμένα ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης, ενισχύει το αίσθημα του σκοπού και περιορίζει την αντικοινωνική σκέψη και συμπεριφορά.

- μπορεί να εφαρμοστεί σε διάφορους τομείς της Ποινικής Δικαιοσύνης και παρέχει μια συνέχεια της φροντίδας.
- το κόστος υλοποίησης της Θεραπείας Ηθικής Αποκατάστασης την καθιστά ιδιαίτερα ανταγωνιστική (Burnette et al., 2005)

Η Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης έχει διαπιστωθεί ιδιαίτερα αποτελεσματική τόσο σε άνδρες, όσο και σε γυναίκες παραβάτες. Σε ότι αφορά της γυναίκες, πρέπει να σημειωθεί ότι από την αξιολόγηση του προγράμματος που εφαρμόστηκε στη θεραπευτική κοινότητα - για την απεξάρτηση από τα ναρκωτικά, στη φυλακή του Μέμφις του Τεννεσί, προέκυψε ότι οι συμμετέχοντες βελτίωσαν σημαντικά τον τρόπο αντίληψης του νοήματος της ζωής. Επιπλέον οι γυναίκες επέδειξαν μια πιο εσωτερική νομιμοποίηση του ελέγχου, με την έννοια ότι απέκτησαν ένα αίσθημα προσωπικού ελέγχου στη ζωή τους. Επίσης, παρατηρήθηκε σημαντική ενίσχυση της αντίληψης ότι τους παρέχεται υποστήριξη από το περιβάλλον τους. Τέλος, οι συμμετέχοντες επέδειξαν αυξημένη ηθική λογική και συλλογιστική συμμόρφωσης στους κανόνες. Οι ευεργετικές αυτές αλλαγές αντικατοπτρίστηκαν στη μείωση των ποσοστών της υποτροπής με την πάροδο του χρόνου. Συγκεκριμένα: μετά από χρονική περίοδο (κατά μέσο όρο) 33 μηνών αποφυλάκισης, το 34,9% των συμμετεχόντων συνελήφθησαν ξανά. Για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα των 21 μηνών το ποσοστό αυτό ήταν 15,5%. Συγκρινόμενα με τα ποσοστά υποτροπής για διάστημα 2 χρόνων μετά την αποφυλάκιση, έδειξαν ότι το 49,9% των αποφυλακισμένων γυναικών συνελήφθησαν εκ νέου (ό.π.).

6.1.4.δ. Συλλογισμός και Αναμόρφωση (Reasoning and Rehabilitation ή R&R)

Το πρόγραμμα «Συλλογισμός και Αναμόρφωση» δημιουργήθηκε από τους Ross και Fabiano· και, όπως και η Θεραπεία της Ηθικής Αποκατάστασης, βασίζεται στην παραδοχή ότι οι παραβάτες έχουν ελλιπή ανάπτυξη των γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Όμως, αντί να επικεντρώνεται στην ηθική λογική, το συγκεκριμένο πρόγραμμα δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη του αυτοελέγχου, του γνωστικού στυλ, της διαπροσωπικής επίλυσης προβλημάτων, της αντίληψης των κοινωνικών πεποιθήσεων, της κριτικής σκέψης και των αξιών (Wilson, Bouffard & Mackenzie, 2005).

Το πρόγραμμα χωρίζεται σε 35 συνεδρίες και τρέχει για 8 με 12 εβδομάδες, ανάλογα με τον αριθμό των συνεδριών που γίνονται ανά εβδομάδα. Πραγματοποιείται σε ομάδες των 6 ως 8 ατόμων, σε ειδικά διαμορφωμένες αίθουσες διδασκαλίας. Οι συνεδρίες περιλαμβάνουν ένα μίγμα από «οπτικοακουστικές παρουσιάσεις, παιχνίδια, ασκήσεις λογικής, παίξιμο ρόλων, παρατήρηση & μίμηση προτύπων και ομαδικές συζητήσεις τεχνικών και στρατηγικών» (ό.π.).

Το 2005, οι Wilson, Bouffard & Mackenzie (2005), έκαναν μια ανασκόπηση των αποτελεσμάτων επτά μελετών αξιολόγησης του προγράμματος «Συλλογισμός και Αποκατάσταση», και κατέληξαν ότι τα ερευνητικά στοιχεία τεκμηριώνουν το συμπέρασμα πως πρόκειται για ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό πρόγραμμα στην μείωση της υποτροπής των παραβατών - ιδιαίτερα των παραβατών υψηλού κινδύνου. Ωστόσο, σημειώνουν ότι τα συμπεράσματα των ερευνών παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές ως προς το επίπεδο αποτελεσματικότητας της συγκεκριμένης θεραπείας, γεγονός που καθιστά την διεξαγωγή επιπρόσθετων ερευνών απαραίτητη.

6.1.4.ε. Θεραπεία Πρόληψης Υποτροπής (Relapse Prevention Therapy ή RPT)

Η Θεραπεία Πρόληψης Υποτροπής αναπτύχθηκε από τους G. Park & G. Marlatt (2000). Αρχικά, ήταν ένα πρόγραμμα συντήρησης για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της

υποτροπής των ατόμων που είχαν υποβληθεί σε θεραπεία για προβλήματα εθισμού. Σχεδιασμένη να διδάξει τα άτομα πώς να προλάβουν και να διαχειριστούν την υποτροπή, η θεραπεία Πρόληψης Υποτροπής απορρίπτει την χρήση ετικετών όπως «αλκοολικός» και «τοξικομανής», και ενθαρρύνει τους πελάτες να αντιμετωπίζουν τον εθισμό ως κάτι που κάνουν παρά ως κάτι που είναι οι ίδιοι.

Η Θεραπεία Πρόληψης Υποτροπής χρησιμοποιεί τεχνικές από τη γνωστική-συμπεριφοριστική εκπαίδευση επίλυσης προβλημάτων για να διδάξει στα άτομα την αυτοδιαχείριση και τον αυτοέλεγχο των σκέψεων και των συμπεριφορών τους. Αυτή η προσέγγιση αντιμετωπίζει τις συμπεριφορές εθισμού ως επίκτητες συνήθειες με βιολογικές, ψυχολογικές, κοινωνικές αιτίες και συνέπειες (Milkman & Wanberg, 2007).

Η Θεραπεία Πρόληψης Υποτροπής προτείνει, ότι η υποτροπή είναι λιγότερο πιθανό να συμβεί όταν ένα άτομο κατέχει αποτελεσματικούς μηχανισμούς αντιμετώπισης των καταστάσεων υψηλού κινδύνου. Η ύπαρξη τέτοιων μηχανισμών βελτιώνει την αυτο-αποτελεσματικότητα του ατόμου και, σε συνδυασμό, με την αύξηση της διάρκειας της αποχής από την ανεπιθύμητη συμπεριφορά, ενισχύει την αποτελεσματική διαχείριση επικίνδυνων καταστάσεων. Έτσι, η πιθανότητα υποτροπής περιορίζεται. Η Θεραπεία Πρόληψης Υποτροπής διδάσκει τα άτομα:

- να κατανοούν την υποτροπή ως διαδικασία και όχι ως γεγονός
- να αναγνωρίζουν και να αντιμετωπίζουν τις καταστάσεις υψηλού κινδύνου
- να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τις ορμές και τις επιθυμίες τους
- να εφαρμόζουν διαδικασίες ελέγχου των ζημιών κατά τη φάση της υποτροπής, για να ελαχιστοποιούν τις αρνητικές συνέπειες της και να επιστρέφουν στο δρόμο της ανάκαμψης
- πώς να παραμένουν αφοσιωμένα στην επίτευξη των στόχων της θεραπείας, ιδιαίτερα μετά από φάση υποτροπής
- πώς να αποκτήσουν έναν πιο ισορροπημένο τρόπο ζωής

Οι ανωτέρω στρατηγικές υποστηρίζονται και σταθεροποιούνται από τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα ερευνών στην αποτελεσματικότητα της Θεραπείας Πρόληψης Υποτροπής (ό.π.).

6.1.4.στ. Σκέψη για Αλλαγή (Thinking for a Change ή T4C)

Το 1997, το Ινστιτούτο Σωφρονιστικών Καταστημάτων στο Longmont του Κολοράντο, σχεδίασε ένα θεραπευτικό πρόγραμμα για περιορισμένη εφαρμογή σε τοπικές, περιφερειακές και ομοσπονδιακές υπηρεσίες του τομέα σωφρονιστικής δικαιοσύνης. Αυτό το πρόγραμμα θα λειτουργούσε ως δοκιμαστικό τεστ για τον σχεδιασμό του προγράμματος «Σκέψη για Αλλαγή». Η μεγάλη ανταπόκριση από την κοινότητα των σωφρονιστικών υπηρεσιών που ζητούσαν να συμμετέχουν στο πρόγραμμα κατέστησε επιτακτική την άμεση επέκταση της εφαρμογής του. Από τότε που πρωτοσχεδιάστηκε μέχρι σήμερα, έχει χρησιμοποιηθεί από τις σωφρονιστικές υπηρεσίες σε περισσότερες από 40 Πολιτείες, για την επανένταξη ανήλικων και ενήλικων παραβατών (Milkman & Wanberg, 2007).

Η «Σκέψη για Αλλαγή» χρησιμοποιεί ένα συνδυασμό τριών προσεγγίσεων για να επιτύχει τον τελικό της στόχο που δεν είναι άλλος από την γνώση του εαυτού και των άλλων. Οι τρεις αυτές προσεγγίσεις είναι: η γνωστική αναδόμηση, η χρήση των κοινωνικών δεξιοτήτων και οι δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων. Αρχικά, οι παραβάτες εκπαιδεύονται σε μια εσωτερική διαδικασία εξέτασης των τρόπων σκέψης, των συναισθημάτων, των πεποιθήσεων και των συμπεριφορών τους (γνωστική αναδόμηση). Η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Καθώς εξελίσσεται το πρόγραμμα, οι παραβάτες αρχίζουν να διδάσκονται αποτελεσματικές τεχνικές επίλυσης προβλημάτων

χρησιμοποιώντας παράλληλα τις κοινωνικές δεξιότητες τις οποίες έχουν αποκτήσει μέσω εκπαίδευσης. Όσο το πρόγραμμα οδεύει προς την ολοκλήρωσή του, τόσο αυξάνεται και ο βαθμός ενσωμάτωσης των τεχνικών της γνωστικής αναδόμησης, ώσπου τελικά γίνονται «δεύτερη φύση» στο ρεπερτόριο ικανοτήτων του παραβάτη. Στο τέλος του προγράμματος οι παραβάτες είναι έτοιμοι να αντιμετωπίζουν δύσκολες καταστάσεις (με τις τεχνικές επίλυσης προβλημάτων που έχουν διδαχθεί) χρησιμοποιώντας τις νέες κοινωνικές δεξιότητες που έχουν αποκτήσει, αντί να αντιδρούν καταφεύγοντας στη βία και το έγκλημα (Bush et al., 1997).

Μέχρι σήμερα, έχουν πραγματοποιηθεί δύο μελέτες για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος «Σκέψη για Αλλαγή». Η πρώτη, είναι μια διδακτορική διατριβή που εκπονήθηκε στο Southwestern Medical Center του Πανεπιστημίου του Τέξας, στο Ντάλας (Golden, 2002). Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από 42 ενήλικες, άνδρες και γυναίκες, με μέτρια και υψηλή επικινδυνότητα που είχαν αποφυλακιστεί υπό όρους. Η μελέτη έδειξε ότι τα ποσοστά των νέων διαπραχθέντων αδικημάτων από τους παραβάτες που παρακολούθησαν το πρόγραμμα, ήταν κατά 33% μειωμένα σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά εκείνων που δεν συμμετείχαν σε αυτό. Ωστόσο, καμία διαφορά δεν παρουσιάστηκε στα ποσοστά παραβίασης των τεχνικών όρων της αποφυλάκισης των δύο ομάδων, των παραβατών. Οι κοινωνικές δεξιότητες και οι δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων των παραβατών που ολοκλήρωσαν ή εγκατέλειψαν το πρόγραμμα, παρουσίασαν σημαντική βελτίωση ενώ δεν υπήρξε καμία διαφορά μεταξύ συμμετεχόντων και μη-συμμετεχόντων στον τομέα ανάπτυξης αυτών των δεξιοτήτων. Τα αποτελέσματα της μελέτης δεν επιδέχονται γενίκευση, γιατί το δείγμα της έρευνας είναι πολύ μικρό. Ωστόσο, η μείωση σε ποσοστό 33% των νέων διαπραχθέντων αδικημάτων και η βελτίωση των διαπροσωπικών δεξιοτήτων και των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων αξιολογούνται ως θετικά στοιχεία του προγράμματος (Milkman & Wanberg, 2007).

Η δεύτερη μελέτη, αυτή των Lowenkamp & Latessa (2006, όπ. αναφ. στο Milkman & Wanberg, 2007) εκπονήθηκε σε δείγμα 233 αποφυλακισμένων (υπό όρους), στην Tiptecanoe County της Ιντιάνα. Η μελέτη αυτή έδειξε σημαντική μείωση της υποτροπής σε χρονικό διάστημα (κατά μέσο όρο) 26 μηνών (σε κλίμακα 6 ως 24 μηνών) για εκείνους που συμμετείχαν στο πρόγραμμα. Από τις 136 περιπτώσεις ατόμων που παρακολούθησαν το θεραπευτικό πρόγραμμα, οι 90 ήταν «επιτυχημένοι συμμετέχοντες» δηλαδή παρουσίασαν υποτροπή σε ποσοστό 18%. Το ποσοστό των 121 συμμετεχόντων ήταν 23%. Τέλος, το ποσοστό υποτροπής των 96 αποφυλακισμένων στην ομάδα έλεγχου ήταν 35% (ό.π.).

6.1.6. Αξιολόγηση της Γνωστικής - Συμπεριφοριστικής Θεραπείας

Ένα πλήθος μελετών με αντικείμενο την αποτελεσματικότητα των γνωστικών-συμπεριφοριστικών προγραμμάτων, επιβεβαιώνουν τα οφέλη της Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Θεραπείας για τους παραβάτες. Η μετα-ανάλυση των Landenberger και Lipsey (2005) η οποία περιελάμβανε την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων 58 ερευνών για την αποτελεσματικότητα της γνωστικής-συμπεριφοριστικής μεθόδου, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη θεραπευτική μέθοδος είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική στη μείωση της υποτροπής των ανηλίκων και ενηλίκων παραβατών, καθώς, και των παραβατών υψηλού κίνδυνου.

Παρομοίως, η μετα-ανάλυση των Wilson, Bouffard και Mackenzie (2005) στην οποία συμπεριελήφθησαν 20 μελέτες για την αποτελεσματικότητα των γνωστικών-συμπεριφοριστικών προγραμμάτων σε ομάδες παραβατών, επιβεβαίωσε τη σημαντική συμβολή της Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Θεραπείας στον περιορισμό της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Επίσης, κατέληξε, ότι τα αντιπροσωπευτικά προγράμματα της

γνωστικής-συμπεριφοριστικής προσέγγισης οδήγησαν σε μείωση της υποτροπής των παραβατών που συμμετείχαν σε αυτά, της τάξεως του 20-30%, σε σύγκριση με τα αντίστοιχα ποσοστά των ομάδων έλεγχου.

6.2. ΠΟΛΥΣΥΣΤΗΜΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ (MULTI-SYSTEMIC THERAPY OR MST)

6.2.1. Ιστορική αναδρομή:

Η Πολυσυστημική Θεραπεία αναπτύχθηκε προς το τέλος της δεκαετίας του '70, από τον ψυχολόγο Scott Henggeler. Η συγκεκριμένη θεραπεία σχεδιάστηκε για να εξετάσει τους διάφορους περιορισμούς των υπαρχουσών υπηρεσιών ψυχικής υγείας στην αντιμετώπιση σοβαρών περιπτώσεων, ανήλικων παραβατών. Αυτοί οι περιορισμοί αφορούσαν το μικρό ποσοστό αποτελεσματικότητας, την χαμηλή υπευθυνότητα των φορέων παροχής υπηρεσιών και το υψηλό κόστος ([www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_\(MST\).pdf](http://www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_(MST).pdf)).

Σε γενικές γραμμές, οι θεραπευτικές προσπάθειες έχουν αποτύχει στην εξέταση της πολυπλοκότητας των διαφορετικά προσανατολιζόμενων αναγκών των νέων. Λαμβάνοντας υπόψη τα συντριπτικά εμπειρικά δεδομένα τα οποία φανερώνουν ότι η σοβαρή αντικοινωνική συμπεριφορά καθορίζεται από την αλληλεπίδραση του ατόμου, της οικογένειας, των φίλων, του σχολείου και της γειτονιάς, δεν προκαλεί καμία έκπληξη το γεγονός ότι οι θεραπευτικές διαδικασίες για την αντιμετώπιση σοβαρών μορφών αντικοινωνικής συμπεριφοράς είναι κατά ένα μεγάλο μέρος ατελέσφορες (ό.π.).

Κάποιες διαδικασίες περιοριστικού χαρακτήρα, όπως η κατ' οίκον θεραπεία, η εισαγωγή σε ψυχιατρικό νοσοκομείο και ο εγκλεισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα, αποτυγχάνουν να αντιμετωπίσουν τους καθοριστικούς παράγοντες εκδήλωσης αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, οι φορείς ψυχικής υγείας και οι αρχές δικαιοσύνης των ανήλικων δεν έχουν καμία ευθύνη για την έκβαση των περιπτώσεων των ανήλικων παραβατών. Η αναποτελεσματικότητα των θεραπευτικών διαδικασιών, όπως της κατ' οίκον θεραπείας που έχουν υψηλό κόστος, έχει οδηγήσει πολλούς συνηγόρους των νέων στην αναζήτηση βιώσιμων εναλλακτικών λύσεων.

Η Πολυσυστημική Θεραπεία είναι μια θεραπευτική προσέγγιση, με μια καλά τεκμηριωμένη δυνατότητα εξέτασης των προαναφερθέντων δυσκολιών, για την παροχή αποτελεσματικών υπηρεσιών σε ανήλικους παραβάτες (ό.π.).

6.2.2. Τι είναι η Πολυσυστημική Θεραπεία:

Η Πολυσυστημική Θεραπεία είναι μια θεραπευτική προσέγγιση με οικογενειακό-κοινωνικό προσανατολισμό η οποία στοχεύει απευθείας στους παράγοντες του κοινωνικού δικτύου κάθε νεολαίας, που ευθύνονται για την αντικοινωνική συμπεριφορά της. Η Πολυσυστημική Θεραπεία πρεσβεύει, ότι τα άτομα αποτελούν τμήμα ενός πολύπλοκου δικτύου διασυνδεδεμένων συστημάτων. Τέτοια συστήματα είναι η οικογένεια, η ομάδα των συνομηλίκων, το σχολείο, η γειτονιά. Η παρέμβαση μπορεί να είναι απαραίτητη σε ένα σύστημα ή σε κάποιο συνδυασμό αυτών των συστημάτων (ό.π.).

6.2.3. Πληθυσμός - Στόχος:

Η Πολυσυστημική Θεραπεία ενδείκνυται για την αντιμετώπιση προβλημάτων των χρόνιων και βίαιων, ανήλικων παραβατών ή ανήλικων παραβατών που είναι χρήστες ουσιών, και των οικογενειών τους ([www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_\(MST\).pdf](http://www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_(MST).pdf)).

6.2.4. Περιεχόμενο Προγράμματος:

Η Πολυσυστημική Θεραπεία εστιάζει το ενδιαφέρον της στο πλήθος των αιτιολογικών παραγόντων που σχετίζονται με την παραβατικότητα, οι οποίοι εντοπίζονται τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο αλληλεπίδρασης των κοινωνικών συστημάτων στα οποία η νεολαία είναι ενσωματωμένη. Η Πολυσυστημική Θεραπεία προσπαθεί να προωθήσει την αλλαγή της συμπεριφοράς στο φυσικό περιβάλλον των νέων, χρησιμοποιώντας τη δυναμική κάθε συστήματος (π.χ. της οικογένειας, των φίλων του σχολείου, της γειτονιάς, άτυπα υποστηρικτικά συστήματα) για να διευκολύνουν την αλλαγή ([www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_\(MST\).pdf](http://www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_(MST).pdf)).

Ο βασικός στόχος της Πολυσυστημικής Θεραπείας είναι: α) να ενισχύσει τους γονείς μέσα από την απόκτηση δεξιοτήτων και την παροχή των μέσων που είναι απαραίτητα για να μπορούν οι ίδιοι να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες που απορρέουν από την ανατροφή των εφήβων και β) να ενδυναμώσει τους νέους ώστε να είναι σε θέση να διαχειρίζονται εποικοδομητικά τυχόν προβλήματα που ανακύπτουν σε επίπεδο οικογένειας, συνομήλικων, σχολείου και γειτονιάς. Μέσα σε ένα πλαίσιο υποστήριξης και οικοδόμησης δεξιοτήτων, ο θεραπευτής τοποθετεί εξελικτικά τις κατάλληλες απαιτήσεις στον έφηβο και την οικογένεια για υπεύθυνη συμπεριφορά. Οι στρατηγικές της παρέμβασης εντάσσονται σε ένα κοινωνικό - οικολογικό πλαίσιο και περιλαμβάνουν την στρατηγική οικογενειακή θεραπεία, τη δομική οικογενειακή θεραπεία, τη συμπεριφοριστική εκπαίδευση των γονέων και γνωστικές - συμπεριφοριστικές θεραπείες ([www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_\(MST\).pdf](http://www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_(MST).pdf)).

Η Πολυσυστημική Θεραπεία πραγματοποιείται με τη χρήση ενός μοντέλου οικογενειακών υπηρεσιών που παρέχονται στο σπίτι. Αυτό το μοντέλο παρακάμπτει τα εμπόδια στην προσβασιμότητα των υπηρεσιών, ενισχύει τη δέσμευση της οικογένειας στην θεραπεία, επιτρέπει τη συνεχή παροχή υπηρεσιών (γιατί, οι θεραπευτές έχουν μικρό αριθμό περιπτώσεων να διαχειριστούν) και διευκολύνει την διατήρηση των θεραπευτικών οφελών. Η συνήθης διάρκεια της Πολυσυστημικής Θεραπείας είναι περίπου 4 μήνες (ό.π.).

6.2.5. Συμπεράσματα από την εφαρμογή του Προγράμματος:

Οι αξιολογήσεις της Πολυσυστημικής Θεραπείας έχουν καταδείξει ότι:

- μακροπρόθεσμα, μειώνει τα ποσοστά εγκληματικής δραστηριότητας σε σοβαρές ανήλικων παραβατών
- επιφέρει βελτιώσεις στην λειτουργία της οικογένειας
- περιορίζει τα προβλήματα ψυχικής υγείας των σοβαρών ανήλικων παραβατών
- έχει θετικά αποτελέσματα στην εξοικονόμηση κόστους σε σύγκριση με τα συνήθη προγράμματα και της υπηρεσίες ψυχικής υγείας και δικαιοσύνης για τους ανήλικους παραβάτες.

Η πρώτη μελέτη για την αποτελεσματικότητα της Πολυσυστημικής Θεραπείας σε ανήλικους παραβάτες, δημοσιεύτηκε το 1986 και από τότε έχουν πραγματοποιηθεί τέσσερις τυχαίες κλινικές δοκιμές με βίαιους και χρόνιους ανήλικους παραβάτες. Στις δοκιμές αυτές, η Πολυσυστημική Θεραπεία έχει καταδείξει τις μακροπρόθεσμες μειώσεις της εγκληματικής

δραστηριότητας, των εξαρτήσεων, των βίαιων παρεμβάσεων και της φυλάκισης. Αυτές οι επιτυχίες έχουν οδηγήσει σε διάφορες δοκιμές και πειραματικές μελέτες που στοχεύουν στην επέκταση της αποτελεσματικότητας της θεραπείας σε άλλες πληθυσμιακές ομάδες νέων και των οικογενειών τους που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα (ό.π.).

Η Πολυσυστημική Θεραπεία μολονότι περιλαμβάνει τον όρο θεραπεία, θεωρείται από ορισμένους μελετητές περισσότερο ως ένα θεραπευτικό πρόγραμμα και λιγότερο ως θεραπευτική προσέγγιση. Όπως και να έχει, η Πολυσυστημική Θεραπεία έχει αποδειχθεί αποτελεσματική στην μείωση των μακροπρόθεσμων ποσοστών της ανήλικης παραβατικότητας. Για αυτό δεν λίγοι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι θα μπορούσε κάλλιστα να εφαρμοστεί και σε περιπτώσεις ενήλικων παραβατών με τη μορφή ατομικής και οικογενειακής θεραπείας, με στόχο την αποτελεσματική διαχείριση των ατομικών, διαπροσωπικών και περιβαλλοντικών παραγόντων κινδύνου (δηλαδή, παραγόντων που συμβάλλουν στην εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς).

6.3. ΑΛΛΕΣ ΚΛΙΝΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

6.3.1. ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (REALITY THERAPY)

Η Θεραπεία της Πραγματικότητας αναπτύχθηκε τη δεκαετία του '60 από τον ψυχίατρο W. Glasser. Η θεραπεία βασίζεται στην ιδέα ότι όταν τα άτομα έχουν την ευθύνη των πράξεων τους είναι πνευματική υγιή. Για αυτό προσπαθεί να στρέψει την προσοχή του ατόμου προς τη συνειδητή του συμπεριφορά και να το βοηθήσει να αναλάβει τις ευθύνες των πράξεών του. Καθοδηγεί, δηλαδή, τον παραβάτη στην αντιμετώπιση της πραγματικότητας και στην εκπλήρωση των αναγκών του (Μαλικιώση-Λοΐζου, 1999).

Η Θεραπεία της Πραγματικότητας δίνει έμφαση στη παρούσα συμπεριφορά του παραβάτη (τι κάνει τώρα) και όχι τόσο στα συναισθήματά του (τι έκανε στο παρελθόν), την αυτό-αξιολόγηση, την κατάρτιση ενός σχεδίου δράσης για την αλλαγή της συμπεριφοράς και στην ηθική δέσμευση του ατόμου για την τήρηση αυτού του σχεδίου. Απορρίπτει τις δικαιολογίες του παραβάτη για τυχόν αποτυχία εφαρμογής του πλάνου δράσης και δεν αποδέχεται την αντίληψη ότι η συμπεριφορά αλλάζει πιο εύκολα με την τιμωρία (Μαλικιώση-Λοΐζου, 1999).

Η συγκεκριμένη θεραπεία έχει χρησιμοποιηθεί με επιτυχία στον χώρο της παιδείας, σε περιπτώσεις παραβατικότητας ανηλίκων, σε οικογενειακές και συζυγικές συγκρούσεις, σε ψυχικές ασθένειες ήπιας ή σοβαρής μορφής. Σύμφωνα με τον εμπνευστή αυτής της προσέγγισης, θα μπορούσαν επίσης να επωφεληθούν από την εφαρμογή της θεραπείας σε διάφορα κοινοτικά κέντρα, οι αλκοολικοί, οι τοξικομανείς, οι άνεργοι, οι αποφυλακισμένοι με όρους. Ωστόσο, επειδή η Θεραπεία της Πραγματικότητας είναι δομημένη πάνω στις αξίες, τη φιλοσοφία και τον τρόπο ζωής του Δυτικού Πολιτισμού, ενδέχεται να μην αποδίδει το ίδιο καλά σε διαφορετικού είδους κοινωνίες (ό.π.).

6.3.2. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ (CRISIS MANAGEMENT)

Οι κρίσεις είναι επείγουσες, αγχωτικές, απρόσμενες καταστάσεις που προκαλούν αλλαγές στον καθημερινό τρόπο ζωής του ατόμου και μια αίσθηση αβεβαιότητας για το μέλλον. Κρίσιμες καταστάσεις θεωρούνται: η απόπειρα αυτοκτονίας, η απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου, ο βιασμός ή η απόπειρα βιασμού ή άλλες σεξουαλικές διαταραχές, οι

οικογενειακές κρίσεις (π.χ. διαζύγιο, απιστία, συνταξιοδότηση), οι διαπροσωπικές κρίσεις με άτομα που είναι πολύ αγαπητά, η υπερβολική χρήση ναρκωτικών ή οινόπνευματων, η απόλυση από την εργασία, η φυλάκιση, οι οικονομικές δυσκολίες και, γενικά, οι προσβολές πανικού ή έντονης επιθετικότητας (Parry, 1996).

Η Παρέμβαση σε Κρίση ως μέθοδος αντιμετώπισης των προβλημάτων επί τόπου, μπορεί να βοηθήσει τον παραβάτη να διαχειριστεί τα συναισθήματα άγχους, θυμού και απογοήτευσης που εκδηλώνονται μέσω επιθετικής ή παραβατικής συμπεριφοράς σε καταστάσεις κρίσεων. Και, να διδάξει στο άτομο τεχνικές ώστε να μπορεί να προλαμβάνει την μελλοντική εκδήλωσή τους.

6.3.3. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΑΡΟΧΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ (EDUCATIONAL PROGRAMS)

Η κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των κρατούμενων θεωρείται σημαντικό συστατικό της επανένταξης των παραβατών εδώ και πολλές δεκαετίες. Υπάρχει μια γενική αντίληψη στην κοινωνία και στους φορείς άσκησης αντεγκληματικής πολιτικής, ότι η εκπαίδευση είναι ωφέλιμη από τη φύση της. Έτσι, πιστεύεται ότι ένα μορφωμένο άτομο έχει περισσότερες πιθανότητες να βρει εργασία μετά την αποφυλάκιση και λιγότερες πιθανότητες να παρουσιάσει υποτροπή. Ωστόσο, αυτή η υπόθεση δεν έχει ποτέ επιβεβαιωθεί. Μόνο μια αξιολόγηση της παρεχόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης - εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων - που πραγματοποιήθηκε πρόσφατα έχει αποδώσει θετικά αποτελέσματα. Η συγκεκριμένη αξιολόγηση η οποία πραγματοποιήθηκε από τον MacKenzie D. L., το 2008, επισημαίνει ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα μειώνουν τις πιθανότητες υποτροπής σε παραβάτες, καθώς, και ότι αυξάνουν τις πιθανότητες εξεύρεσης εργασίας. Η ίδια αξιολόγηση, έχει επίσης προκαλέσει προβληματισμό για το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης δεν αρκεί να στοχεύει στην βελτίωση των ικανοτήτων του παραβάτη για την εξεύρεση εργασίας αλλά πρέπει να αποσκοπεί στην πρόκληση αλλαγής του τρόπου σκέψης των παραβατών, για να είναι αποτελεσματικό (www.nimhans.kar.nic.in/prison/chapter_9_hi_isk_behavior.pdf).

6.3.4. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ (FAMILY THERAPY)

Τα προγράμματα Οικογενειακής Θεραπείας παρέχουν βοήθεια στις οικογένειες των κρατούμενων αλλά και στους ίδιους τους κρατούμενους. Αμέσως μετά τη σύλληψή τους, οι παραβάτες αρχίζουν να ανησυχούν για την ψυχολογική κατάσταση και την ασφάλεια των οικογενειών τους. Οι οικογένειες βρίσκονται σε ένα μεταβατικό στάδιο όταν κάποιο μέλος τους συλλαμβάνεται ή του επιβάλλεται ποινή φυλάκισης. Οι σημαντικότερες αντιδράσεις των μελών της οικογένειας σε αυτό το γεγονός είναι: η ντροπή, η ενοχή, η σωματική και συναισθηματική δυσφορία, ο στιγματισμός, το άγχος και η ανησυχία, η απώλεια κοινωνικής κινητικότητας και οικονομικής σταθερότητας (ό.π.).

Οι παρεμβάσεις των οικογενειακών προγραμμάτων περιστρέφονται γύρω από τους ακόλουθους τομείς:

- την ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ των παραβατών και των οικογενειών τους
- την παροχή βοήθειας στην οικογένεια για να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της φυλάκισης του αγαπημένου της προσώπου
- την διευκόλυνση των επισκέψεων της οικογένειας
- την αντιμετώπιση θεμάτων σχετικών με την ενδοοικογενειακή βία

- τη συμμετοχή των μελών της οικογένειας στην θεραπεία του κρατούμενου και την παροχή στήριξης μετά την αποφυλάκισή του
 - την Οικογενειακή Θεραπεία ή την Θεραπεία Ζευγαριών
 - τη συμβουλευτική στην ανατροφή των παιδιών
 - την παροχή εκπαιδευτικής υποστήριξης στα παιδιά των κρατούμενων
 - την παροχή βοήθειας για εξεύρεση απασχόλησης και αναμόρφωση
 - την οικογενειακή επανένωση
- (www.nimhans.kar.nic.in/prison/chapter_9_hi_isk_behavior.pdf).

Αυτά τα προγράμματα βοηθούν τους κρατούμενους να εκτονώσουν το άγχος τους και να επικεντρωθούν στο έργο της αποκατάστασης. Για αυτό, η Οικογενειακή Θεραπεία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο ενίσχυσης των κινήτρων του κρατούμενου για συμμετοχή σε πρόγραμμα επανένταξης. Η προσθήκη της Οικογενειακής Θεραπείας σε οποιοδήποτε αναμορφωτικό πρόγραμμα, δίνει νέο νόημα για τη ζωή και ελπίδα, στον κρατούμενο.

6.3.5. ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΜΕΣΩ ΤΕΧΝΗΣ (ART THERAPY)

Τα θεραπευτικά οφέλη της τέχνης ενσωματώνονται στην ανάπτυξη ενός θεραπευτικού προγράμματος για παραβάτες με ροπή προς την αντιδραστική συμπεριφορά και, γενικά, για παραβάτες υψηλού κινδύνου. Η παραγόμενη τέχνη μπορεί να προσφέρει στον θεραπευτή (ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό κ.α.) στοιχεία για τις σκέψεις και τα βιώματα ενός παραβάτη που δεν εκφράζεται λεκτικά. Η Θεραπεία μέσω Τέχνης συμβάλλει στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης του ατόμου, διευκολύνει το έργο της απεξάρτησης από ουσίες, συνδράμει στην αντιμετώπιση της επιθετικής συμπεριφοράς, στη διαχείριση του θυμού και του άγχους, καθώς, και στη διαδικασία καθορισμού μελλοντικών στόχων (Mitchell-Gray, 2004).

Η ενασχόληση με την τέχνη βοηθάει τα άτομα να αισθανθούν καλύτερα με τον εαυτό τους, να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση, να βελτιώσουν τις γνωστικές και κινητικές τους δεξιότητες, να μάθουν να συνεργάζονται και να λειτουργούν ομαδικά. Και, επειδή, η τέχνη είναι διασκεδαστική, επενεργεί θετικά στην ψυχοσύνθεση του ατόμου. Η συμμετοχή σε ένα θεραπευτικό πρόγραμμα μέσω τέχνης δεν απαιτεί το άτομο να διαθέτει ιδιαίτερες καλλιτεχνικές δεξιότητες. «Η τέχνη είναι μια ελεύθερη περιγραφική μορφή επικοινωνίας σκέψεων, αισθήσεων, συναισθημάτων και επεξεργασίας σύνθετων θεμάτων» (ό.π.: 1).

Η Θεραπεία μέσω Τέχνης χρησιμοποιείται συνήθως σε συνδυασμό με άλλες θεραπευτικές μεθόδους. Μέχρι σήμερα, η αποτελεσματικότητα της εν λόγω θεραπευτικής προσέγγισης δεν τεκμηριωθεί επιστημονικά.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο, παρουσιάστηκαν η φιλοσοφία, οι αρχές και οι τεχνικές των σύγχρονων θεραπευτικών προσεγγίσεων που εφαρμόζονται στο πλαίσιο της αποκατάστασης-επανένταξης των παραβατών. Κάθε μια από αυτές τις θεραπείες, προσεγγίζει τον παραβάτη από διαφορετική σκοπιά και με διαφορετικό τρόπο. Αυτό, επιτρέπει στον ειδικό να επιλέγει τον κατάλληλο τρόπο αντιμετώπισης του παραβάτη, ανάλογα με τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε περίπτωσης.

Το επίπεδο επιτυχίας των θεραπευτικών προσεγγίσεων που περιγράφηκαν πρωτίτερα, ποικίλει. Ωστόσο, στον τομέα της θεραπευτικής μεταχείρισης των παραβατών, η εφαρμογή

προγραμμάτων που βασίζονται στη Γνωστική-Συμπεριφοριστική Θεραπεία κερδίζει συνεχώς έδαφος έναντι των άλλων θεραπευτικών προγραμμάτων, επειδή στοχεύουν απευθείας στην αλλαγή του τρόπου σκέψης που οδηγεί σε παραβατική συμπεριφορά και έχουν αποδεδειγμένα μεγάλο ποσοστό επιτυχίας τους στους παραβάτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το κεφάλαιο που ακολουθεί είναι αφιερωμένο στην πρακτική της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, ως τρόπου διαχείρισης των προβλημάτων που συνδέονται με την τέλεση εγκλημάτων. Περιγράφει το φιλοσοφικό υπόβαθρο της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, τις αρχές και τους στόχους της. Επιπλέον, παραθέτει τα προγράμματα Επανορθωτικής Δικαιοσύνης που εφαρμόζονται στον τομέα της παραβατικότητας (τα Προγράμματα Κύκλων, Συσκέψεων, Διαμεσολάβησης Θύματος & Δράστη) και διερευνά την αποτελεσματικότητά τους.

7.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη (Restorative Justice) είναι μια προσέγγιση επίλυσης των προβλημάτων που σχετίζονται με την παραβατική συμπεριφορά η οποία περιλαμβάνει τα άμεσα εμπλεκόμενα μέρη και την κοινότητα, εν γένει, και υφίσταται στο πλαίσιο μιας ενεργής σχέσης με τις θεσμικές υπηρεσίες.

Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη δεν αποτελεί μια συγκεκριμένη πρακτική, αλλά ένα σύνολο αρχών πάνω στις οποίες μπορεί να δομηθεί η γενική πρακτική οποιουδήποτε οργανισμού ή ομάδας που ασχολείται με την αντιμετώπιση της παραβατικότητας (Marshall, 1999). Οι αρχές αυτές είναι:

- Ø η παραχώρηση χώρου για προσωπική συμμετοχή των κυρίως ενδιαφερομένων (κυρίως, του δράστη και του θύματος, των οικογενειών τους και της κοινότητας)
- Ø η τοποθέτηση των προβλημάτων της παραβατικότητας στο κοινωνικό τους πλαίσιο
- Ø ο προοδευτικός (ή προληπτικός) προσανατολισμός επίλυσης των προβλημάτων
- Ø η ευελιξία στην εφαρμογή (δημιουργικότητα).

Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη μπορεί να θεωρηθεί ως μια μορφή Ποινικής Δικαιοσύνης, χαραγμένης σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που δίνει έμφαση στην σχέση μεταξύ των συστατικών της μερών, παρά ως ένα κλειστό σύστημα σε απομόνωση.

Ένας κοινά αποδεκτός ορισμός που χρησιμοποιείται διεθνώς είναι ο ακόλουθος: «Επανορθωτική Δικαιοσύνη είναι η διαδικασία όπου τα εμπλεκόμενα μέρη σε ένα συγκεκριμένο αδίκημα συλλογικά αποφασίζουν πώς θα αντιμετωπίσουν τις συνέπειες του αδικήματος και τις επιπτώσεις του για το μέλλον» (ό.π.: 5).

7.2. ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Μερικοί από τους πρωτοπόρους της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης προέρχονταν από τις τάξεις των θρησκευτικών κοινοτήτων, όπως π.χ. της κοινότητας των Μεννονιτών. Αυτές οι θρησκευτικές κοινότητες, υιοθέτησαν από τις παραδόσεις της πίστης τους και από τη Βίβλο, την ιδέα ότι η Δικαιοσύνη σχετίζεται πάντα με τη γιατρεία-θεραπεία και εργάστηκαν για την ενότητα του κοινωνικού συνόλου. Πίστευαν, ότι Δικαιοσύνη είναι να κάνεις πάντα το σωστό με τη βοήθεια του Θεού και των άλλων ανθρώπων. Ακόμη και σήμερα, πολλά προγράμματα της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης βασίζονται στις θρησκευτικές αρχές της συμφιλίωσης, της αποκατάστασης και της θεραπείας. Και για αυτό, στα μάτια ορισμένων ανθρώπων, η Επανορθωτική Δικαιοσύνη αντιπροσωπεύει ένα πιο - ηθικά και συναισθηματικά - ικανοποιητικό μοντέλο Ποινικής Δικαιοσύνης σε σύγκριση με το ισχύον, ανταποδοτικό μοντέλο (Canadian Resource Centre for Victims of Crime, 2011).

Η συγχώρεση και η αποκατάσταση θεωρούνται βασικές αξίες του τρόπου αντιμετώπισης της ανθρώπινης αδικίας, κάτι που κάνει την Επανορθωτική Δικαιοσύνη η οποία πρεσβεύει αυτές τις αξίες να συγκλίνει με τις θεμελιώδεις πεποιθήσεις των μεγάλων θρησκειών, παγκοσμίως. Ωστόσο, οι υποστηρικτές της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί σχετικά με τη σύνδεση των πεποιθήσεων και των πρακτικών τους, με την πίστη και τη θρησκεία. Και αυτό γιατί, ορισμένα θύματα μπορεί να αισθανθούν άβολα όταν έρθουν αντιμέτωποι με μια φιλοσοφία της Ποινικής Δικαιοσύνης τόσο στενά συνδεδεμένης με τις θρησκευτικές αρχές. Ενώ, την ίδια στιγμή - στην πορεία τους προς την επούλωση των πληγών - κάποια άτομα μπορεί να θεωρήσουν τις αξίες της συγχώρεσης, της συμφιλίωσης και της αποκατάστασης, ιδιαίτερα επίπονες (Canadian Resource Centre for Victims of Crime, 2011).

Ενώ η συγχώρεση μπορεί να προσφέρει ικανοποίηση σε ορισμένα θύματα και να αποτελεί τη φυσιολογική κατάληξη της διαδικασίας, για ορισμένους συμμετέχοντες δεν θα πρέπει να είναι αυτός (εν. η συγχώρεση) ο βασικός στόχος των προγραμμάτων της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης. Τα θύματα δεν πρέπει να εξαναγκάζονται να συγχωρέσουν τον παραβάτη. Η ψυχική κατάσταση των θυμάτων είναι αρκετά επιβαρυνμένη και χωρίς το άγχος για την απόδοση συγχώρεσης. Αν υπάρχει πίεση για συγχώρεση και στο τέλος της διαδικασίας το θύμα δεν είναι έτοιμο να την δώσει, αυτό μπορεί άσκοπα να ερμηνευθεί ως αποτυχία (ό.π.).

7.3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη βασίζεται στις ακόλουθες παραδοχές:

- Η παραβατικότητα έχει τις ρίζες της στις κοινωνικές συνθήκες και τις σχέσεις μέσα στην κοινότητα.
- Η πρόληψη της παραβατικότητας εξαρτάται από τις υποχρεώσεις που θα αναλάβουν οι κοινότητες, μαζί με τις τοπικές αυτοδιοικήσεις και την κεντρική κυβέρνηση, για την εξάλειψη των συνθηκών που οδηγούν στο έγκλημα.
- Τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν, πλήρως και από μόνα τους, τις επιπτώσεις που έχει η διάπραξη ενός εγκλήματος αν δεν ενθαρρυνθεί και διευκολυνθεί, η προσωπική ανάμειξή τους.
- Τα μέτρα που λαμβάνονται στον τομέα της Δικαιοσύνης πρέπει να είναι αρκετά ευέλικτα, ώστε να ανταποκρίνονται στις προσωπικές ανάγκες των παραβατών και στην αντιμετώπιση ενδεχόμενων κρίσεων.

- Η σύμπραξη και η θεσμοθέτηση κοινών στόχων, μεταξύ των υπηρεσιών της Δικαιοσύνης και, μεταξύ αυτών των υπηρεσιών και της Κοινότητας, είναι ζωτικής σημασίας για τη βέλτιστη αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα
- Η Δικαιοσύνη είναι μια προσέγγιση ισορροπίας όπου κανένας στόχος μόνος του, δεν επιτρέπεται να κυριαρχεί των υπολοίπων (Marshall, 1999).

7.4. ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Οι πρωταρχικοί στόχοι της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης είναι οι εξής:

- Û να φροντίσει πλήρως για την κάλυψη των υλικών, οικονομικών, συναισθηματικών και κοινωνικών αναγκών, των θυμάτων (συμπεριλαμβανομένων, των αναγκών εκείνων των ατόμων που συνδέονται στενά με το θύμα και τα οποία ενδέχεται να έχουν υποστεί τις ίδιες συνέπειες)
- Û να συμβάλλει στην πρόληψη της υποτροπής μέσα από την επανένταξη των παραβατών στην κοινωνία
- Û να κινητοποιήσει τους παραβάτες προκειμένου να αναλάβουν ενεργά τις ευθύνες για τις πράξεις τους
- Û να αναδημιουργήσει μια λειτουργική κοινότητα που θα προωθεί την αποκατάσταση των δραστών και των θυμάτων, δραστηριοποιούμενη παράλληλα στην πρόληψη του εγκλήματος, και
- Û να παράσχει έναν τρόπο για την αποσυμφόρηση της Ποινικής Δικαιοσύνης και των σχετιζόμενων με αυτήν καθυστερήσεων (Marshall, 1999).

7.5. ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Τα προγράμματα της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης χαρακτηρίζονται από τέσσερις βασικές αρχές:

- § **Αντιμετώπιση (Encounter)**: πρέπει να προσφέρεται η δυνατότητα στους παραβάτες, τα θύματα και τα μέλη της κοινότητας, που το επιθυμούν, να συναντηθούν για να συζητήσουν το έγκλημα και τις συνέπειές του.
- § **Τροποποίηση (Amends)**: πρέπει να δίνεται χρόνος στους παραβάτες για να λάβουν τα μέτρα που είναι αναγκαία για την αποκατάσταση των ζημιών που έχουν προκληθεί.
- § **Επανένταξη (Reintegration)**: πρέπει να επιδιώκεται η συνολική αποκατάσταση των θυμάτων και των δραστών, με τη συνεισφορά και της κοινότητας.
- § **Συνυπολογισμός (Inclusion)**: πρέπει να παρέχονται ευκαιρίες στα μέρη που έχουν μερίδιο ευθύνης στη διάπραξη ενός αδικήματος, να συμμετέχουν στη διαχείριση των συνεπειών του (Canadian Resource Centre for Victims of Crime, 2011).

Κάποιες επιπρόσθετες αρχές της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης είναι οι ακόλουθες:

- § Η αναγνώριση ότι το έγκλημα συνιστά πρόκληση βλάβης ενός άτομου από ένα άλλο.
- § Η αναγνώριση ότι το έγκλημα έχει αρνητικές επιπτώσεις στις προσωπικές σχέσεις και την κοινωνία.
- § Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δίνεται στην επίλυση προβλημάτων και την αποκατάσταση της αρμονίας.
- § Η επανόρθωση της ζημιάς και η συμφιλίωση χρησιμοποιούνται ως μέσα για την αποκατάσταση.
- § Στη διαδικασία της αποκατάστασης, η κοινότητα επιτελεί το ρόλο του διαμεσολαβητή

§ Το ολιστικό πλαίσιο ενός αδικήματος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, όπως επίσης και οι ηθικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις (ό.π.).

7.6. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Τα προγράμματα της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: α) στα Προγράμματα Κύκλων, β) τα Προγράμματα Συσκέψεων και γ) τα Προγράμματα Διαμεσολάβησης Θύματος & Δράστη. Κάθε κατηγορία προγραμμάτων παρουσιάζεται αναλυτικά στη συνέχεια.

7.6.1. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΥΚΛΩΝ (RESTORATIVE CIRCLE)

Οι Κύκλοι είναι συναντήσεις οργανωμένες από την κοινότητα στις οποίες λαμβάνουν μέρος οι παραβάτες, τα θύματα, οι φίλοι και οι οικογένειές τους, μέλη της κοινότητας και εκπρόσωποι του Δικαστικού Συστήματος. Ο συντονιστής των κύκλων είναι μέλος της κοινότητας (ονομάζεται και «φροντιστής») και ο ρόλος του συνίσταται, στο να εξασφαλίζει την ομαλή διεξαγωγή των συναντήσεων και να συνοψίζει περιοδικά προς όφελος του κύκλου. Οι Κύκλοι έχουν τις ρίζες τους στις πρακτικές αποκατάστασης της ειρήνης - των Αβοριγίνων, στη Βόρεια Αμερική (www.restorativejustice.org/press-room/05rjprocesses).

Οι συμμετέχοντες μιλούν ένας κάθε φορά και μπορούν να διαπραγματεύονται ένα ευρύ φάσμα θεμάτων σχετικά με το έγκλημα και την εγκληματικότητα. Ο απώτερος σκοπός της πραγματοποίησης των κύκλων είναι η εξεύρεση μιας προσέγγισης που θα βασίζεται στην κατανόηση και την αποτελεσματική διαχείριση, όχι μόνο των αναγκών του θύματος και της Κοινότητας αλλά και των αναγκών και υποχρεώσεων του παραβάτη. Στο πλαίσιο των κύκλων, η διαδικασία κινείται προς την επίτευξη μιας αμοιβαίας συμφωνίας για το σχέδιο της πορείας που πρέπει να ακολουθηθεί και τον τρόπο παρακολούθησης της εξέλιξής του (www.restorativejustice.org/press-room/05rjprocesses).

Το αντικείμενο των κύκλων δεν επικεντρώνεται αποκλειστικά στο έγκλημα, το θύμα ή τον θύτη. Η ίδια η διαδικασία, συχνά, ενθαρρύνει τους συμμετέχοντες να ανακαλύψουν και να αντιμετωπίσουν, ζητήματα πέρα από το θέμα του συγκεκριμένου εγκλήματος. Όταν, όμως, το ζήτημα της τιμωρίας του παραβάτη έρχεται στο προσκήνιο, το σχέδιο του κύκλου υπογραμμίζει τις δεσμεύσεις που απαιτούνται τόσο από τον παραβάτη όσο και από τους άλλους (την οικογένεια και τα μέλη της κοινότητας). Μη συμμόρφωση με τα αποτελέσματα του σχεδίου του κύκλου, μπορεί να οδηγήσει στην επιστροφή της υπόθεσης στον κύκλο ή στην επίσημη διαδικασία του Δικαστηρίου (www.restorativejustice.org/press-room/05rjprocesses).

Η διαδικασία του κύκλου ξεκινάει μετά από αίτηση του παραβάτη ή του θύματος. Στους κύκλους μπορούν να συσταθούν ομάδες για το θύμα και τον παραβάτη. Επιπλέον, πριν από τη διεξαγωγή του μεγάλου κύκλου, μπορούν - με την υποστήριξη των ομάδων - να πραγματοποιούνται πολλαπλοί κύκλοι. Αφότου ο κύκλος έχει καταρτίσει ένα πλάνο ενεργειών (με πλήρη συναίνεση των μελών του), συγκροτούνται κύκλοι αξιολόγησης οι οποίοι παρακολουθούν την πορεία της εφαρμογής του (www.restorativejustice.org/press-room/05rjprocesses).

Η αποτελεσματικότητα των κύκλων που έχουν ως επίκεντρο το αδίκημα του παραβάτη, δεν τεκμηριώνεται επαρκώς, επιστημονικά. Εντούτοις, υπάρχουν άφθονες ιστορίες που υποστηρίζουν τα γενικά οφέλη αυτών των διαδικασιών. Η μελέτη που διεξήχθη από τον Δικαστή Barry Stuart - στον Καναδά, έδειξε ότι τα ποσοστά υποτροπής των παραβατών που είχαν συμμετάσχει σε κύκλο, ήταν μικρότερα σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά των

παραβατών που είχαν υποβληθεί στις συνήθειες πρακτικές της Δικαιοσύνης. Ωστόσο, ένα τέτοιο εύρημα έχει αξία, μόνο εφόσον ενισχύει τα αποτελέσματα ενός συνόλου ερευνών που πιστοποιούν την ικανότητα της διαδικασίας του κύκλου, να προσφέρει θεραπεία στην κοινότητα, το θύμα, τον δράστη και τις οικογένειές τους (ό.π.).

7.6.2. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΥΣΚΕΨΕΩΝ (RESTORATIVE CONFERENCING)

Τα Προγράμματα Συσκέψεων φέρνουν το θύμα και το δράστη σε μια συνάντηση πρόσωπο με πρόσωπο, για να συζητήσουν το έγκλημα και τις συνέπειές του. Σε αυτή τη διαδικασία συμμετέχουν ομάδες υποστήριξης του θύματος και του παραβάτη. Κατά τη διάρκεια της σύσκεψης, μπορούν να παρευρίσκονται και εκπρόσωποι του συστήματος Ποινικής Δικαιοσύνης. Ένας εκπαιδευμένος συντονιστής αναλαμβάνει την καθοδήγηση των συμμετεχόντων στο διάλογο σχετικά με το έγκλημα και τις συνέπειές του, και εξασφαλίζει ότι κάθε συμμετέχων θα μπορεί να εκφέρει γνώμη στη σύσκεψη (www.restorativejustice.org/press-room/05rjprocesses).

Η διαδικασία της σύσκεψης χωρίζεται σε τρία στάδια: στο στάδιο της προετοιμασίας της σύσκεψης, το στάδιο της διεξαγωγής της και το στάδιο της αξιολόγησής της. Κατά το προπαρασκευαστικό στάδιο, ο διαμεσολαβητής πραγματοποιεί συναντήσεις με τον κάθε συμμετέχοντα, χωριστά, για να συζητήσουν τη διαδικασία και να καθορίσουν τους στόχους της σύσκεψης. Κατόπιν, ο συντονιστής παρακολουθεί την ολοκλήρωση οποιασδήποτε συμφωνίας προκύψει από τη διαδικασία (www.restorativejustice.org/press-room/05rjprocesses).

Στη σύσκεψη, το θύμα και ο παραβάτης, προσπαθούν να οικοδομήσουν μια κοινή αντίληψη των γεγονότων που συνέβησαν. Αφηγούνται την ιστορία τους, τα γεγονότα του εγκλήματος και τις μετέπειτα επιπτώσεις του, υποβάλλουν ο ένας στον άλλο ερωτήσεις σχετικές με το έγκλημα. Οι υποστηρικτές του θύματος μιλούν για το αδίκημα και τις συνέπειές του, στο αγαπημένο τους πρόσωπο και τη δική τους ζωή. Από την πλευρά τους, οι υποστηρικτές του παραβάτη περιγράφουν την προσωπικότητά του, τους λόγους που τον οδήγησαν στην διάπραξη του αδικήματος και το είδος της επίδρασης που άσκησε η παραβατική συμπεριφορά του, στους ίδιους (www.restorativejustice.org/press-room/05rjprocesses).

Ένα βασικό στοιχείο της διαδικασίας, της σύσκεψης είναι η επικοδομητική αξία της «ντροπής» (re-integrative shaming). Δηλαδή, η έκφραση αποδοκιμασίας για την παραβατική συμπεριφορά με ταυτόχρονη επίδειξη σεβασμού στον παραβάτη, και εντατική εργασία προς την κατεύθυνση της επανένταξής του στο κοινωνικό σύνολο. Και, από την μεριά του θύματος, επιβεβαίωση των εμπειριών του μέσω της αναγνώρισης των επιβλαβών συνεπειών που αυτό έχει υποστεί. Μόνο όταν κάθε ένας από τους συμμετέχοντες νιώσει ασφαλής και αφοσιωθεί ολοκληρωτικά στη διαδικασία, η σύσκεψη μπορεί να οικοδομήσει ένα περιβάλλον ευνοϊκό για ανοικτή, θετική επικοινωνία, οδηγώντας σε αυτό το είδος εμπειρίας. Αυτή η ιδέα, αντανακλάται και στις αξίες που διαπνέουν τις διαδικασίες της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης: αμοιβαίος σεβασμός (αναγνώριση της ανθρωπιάς των άλλων), συνεργασία για την εξεύρεση λύσεων, εθελοντισμός (παροχή δυνατότητας στα μέρη να αποφασίσουν εάν θα συμμετάσχουν στη διαδικασία), ενδυνάμωση των συμμετεχόντων (παροχή υποδομών για την εξεύρεση λύσεων στα προβλήματά τους) (www.restorativejustice.org/press-room/05rjprocesses).

Τα Προγράμματα Συσκέψεων μπορούν να εφαρμοστούν σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας αλλά, συνήθως, εφαρμόζονται στα αρχικά στάδιά της (π.χ. ορισμένες υπηρεσίες της Αστυνομίας έχουν αναπτύξει προγράμματα συσκέψεων ως εναλλακτική πρακτική, στη σύλληψη και παραπομπή στο επίσημο σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης).

Σήμερα, τέτοια προγράμματα εφαρμόζονται στην Αυστραλία, τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Αγγλία, την Ουαλία και τον Καναδά (ό.π.).

7.6.3. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ ΘΥΜΑΤΟΣ & ΔΡΑΣΤΗ (VICTIM - OFFENDER MEDIATION OR VOM)

Τα Προγράμματα Διαμεσολάβησης Θύματος & Δράστη, φέρνουν θύματα και δράστες σε επαφή με έναν εκπαιδευμένο διαμεσολαβητή, για να συζητήσουν για το έγκλημα και να αναπτύξουν μια συμφωνία για το πώς μπορεί να επέλθει η αποκατάσταση των πραγμάτων. Σκοπός αυτής της διαδικασίας είναι η δημιουργία ενός ασφαλούς και άνετου περιβάλλοντος στο οποίο θα μπορεί να πραγματοποιηθεί ο διάλογος για την αποκατάσταση. Αρχικά, τα θύματα καλούνται να αφηγηθούν την ιστορία του εγκλήματος όπως εκείνα τη βίωσαν, να μιλήσουν για τον τρόπο που αυτό το συμβάν επηρέασε τη ζωή τους και να θέσουν τυχόν ερωτήματα στους παραβάτες. Στη συνέχεια, οι παραβάτες έχουν τη δυνατότητα να μιλήσουν για το έγκλημα που διέπραξαν, να εξηγήσουν τους λόγους που τους οδήγησαν στη διάπραξη του και να απαντήσουν σε ενδεχόμενες ερωτήσεις των θυμάτων (www.restorativejustice.org/press-room/05tjprocesses).

Η συνεδρία εστιάζεται στα θύματα και τους παραβάτες. Σε αυτή, παρίσταται ένας διαμεσολαβητής ο οποίος έχει υποστηρικτικό ρόλο και παρεμβαίνει μόνο σε περίπτωση ανάγκης. Σκοπός αυτών των συνεδριών, είναι η κατανόηση των γεγονότων από το θύμα και τον δράστη, και η μεταξύ τους κατανόηση. Προς αυτή την κατεύθυνση συμβάλλουν η ανταλλαγή πληροφοριών, ιδεών και συναισθημάτων. Μόλις επιτευχθεί το επιθυμητό επίπεδο ικανοποίησης από τα συμβαλλόμενα μέρη, ο διαμεσολαβητής καθοδηγεί τις δύο πλευρές να σκεφτούν τις επιλογές που έχουν να κάνουν τα πράγματα σωστά.

Η συμμετοχή θυμάτων και παραβατών στα προγράμματα διαμεσολάβησης, είναι προαιρετική. Μολονότι, ορισμένοι παραβάτες ίσως έχουν κάποιο απώτερο κίνητρο για εθελοντική συμμετοχή, καθώς συχνά καλούνται να επιλέξουν μεταξύ της διαμεσολάβησης και μιας πρότασης του Δικαστηρίου που θα μπορούσε να οδηγήσει σε φυλάκιση. Αυτό όμως που έχει σημασία, είναι η συμμετοχή του θύματος και του δράστη, να μην είναι προϊόν εξαναγκασμού. Και αυτό, επειδή, οι συναντήσεις μεταξύ των ανθρώπων που αναγκάζονται να παρευρεθούν σε αυτές, έχουν ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας (www.restorativejustice.org/press-room/05tjprocesses).

Στη Βόρεια Αμερική και την Ευρώπη, ειδικότερα, τα προγράμματα διαμεσολάβησης περιλαμβάνουν τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση, επικεντρώνεται στην αξιολόγηση της καταλληλότητας μιας υπόθεσης, ως υποψήφιας προς ένταξη στο πρόγραμμα διαμεσολάβησης (οι παραπομπές υποθέσεων γίνονται από την αστυνομία, τα δικαστήρια, τις φυλακές και από τα μέλη της κοινότητας). Η καταλληλότητα των υποθέσεων καθορίζεται από το είδος του αδικήματος και από την εκτίμηση της πιθανότητας οφέλους των εμπλεκόμενων πλευρών. Η δεύτερη φάση είναι η συνάντηση αυτή καθεαυτή (ή, μερικές φορές, μια σειρά συναντήσεων) και η τρίτη φάση περιλαμβάνει την αξιολόγηση της διαμεσολάβησης (δηλαδή, παροχή βοήθειας προς το θύμα και τον παραβάτη για την επεξεργασία όσων βίωσαν κατά τη διαδικασία και παρακολούθηση της ολοκλήρωσης - της συμφωνίας αποκατάστασης) (ό.π.).

Τα Προγράμματα Διαμεσολάβησης Θύματος & Δράστη μπορούν να εφαρμοστούν οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας· υπό την προϋπόθεση, ότι το ζήτημα της ενοχής έχει κριθεί (είτε ο παραβάτης έχει παραδεχθεί την ενοχή είτε βρέθηκε ένοχος, είτε έχει καταδικαστεί είτε όχι). Και, ανάλογα με τους σχετικούς νόμους, τα Προγράμματα Διαμεσολάβησης Θύματος & Δράστη δύναται να επηρεάσουν (ή να μην επηρεάσουν) την ποινή του παραβάτη.

7.7. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Τα προγράμματα Επανορθωτικής Δικαιοσύνης ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό, και το ίδιο και οι μηχανισμοί αξιολόγησής τους. Συνεπώς, τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα είναι χρήσιμα αλλά δεν είναι πλήρη. Υπάρχουν περισσότερα στοιχεία για τα προγράμματα της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης που έχουν άμεση εμπλοκή με το ποινικό σύστημα, παρά για εκείνα που δεν έχουν ή για τη μεταρρύθμιση άλλων προγραμμάτων της Δικαιοσύνης.

Το 2006, το Κέντρο για την Επανορθωτική Δικαιοσύνη και τη Συμφιλίωση επισήμανε την έλλειψη στοιχείων σχετικά με την αξιολόγηση των δεδομένων, μέσα από την έκθεση «Διάλογοι για την Επανορθωτική Δικαιοσύνη». Η συγκεκριμένη έκθεση, περιελάμβανε αξιολογήσεις των προγραμμάτων Διαμεσολάβησης Θύματος & Δράστη, των συσκέψεων, των κύκλων και, "άλλων" πρακτικών που αφορούν τη επικοινωνία των επιζώντων και εκείνων που προξένησαν τη βλάβη (κατά κανόνα, πρόσωπο με πρόσωπο) - με την καθοδήγηση ενός διαμεσολαβητή ή συντονιστή. Σύμφωνα με αυτή την έκθεση:

- Στα Προγράμματα Διαμεσολάβησης Θύματος & Δράστη, οι 8 ή 9 στους 10 συμμετέχοντες εμφανίζονται συνήθως ικανοποιημένοι με την διαδικασία και τα αποτελέσματα των προγραμμάτων. Βέβαια, το ποσοστό ικανοποίησης είναι ελαφρώς μικρότερο για τους συμμετέχοντες που δεν έρχονται σε άμεση επαφή (πρόσωπο με πρόσωπο).
- Τα ποσοστά ικανοποίησης στα προγράμματα συσκέψεων, κυμαίνονται μεταξύ 73% και 90%. Πάνω από το 90% των επιζώντων και εκείνων που τους έβλαψαν, θα συνιστούσαν τη συμμετοχή σε προγράμματα συσκέψεων.
- Για τα προγράμματα των κύκλων, επειδή αυτά συχνά περιλαμβάνουν μεγαλύτερο αριθμό συμμετεχόντων από την κοινότητα, υπάρχουν λιγότερες μελέτες. Αλλά και πάλι, τα ποσοστά ικανοποίησης των συμμετεχόντων (ιδιαίτερα των επιζώντων) είναι σχετικά υψηλά. Ωστόσο, έχουν καταγραφεί και έντονες αντιδράσεις, που ποικίλουν από τη θρησκευτική αντιπαράθεση μέχρι την αμηχανία, την έλλειψη επαγγελματισμού από την πλευρά των συντονιστών, κ.τ.λ..
- Όσο αφορά την αποκατάσταση και την επισκευή της βλάβης, τα ποσοστά συμφωνίας που επιτυγχάνονται σε αυτές τις διαδικασίες είναι γενικά υψηλά. Οι συμφωνίες μπορεί να περιλαμβάνουν την έκφραση συγγνώμης, την άμεση αποζημίωση των επιζώντων, την παροχή κοινοτικής εργασίας για λογαριασμό του προσώπου που υπέστη τη ζημιά ή άλλες μορφές υποστήριξης του επιζώντα. Γενικά, τα προγράμματα αποκατάστασης παράγουν καλύτερα αποτελέσματα για τους συμμετέχοντες, σε αντίθεση με εκείνες τις περιπτώσεις που δράστες και θύματα συμμετέχουν στις παραδοσιακές διαδικασίες του ποινικού συστήματος.
- Αναφορικά με την υποτροπή των παραβατών, τα αποτελέσματα των διαδικασιών αποκατάστασης είναι συγκεκριμένα, αν και ελπιδοφόρα. Για παράδειγμα, μερικές μελέτες αναφέρουν ότι τα ποσοστά υποτροπής των νέων που συμμετέχουν σε προγράμματα Επανορθωτικής Δικαιοσύνης είναι μικρότερα, σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά των νέων που εντάσσονται σε παραδοσιακά προγράμματα επανένταξης. Και, στην περίπτωση διάπραξης νέων αδικημάτων, τα διαπραχθέντα αδικήματα των νέων που κατά το παρελθόν είχαν συμμετάσχει σε προγράμματα Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, είναι λιγότερο σοβαρά. Όμως, επειδή μια σειρά άλλων μεταβλητών επηρεάζουν αυτόν τον παράγοντα αξιολόγησης αποτελεσμάτων, κρίνεται απαραίτητη η διεξαγωγή περαιτέρω έρευνας (www.dailykos.com).

Ένα μεγάλο τμήμα των πρακτικών της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης βασίζεται στην εθελοντική συνεργασία των συμμετεχόντων. Αυτό σημαίνει, ότι αν μια από τις δύο πλευρές ή και οι δύο αρνηθούν τη συμμετοχή τους σε μια διαδικασία αποκατάστασης, τότε δεν υπάρχει άλλη επιλογή από την εφαρμογή των «επίσημων» πρακτικών του ποινικού συστήματος.

Δηλαδή, η απροθυμία για αμοιβαία συνεργασία των άμεσα εμπλεκόμενων μερών, περιορίζει αυτόματα τις δυνατότητες παρέμβασης της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης. Κατά συνέπεια, οι «επίσημες» πρακτικές της Δικαιοσύνης θα εξακολουθούν να εφαρμόζονται εκεί που τα αντίστοιχα προγράμματα της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης δεν έχουν αυτή τη δυνατότητα (είτε λόγω συνθηκών, είτε λόγω έλλειψης συνεργασίας μεταξύ των μερών ή αποτυχίας του θύματος και του δράστη να έρθουν σε μια κοινά αποδεκτή λύση, για την αποκατάσταση) (Marshall, 1999).

Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως το κύριο μειονέκτημα της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης. Ωστόσο, τα προγράμματά της είναι πιο ελκυστικά στα εμπλεκόμενα μέρη, όχι μόνο επειδή μπορούν να έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε αυτά αλλά και γιατί οι συμμετέχοντες έχουν ευελιξία κινήσεων και, το περιεχόμενό τους είναι πιο κατανοητό σε σχέση με τις επίσημες νομικές διαδικασίες. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες αποκομίζουν οφέλη που το επίσημο νομικό σύστημα αδυνατεί να προσφέρει ή τα προσφέρει σε μικρότερο βαθμό.

Ένας άλλος περιορισμός που τίθεται σε οποιαδήποτε πρακτική επιχειρεί να εμπλέξει τις κοινότητες στην διαδικασία επίλυσης προβλημάτων, είναι το διαθέσιμο επίπεδο πόρων και δεξιοτήτων. Σήμερα, η νοοτροπία των κοινοτήτων εστιάζεται στην ιδιωτικότητα και την αυτονομία των μελών τους και, μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών και ηλικιακών ομάδων υπάρχουν μεγάλες κοινωνικές ανισότητες. Άρα, εντονότερη εμπλοκή της κοινότητας, σημαίνει αναπόφευκτα μεγαλύτερη διάθεση πόρων για εκπαίδευση, κατάρτιση και υποδομές σε ορισμένες περιοχές από ότι σε κάποιες άλλες. Ένα τρίτος περιορισμός της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, είναι η ύπαρξη κοινωνικής αδικίας και ανισότητας τόσο ανάμεσα στις κοινότητες, όσο και στο εσωτερικό της εκάστοτε κοινότητας. Η επίδραση τέτοιων προβλημάτων, περιορίζει τη δυνατότητα των κοινοτήτων για αλληλοϋποστήριξη και παροχή φροντίδας. Η αποτελεσματική συμβολή μιας κοινότητας στην επανένταξη των παραβατών, προϋποθέτει την άσκηση ισχυρής κοινωνικής πολιτικής (κάλυψη αναγκών για εκπαίδευση, στέγαση, κοινωνική ανάπτυξη, παροχή ευκαιριών απασχόλησης, κοινωνική πρόνοια, ύπαρξη περιβαλλοντικών υπηρεσιών) (Marshall, 1999).

Μερικοί θεωρούν ότι τα προγράμματα της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης είναι κατάλληλα για τις περιπτώσεις παραβατών που έχουν διαπράξει ήσσονος σημασίας αδικήματα, κάτι που αν ίσχυε, θα αποτελούσε ένα σημαντικό μειονέκτημα. Η εμπειρία έχει δείξει ότι μπορούν να υπάρξουν ακόμα περισσότερα οφέλη από την εφαρμογή των συγκεκριμένων προγραμμάτων και σε υποθέσεις διάπραξης σοβαρών εγκλημάτων, οφέλη ειδικότερα για τα θύματα αλλά και στον τομέα της πρόληψης. Οι πρακτικές της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης μπορούν να συνδράμουν το έργο της Ποινικής Δικαιοσύνης και όχι να το υποκαταστήσουν.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη δεν αποτελεί θεραπευτική μέθοδο αντιμετώπισης της παραβατικότητας. Επί της ουσίας, είναι ένα σύνολο αρχών που μπορούν να κατευθύνουν την γενική πρακτική οποιουδήποτε οργανισμού ή ομάδας που ασχολείται με την παραβατικότητα. Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη είναι μια διαδικασία εξεύρεσης λύσεων σε προβλήματα που σχετίζονται με την διάπραξη αδικημάτων, διαποτισμένη από τις θρησκευτικές αρχές της συμφιλίωσης, της αποκατάστασης και της θεραπείας. Τα προγράμματα της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης διακρίνονται σε: Προγράμματα Κύκλων, Προγράμματα Συσκέψεων και Προγράμματα Διαμεσολάβησης Θύματος & Δράστη. Η αποτελεσματικότητα των

προγραμμάτων αυτών είναι αμφισβητήσιμη, καθώς τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα για την αξιολόγησή τους είναι ελλιπή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΠΟΥ ΣΤΕΡΟΥΝΤΑΙ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν κεφάλαιο, στοχεύει στην ανάδειξη του έργου της Κοινωνικής Εργασίας στον τομέα της παραβατικότητας δίνοντας έμφαση στην εφαρμογή της Κοινωνικής Εργασίας που ασκείται στο στάδιο της φυλάκισης. Πιο συγκεκριμένα, αυτό το κεφάλαιο περιγράφει τον ρόλο των κοινωνικών λειτουργών στην αναμόρφωση των παραβατών, τα μοντέλα εργασίας που εφαρμόζουν οι κοινωνικοί λειτουργοί στα πλαίσια των καταστημάτων κράτησης, τις ομάδες κρατουμένων υψηλού κινδύνου που χρήζουν ειδικής μεταχείρισης, τα διαγνωστικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση της παραβατικής συμπεριφοράς και τα προσόντα τα οποία θα πρέπει να διαθέτει ένας κοινωνικός λειτουργός για να μπορεί να ανταπεξέλθει στις ιδιαίτερα απαιτητικές συνθήκες εργασίας του σωφρονιστικού καταστήματος.

8.1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στην επιτυχία του στόχου της αναμόρφωσης των παραβατών έρχεται να συμβάλλει με τη σειρά της και η επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας. Οι κοινωνικές υπηρεσίες του τομέα της παραβατικότητας εξυπηρετούν άτομα που έχουν υποπέσει σε παραβατική συμπεριφορά, καθώς και ανηλίκους που ενδέχεται εξαιτίας των δυσμενών συνθηκών διαβίωσής τους να οδηγηθούν σε συγκρούσεις με το περιβάλλον τους ή και σε παραβατική συμπεριφορά (Καλλινάκη, 1998).

Η Κοινωνική Εργασία στον τομέα της παραβατικότητας ασκείται από κοινωνικούς λειτουργούς που απασχολούνται: στις εισαγγελίες και τα δικαστήρια ανηλίκων, στις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων, στις διευθύνσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης, στα σωφρονιστικά καταστήματα, σε ξενώνες εφήβων-παραβατών, σε προγράμματα κοινωνικής επανένταξης, στα δικαστήρια και τα καταστήματα κράτησης για ενήλικες (φυλακές), σε εταιρείες προστασίας και ξενώνες αποφυλακιζομένων (ό.π.).

Οι βασικές μέθοδοι εργασίας των κοινωνικών λειτουργών με άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα παραβατικής συμπεριφοράς είναι η Κοινωνική Εργασία με Άτομα (Κ.Ε.Α.), η Κοινωνική Εργασία με Ομάδες (Κ.Ε.Ο.) και η Κοινωνική Εργασία στην Κοινότητα (Κ.Ε.Κ.).

8.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Τα άτομα βρίσκονται στη φυλακή γιατί έχουν παραβεί κάποιο νόμο. Πολλοί από τους ανθρώπους που καταλήγουν στα καταστήματα κράτησης αντιμετωπίζουν επίσης προβλήματα

εθισμού στα ναρκωτικά, στο αλκοόλ, διαχείρισης του θυμού (anger management) ή εμφανίζουν άλλους τύπους δυσλειτουργικής συμπεριφοράς.

Οι στόχοι της φυλάκισης είναι να τιμωρήσει το δράστη ενός εγκλήματος και να αποτρέψει την τέλεση νέων εγκλημάτων, είτε από τον συγκεκριμένο άτομο είτε από άλλους ανθρώπους. Παράλληλα, βέβαια, με την τιμωρία του παραβάτη επιδιώκει και την αναμόρφωσή του. Η βαρύτητα που δίνει η κοινωνία στην επίτευξη αυτών των στόχων - δηλαδή, στην τιμωρία, την πρόληψη και το σωφρονισμό - είναι διαφορετική. Η συνεχώς αυξανόμενη παραβατικότητα και τα υψηλά ποσοστά υποτροπής των παραβατών, έχουν οδηγήσει σε μια στροφή του πολιτικού κλίματος και της κοινής γνώμης. Σήμερα, επιδεικνύεται ολοένα και λιγότερη ανοχή για τους παραβάτες του Νόμου και ταυτόχρονα, απαιτείται η επιβολή αυστηρότερων ποινών, με αποτέλεσμα ο στόχος του σωφρονισμού να αποτελεί δευτερεύουσας σημασίας ζήτημα. Μολοταύτα, οι προσπάθειες για εξατομικευμένη αλλαγή και αποκατάσταση, συνεχίζονται.

Στα πλαίσια λοιπόν της αναμόρφωσης των παραβατών και της επανένταξής τους στη κοινωνία εντάσσεται και ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας. Η εργασία Κοινωνικών Λειτουργών στα σωφρονιστικά καταστήματα έχει κυρίως χαρακτήρα υποστηρικτικό-συμβουλευτικό (counseling) και θεραπευτικό (treatment). Οι κοινωνικοί λειτουργοί, εκτός από τις ατομικές συνεντεύξεις με τις κρατούμενες (Κοινωνική Εργασία με Άτομα) και την συνεργασία που αναπτύσσουν με τις οικογένειές των εγκλείστων, δημιουργούν ομάδες κρατουμένων που στοχεύουν: στην κοινωνική προσαρμογή τους - στο κλειστό πλαίσιο του καταστήματος και στην ανάπτυξη της μεταξύ τους επικοινωνίας και αλληλεγγύης (Κοινωνική Εργασία με Ομάδες). Επίσης, οργανώνουν, σχεδιάζουν και προτείνουν προγράμματα εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης, ανάπτυξης δεξιοτήτων καθημερινής ζωής (Life-skills programs) και, προωθούν την ένταξη των ενδιαφερομένων κρατουμένων στα θεραπευτικά προγράμματα απεξάρτησης. Ειδικά σχεδιασμένες παρεμβάσεις γίνονται από τους κοινωνικούς λειτουργούς σε περιπτώσεις εγκλείστων με χρόνια νοσήματα, ψυχικά ασθενών, μειονοτήτων εθνικών-φυλετικών κ.α. (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 2003).

Πέρα από αυτά τα καθήκοντα, οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι επιφορτισμένοι και με ένα πλήθος άλλων αρμοδιοτήτων όπως είναι η ταξινόμηση των κρατουμένων βάσει ψυχοκοινωνικών κριτηρίων, η εποπτεία τους και μετά την αποφυλάκισή τους, η τήρηση των ατομικών φακέλων των φυλακισμένων και η αρχειοθέτηση τους, η συλλογή στατιστικών δεδομένων και μια σειρά άλλων διαγνωστικών εργασιών (ό.π.).

Το εύρος των καθηκόντων των κοινωνικών λειτουργών, σε συνδυασμό, με τον μεγάλο αριθμό κρατουμένων που καλούνται να εξυπηρετήσουν, τη γραφειοκρατία που αντιμετωπίζουν στις συναλλαγές τους με άλλες υπηρεσίες, τα περιορισμένα υλικά και οικονομικά μέσα που έχουν στη διάθεσή τους για την επίτευξη των στόχων της εργασίας τους και το κλειστό περιβάλλον της φυλακής, δυσχεραίνουν - χωρίς όμως να μειώνουν - τις προσπάθειες για την επίτευξη κοινωνικής αλλαγής στην προσωπικότητα των κρατουμένων.

8.3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ

Ο βασικός σκοπός της Κοινωνικής Εργασίας στο πλαίσιο των σωφρονιστικών καταστημάτων, είναι ο περιορισμός της παραβατικής συμπεριφοράς. Όμως, κάτι τέτοιο είναι δύσκολο να επιτευχθεί μέσα στα πλαίσια ενός σωφρονιστικού καταστήματος όπου οι ευκαιρίες για εγκληματικές δραστηριότητες είναι προφανώς ελάχιστες. Για αυτό το λόγο, οι ενέργειες των κοινωνικών λειτουργών αποσκοπούν - εκτός από την αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς - και στην παροχή βοήθειας προς τις κρατούμενες για την διαχείριση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν σε προσωπικό επίπεδο.

Ο κόσμος της φυλακής είναι πολύ διαφορετικός από τον «έξω» κόσμο. Κατά συνέπεια, τα προβλήματα που καλούνται να επιλύσουν οι φυλακισμένες κατά τη διάρκεια έκτισης της ποινής τους και μετά την αποφυλάκισή τους είναι διαφορετικά. Και για αυτό ένας από τους πρωταρχικούς στόχους των κοινωνικών λειτουργών είναι η παροχή βοήθειας στις γυναίκες προκειμένου να ωριμάσουν συναισθηματικά, να αποκτήσουν αυτοεκτίμηση και προσωπική αυτονομία ώστε να μπορούν να αξιολογούν τις ανάγκες τους και να θέτουν στόχους, να διαμορφώνουν δηλαδή το προσωπικό τους στυλ ζωής - το οποίο βέβαια θα είναι σύμφωνα με τις επιταγές της κοινωνίας (Pollock, 1998). Όμως, πώς μπορεί να πραγματοποιηθεί η συναισθηματική ωρίμανση και η προσωπική ανάπτυξη σε ένα περιβάλλον όπου τα περιθώρια δράσης και ελευθερίας είναι περιορισμένα;

Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στα καταστήματα κράτησης, προσπαθούν να επιλύσουν τα καθημερινά προβλήματα των κρατουμένων που χρήζουν άμεσης παρέμβασης κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, στον χρόνο που έχουν και με τα μέσα που διαθέτουν. Παράλληλα, στοχεύουν στην ανάπτυξη των ικανοτήτων και την καλλιέργεια νέων δεξιοτήτων των κρατουμένων μέσα από την υλοποίηση δράσεων σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς, επαγγελματικούς, πολιτιστικούς και κοινωνικούς φορείς. Και όλα αυτά επιδιώκουν να τα επιτύχουν, καταβάλλοντας ταυτόχρονα προσπάθειες να διαμορφώσουν - όσο αυτό είναι δυνατόν - συνθήκες κράτησης, ανάλογες με εκείνες της ζωής σε ένα «φυσιολογικό» περιβάλλον ώστε η επανένταξη των κρατουμένων στο κοινωνικό σύνολο να γίνεται με ομαλό τρόπο.

8.3.1. Μοντέλα άσκησης της κοινωνικής εργασίας στα πλαίσια των καταστημάτων κράτησης

Η Κοινωνική Εργασία στον χώρο των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, ανάλογα με τη φύση των προβλημάτων στην επίλυση των οποίων στοχεύει, διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες. Η Κοινωνική Εργασία για την Αντιμετώπιση Κρίσεων, απευθύνεται σε γεγονότα που προκαλούν έντονο άγχος και αλλαγές στον καθημερινό τρόπο ζωής της γυναίκας και απειλούν την ικανότητά της να τα διαχειριστεί. Τέτοια γεγονότα είναι, για παράδειγμα, η απώλεια της επιμέλειας των παιδιών ή ενός αγαπημένου προσώπου, προβλήματα προσαρμογής στο περιβάλλον της φυλακής, ή συγκεκριμένες τραυματικές εμπειρίες όπως είναι η ανακάλυψη κάποιου ότι πάσχει από AIDS (Pollock, 1998).

Μια δεύτερη κατηγορία εργασίας των κοινωνικών λειτουργών είναι αυτή που στοχεύει άμεσα στην τροποποίηση της παραβατικής συμπεριφοράς η οποία οδήγησε στον εγκλεισμό της γυναίκας στο σωφρονιστικό κατάστημα. Παραδείγματα αυτού του είδους Κοινωνικής Εργασίας αποτελούν οι ομάδες κρατουμένων γυναικών που έχουν σκοτώσει τα παιδιά τους, οι ομάδες απεξάρτησης από τα ναρκωτικά και το αλκοόλ και οι θεραπευτικές παρεμβάσεις για shoplifters (άτομα που διαπράττουν κλοπές σε καταστήματα) (Pollock, 1998).

Τέλος, μια τρίτη μορφή Κοινωνικής Εργασίας, είναι εκείνη η οποία απευθύνεται σε θέματα ανάπτυξης της προσωπικότητας. Ο συγκεκριμένος τύπος εργασίας εφαρμόζεται τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο, για θέματα όπως η αιμομιξία και η σεξουαλική κακοποίηση, η ανάπτυξη προτύπων επικοινωνίας και σεναρίων ζωής (life scripts), τα οικογενειακά προβλήματα, ο καθορισμός προσωπικών στόχων και η απόκτηση αυτοεκτίμησης (Pollock, 1998).

Οι ανάγκες των γυναικών κρατουμένων μεταβάλλονται ανάλογα με το στάδιο έκτισης της ποινής. Κατά την εισαγωγή μιας γυναίκας στο κατάστημα κράτησης, οι κοινωνικοί λειτουργοί ίσως χρειαστεί να ακολουθήσουν την Θεραπευτική Παρέμβαση σε Κρίση προκειμένου να τη βοηθήσουν να προσαρμοστεί στο περιβάλλον της φυλακής. Πολλές

γυναίκες είναι πάρα πολύ φοβισμένες, νιώθουν συντετριμμένες από τη φυλάκιση και χρειάζονται βοήθεια για να αποδεχτούν το γεγονός της απώλειας της οικογένειας και το απρόσωπο στυλ ζωής του καταστήματος κράτησης. Κατά την ενδιάμεση φάση της φυλάκισης, η Κοινωνική Εργασία μπορεί να κινείται προς δυο κατευθύνσεις· είτε προς την άμεση θεραπεία των αιτίων εκδήλωσης της εγκληματικής συμπεριφοράς είτε προς μια πιο ολιστική προσέγγιση της προσωπικής ανάπτυξης της γυναίκας (ό.π.).

Τέλος, καθώς πλησιάζει η ώρα της αποφυλάκισης για την κρατούμενη, οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να δανειστούν κάποια στοιχεία της Κοινωνικής Εργασίας σε Κρίση, για να τη βοηθήσουν να αντιμετωπίσει τους φόβους και τα προβλήματα που δημιουργεί η αποφυλάκιση. Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης της γυναίκας για την ανάληψη του προγραμματισμού της ζωής της και η υιοθέτηση τρόπων σκέψης και δράσης που θεωρούνται αξιολογικοί και αποτελεσματικοί για την αντιμετώπιση δύσκολων καταστάσεων ή προβλημάτων, μπορούν να βρίσκονται στο επίκεντρο της θεραπευτικής σχέσης στις τελευταίες εβδομάδες της φυλάκισης.

8.3.2. Ομάδες κρατούμενων υψηλού κίνδυνου

Οι ειδικοί επιστήμονες που εργάζονται στα σωφρονιστικά καταστήματα (μεταξύ των οποίων, και οι κοινωνικοί λειτουργοί) καλούνται πολλές φορές να δώσουν προτεραιότητα, όσο αφορά την παροχή υποστήριξης, σε άτομα τα οποία έχουν αναγνωριστεί ως ευπαθή και επικίνδυνα. Σε εκείνα δηλαδή τα άτομα που είναι περισσότερο ευάλωτα στη φυλάκιση και σε εκείνα που πιθανόν να αποδειχθούν ότι αποτελούν κίνδυνο τόσο για τον ίδιο τους τον εαυτό όσο και για το κοινωνικό σύνολο, μετά την αποφυλάκισή τους.

Οι ομάδες των ατόμων που χρήζουν άμεσης συμβουλευτικής υποστήριξης, είναι:

- Ø άτομα που διατρέχουν κίνδυνο αυτοτραυματισμού
- Ø άτομα που έχουν χαρακτηριστεί από ειδικούς επιστήμονες ως ευάλωτα
- Ø άτομα που εισέρχονται στη φυλακή για πρώτη φορά
- Ø άτομα με ειδικές ανάγκες
- Ø άτομα τα οποία πρόκειται να αποφυλακιστούν
- Ø παραβάτες σεξουαλικών αδικημάτων
- Ø παιδιά και νέοι παραβάτες ηλικίας μέχρι 18 ετών
- Ø άτομα που πάσχουν HIV/AIDS
- Ø άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα εθισμού στο αλκοόλ και στα ναρκωτικά

(Scottish Government, 2004).

Η Κοινωνική Εργασία με κρατούμενους άνδρες ή γυναίκες προϋποθέτει την αξιολόγηση της παραβατικής συμπεριφοράς και της πιθανότητας υποτροπής τους, πριν τον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός πλάνου δράσης που θα ανταποκρίνεται στις προσωπικές τους ανάγκες αλλά και στις ανάγκες της κοινωνίας. Η εκτίμηση-αξιολόγηση των κοινωνικών λειτουργών αντανακλά τα στοιχεία της επικινδυνότητας και της ευπάθειας που αναφέρθηκαν προηγουμένως.

Ως προς την «επικινδυνότητα» οι κοινωνικοί λειτουργοί αξιολογούν:

- Ø τη φύση της παραβατικής συμπεριφοράς
- Ø τον κίνδυνο υποτροπής
- Ø την φύση οποιονδήποτε προβλημάτων υποβόσκουν και τα οποία συνδέονται με την παραβατική συμπεριφορά
- Ø την αντίληψη του παραβάτη για την παραβατική του συμπεριφορά
- Ø την ικανότητα του παραβάτη να αλλάξει τη συμπεριφορά/στάση ζωής του/της
- Ø τα κίνητρα του παραβάτη για αλλαγή

Ως προς την «ευπάθεια» οι κοινωνικοί λειτουργοί αξιολογούν:

- Ø την κοινωνική κατάσταση του παραβάτη και τη διαθεσιμότητα συστημάτων υποστήριξης
- Ø τη συναισθηματική κατάσταση του παραβάτη, συμπεριλαμβανομένων των επιπέδων αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης
- Ø την ψυχική υγεία του/της κρατούμενου/ης και συγκεκριμένα του ιστορικού αυτοτραυματισμών του/της
- Ø την σωματική υγεία του/της κρατούμενου/ης και κυρίως, οποιασδήποτε σωματική αναπηρία ή κατάσταση η οποία είναι απειλητική για τη ζωή του/της και
- Ø τον βαθμό πίεσης-άγχους που ο παραβάτης βιώνει μέσα στη φυλακή και ο οποίος μπορεί να συνδέεται με το στίγμα που συνοδεύει συγκεκριμένα είδη αδικημάτων (Scottish Government, 2004).

Στην περίπτωση των ατόμων που ανήκουν στις ομάδες κρατούμενων υψηλού κινδύνου που προαναφέρθηκαν, η αξιολόγηση των κοινωνικών λειτουργών θα πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή και αν κρίνεται χρήσιμο να ζητείται και η εκτίμηση άλλων ειδικών επιστημόνων π.χ. ψυχολόγων, ψυχιάτρων, εγκληματολόγων κ.α.

8.3.3. Διαγνωστικά εργαλεία παραβατικής συμπεριφοράς

Σε αυτή την ενότητα, παρουσιάζονται τα εργαλεία που χρησιμοποιεί το ειδικό επιστημονικό προσωπικό για την ανίχνευση και την αξιολόγηση των παραβατών που βρίσκονται σε κίνδυνο (π.χ., παρουσίαση υποτροπής της παραβατικής συμπεριφοράς), ή για τον εντοπισμό και την εκτίμηση διαφόρων προβληματικών πτυχών της ζωής - των ατόμων (π.χ., προβλήματα χρήσης ουσιών ή ψυχικής υγείας).

Στον τομέα της παραβατικότητας, οι αξιολογήσεις των διαγνωστικών εργαλείων συμβάλλουν στη λήψη αποφάσεων οι οποίες αποσκοπούν στην καταλληλότερη μεταχείριση του παραβάτη: απόφαση για φυλάκιση ή εναλλακτική έκτιση της ποινής, αποφάσεις σχετικά με την τοποθέτηση των κρατούμενων στα καταστήματα κράτησης και την παραπομπή τους σε θεραπευτικά προγράμματα, αποφάσεις για αποφυλάκιση και παραπομπή σε υπηρεσίες με σκοπό την παροχή υπηρεσιών και την αξιολόγηση της θεραπευτικής πορείας του ατόμου.

Τα διαγνωστικά εργαλεία της παραβατικής συμπεριφοράς ομαδοποιούνται σε τρεις κατηγορίες: α) τα Εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου/αναγκών (Risk/risk needs assessment tools), β) τα Εργαλεία ανίχνευσης και αξιολόγησης της κατάχρησης ουσιών (Substance abuse instruments) και γ) τα Εργαλεία αξιολόγησης της ψυχικής υγείας (mental health assessment instruments). Κάθε κατηγορία διαγνωστικών εργαλείων περιγράφεται αναλυτικά στη συνέχεια.

8.3.3.α. Διαγνωστικά Εργαλεία Αξιολόγησης Κινδύνου/Αναγκών (Risk/Risk Needs Assessment Tools).

Τα Εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου/αναγκών εκτιμούν τον κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς ή την πιθανότητα υποτροπής της, και αξιολογούν εκείνες τις πλευρές της ζωής του παραβάτη που χρήζουν παρακολούθησης ή θεραπευτικής παρέμβασης. Επιπλέον, ορισμένα εργαλεία αυτής της κατηγορίας, εκτιμούν την επιρροή των θετικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του παραβάτη καθώς, και, την επίδραση εκείνων των παραγόντων που λειτουργούν αποτρεπτικά στον κίνδυνο υποτροπής, της παραβατικότητας (Brumbaugh et al., 2010. PEW Center, 2006). Τα Εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου/αναγκών

ποικίλουν ως προς το είδος, το πλήθος και τη διαδικασία βαθμολόγησης των αντικειμένων που αξιολογούν για τον προσδιορισμό του επιπέδου κινδύνου.

Οι αξιολογήσεις κινδύνου/αναγκών μπορούν να περιλαμβάνουν την εκτίμηση στατικών παραγόντων (ηλικία, φύλο, ποινικό ιστορικό, τύπο αδικήματος) και δυναμικών παραγόντων (π.χ. αντικοινωνικές πεποιθήσεις, αντικοινωνικός περίγυρος, ιστορικό αντικοινωνικής συμπεριφοράς, οικογενειακό περιβάλλον, έλλειψη επιτευγμάτων σχετικών με την εκπαίδευση και την εργασία, προβλήματα ψυχικής υγείας, κατάχρηση ουσιών) (AOC, 2011). Εφαρμόζονται από ένα πλήθος υπηρεσιών (Δικαστήρια, Σωφρονιστικά Καταστήματα, Επιτροπές Επιβολής Αναστολών και Απόλυσης Κρατουμένων), σε διάφορα στάδια λήψης ποικίλων αποφάσεων (αποφάσεις σχετικά με: τη προσωρινή απελευθέρωση μέχρι τη διεξαγωγή δίκης, τη καταδίκη, την απελευθέρωση με αναστολή της ποινής, τη τοποθέτηση κρατουμένων σε καταστήματα κράτησης ανάλογα με την επικινδυνότητα τους και την ένταξή τους σε θεραπευτικά-αναμορφωτικά προγράμματα, την εποπτεία των αποφυλακισθέντων) (PEW Center, 2006).

Τα Εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου/αναγκών κατηγοριοποιούνται στις ακόλουθες ομάδες: τα Εργαλεία γενικής εφαρμογής (Tools for General Application), τα Εργαλεία Εκτίμησης Κινδύνου Βίας (Tools for Assessing Violence Risk), τα Εργαλεία Αξιολόγησης Κινδύνου Σεξουαλικής Βίας (Tools for Assessing Sexual Violence Risk) και τα Εργαλεία Εκτίμησης Παιδιών και Νέων Παραβατών (Tools for Assessing Children and Young Offenders).

Εργαλεία Γενικής Εφαρμογής (Tools for General Application)

Η κατηγορία εργαλείων ευρείας εφαρμογής περιλαμβάνει:

- 1) το **LSI-R (Level of Service Inventory-Revised)**: προβλέπει την πιθανότητα υποτροπής των ενηλίκων παραβατών, αξιολογώντας παράγοντες που σχετίζονται με την ψυχοκοινωνική κατάσταση του ατόμου. Χρησιμοποιείται ως βοηθητικό εργαλείο από τους επαγγελματίες, κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με την επιτήρηση και τη θεραπεία των παραβατών (Singh et al., 2011)
- 2) το **PCL-R (Psychopathy Checklist-Revised)**: εφαρμόζεται για τη διάγνωση ψυχικής νόσου η οποία μπορεί να σχετίζεται με την εκδήλωση βίας. Η χρήση του ενδείκνυται για την αξιολόγηση παραβατών με ψυχιατρικά προβλήματα
- 3) το **PCL:SV (Psychopathy Checklist: Screening Version)**: αποτελεί έκδοση PCL-R η οποία ανιχνεύει την πιθανή παρουσία ψυχικής διαταραχής. Χρησιμοποιείται για την πρόβλεψη της υποτροπής και της εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς ατόμων χωρίς ποινικό ιστορικό, ατόμων που έχουν εμπλακεί σε μικρο-αδικήματα ή όσων αρνούνται να υποβληθούν σε πλήρη αξιολόγηση (Dolan & Doyle, 2000. Odgers et al., 2005)
- 4) το **LS/CMI (Level of Service/Case Management Inventory)**: ανιχνεύει το επίπεδο του κινδύνου υποτροπής και αξιολογεί τις ανάγκες του παραβάτη, με σκοπό τη διαμόρφωση του πλάνου θεραπευτικής αντιμετώπισης
- 5) το **OASys (Offender Assessment System)**: προσδιορίζει την πιθανότητα υποτροπής και εκτιμάει το επίπεδο επικινδυνότητας του ατόμου, για τον εαυτό του και τους άλλους. Οι εκτιμήσεις του OASys συμβάλλουν στην κατάρτιση του σχεδίου επίβλεψης και διαχείρισης των παραβατών και υποδεικνύουν τις ανάγκες των ατόμων που χρήζουν περαιτέρω αξιολόγησης
- 6) τα **OGRS & OGRS2 (Offender Group Re-Conviction Scale)**: χρησιμοποιούνται στα πλαίσια της αξιολόγησης κινδύνου από το OASys. Βάση στατικών παραγόντων, εκτιμούν τον κίνδυνο υποτροπής του παραβάτη. Προορίζονται για εφαρμογή κυρίως στον χώρο των σωφρονιστικών και αναμορφωτικών καταστημάτων
- 7) το **CARDS (Clinical Assessment of Risk Decision Support)** εντοπίζει και αξιολογεί την παρουσία ή απουσία στοιχείων, σχετικών με τη βίαιη συμπεριφορά, σε ενήλικους παραβάτες.

Εφαρμόζεται από υπηρεσίες του τομέα, της Ψυχιατρικής/Ψυχικής Υγείας (RMA Scotland, 2007).

Εργαλεία Εκτίμησης Κίνδυνου Βίας (Tools for Assessing Violence Risk)

Η εφαρμογή των εργαλείων εκτίμησης κίνδυνου βίας αποσκοπεί στην αξιολόγηση της υποτροπής των ενήλικων παραβατών και του επιπέδου, του κινδύνου βίας. Τα εργαλεία της συγκεκριμένης κατηγορίας συμβάλλουν στη διαμόρφωση του πλάνου διαχείρισης - του κινδύνου βίας, σε ιδρυματικά και εξω-ιδρυματικά περιβάλλοντα. Τα πιο γνωστά εργαλεία εκτίμησης κίνδυνου βίας είναι:

- 1) το **B-SAFER (Brief Spousal Assault Form for the Evaluation of Risk)**: έχει σχεδιαστεί για την αξιολόγηση του κινδύνου και την ανάπτυξη στρατηγικών διαχείρισης κινδύνου, σε παραβάτες με ιστορικό διάπραξης αδικημάτων που σχετίζονται με την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς προς τον/την σύζυγο/σύντροφο
- 2) το **COVR (Classification of Violence Risk)**: ανιχνεύει το υψηλό ή χαμηλό επίπεδο κινδύνου και συμβάλλει στην διαμόρφωση της κλινικής εικόνας κατά την αξιολόγηση του κινδύνου βίας (RMA Scotland, 2007)
- 3) το **HCR-20 (Historical Clinical Risk-20)**: συνδυάζει παράγοντες που σχετίζονται με το ιστορικό, την κλινική εικόνα και τη διαχείριση κινδύνων προκειμένου να αξιολογήσει τον κίνδυνο βίας, ατόμων που φιλοξενούνται σε σωφρονιστικά καταστήματα, ψυχιατρικά νοσοκομεία κρατουμένων και δημόσιες ψυχιατρικές κλινικές (Dolan & Doyle, 2000. Singh, et al., 2011)
- 4) το **SARA (Spousal Assault Risk Assessment Guide)** εκτιμάει στατικούς και δυναμικούς παράγοντες για την πρόβλεψη του κινδύνου εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς, σε παραβάτες που έχουν συλληφθεί για ενδοοικογενειακή βία
- 5) το **VRS (Violence Risk Scale)**: έχει σχεδιαστεί για την παρακολούθηση των μεταβολών του κινδύνου και της κινητοποίησης για αλλαγή, με σκοπό την καλύτερη διαχείριση των αναγκών του παραβάτη
- 6) το **SAM (Guidelines for Stalking Assessment Management)**: συμβάλλει στην πρόβλεψη του μελλοντικού κινδύνου, στην ανίχνευση των κατάλληλων στρατηγικών διαχείρισης και στο καθορισμό του συνολικού επιπέδου, του κινδύνου
- 7) το **RMS (Risk Management System)**: προβλέπει την πιθανότητα υποτροπής των παραβατών και εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς. Επιπλέον, παρέχει τη δυνατότητα αξιολόγησης των αναγκών του παραβάτη, και
- 8) το **START (Short Term Assessment of Risk and Treatability)**: χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση βίαιων και επικίνδυνων συμπεριφορών, βραχυπρόθεσμα. Εκτιμάει την επικινδυνότητα του ατόμου για τον εαυτό του και τους άλλους, και εφαρμόζεται σε ψυχιατρικά περιβάλλοντα (RMA Scotland, 2007).

Εργαλεία Εκτίμησης Παιδιών & Νέων Παραβατών (Tools for Assessing Children and Young Offenders)

Τα εργαλεία αξιολόγησης των παραβατών παιδικής και εφηβικής ηλικίας, εφαρμόζονται για την αξιολόγηση της πιθανότητας υποτροπής της αντικοινωνικής, επιθετικής, βίαιης (συμπεριλαμβανομένων, της σεξουαλικά βίαιης και της ψυχοπαθολογικά βίαιης) συμπεριφοράς. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν:

- 1) το **AIM (Assessment Intervention and Moving on project)** το οποίο εφαρμόζεται για την αρχική αξιολόγηση των αναγκών, ατόμων ηλικίας 10-18 ετών που επιδεικνύουν σεξουαλικά βλαπτική συμπεριφορά (RMA Scotland, 2007)
- 2) το **ASSET (Risk Assessment Tool)** το οποίο χρησιμοποιείται για την πρόβλεψη της επανακαταδίκης και της συχνότητας επανακαταδίκης, καθώς και για την εκτίμηση της σοβαρότητας του διαπραχθέντος αδικήματος, σε άτομα ηλικίας 10-18 ετών

- 3) το **EARL-21G, Version 1 (Early Assessment Risk List for Girls)** που αξιολογεί γνωστούς παράγοντες κινδύνου που επηρεάζουν την τάση για εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς στο μέλλον, σε παιδιά ηλικίας μέχρι 12 ετών
- 4) το **ERASOR (Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offence Recidivism Version 2.0)** το οποίο προορίζεται για την αξιολόγηση του κινδύνου υποτροπής των ανηλίκων (ηλικίας 12-18 ετών) που έχουν διαπράξει κατά το παρελθόν, το αδίκημα της σεξουαλικής επίθεσης (ό.π.)
- 5) το **PCL:YV (Psychopathy Checklist: Youth Version)** το οποίο εκτιμά την ύπαρξη στοιχείων σοβαρής ψυχικής διαταραχής σε ανηλίκους (12-21 ετών) που μπορούν να οδηγήσουν σε βίαιη συμπεριφορά (Odgers et al., 2005)
- 6) το **SAVRY (Structured Assessment of Violence Risk in Youth)** που απευθύνεται σε άτομα ηλικίας 12-18 ετών και αποβλέπει στην αξιολόγηση βίαιων ή επιθετικών συμπεριφορών (Singh et al., 2011), και
- 7) το **YLS/CMI (Youth Level of Service/Case Management Inventory)** τα οποία αποσκοπεί στην πρόβλεψη γενικά της υποτροπής, της παραβατικής συμπεριφοράς και στην αποτελεσματική διαχείριση των περιπτώσεων, των ανηλίκων (ηλικίας 12-17 ετών) (RMA Scotland, 2007).

Εργαλεία Αξιολόγησης Κινδύνου Σεξουαλικής Βίας (Tools for Assessing Sexual Violence Risk)

Τα εργαλεία **VRS:SO (Violence Risk Scale: Sexual Offenders)**, **RSVP (Risk for Sexual Violence Protocol)**, **STABLE-2000 & ACUTE-2000**, έχουν σχεδιαστεί για την πρόβλεψη και την αξιολόγηση του κινδύνου σεξουαλικής και μη, βίας σε ενήλικα άτομα, με ιστορικό διάπραξης αδικημάτων σεξουαλικού χαρακτήρα. Η εκτίμηση του κινδύνου σεξουαλικής και μη, βίας γίνεται βάση της αξιολόγησης μια σειράς δυναμικών, ή στατικών και δυναμικών παραγόντων· ενώ λαμβάνονται υπόψη το ποινικό ιστορικό και η συμμετοχή σε προγράμματα περιορισμού της βίας (RMA Scotland, 2007).

8.3.3.β. Εργαλεία Ανίχνευσης και Αξιολόγησης της Κατάχρησης Ουσιών (Substance Abuse Instruments)

Αυτή κατηγορία οργάνων περιλαμβάνει εργαλεία η χρήση των οποίων αποβλέπει στην διάγνωση προβλημάτων που σχετίζονται με τη χρήση ουσιών (αλκοόλ, ναρκωτικών ή άλλων ουσιών)· συμπεριλαμβανομένων της ανίχνευσης, της παρουσίας ή του βαθμού της εξάρτησης ή κατάχρησης και των συνοδών τους προβλημάτων. Ορισμένα εργαλεία διαθέτουν και δείκτες ψυχικής υγείας, και μπορούν να ανιχνεύουν συνυπάρχοντα προβλήματα χρήσης ουσιών και ψυχιατρικών διαταραχών (Brumbaugh et al., 2010). Εφαρμόζονται συχνά για την αρχική εκτίμηση ή επανααξιολόγηση παραβατών που είναι χρήστες ουσιών. Αυτές οι αξιολογήσεις λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαδικασία λήψης της απόφασης - από τα Δικαστήρια - για επιβολή στον παραβάτη, υποχρεωτικής ένταξης σε θεραπευτικές κοινότητες για απεξάρτηση ή τον εγκλεισμό του σε κατάσταση κράτησης. Στη δεύτερη περίπτωση, τα εργαλεία ανίχνευσης και αξιολόγησης ουσιών χρησιμοποιούνται από τα Συμβούλια των Φυλακών, για τη ταξινόμηση των παραβατών και τη παραπομπή τους στα θεραπευτικά προγράμματα απεξάρτησης που υλοποιούνται εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων. Μερικά από τα πιο γνωστά Εργαλεία ανίχνευσης και αξιολόγησης της χρήσης ουσιών είναι τα ακόλουθα:

- 1) το **ADS (Alcohol Dependence Scale)**: εκτιμάει τη σοβαρότητα της εξάρτησης από το αλκοόλ στα πλαίσια του συνδρόμου εξάρτησης από το αλκοόλ. Προορίζεται για εφαρμογή, μεταξύ άλλων, στο γενικό πληθυσμό και σε παραβάτες
- 2) το **ASSIST (Alcohol, Smoking, and Substance Involvement Screening Test)**: δημιουργήθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας για την ανίχνευση προβλημάτων,

σχετικών με την ψυχοδραστική κατάχρηση ουσιών. Εφαρμόζεται από επαγγελματίες της υγείας, σε υπηρεσίες υγείας αλλά και από ειδικό επιστημονικό προσωπικό το οποίο εργάζεται με άτομα που βρίσκονται σε κίνδυνο λόγω της κατάχρησης ουσιών

3) το **AUDIT (Alcohol Use Disorders Identification Test)**: ταυτοποιεί τα άτομα, στα οποία το επίπεδο κατανάλωσης αλκοόλ έχει φτάσει σε επικίνδυνο σημείο ή έχει καταστεί επιβλαβές για την υγεία τους. Η χρήση του απευθύνεται σε πληθυσμούς ψυχιατρικών ασθενών, υπόδικων/κατάδικων κρατουμένων, στρατιωτικών, φοιτητών

4) το **OCDS (Obsessive-Compulsive Drinking Scale)**: προσδιορίζει και αξιολογεί τα έμμοια και παρορμητικά γνωστικά χαρακτηριστικά της χρήσης ή κατάχρησης αλκοόλ π.χ. πεποιθήσεις που σχετίζονται με το αλκοόλ, παρορμητικές τάσεις, ικανότητα αντίστασης στην επιθυμία ή την παρόρμηση για κατανάλωση αλκοόλ

5) το **PESQ (Personal Experience Screening Questionnaire)**: εντοπίζει ποιοι ανήλικοι πρέπει να παραπεμφθούν για πλήρη αξιολόγηση της φαρμακολογικής εξάρτησης. Εφαρμόζεται σε σχολεία, αναμορφωτικά καταστήματα ανηλίκων, κλινικές κ.α.

6) το **SASSI (Substance Abuse Subtle Screening Inventory)**: στους ενήλικες (**SASSI-3**), ανιχνεύει εκείνα τα άτομα που έχουν μεγάλη πιθανότητα να παρουσιάσουν κάποια διαταραχή εξάρτησης από ουσίες. Ενώ, στους ανηλίκους (**SASSI-A2**) προσδιορίζει ποια άτομα είναι πολύ πιθανόν να πάσχουν από διαταραχή χρήσης ουσιών (εξάρτησης από ουσίες και κατάχρησης ουσιών). Το SASSI-3 εφαρμόζεται, μεταξύ άλλων, και για τη διάκριση των παραβατών (ανηλίκων και ενηλίκων) σε χρήστες και μη, ουσιών

7) τα **ASI-B, ASI-F (Addiction Severity Index, 5th Ed. - Baseline, Addiction Severity Index, 5th Ed. - Follow-Up)**: επιτελούν διάφορους σκοπούς στην αξιολόγηση των ατόμων που κάνουν κατάχρηση ουσιών όπως π.χ., αξιολογούν τη σοβαρότητα του προβλήματος και παρακολουθούν (μετά από περιοδική εφαρμογή) την αλλαγή που συντελείται στα πιο συχνά προβλήματα που συνδέονται με την κατάχρηση ουσιών. Οι αξιολογήσεις τους λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης του πλάνου της θεραπευτικής μεταχείρισης

8) το **MINI (Mini International Neuropsychiatric Interview)**: έχει σχεδιαστεί από ψυχιάτρους και κλινικούς, στην Αμερική και την Ευρώπη. Αξιολογεί τα συμπτώματα των ψυχιατρικών διαταραχών για το DSM-IV. Ανάμεσα σε μια ποικιλία ψυχικών διαταραχών που αξιολογεί, εκτιμάει και τα συμπτώματα της εξάρτησης ή κατάχρησης από το αλκοόλ και άλλες ουσίες

9) το **PEI (Personal Experience Inventory)**: προσδιορίζει τη φύση, το βαθμό και τη διάρκεια της χρήσης ουσιών, σε ανηλίκους. Εντοπίζει τους ατομικούς παράγοντες κινδύνου που μπορούν να οδηγήσουν ή να αποτρέψουν, την κατάχρηση ουσιών. Θέτει σε επιφυλακή τον κλινικό, για την πιθανότητα να υπάρχουν: ιστορικό σεξουαλικής και σωματικής κακοποίησης, διαταραχών λήψης της τροφής, χρήσης ουσιών στην οικογένεια, αυτοκτονικές τάσεις και ανάγκη για παραπομπή σε ψυχίατρο (www.lib.adai.washington.edu/instruments/).

8.3.3.γ. Εργαλεία Αξιολόγησης της Ψυχικής Υγείας (Mental Health Assessment Instruments)

Τα εργαλεία αποτίμησης και αξιολόγησης της ψυχικής υγείας εφαρμόζονται με σκοπό τον προσδιορισμό εκείνων των πτυχών της ψυχικής υγείας, των παραβατών που χρήζουν θεραπευτικής παρέμβασης. Ανιχνεύουν και αξιολογούν ψυχιατρικές διαταραχές, διανοητικές και νευρολογικές δυσλειτουργίες, και προβλήματα συμπεριφοράς όπως θυμό, επιθετικότητα, άγχος, παράδοξες πεποιθήσεις, αυτοκτονικές τάσεις, προβλήματα ελέγχου των παρορμήσεων (AOC, 2011).

Οι αξιολογήσεις των συγκεκριμένων εργαλείων αξιοποιούνται συχνά από τα Δικαστήρια προκειμένου να αποφασιστεί, αν ένα άτομο πρέπει παραπεμφθεί για θεραπεία σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας αντί να τιμωρηθεί με εγκλεισμό σε κατάσταση κράτησης. Επίσης,

χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση της ψυχικής υγείας των κρατουμένων στο πλαίσιο των σφραγιστικών καταστημάτων.

Τα πιο ευρέως χρησιμοποιούμενα Εργαλεία αποτίμησης και αξιολόγησης της ψυχικής υγείας είναι:

1) το **BDI (Beck Depression Inventory)** το οποίο αξιολογεί την ένταση των συμπτωμάτων της κατάθλιψης σε ανηλίκους και ενήλικους. Οι κλίμακες αυτού του οδηγού εκτιμούν την λύπη, τον πεσιμισμό, την αίσθηση της αποτυχίας, τις αυτοκτονικές ιδέες, την κοινωνική απόσυρση, τη δυσκολία στο εργασιακό περιβάλλον κ.τ.λ. (A.B.A.J.J.C., J.L.C. & Y.L.C., 2000).

2) το **MMPI-2 (Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2)** που αποτελεί επανασταυποποιημένη έκδοση του **MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory)** και, χρησιμοποιείται για τη διάγνωση των ψυχικών διαταραχών και την επιλογή της κατάλληλης μεθόδου θεραπείας. Το MMPI-2 αξιολογεί χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που σχετίζονται με τις διαταραχές της διάθεσης, τις αγχώδεις διαταραχές, τη σχιζοφρένεια και άλλες ψυχωτικές διαταραχές (Μάνος, 1997).

3) το **Rorschach Psychodiagnostic Test** το οποίο αποτελεί μια προβλητική δοκιμασία της προσωπικότητας και προβαίνει σε εκτίμηση της προσωπικότητας του ατόμου, μέσω της περιγραφής αφηρημένων σχημάτων από μελάνι που δίνονται στον εξεταζόμενο (A.B.A.J.J.C., J.L.C. & Y.L.C., 2000)

4) το **MCMII (Millon Clinical Multiaxial Inventory)** που έχει σχεδιαστεί για να αξιολογεί αποκλειστικά τις διαταραχές προσωπικότητας στα πλαίσια του DSM-IV

5) το **WAIS-III (Wechsler Adult Intelligence Scale-III)** το οποίο εφαρμόζεται για την εκτίμηση της νοημοσύνης ανηλίκων και ενήλικων ατόμων. Περιλαμβάνει 11 υποκλίμακες που αξιολογούν τις λεκτικές και εκτελεστικές δεξιότητες. Αντίστοιχη κλίμακα αξιολόγησης της νοημοσύνης, υπάρχει και για τα παιδιά, το **WISC-III (Wechsler Intelligence Scale for Children - Third Edition)** (Μάνος, 1997).

6) το **QOLI (Quality of Life Inventory)** το οποίο αξιολογεί τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένα άτομο σε διάφορους τομείς της ζωής του, όπως: στην υγεία, τη μάθηση, την εργασία, την αυτοεκτίμηση, τη δημιουργικότητα, την επίτευξη στόχων, την οικογένεια, το φιλικό περιβάλλον, τη γειτονιά, την κοινότητα. Αυτού του είδους η αξιολόγηση μπορεί να βοηθήσει στην αναγνώριση των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο για την ανάπτυξη προβλημάτων υγείας ή διαταραχών και,

7) το **CPI (California Personality Inventory)** που εκτιμάει τα φυσιολογικά γνωρίσματα σε υγιή άτομα· καθώς και, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας τα οποία πρέπει να διαθέτει ένα άτομο προκειμένου να ανταπεξέλθει στην καθημερινή ζωή. Μολονότι το CPI είναι εργαλείο γενικής εφαρμογής, χρησιμοποιείται και στην αξιολόγηση των ατόμων με προβλήματα κατάχρησης ουσιών και παραβατικής συμπεριφοράς, από κλινικές και υπηρεσίες συμβουλευτικής (V.I.N.J., 2014).

Τα διαγνωστικά εργαλεία παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις ως προς τη μορφή, τη δομή, τους παράγοντες της προσωπικότητας και της ζωής του ατόμου που αξιολογούν. Ανάλογα με τον τομέα στον οποίο επικεντρώνεται το ενδιαφέρον του ειδικού, επιλέγεται και το αντίστοιχο διαγνωστικό εργαλείο. Τα διαγνωστικά εργαλεία εφαρμόζονται είτε για την αρχική εκτίμηση μιας συμπεριφοράς/κατάστασης, είτε για την παρακολούθηση της εξέλιξης, της πορείας της. Οι αξιολογήσεις που παρέχουν βοηθούν το ειδικό επιστημονικό προσωπικό στη διαμόρφωση του θεραπευτικού σχεδίου αντιμετώπισης των παραβατών.

8.3.4. ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΠΟΥ ΕΡΓΑΖΕΤΑΙ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

Ο χώρος των καταστημάτων κράτησης αποτελεί ένα ιδιαίτερα απαιτητικό περιβάλλον εργασίας για τους κοινωνικούς λειτουργούς: όχι μόνο εξαιτίας των περιορισμών που θέτει στην εργασία τους η φύση του κλειστού ιδρύματος, αλλά και λόγω της δυσλειτουργικής προσωπικότητας των κρατούμενων την οποία καλούνται να διαχειριστούν. Για αυτό, οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται σε σωφρονιστικά καταστήματα θα πρέπει να διαθέτουν τις ακόλουθες ειδικές γνώσεις και ικανότητες, όπως:

- Γνώσεις των μεθόδων Ατομικής και Ομαδικής Κοινωνικής Εργασίας
- Γνώσεις των εργαλείων και των τεχνικών για αποτελεσματική συμβουλευτική
- Γνώσεις των θεωριών και των τεχνικών της Κοινωνικής Εργασίας που σχετίζονται με τους κρατούμενους
- Γνώσεις των μεθόδων για την άμβλυση κοινωνικών, ψυχολογικών και περιβαλλοντολογικών προβλημάτων που είναι μοναδικά σε ένα σωφρονιστικό ίδρυμα
- Γνώσεις θεραπευτικής μεταχείρισης και προγραμμάτων αναμόρφωσης
- Γνώσεις των νέων τάσεων στη θεραπεία των κρατούμενων
- Γνώσεις των λειτουργιών ενός σωφρονιστικού καταστήματος
- Γνώσεις των κανόνων επιτήρησης, κανονισμών και διαδικασιών της κράτησης σε μια φυλακή
- Γνώσεις των σκοπών και των στόχων των υπηρεσιών του καταστήματος κράτησης
- Γνώσεις των διαδικασιών για την ασφάλεια
- Ικανότητα εφαρμογής σύγχρονων μεθόδων για την ανάπτυξη ενός θεραπευτικού σχεδίου για τους κρατούμενους
- Ικανότητα λήψης και αξιολόγησης πληροφοριών από συνεντεύξεις με τους κρατούμενους και τις οικογένειές τους
- Ικανότητα αντιμετώπισης ατόμων με αντικοινωνική συμπεριφορά, απόκτησης της εμπιστοσύνης τους και άσκηση επίδρασης στις πράξεις τους
- Ικανότητα εγκαθίδρυσης και διατήρησης αποτελεσματικής θεραπευτικής σχέσης με τα άτομα και τις ομάδες
- Ικανότητα τήρησης αρχείου, σύνταξης εκθέσεων και αλληλογραφίας σχετικής με την εργασία τους
- Ικανότητα επικοινωνιακής επικοινωνίας με τους άλλους
- Ικανότητα δημιουργίας και διεύθυνσης γόνιμων και αποδοτικών επαγγελματικών σχέσεων (www.michigan.gov/documents/PrisonCounselor_12881_7.pdf)

8.3.5. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Με την ολοκλήρωση του κεφαλαίου, κρίνεται σκόπιμη η επισήμανση ορισμένων βασικών στοιχείων προς τους συνάδελφους που ίσως θελήσουν να εργαστούν στα πλαίσια ενός σωφρονιστικού καταστήματος.

- Πρώτον, αν κάποιος επιλέξει να εργαστεί σε σωφρονιστικό κατάστημα, είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσει τους περιορισμούς που θέτει στην άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας η ρουτίνα της φυλακής (το πρόγραμμα του ειδικού επιστημονικού προσωπικού έπεται του αντίστοιχου των σωφρονιστικών υπαλλήλων), τους κινδύνους που συνεπάγεται για την προσωπική του ασφάλεια η εργασία σε ένα τέτοιο περιβάλλον και τις ματαιώσεις των προσδοκιών που είναι σύμφυτες με το κλειστό πλαίσιο των καταστημάτων κράτησης.

- Δεύτερον, το άτομο πιθανόν να δοκιμάσει κάποια απογοήτευση από τη γραφειοκρατική φύση του καταστήματος και ο κίνδυνος για την εκδήλωση “burnout” εξαιτίας του άγχους και της ψυχικής έντασης που απορρέουν από τη συνεργασία του με τους παραβάτες, είναι αυξημένος. Επίσης, οι εξυπηρετούμενοι-πελάτες μπορεί να είναι λιγότερο «ευχάριστοι» σε σχέση με άλλες ομάδες πληθυσμού και μπορεί να εκφράσουν το θυμό και την απελπισία τους, επιτιθέμενοι στους κοινωνικούς λειτουργούς.
- Τρίτον, ο καταπιεστικός χαρακτήρας των σωφρονιστικών ιδρυμάτων - μερικές φορές - δημιουργεί στους κοινωνικούς λειτουργούς τον πειρασμό να γίνουν αυταρχικοί εξαιτίας του κύρους που τους δίνει η θέση τους, και να πέσουν στην παγίδα να μοιράζουν στις κρατούμενες επιπλήξεις, προειδοποιήσεις και διαταγές (οι σχέσεις στη φυλακή επηρεάζονται έντονα από την ιεραρχική εξουσία) ή να εμπλακούν σε επικίνδυνες και ανέντιμες σχέσεις με τις πελάτισσες τους (οι φυλακισμένες γυναίκες είναι ανήμπορες, χειριστικές ή και τα δυο, και για αυτό μπορεί να τους προσφέρουν διάφορα ανταλλάγματα όπως sex, χρήματα κ.α., προκειμένου να κερδίσουν την εύνοια τους για την πορεία των υποθέσεων τους).
- Τέλος, ίσως να υπάρξουν φορές που οι κοινωνικοί λειτουργοί αναγκαστούν να υπερασπίσουν τις αξίες, τις αρχές και τους στόχους του επαγγέλματος τους απέναντι σε όλους εκείνους που πρεσβεύουν την άποψη ότι τα άτομα δεν αλλάζουν και ότι στους παραβάτες του Νόμου, το μόνο που τους αξίζει είναι η τιμωρία και τίποτα άλλο.

Μπορεί όλα τα παραπάνω να λειτουργούν ανασταλτικά στην επιθυμία κάποιων συναδέλφων να εργαστούν σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα, είναι όμως η πραγματικότητα που θα αναγκαστούν αργά ή γρήγορα να διαχειριστούν αν τελικά αποφασίσουν να αφοσιωθούν στην Κοινωνική Εργασία με παραβατικά άτομα. Και είναι όλα εκείνα που κάνουν την Κοινωνική Εργασία στον τομέα της παραβατικότητας ελκυστική: η συμμετοχή στη προσπάθεια ενός ανθρώπου που έκανε λάθη, τιμωρήθηκε για αυτά και παλεύει για μια δεύτερη ευκαιρία στη ζωή μέσα σε ένα περιβάλλον αντιξοοτήτων, και που τελικά καταφέρνει να επιστρέψει ελεύθερος στην κοινωνία και είναι έτοιμος να κάνει μια νέα αρχή. Το να γνωρίζει ο κοινωνικός λειτουργός ότι συνέβαλε στην επιτυχία της προσπάθειας αυτής, τον γεμίζει όχι μόνο με ικανοποίηση ως επαγγελματία αλλά και με χαρά για την προσφορά του στον συνάνθρωπο. Εν τέλει, του δίνει ελπίδα, δύναμη και θάρρος για να αντιμετωπίσει τυχόν δυσκολίες και στην προσωπική του ζωή.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στα πλαίσια της θεραπευτικής αντιμετώπισης των παραβατών εντάσσεται και το έργο της Κοινωνικής Εργασίας. Η Κοινωνική Εργασία, στηριζόμενη στις δικές της αρχές και αξίες που διέπουν τις μεθόδους και τις τεχνικές της, αποσκοπεί στην αλλαγή του τρόπου ζωής των ατόμων με προβλήματα παραβατικής συμπεριφοράς. Ο ρόλος της είναι πολυσύνθετος και προϋποθέτει την κατοχή ειδικών γνώσεων και ικανοτήτων από την πλευρά των Κοινωνικών Λειτουργών που την εφαρμόζουν· ένεκα των ιδιαίτερων συνθηκών εργασίας και της φύσης των πελατών που κάνουν χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών, του συγκεκριμένου τομέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

9.1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο αριθμός των γυναικών που καταδικάζεται και φυλακίζεται για κάποιο αδίκημα, παραμένει μικρός ως προς το γενικό σύνολο των παραβατών· αν και, τα τελευταία χρόνια αυξάνεται με σταθερό ρυθμό. Η αύξηση αυτή που αποτυπώνεται τόσο στις διεθνείς όσο και στις εθνικές στατιστικές της εγκληματικότητας, δεν οφείλεται σε αλλαγή της παραβατικής συμπεριφοράς των γυναικών· οι γυναίκες εξακολουθούν να διαπράττουν μη βίαια και ήσσονος σημασίας αδικήματα (π.χ. χρήση-διακίνηση ναρκωτικών, πορνεία, μικροκλοπές).

Οι παραβάτισσες είναι κυρίως γυναίκες φτωχές που μεγαλώνουν μόνες τους τα παιδιά τους, γυναίκες με σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας εκ των οποίων οι περισσότερες έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση και ενδο-οικογενειακή βία. Αυτές οι γυναίκες, συνήθως, καταφεύγουν στην πορνεία και τα ναρκωτικά για να επιβιώσουν οικονομικά ή για να αντέξουν την ψυχική οδύνη που βιώνουν, και - εκτός μερικών εξαιρέσεων - δε συνιστούν κίνδυνο για την δημόσια ασφάλεια.

Το χαμηλό ποσοστό των γυναικών καταδικασθέντων και κρατουμένων και η μικρή βαρύτητα των αδικημάτων που διαπράττουν, θα μπορούσε να αποτελέσει πλεονέκτημα στον τομέα αντιμετώπισης και πρόληψης της παραβατικότητας, του γυναικείου φύλου. Κάτι τέτοιο όμως δε φαίνεται να συμβαίνει στην πραγματικότητα. Η επικράτηση του δόγματος «αυστηρή πάταξη του εγκλήματος» στις αρχές της δεκαετίας του '90, οδήγησε στην εισαγωγή αυστηρών νομοθεσιών. Αυτό, σε συνδυασμό, με την απουσία ουσιαστικής μετα-σωφρονιστικής μέριμνας είχε ως αποτέλεσμα ένας μεγάλος αριθμός όχι μόνο γυναικών αλλά και ανδρών να βρεθεί στη φυλακή, χωρίς προηγουμένως να έχει εξασφαλιστεί η ύπαρξη των απαραίτητων μέσων για την αναμόρφωση και την αποφυγή της υποτροπής του (π.χ. κατάλληλοι χώροι υποδομής, ειδικό επιστημονικό προσωπικό και θεραπευτικά προγράμματα, κοινοτικές υπηρεσίες επανένταξης). Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ο μεγάλος αριθμός κρατουμένων για αδικήματα που αφορούν τα ναρκωτικά. Οι περισσότεροι παραβάτες αυτής της κατηγορίας αδικημάτων είναι εξαρτημένοι χρήστες ή διακινητές μικροποσοτήτων ουσιών (κυρίως, στην περίπτωση των γυναικών κρατουμένων) οι οποίοι φυλακίζονται ελλείψει ικανού αριθμού θεραπευτικών καταστημάτων απεξάρτησης στην κοινότητα, και συνήθως εκτίουν μεγάλες ποινές.

Η θέσπιση και επιβολή αυστηρών νόμων έχει αποδειχθεί αναποτελεσματική στην μείωση της παραβατικότητας, πράγμα που σημαίνει ότι η πολιτεία θα πρέπει να υιοθετήσει μια πολιτική ανάπτυξης της μετα-σωφρονιστικής φροντίδας, αντί της «τιμωρικής» προσέγγισης. Ο μικρός αριθμός των γυναικών που εμπλέκονται με το σύστημα Ποινικής και Σωφρονιστικής Δικαιοσύνης μπορεί να ελαττωθεί ακόμη περισσότερο με: την προώθηση αλλαγών στην νομοθεσία και την βελτίωση του τρόπου επιβολής της, την αναβάθμιση της λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης και τη διεύρυνση των οργανισμών που προσφέρουν υπηρεσίες μετα-σωφρονιστικού χαρακτήρα στα πλαίσια της κοινότητας (προγράμματα σίτισης, στέγασης, εκπαίδευσης, εργασίας, απεξάρτησης, συμβουλευτικής, παιδικής και οικογενειακής φροντίδας).

Ο περιορισμός της εμπλοκής των γυναικών στο Ποινικό & Σωφρονιστικό Σύστημα, σε επίπεδο νομοθεσίας, μπορεί να επιτευχθεί με:

- την επιβολή προφυλάκισης μόνο σε περιπτώσεις που κρίνεται απολύτως αναγκαία
- τη δυνατότητα επιβολής και άλλου είδους εγγυήσεων εκτός της καταβολής χρηματικής εγγύησης για την αποφυγή της προφυλάκισης, ώστε οι γυναίκες που δεν μπορούν να πληρώσουν το ποσό της εγγύησης λόγω οικονομικής δυσχέρειας να μην καταλήγουν στη φυλακή
- τη μείωση του χρόνου παραμονής στο κατάστημα κράτησης εν αναμονή διεξαγωγής της δίκης, μέσω της καλύτερης οργάνωσης και της ενίσχυσης με προσωπικό, των δικαστικών υπηρεσιών
- την ενθάρρυνση των δικαστικών αρχών να επιβάλλουν εναλλακτικές ποινές αντί της φυλάκισης (π.χ. κοινωφελής εργασία) στις περιπτώσεις των γυναικών παραβατιστών οι οποίες δεν αποτελούν κίνδυνο για την δημόσια ασφάλεια, λαμβάνοντας υπόψη τους τις ανάγκες για διαχείριση των προβλημάτων ψυχικής υγείας που αντιμετωπίζουν και τις ιδιαίτερα επιβλαβείς επιπτώσεις της φυλάκισης των γυναικών για τη φροντίδα των μελών της οικογένειας που έχουν αναλάβει.
- την θέσπιση εναλλακτικών ποινών αντί της φυλάκισης όπως: λεκτικές κυρώσεις (επίπληξη, προειδοποίηση), χρηματικά πρόστιμα, εντολή για δήμευση ή απαλλοτρίωση περιουσιακών στοιχείων, εντολή αποζημίωσης ή αποκατάστασης του θύματος, επιβολή ποινών με ανασταλτικό χαρακτήρα, επιβολή δικαστικής επιτήρησης, παραπομπή για εισαγωγή σε θεραπευτικό κατάστημα, κατ' οίκον περιορισμό, ηλεκτρονική παρακολούθηση, επιβολή οποιασδήποτε μορφής εξω-ιδρυματικής θεραπείας
- την αποποινικοποίηση των αδικημάτων περί χρήσης και κατοχής ναρκωτικών και επιβολή υποχρεωτικής εισαγωγής σε θεραπευτικό κατάστημα για απεξάρτηση
- τη διάκριση μεταξύ των ποινών που προβλέπονται για το εμπόριο και τη διακίνηση ναρκωτικών, ώστε οι γυναίκες που δεν έχουν κομβικό ρόλο στην εμπορία ναρκωτικών αλλά χρησιμοποιούνται ως διακινητές («βαποράκια») να μην επιβαρύνονται με την έκτιση μακροχρόνιων ποινών
- την αναγνώριση ελαφρυντικών κατά τη διαδικασία λήψης καταδικαστικής απόφασης, στις περιπτώσεις που οι γυναίκες εξωθούνται στο εμπόριο ναρκωτικών ή τη πορνεία από το σύζυγο, σύντροφο ή οποιονδήποτε τρίτο
- την επιβολή στερητικών της ελευθερίας ποινών μόνο στις περιπτώσεις των εγκύων και των μητέρων που έχουν διαπράξει σοβαρά και βίαια αδικήματα και συνιστούν δημόσιο κίνδυνο, και αφού προηγουμένως έχουν ληφθεί υπόψη τα συμφέροντα των παιδιών.
- τη μη άσκηση δίωξης των γυναικών που είναι θύματα εμπορίας ανθρώπων για αδικήματα που εμπίπτουν στην κατηγορία της παράνομης έκδοσης γυναικών
- την αποποινικοποίηση αδικημάτων που σχετίζονται με τη μετανάστευση και το διαχωρισμό των αλλοδαπών κρατούμενων που κρατούνται για παραβάσεις των μεταναστευτικών νόμων από τις κρατούμενες που διαπράττουν ποινικά αδικήματα
- την προώθηση της πρακτικής - της έκτισης ποινής στην χώρα καταγωγής, για τις αλλοδαπές κρατούμενες

Αναφορικά με την αναβάθμιση της λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης γυναικών, εδώ απαιτείται να γίνουν παρεμβάσεις για την βελτίωση τόσο των συνθηκών κράτησης όσο και της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών τους στους τομείς της σωματικής & ψυχικής υγείας, της εκπαίδευσης-κατάρτισης και της εργασίας.

9.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

Η σημερινή εικόνα της παραβατικότητας των γυναικών, αποτυπώνεται στην παρούσα μελέτη μέσα από την ανάλυση Σωφρονιστικών, Αστυνομικών και Δικαστικών Στατιστικών. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η παραβατική δραστηριότητα του γυναικείου φύλου σκιαγραφείται βάσει στατιστικών δεδομένων που αφορούν στον αριθμό των γυναικών οι οποίες είναι έγκλειστες σε σωφρονιστικά καταστήματα, ανά τον κόσμο. Η μη χρησιμοποίηση Στατιστικών των Αδικημάτων και της Δικαστικής Δικαιοσύνης άλλων χωρών για την περιγραφή της έκτασης της παραβατικότητας των γυναικών, διεθνώς, οφείλεται: α) στη μεγάλη δυσκολία εύρεσης αντίστοιχων δεδομένων, β) στη διαφοροποίηση του τρόπου νομικής διάκρισης των αδικημάτων σε κατηγορίες από χώρα σε χώρα, γ) στη διαφορετικότητα της μεθόδου συλλογής και επεξεργασίας των στατιστικών δεδομένων που χρησιμοποιεί η εκάστοτε Εθνική Στατιστική Υπηρεσία και δ) στην ελλιπή γνώση για τις ιδιαίτερες κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα και συμβάλλουν στην εκδήλωση της παραβατικότητας. Η έλλειψη διεθνών στατιστικών στοιχείων για τις γυναίκες, δράστες και καταδικασθέντες ανά κατηγορία αδικήματος, αποτελεί ένα μειονέκτημα της συγκεκριμένης μελέτης που καλούνται να εξαλείψουν οι μελλοντικές έρευνες.

Ομοίως, η εγχώρια παραβατική δραστηριότητα των γυναικών περιγράφεται με τη βοήθεια των Στατιστικών της Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής Δικαιοσύνης, της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας. Επειδή, όμως, αυτές οι στατιστικές αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο ενώ η ποσοτική και η ποιοτική διάσταση της παραβατικότητας μεταβάλλεται συνεχώς, επιβάλλεται η διαρκής παρακολούθηση αυτών των μεταβολών.

Επίσης, ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί μελλοντικά στην μελέτη της παραβατικής συμπεριφοράς των αλλοδαπών γυναικών που διαβιούν στη χώρα. Περίπου, το 50% του γυναικείου πληθυσμού των κρατουμένων που κρατούνται στα σωφρονιστικά καταστήματα (στην Ελλάδα) είναι αλλοδαπές. Η σταθερή αύξηση που παρουσιάζει ο αριθμός των αλλοδαπών κρατουμένων επιτείνει το πρόβλημα της παραβατικότητας και καθιστά την διερεύνηση αποτελεσματικών τρόπων αντιμετώπισής της, επιτακτική ανάγκη.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα πτυχή του υπό εξέταση φαινομένου αποτελεί η ποινική μεταχείριση των γυναικών. Το είδος της μεταχείρισης που επιφυλάσσουν στις παραβάτισσες οι φορείς τήρησης και επιβολής του Νόμου και το αν η μεταχείριση αυτή πρέπει να διαφοροποιείται λόγω των βιολογικών και κοινωνικών διαφορών των δύο φύλων, είναι δύο ζητήματα όχι ιδιαίτερα δημοφιλή στους κύκλους της ελληνικής ερευνητικής κοινότητας. Αυτό τουλάχιστον αποδεικνύει ο περιορισμένος αριθμός μελετών πάνω στον συγκεκριμένο τομέα. Καθώς, όμως, οι αποφάσεις της Αστυνομίας, της Εισαγγελικής Αρχής και των Δικαστηρίων (για την άσκηση δίωξης, τη σύλληψη ή την απλή σύσταση, την παραπομπή σε δίκη ή την τοποθέτηση μιας υπόθεσης στο αρχείο, την καταδίκη ή την αθώωση ενός παραβάτη) καθορίζουν την έκταση και τη μορφή της παραβατικότητας, η βαθύτερη κατανόηση των κριτηρίων που υπαγορεύουν τη λήψη αυτών των αποφάσεων είναι μείζονος σημασίας και υποδεικνύει την ανάγκη περαιτέρω εξέτασης του θέματος.

Αναφορικά, με το δεύτερο σκέλος της ποινικής μεταχείρισης των γυναικών - την ειδική μεταχείριση, αυτό εξακολουθεί να προκαλεί έντονες αντιπαραθέσεις μεταξύ των επιστημόνων. Η διαφορετική και συνάμα ισότιμη μεταχείριση των παραβατών είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιτευχθεί, επιβάλλεται όμως η εντατικοποίηση των επιστημονικών προσπαθειών για την εξεύρεση της χρυσής τομής μεταξύ δίκαιης και κατάλληλης αντιμετώπισης του παραβάτη προκειμένου να υπάρξει ουσιαστική περιστολή του φαινομένου της παραβατικότητας.

Η ανωτέρω πτυχιακή εργασία καταπάστηκε με διάφορα θέματα γύρω από το γυναικείο φύλο και το σωφρονισμό· μελέτησε τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά

των γυναικών κρατουμένων, τη σωφρονιστική αντιμετώπιση των γυναικών παραβατισσών, τη δομή και λειτουργία των καταστημάτων κράτησης γυναικών. Ωστόσο, δεν κατόρθωσε να συμπεριλάβει τη μελέτη της διάθρωσης και λειτουργίας της κοινωνίας, των γυναικών κρατουμένων. Συνεπώς, αυτό το κενό θα πρέπει να καλυφθεί από τις μελλοντικές έρευνες.

Συνήθως, ο πληθυσμός των ανδρικών φυλακών ελέγχεται από συμμορίες κρατουμένων οι οποίες είναι δομημένες σε αρχηγούς, υπαρχηγούς και κατώτερα στελέχη, και απαιτούν τυφλή υποταγή στον αρχηγό. Αντιθέτως, κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να ισχύει στην περίπτωση των γυναικών κρατουμένων. Οι γυναικείες φυλακές, τουλάχιστον στο εξωτερικό, είναι δομημένες σε οικογένειες όπου οι ισχυρότερες κρατούμενες παίζουν τον ρόλο των γονιών και οι πιο αδύναμες το ρόλο των παιδιών. Το εάν και σε ποιο βαθμό συμβαίνει κάτι ανάλογο και στα ελληνικά καταστήματα κράτησης γυναικών είναι ένα πολύ ενδιαφέρον θέμα προς διερεύνηση. Όμως, μια τέτοια έρευνα δεν είναι εύκολο να πραγματοποιηθεί στα πλαίσια μιας πτυχιακής εργασίας αφού απαιτεί εκτός από αρκετό χρόνο και πλήρη πρόσβαση εντός του σωφρονιστικού καταστήματος, γεγονός που επαναφέρει στην επιφάνεια και την ανάγκη εξέτασης του ζητήματος για το άνοιγμα των καταστημάτων κράτησης στον κόσμο της έρευνας και την κοινωνία.

Τέλος, σε ότι αφορά τον τομέα της θεραπευτικής αποκατάστασης των παραβατών, εδώ υπάρχει ένα πλήθος θεραπευτικών προσεγγίσεων που υλοποιούνται για την κάλυψη των σωφρονιστικών αναγκών του εκάστοτε παραβάτη. Κάποια από τα θεραπευτικά προγράμματα αυτών των προσεγγίσεων, (π.χ. τα προγράμματα Συσκέψεων και τα προγράμματα Διαμεσολάβησης Θύματος & Δράστη της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, καθώς, και τα προγράμματα που βασίζονται στη Θεραπεία Ηθικής Αποκατάστασης και τη Θεραπεία Πρόληψης της Υποτροπής, της Γνωστικής-Συμπεριφοριστικής Προσέγγισης) έχουν υψηλά ποσοστά επιτυχίας στην αντιμετώπιση και τη πρόληψη της υποτροπής - της παραβατικής συμπεριφοράς. Δυστυχώς, τέτοιου είδους θεραπευτικές παρεμβάσεις δεν εφαρμόζονται καθόλου στη χώρα μας ή εφαρμόζονται αποσπασματικά. Μια λοιπόν και τα αποτελέσματα της μέχρι τώρα ακολουθούμενης σωφρονιστικής πολιτικής (με την επέκταση της ίδρυσης σωφρονιστικών καταστημάτων και την ελλιπή εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων κατάρτισης, εκπαίδευσης και εργασίας) είναι απογοητευτικά, η ελληνική επιστημονική κοινότητα οφείλει να παραδειγματιστεί από την διεθνή εμπειρία και να εξετάσει πως ορισμένες από τις επιτυχημένες θεραπευτικές προσεγγίσεις που ακολουθούνται σε άλλες χώρες, θα μπορούσαν να βρουν πεδίο εφαρμογής στην ελληνική πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- ✓ Αλεξιάδης, Σ. (1996). *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Α. Σάκκουλα.
- ✓ Βογιατζή, Σ. (2011). Γυναίκες κρατούμενες σε γυναικείες φυλακές. *Η ΑΥΓΗ*, σ. 20. (φ. 11065, 17/03/2011).
- ✓ Βογιατζή, Σ. (2011). Στη μνήμη της Κατερίνας Γκουλιώνη. *Η ΑΥΓΗ*, σ. 20. (φ. 11065, 17/03/2011).
- ✓ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1975). *Η Μεταχείριση των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών*. Ψυχικά Ανωμαλία και Έγκλημα, Αθήνα.
- ✓ Δημόπουλος, Χ. (1998). *Η κρίση του θεσμού της Φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις*. Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλα.
- ✓ Δημόπουλος, Χ. (2002). *Το Ελληνικό Σωφρονιστικό Δίκαιο κατά τον 19ο αιώνα*. Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλα.
- ✓ Δουζένης Α., Φερεντίνος Π. & Λύκουρας Ε. (2005), Κατάθλιψη και Παραβατικότητα. *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, 22 (6), 535-549.
- ✓ ΕΛ.ΑΣ., (1999). *Στατιστική των Αδικημάτων*, Στατιστική Επετηρίδα ΕΛ.ΑΣ.
- ✓ Ε.Σ.Υ.Ε., (1990). *Στατιστική της Δικαιοσύνης: Πολιτικής Δικαιοσύνης, Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής του έτους 1990*, Αθήνα.
- ✓ Ε.Σ.Υ.Ε., (1998-2003). *Στατιστική της Δικαιοσύνης: Πολιτικής Δικαιοσύνης, Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής των ετών 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, αδημοσίευτα στατιστικά δεδομένα*.
- ✓ Ε.Σ.Υ.Ε., (1999). *Στατιστική της Δικαιοσύνης: Πολιτικής Δικαιοσύνης, Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής του έτους 1996*, Αθήνα.
- ✓ Ε.Σ.Υ.Ε., (2003). *Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος για το έτος 2002*, Αθήνα.
- ✓ Ε.Σ.Υ.Ε., (2006). *Σωφρονιστική Στατιστική Έτους 2006*.
- ✓ Ζαγούρα, Σ., *Διδακτικές σημειώσεις στο μάθημα Κοινωνική Εργασία σε Ιδρύματα του ΣΤ' Εξαμήνου*, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Α.Τ.Ε.Ι. Πάτρας, Πάτρα.
- ✓ Ζέρβας, Χ. (2010), Κολπική Έρευνα. Επιτέλους τέλος στο μαρτύριο για τις κρατούμενες, *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*, (04/09/2010).
- ✓ Θανοπούλου, Μ., Φρονίμου, Ε. & Τσίλιμγκάκη, Β. (1997). *Αποφυλακίζόμενες γυναίκες: το δικαίωμα στην επαγγελματική επανένταξη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλα.
- ✓ Θεοδοροπούλου, Μ. (2005). *Η γυναίκα ως δράστης και η αντιμετώπισή της από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης*, Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Εγκληματολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- ✓ Καλλινάκη, Θ. (1998). *Εισαγωγή στην θεωρία και την πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας*, Β' Έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ✓ Κουράκης, Ν. (2005). *Ποινική Καταστολή*, Δ' Έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλα..
- ✓ Κώδικας Ποινικής Δικονομίας.
- ✓ Λαμπροπούλου, Ε. (1999). Κεφάλαιο 5. Η επιλεκτικότητα της ποινικής δίωξης. Στο: Ε. Λαμπροπούλου (Επιμ.), *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης* (σσ. 135-189), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- ✓ Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (1999). *Συμβουλευτική Ψυχολογία*. Ε΄ Έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ✓ Μάνος, Ν. (1997). *Στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- ✓ Μαργαρίτης, Μ. (2008). *Ερμηνεία κώδικα ποινικής δικονομίας: θεωρία-νομολογία*. Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία.
- ✓ Μαυρής, Μ. (1988). Γυνακεία Εγκληματικότητα, *ΕΚΚΕ*.
- ✓ Μπακάλης, Θ. (2011). Οι αξιολογούμενες προσπάθειες των Γυναικείων Φυλακών Ελεώνα Θήβας. *Παρατηρητής της Θήβας*, (28/03/2011).
- ✓ Νικολαΐδης, Π. (2006). *Γυναίκα, Κοινωνία και Έγκλημα στην Κύπρο*. Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλα.
- ✓ Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (1989). *Η εγκληματική δραστηριότητα της γυναίκας*, Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, τ. 3-4, Αθήνα: Εκδόσεις Εθνικής Τράπεζας, σσ. 170-186.
- ✓ Πανούσης, Γ. (1988). *Φυσιognωμική: Μια Σύγχρονη Εγκληματολογική Προσέγγιση*. Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλα.
- ✓ Παπαδημητρίου, Θ. (2003). *Κοινωνική Παρέκκλιση*, Διδακτικές σημειώσεις στο μάθημα Κοινωνιολογία IV, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Α.Τ.Ε.Ι. Πάτρας.
- ✓ Παπαδοπούλου, Χ. (1998). *Προγράμματα Κοινωνικής Προστασίας*, Διδακτικές Σημειώσεις, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Α.Τ.Ε.Ι. Πάτρας.
- ✓ Ποινικός Κώδικας.
- ✓ Πρακτικά Βουλής (2007), ΙΑ΄ Περίοδος, Σύνοδος Γ΄, Συνεδρίαση ΡΙΔ΄, σσ. 8021-8056, (20/04/2007).
- ✓ Parry, G. (1996). *Ψυχολογικές Κρίσεις και η Αντιμετώπισή τους*. επιμ. Ν. Δέγλερης, Γ΄ Έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ✓ Σαββίδου, Ι. & Μποζίκας, Β. (2003). Παιδοκτονία: Σύγχρονα Δεδομένα, *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 20 (5), 484-496.
- ✓ Σπινέλλη, Κ.Δ. & Κουράκης, Ν. (1990) *Σωφρονιστική Νομοθεσία. Ελληνική, Διεθνής*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- ✓ Σπινέλλης, Δ. (1990). *Βασικά Στοιχεία Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*. Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλα.
- ✓ Σωφρονιστικός Κώδικας.
- ✓ Σωτήρχου, Ι. (2009). Να σταματήσει ο βιασμός. *Ελευθεροτυπία*, (6/03/2009).
- ✓ Τζεφεράκος, Γ. (2010). Παιδοκτονία: Ζητήματα Ταξινόμησης και Πρόληψης, *Ψυχιατροδικαστική*, (2), 17.
- ✓ Τριβιζάς, Ε. (1993-1995). *Το προεμμηνορρυσιακό σύνδρομο και η γυναικεία εγκληματικότητα*, τ. 11-16, Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σσ. 67-112.
- ✓ Υπουργείο Δικαιοσύνης (2003). Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας Γενικών Καταστημάτων Κράτησης Τύπου Α΄ και Β΄ (Φ.Ε.Κ. Β΄ 463/17-04-2003), Αθήνα: Υπουργείο Δικαιοσύνης.
- ✓ Χάιδου, Α. (1996). *Θετικιστική Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- ✓ Χάιδου, Α. (2002). *Το Σωφρονιστικό Σύστημα. Ζητήματα Θεωρίας και Πρακτικής*, Επίμετρο Hans-Jörg Albercht, Εξελιξείς στο σύγχρονο σωφρονισμό, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- ✓ Χίος, Σ. (2009). Οι σταρ των γυναικείων φυλακών. *ESPRESSONEWS*, (29/05/2009).

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- ✓ American Bar Association Juvenile Justice Center, Juvenile Law Center & Youth Law Center (A.B.A.J.J.C., J.L.C. & Y.L.C.), (2000). *Mental health assessments in the justice system: How to Get High-Quality Evaluations and What to Do With Them in Court*, Washington: American Bar Association Juvenile Justice Center, Juvenile Law Center & Youth Law Center.
- ✓ AOC Center for Families, Children & the Courts, (C.F.C.C.), (2011). *Screenings and Assessments Used in the Juvenile Justice System. Evaluating Risks and Needs of Youth in the Juvenile Justice System*, San Francisco, California: Judicial Council of California Administrative Office of the Courts Center for Families.
- ✓ Brockington, I. (1996). *Motherhood and mental health*. Oxford: Oxford University Press.
- ✓ Brumbaugh, S., Hardison, J.L., Walters L. & Winterfield L.A., (2010). *Suitability of Assessment Instruments for Delinquent Girls*, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Washington: OJJDP publications.
- ✓ Burnette, K.D., Prachniak K.J., Leonard A., Robinson K.D., Swan E.S. & Little G.L. (2005). Effects of Moral Reconciliation Therapy on Female Felony Offenders in a Prison-Based Therapeutic Community, Reference: *Cognitive-Behavioral Treatment Review*, 14 (3): 1-4.
- ✓ Bush, J., Glick, B. & Taymans, J. (1997). *Thinking for a Change. Integrated Cognitive Behavior Change Program*, National Institute of Corrections, U.S. Department of Justice, Washington: National Institute of Corrections.
- ✓ Carlen, P. (1983). *Women's Imprisonment. A study in social control*, London: Routledge & Kegan Paul Plc.
- ✓ Chesney-Lind, M. (1997). *The female offender. Girls, Women and Crime*, London: Sage Publications.
- ✓ Clark, P. (2010). Preventing Future Crime with Cognitive Behavioral Therapy. One form of psychotherapy stands out in the criminal justice system. *NIJ Journal*, NCJ publications, (265): 22-25.
- ✓ Cloward, R.A., Piven, F.F. (1979). Hidden Protest: The Challenging of Female Innovation and Resistance Theory, *Journal of Women in Culture and Society*, The University of Chicago, 4 (4).
- ✓ Cowie, J., Cowie, V. & Slater, E. (1968) *Delinquency in girls*, Heinemann.
- ✓ Cullen, F. T. & Gendreau, P. (2000). Assessing Correctional Rehabilitation: Policy, Practice, and Prospects in Policies, Processes, and Decisions of the Criminal Justice System, *Criminal Justice*, 3: 109-175.
- ✓ Dabbs, J.M., Hargrove M.F. (1997). Age, Testosterone and behavior among female inmates, *Psychosomatic Medicine*, 59 (5477-5480).
- ✓ Dolan, M., Doyle, M., Violence risk prediction. Clinical and actuarial measures and the role of Psychopathy, *British Journal of Psychiatry*, 177: 303-311.
- ✓ European Commission-Directorate General Justice and Home Affairs, (2005). *Reader. International Study on Women's Imprisonment. Current Situation, demand analysis and "best practice"*. AGIS 2003/04 prepared by: Dónkel, F., Kestermann, C. & Zolondek. J, Denmark, Univ. Greifswald.
- ✓ Gilligan, C. (1982). *In a different voice: psychological theory and woman's development*, Cambridge: Harvard University Press.

- ✓ Golden, L. (2002). *Evaluation of the efficacy of a cognitive behavioral program for offenders on probation: Thinking for a Change*. Doctoral dissertation, University of Texas, Southwestern Medical Center, Dallas.
- ✓ Gove, R. W. (1985). *The effect of age and gender on a deviant behavior. A biopsychosocial perspective*, in: Rossi, S.A (ed). *Gender and the life course*, New York, Aldine, 1985, pp. 115- 144.
- ✓ Gudjonsson, G. H. Psychological and psychiatric aspects of shoplifting. *Medicine Science Law* 1990, 30: 45-51.
- ✓ Hale, B. (2005), *The sinners and the sinned against women in the criminal justice system*, Westminster: Church House, (5/12/2005).
- ✓ Klein, D. (1973) the etiology of female crime: a review of the literature. *Issue in Criminology*, 8 (2), 3-30.
- ✓ Kreuz, L. & Rose, R. (1972). Assessment of aggressive behavior and plasma testosterone in a young criminal population. *Psychosomatic Medicine*, 34: 321-32.
- ✓ Kruttschnitt, C. (1982). 'Women, crime, and dependency: an application of the theory of Law', *Criminology*, 19: 495-513.
- ✓ Landenberger, N.A. & Lipsey, M.W. (2005), *Programs for Offenders: A Meta-Analysis of Factors Associated with Effective Treatment*, In press, *Journal of Experimental Criminology*.
- ✓ Marshall, T.F. (1999). *Restorative Justice: An Overview*, London: Crown.
- ✓ Mitchell-Gray, S. (2004). *Prison Art Therapy Program*, Nevada: Department of Corrections.
- ✓ Morris, A., (1987). *Women, crime and criminal justice*, Oxford & New York: Basil Blackwell Pb.
- ✓ Naffine, N., (1996). *Gender, Crime and Feminism*, Gr. Britain: Dartmouth Publications.
- ✓ Nagel, I., (1981). 'Sex differences in the processing of criminal defendants' in Morris (ed) *Women and Crime* Institute of Criminology, Cambridge, 104-22.
- ✓ National Association for the Care and Resettlement of Offenders (NACRO), (1991). *A Fresh Start for Women Prisoners. The implications of the Woolf Report for Women*. London: NACRO.
- ✓ Odgers, L.C., Moretti M.M. & Reppucci N.D., (2005). Examining the Science and Practice of Violence Risk Assessment with Female Adolescents, *Law and Human Behavior*, 29 (1).
- ✓ PEW Center on the States (2006). *Public Safety Performance Project, Risk/Needs Assessment 101: Science Reveals New Tools to Manage Offenders*, United States.
- ✓ Pollak, O. (1950). *The Criminality of Women*, Philadelphia.
- ✓ Pollock, J.M. (1998). *Counseling Women in Prison*. California: Sage Publications.
- ✓ RMA Scotland. (2007). *Risk Assessment Tools Evaluation Directory. Risk Management Authority Rated Version 2*, Paisley: RMA Risk Management Authority.
- ✓ Singh, J.P., Grann, M. & Fazel, S. (2011). A comparative study of violence risk assessment tools: A systematic review and metaregression analysis of 68 studies involving 25,980 participants, *Clinical Psychology Review*, Elsevier Ltd.
- ✓ Smith, A.D. (1962). *Women in Prison. A study in Penal Methods*, London: Stevens & Son Publications.
- ✓ Steffensmeier, D., Herbert, C. (1999), "Women and Men Policymakers: Does the Judge's Gender Affects the sentencing of Criminal Defendants?", *Social Forces*, 77 (3): 1163-96.
- ✓ U.N.E.C.E., (2006). *Convicted Persons by Country, Age, Category, Sex, Measurement and Year*. Geneva: Unated Nations Economic Commission for Europe.

- ✓ Violence Institute of New Jersey (V.I.N.J.), (2014). *Inventory of instruments assessing violent behavior and related constructs in children and adolescents*. New Jersey: Rutgers.
- ✓ W.H.O. Regional Office for Europe (2009). *Women's health in prison: urgent need for improvement in gender equity and social justice.*, Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- ✓ Walmsley, R. (2006). *World Female Imprisonment List*. London: International Centre for Prison Studies.
- ✓ Ward, D., Kassebaun, G.G. (1965). *Women's prison. Sex and Social Structure*, USA: Aldine Publications.
- ✓ Wilczynski, A. (1997). *Child Homicide*. United Kingdom: Oxford University Press.
- ✓ Williams, W. (1982). The equality crisis: some reflections on Culture, Courts and Feminism, *7 women's rights law reporter*, 175: 182-183.
- ✓ Wilson, D.B., Bouffard, L. A. & Mackenzie, D.L. (2005). A Quantitative Review of Structured,, Group-oriented, Cognitive-Behavioral Programs for Offenders, *Criminal Justice and Behavior*, American Association for Correctional Psychology, 32 (2): 172-204.
- ✓ Yotopoulos-Marangopoulos, A. (1992). *The peculiarities of female criminality and their causes. A human rights perspective*, London: Esperia Publications.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- ✓ Ορφανίδου, Α. (2008). Εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου - Ο δράστης Ι. http://www.eglima.wordpress.com/2008/09/20/alexandra_1. Πρόσβαση την 8η Φεβρουαρίου 2013, 4:22.
- ✓ Ορφανίδου, Α. (2008). Εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου - Ο δράστης ΙΙ. http://www.eglima.wordpress.com/2008/09/20/alexandra_1. Πρόσβαση την 8η Φεβρουαρίου 2013, 4:22.
- ✓ Ηλεκτρονική Εφημερίδα του Καταστήματος Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θήβας <http://www.kkgeth.blogspot.com>. Πρόσβαση την 8η Φεβρουαρίου 2013, 5:29.
- ✓ Η επίδραση των ορμονών στην συμπεριφορά. <http://www.stelioskerassidis.wordpress.com>. Πρόσβαση την 17η Ιουνίου 2013, 7:25.
- ✓ Scottish Government. (2004). Chapter 3: Social Services in Prisons. National Objectives for Social Work Services in the Criminal Justice System: Standards Throughcare. <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2004/12/20473/49297>. Πρόσβαση την 1η Σεπτεμβρίου 2013, 3:42.
- ✓ High Risk Behaviors in Prison: The Need for Behavioral Rehabilitation. Ανάκτηση από: http://www.nimhans.kar.nic.in/prison/chapter_9_high_risk_behavior.pdf. Ανάκτηση στις: 29/09/2013
- ✓ Restorative Justice Processes. <http://www.restorativejustice.org/press-room/05rjprocesses>. Πρόσβαση την 25η Οκτωβρίου 2013, 6:40.
- ✓ Multisystemic Therapy. Treatment Model, MST Services. Ανάκτηση από: [http://www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_\(MST\).pdf](http://www.mstservices.com/Multisystemic_Therapy_(MST).pdf). Ανάκτηση στις: 29/09/2013.

- ✓ Canadian Resource Centre for Victims of Crime. (2011). Restorative Justice in Canada: what victims should know.
Ανάκτηση από: <http://www.restorativejustice.org/restjust.pdf>. Ανάκτηση στις: 02/10/2013.
- ✓ Criminal Injustice Kos: Toward Restorative/Transformative Justice
<http://www.dailykos.com>. Πρόσβαση την 1η Ιουνίου 2013, 4:04.
- ✓ ADAI Library, Alcohol & Drug Abuse Institute, Screening and assessment Instruments, University of Wansighton.
<http://www.lib.adai.washington.edu/instruments/>. Πρόσβαση την 19η Μαρτίου 2014, 5:33.
- ✓ Prison counselor.
Ανάκτηση από: http://www.michigan.gov/documents/PrisonCounselor_12881_7.pdf.
Ανάκτηση στις: 13/06/2013.
- ✓ Milkman, H. & Wanberg, K. (2007). A Review and Discussion for Corrections Professionals, NIC, Accession Number 021657.
Ανάκτηση από: <http://www.nicig.org/cognitiveBehavioral.pdf>. Ανάκτηση στις: 29/09/2013.
- ✓ Naylor, B. (1992). Gender and sentencing in the Victorian Magistrates' Courts: A pilot project.
Ανάκτηση από: <http://www.criminologyresearchcouncil.gov.au/reports/42-90.pdf>.
Ανάκτηση στις: 13/06/2013.
- ✓ Theories of female criminality.
<http://www.castonline.ilstu.edu/krienert/CJS>. Πρόσβαση την 8η Φεβρουαρίου 2013, 6:30.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΟ ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΛΕΩΝΑ ΘΗΒΑΣ (Κ.Κ.Γ.Ε.Θ.)

